

Irena Pangersič

FENIKSOVA SKRIVNOST
KONGLOMERATNEGA KRASA

Kolofon - Metapodatkovna oblika v Dublin Core

Atribut	Sistem	Podatki
DC.Naslov		Feniksova skrivnost konglomeratnega krasa
DC.Podnaslov		Gorenjski konglomeratni kras
DC.Avtor		Irena Pangeršič
DC.Avtor.Naslov		ariel.anei@gmail.com
DC.Tema/Gesla		Raziskave & Katalogizacija & Zakonodaja
DC.Tema/Gesla		Geologija & Hidrologija
DC.Tema/Gesla		Arheologija & Zgodovina
DC.Tema/Gesla		Arhitektura & oblikovanje
DC.Opis		Analitično prepoznavanje z vrednotenjem prostorskih sprememb skozi naravno, kulturno, arhitekturno in živo dediščino paralelno z ustno ohranjenimi. Varovanje, prezentiranje, evalvacija in trženje našega preteklega in polpreteklega zgodovinskega obdobja. Eksploatacija in uničevanje naravne in kulturne dediščine ter načrtovanje, planirani posegi in nespoštovanje obstoječe zakonodaje skozi posamezne časovne epohe.
DC.Založnik		Pangeršič, I.
DC.Založnik.Naslov		ariel.anei@gmail.com
DC.Datum objave	ISO8601	2011-07-21
DC.Tip		Tekst/Teze/Raziskave/Katalogizacija
DC.Format	IMT	text/html&pdf format(višina 30 cm, širina 35 cm)/ teksti, fotografije, ilustracije, karte; 127 str.
DC.Identifikacija	PDF	feniksova_skrivnost_konglomeratnega_krasa.pdf
DC.Identifikacija	CIP/NUK	
DC.Identifikacija	COBISS	
DC.Jezik	ISO639-1	slovenski
DC.Dostop	URL	http://konglomeratni-kras.hostei.com/download.pdf.php?file=feniksova_skrivnost_konglomeratnega_krasa.pdf
DC.Posodobitev	ISO8601	2011-08-28

A large, white, stylized letter 'K' is centered on a vertical grey gradient bar. The 'K' has a thick vertical stem and a diagonal leg that curves slightly at the top and bottom. The background of the bar transitions from a lighter grey at the top to a darker grey at the bottom.

K

Gorenjski konglomeratni kras

001	I	FENIKSOVA DEŽELA
001	I - 1	Oris problema z vprašanji
002	I - 2	Hipoteze na osnovi deduktivnih ali/in induktivnih virov
005	1.	KONGLOMERATNI KRAS – STARODAVNA ZNAMENITOST KRANJSKE DEŽELE
005	1.1.	GEOLOŠKE, GEOMORFOLOŠKE IN HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI KONGLOMERATNEGA KRASA
005	1.1.1.	Geološke značilnosti konglomerata in nastanek
006	1.1.2.	Geomorfologija, hidrologija ter zakraselost konglomeratnih kamnin
007	1.1.3.	Hidrološke značilnosti konglomeratnega krasa
007	1.2.	TOPONIMIKA V POVEZAVI S KRAJEVNIMI ZNAČILNOSTMI
010	1.3.	ZGODOVINA RAZISKOVANJA IN POZNAVANJA JAM KONGLOMERATNEGA KRASA
010	1.3.1.	Speleologija, jamoslovje in speleobiologija
012	1.3.2.	Pomen laborastih - konglomeratnih jam za okoliške prebivalce
015	1.4.	POGLED V ZNAMENITOSTI DEŽELE KRANJSKE PO POTI DALJNE PRETEKLOSTI SKOZI ZGODOVINO, POTOPISE, MITE IN LEGENDE V ZAPISIH STARODAVNIH ANTIČNIH, SREDNJEVEŠKIH IN NOVODOBNIH AVTORJEV
015	1.4.1.	Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva
016	1.4.2.	Mitologija
016	1.4.3.	Zapisi antičnih in srednjeveških geografov, Valvasorja In Linharta
034	2.	SMERNICE, CILJI, ZNAČILNOSTI IN ZAPOVEDI EKOTURIZMA
034	2.1	EKOTURIZEM KOT SOCIOLOŠKA KATEGORIJA
034	2.2	EKOTURIZEM KOT EKONOMSKA KATEGORIJA
034	2.3	EKOTURIZEM KOT OKOLJSKA KATEGORIJA
034	2.4	EKO TURIZEM, Québec City - DEKLARACIJA - od 19. Do 22. Maja 2002
034		A. priporočila vladam
036		B. Zasebnemu sektorju
037		C. Nevladnim organizacijam
037		D. Medvladnim organizacijam
038		E. Lokalnim skupnostim
038		F. Svetovnemu vrhu
038	2.5	USMERITVE ZA VAROVANJE PROSTORSKIH KVALITET NA VPLIVNIH OBMOČJIH
039	2.6	OGROŽENOST NARAVE IN RAZLOGI ZANJO
039	2.7	NAČELA PROSTORSKEGA RAZVOJA
039	2.8	ZAKONODAJA
040	2.9	PREDPISI EVROPSKE SKUPNOSTI
040	2.10	SOCIALNI MEHANIZMI VARSTVA NARAVE
040	2.11	NARAVNE VREDNOTE
040	2.11.1	Površinska geomorfološka naravna vrednota
040	2.11.2	Podzemeljska geomorfološka naravna vrednota
041	2.11.3	Geološka naravna vrednota
041	2.11.4	Hidrološka naravna vrednota
041	2.11.5	Botanična naravna vrednota
041	2.11.6	Zoološka naravna vrednota
041	2.11.7	Ekosistemska naravna vrednota
041	2.11.8	Drevesna naravna vrednota
041	2.11.9	Oblikovana naravna vrednota
041	2.11.10	Krajinska vrednota
041	2.12	VZROKI OGROŽENOSTI KRAJINE
042	2.13	DEJAVNIKI OGROŽANJA
042	2.14	PREDLOGI VARSTVENIH UKREPOV
043	2.15	NASPROTJA MED RAZLIČNIMI DEJAVNOSTMI IN RABAMI PROSTORA
043	2.15.1	KMETIJSTVO
043	2.15.1.1	Ohranjanje narave
043	2.15.1.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
043	2.15.2	GOZDARSTVO

1. slika: Plečnikov Petelinji vodnjak ob arkadah pri Roženvenski cerkvi in nekdanjem glavnem vhodu v staro mestno jedro Kranja l.1952-59

043	2.15.2.1	Ohranjanje narave
043	2.15.2.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
043	2.15.3	VODNO GOSPODARSTVO
043	2.15.3.1	Ohranjanje narave
044	2.15.3.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
044	2.15.4	POSELITEV
044	2.15.4.1	Ohranjanje narave
044	2.15.4.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
044	2.15.5	TURIZEM IN REKREACIJA
044	2.15.5.1	Ohranjanje narave
044	2.15.5.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
044	2.15.6	INFRASTRUKTURA
044	2.15.6.1	Ohranjanje narave
045	2.15.6.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
045	2.15.7	PRIDOBIVANJE MINERALNIH SUROVIN IN ODLAGANJE MATERIALA
045	2.15.7.1	Ohranjanje narave
045	2.15.7.2	Ohranjanje kulturnih vrednot
045	2.16	CILJI
045	2.16.1	CILJI NARAVNIH VREDNOT
046	2.16.2	CILJI KULTURNIH VREDNOT
046	2.17	SPLOŠNE USMERITVE IN UKREPI ZA URESNIČEVANJE OHRANJANJA NARAVE IN VARSTVA KULTURNIH VREDNOT
046	2.18	USMERITVE ZA DEJAVNOSTI NA OBMOČJIH NARAVNIH VREDNOT
046	2.18.1	Gozdarstvo, lov
047	2.18.2	Kmetijstvo
047	2.18.3	Turizem, rekreacija
048	2.18.4	Vodno gospodarstvo
048	2.18.5	Infrastruktura
048	2.19	USMERITVE ZA DEJAVNOSTI NA OBMOČJIH KULTURNIH VREDNOT
048	2.19.1	Kmetijstvo
048	2.19.2	Gozdarstvo
049	2.19.3	Vodno gospodarstvo
049	2.19.4	Poselitev
049	2.19.5	Turizem in rekreacija
049	2.19.6	Infrastruktura
050	2.20	INOVATIVNI UČNI PRISTOP K POUČEVANJU IN UČENJU VSEBINO ZAVAROVANIH OBMOČJIH
050	2.21	SLOVAR POMEMBNEJŠIH IZRAZOV
054	2.3	TURISTIČNE PRIVLAČNOSTI KONGLOMERATNEGA KRASA
054	2.3.1	UDIN BORŠT - ZGODOVINA
056	2.3.2	ROKOVNJAŠTVO
056	2.3.2.1	Kdo so bili rokovnjači?
056	2.3.2.2	Zakaj se je toliko ljudi odločilo za rokovnjaško življenje?
057	2.3.2.3	Prehodnost kranjske dežele?
057	2.3.2.4	Zakaj kmetje rokovnjačev niso izdajali?
057	2.3.2.5	Od kod izvira ime rokovnjač?
057	2.3.2.6	Kako so se rokovnjači med seboj sporazumevali?
058	2.3.2.7	Kako je bila rokovnjaška družina organizirana?
058	2.3.2.8	Kdo je bil Dimež – Slovenski Robin Hood?
058	2.3.2.9	Zbirališče rokovnjaškega življenja v Udin borštu
058	2.3.2.10	Finfranje
059	2.3.2.11	Zatiranje rokovnjaštva
059	2.3.2.12	Kako je Dimež končal svoje rokovnjaško življenje?
059	2.3.3	NOB - V UDIN BORŠTU
060	2.3.4	ZNAČILNOSTI POSELITVE UDIN BORŠTA
061	2.3.5	OSNOVNI POGOJI ZA NASTANEK VASI
061	2.3.6	PODOBA DANAŠNJIH NASELIJ OKROG UDIN BORŠTA
062	2.3.6.1	NAKLO
063	2.3.6.2	CEGELNICA

2.slika: Ognjeno rdeč Feniks na grbu mesta Kranja - Feniks je v klasični literaturi prikazan kot pav ali orel.

063	2.3.6.3	STRAHINJ
064	2.3.6.4	SPODNJE DUPLJE
066	2.3.6.5	ZGORNJE DUPLJE
066	2.3.6.6	ZADRAGA
067	2.3.6.7	ŽIGANJA VAS
067	2.3.6.8	SEBENJE
068	2.3.6.9	KRIŽE
069	2.3.6.10	ZGORNJE VETRNO
069	2.3.6.11	SPODNJE VETRNO
069	2.3.6.12	SENIČNO
071	2.3.6.13	GOLNIK
072	2.3.6.14	GORIČE
073	2.3.6.15	NOVAKE
073	2.3.6.16	LETENICE
074	2.3.6.17	TENETIŠE
074	2.3.6.18	MLAKA
074	2.3.6.19	KOKRICA
075	2.3.6.20	POLICA
075	2.3.6.21	UDIN BORŠT
076	2.3.7	MINERALNA VRELCA V BESNICI
076	2.3.8	NAJDIŠČE MINERALOV IN FOSILOV 2X BESNICA IN NAJDBE NASELITVE NAŠIH KRAJEV PRED 12.000 LETI NA BLED-u
077	2.3.9	SLAP ŠUM
077	2.3.10	TURKOVO IN JERALOVO BREZNO TER BIDOVIČEVA LUKNJA
078	2.3.11	CIGANSKA JAMA
079	2.3.12	JAMA TULAR NEKOČ POVEZOVALA KRANJ S ŠKOFJA LOKO JAMSKI LABORATORIJ ČL.RIBICA
079	2.3.13	KANJON REKE KOKRE
080	2.3.14	ROVI POD STARIM KRANJEM
081	2.3.15	BOBOVEK – NAJDIŠČE OKOSTJA MAMUTA
081	2.3.16	PARTIZANSKA JAMA NA OKROGLEM
081	2.3.17	MLINARJEV STUDENEC NA OKROGLEM
082	2.3.18	NARAVNE ZNAMENITOSTI V UDIN BORŠTU
082	2.3.18.1	Arneševa luknja
082	2.3.18.2	Velika Lebinica
082	2.3.18.3	Dacarjevo brezno
082	2.3.18.4	Dupulnik
083	2.3.18.5	Ostale jame v Udin borštu
084	2.3.18.6	Gozdni rezervat Kriva jelka
084	2.3.19.	KONCA ALI NACOVKA
085	2.3.20	SAVA DOLINKA IN SAVA BOHINJKA TER TRŽIŠKA BISTRICA IN OSTALI PRITOKI
086	2.3.21	STRAŽIŠČE - ŠMARJETNA GORA – SPODNJA BESNICA
087	2.3.22	CERKEV SVETE MARIJE MAGDALENE NA OKROGLEM
087	2.3.23	PERAČIŠKI SVETLO ZELEN TUF
088	2.3.24	ŠMAJDOV GRAD
089	2.4	EKO - TURISTIČNA PONUDBA SKOZI KULTURNO - ZGODOVINSKE PREDSTAVE, RAZSTAVE IN TURE
089	2.4.1	ŽIVLJENJE V ČASU MAMUTA
089	2.4.2	POHOD PO MAMUTOVI DEŽELI
089	2.4.3	POMLADNO ROKOVNJAŠKO »FINFRANJE« POD KRIVO JELKO
089	2.4.4	ROKOVNJAŠKI TEK
089	2.4.5	REKREACIJSKI ZIMSKI SPREHOD Z BAKLAMI DO KRIVE JELKE
091	2.4.6	KOSTANOV (rokovnjaški) PIKNIK V BESNICI
091	2.4.7	PRVENSTVO V SEKANJU PIRHOV NA KOKRICI
092	2.4.8	KRANJSKO PODZEMLJE
093	2.4.9	MUZEJ IZDELOVANJA MLINSKIH KAMNOV NA POLICI
094	2.4.10	CERKEV SVETEGA KANCINJANA
095	2.4.11	PLEČNIKOVE ARKADE IN PETELINJI VODNJAK

3. slika: Zaščitnik mesta Kranja - nebeški petelin (v svetu poznan kot Feniks) z nebeškim jajcem, bronasti kip na vrhu obeliska Petelinjega vodnjaka

KARTE

- 026 1.karta: Kranj - karto zrisala Kostanjevec Mira v M 1: 2880 po katasterski predlogi iz leta 1826
- 027 2.karta: Geologija Udin boršta (Grad & Ferjančič, 1974) geološka karta SFRJ 1:100 000
- 028 3.karta: Tektonika Udin boršta. Grad&Ferjančič (1974 in 1976), Poljak (2000) in Žlebnik (1971)
- 029 4.karta: Razporeditev plemen v Karantanski deželi pod vladavino karla velikega
- 030 5.karta: Podzemni interval potovanja Argonavtov po naši deželi
- 031 6.karta: Hecateus - karte znanega sveta pred izlitjem jezera s prikazom reke Ister
- 032 7.karta: Eratosten - karta znanega sveta po izlitju jezera s prikazom reke Ister
- 033 8.karta: Reka Ister/Easter alias Sava
- 098 9.karta: Tematsko kulturno-zgodovinske poti; Naravoslovno učne poti; Športno rekreacijske poti
- 099 10.karta: Konglomeratni kras z nekdanjim jezerom ter naravnimi in kulturnimi znamenitostmi
- 100 Nastanitvene zmogljivosti in pogledi z gore kjer so stražili jezero - Šmarjetna gora
- 101 11. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT na vojaškem Jožefinskem zemljevidu
- 102 12.karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT na Franciscejskem katastru
- 103 13.karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT geomorfologija - relief
- 104 14.karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT naravne vrednote
- 105 15. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT zavarovana območja
- 106 16.karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT Natura 2000 in ekološko pomembna območja
- 107 17. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT prometna struktura, hidrologija, topografija
- 108 18.karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT raba tal
- 109 19. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT stavbna in poslovna zemljišča
- 110 20. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT naravna in kulturna dediščina
- 111 21. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT naravne in ustvarjene danosti
- 112 22. karta: Konglomeratni kras - UDIN BORŠT prostorske degradacije

113 VIRI IN LITERATURA

- 113 KNJIGE, REVIJE, ZBORNIKI, LETOPISI, ŠTUDIJE, ZBIRKE
- 118 ELEKTRONSKI VIRI
- 121 SEMINARSKE NALOGE
- 122 PODATKOVNE BAZE
- 124 PODATKOVNI MEDIJI - DIGITALIZIRANI PODATKI
- 124 VIRI LIKOVNEGA GRADIVA

Pričujoče delo je predstavitev štiriletne raziskave naravne, kulturne in žive dediščine skozi mit in legendo o vesoljnem potopu (različica o izlitem jezeru).

Analitično prepoznavanje z vrednotenjem prostorskih sprememb skozi naravno, kulturno, arhitekturno in živo dediščino paralelno z ustno ohranjenimi miti in legendami so ključnega pomena za razumevanje, varovanje, prezentiranje, evalvacijo in trženje našega preteklega in polpreteklega zgodovinskega obdobja. Primernost in neprimernost trženja znamenitosti je vprašanje tako privlačnosti, dostopnosti kot naravovarstvene občutljivosti. Na zgodovinsko arheološki prostorski in arhitekturni potencial pa je vezana tudi eksploatacija in uničevanje naravne in kulturne dediščine ter načrtovanje, planirani posegi in nespoštovanje obstoječe zakonodaje. Pri tem pa gre tako za varovanje naravnih redkosti kot kulturnih znamenitosti, t.j. delo narave in delo človeka skozi posamezne časovne epohe.

4.slika: Kinkakuji - zlati Japonski Feniks

F.S.Copeland je po desetih letih bivanja med Slovenci l.1931 v svoji knjigi Slovenska kultura, zapisal: "Zavajajoča puhlica je govoriti o Slovencih, kot o narodu brez zgodovine". V svojem uvodu zapiše še, da se je kultura miroljubnih, neagresivnih in neustrašnih Slovencev ohranila predvsem z ustnim izročilom in kljub temu, da so na tem ozemlju ves čas dominirale tuje sile.

Naravna in kulturna dediščina je namreč pomembna sooblikovalka vsebine turistične ponudbe. Bogati naše življenje, prispeva k spoznavanju in razumevanju sveta in človekove zgodovine. Z dediščino oblikujemo posebnost in avtentičnost celotne turistične ponudbe. In Slovenija se od drugih dežel loči predvsem po živi dediščini, ki pomaga ohranjati vse specifične oblike našega življenja in kulture. Vloga in uporaba dediščine je pomembna na področjih vzgoje in izobraževanja, bivanja, arhitekture in urbanizma ter revitalizacije starih mestnih in vaških središč s trgi, na področju domače umetnostne obrti z narodno nošo in plesom ter kulinarčno kulturo. In prvi pogoj, da sploh lahko dediščino vključujemo v turizem je, da dediščino prepoznamo kot našo identiteto, kontinuiteto in avtentičnost ter, da jo tudi razumemo.

Odnos med naravno in kulturno dediščino pa je bolj prepleten in soodvisen kot se zdi na prvi pogled. Naravna dediščina je praktično prežeta z elementi kulture. Kajti obstoj človeka je povezan z njegovim življenjskim in naravnim okoljem. Zato je bila nekoč vez med človekom in naravo močnejša in bolj uravnotežena. Simbioza je bila za preživetje neobhodna. Zaradi vse večje odtujenosti od svojih naravnih in kulturnih korenin se v zadnjem desetletju vse bolj pojavlja težnja po vračanju v naravo in iskanje naših korenin na katerih se obuja stare tradicije, kajti odnos do dediščine je ogledalo posamezne družbe. Tu gre predvsem za kontinuiteto, ki gradi na zgodovini in geografiji nekega področja, ki je prisotna že skozi več generacij. To pa je v končni fazi identiteta in dediščina s čustveno ter tržno komponento.

Začetki pisane zgodovine naših krajev se večinoma začnejo z neposredno oblastjo Rimskega imperija, ki se nadaljuje s preseljevanjem ljudstev, ustanovitve Karantanije, do zavojevanja s strani Frankov, vdori Madžarov in do začetka sistematične nemške kolonizacije.

Dogajanja na našem ozemlju pred tem časom t.j. v obdobju halštata - starejša železna doba od 750 – 450/350 pr. n. št. in dogajanja še pred tem obdobjem pa bi si pogledali skozi naravno in kulturno dediščino konglomeratnega krasa, ki se je tekom tisočletij izoblikoval na Gorenjskem, v luči slovenskega mita in legende o vesoljnem potopu, ki opisuje rajski prostor kjer je prišlo do izlitja velikega jezera katero je pokopalo vse Kranjce razen enega, ki je stražil na gori, ker so se ostali odločili, da bodo razbili nebeško jajce.

Dediščina, ki zaokrožuje vrednote, izkušnje, simbole, življenjske vzorce in pravila pa se kot specifika izraža tako v živi dediščini kot tudi v arhitekturi, urbanizmu in krajinskem oblikovanju.

Tako je v čast in slavo nekdanjega Rajskega vrta, ki naj bi bil po našem mitu lokalno stacioniran prav na Kranjskem velikan slovenske arhitekture Jože Plečnik upodobil z monumentalnim vhodom v Kranj z interpretacijo stopnišča Rajskega vrta. Obrambni jarek okrog mesta Kranja je bil zgrajen že v 7 stoletju pred našim štetjem. V prvem stoletju našega štetja pa je bil dodan še 8-10 m debel obrambni zid z osmimi obrambnimi stolpi, ki se je sklenil pri današnji Roženski cerkvi kjer je bil mostič z dvojnimi mestnimi vrati. Plečnik je arkadam ob Roženski cerkvi namesto stare "šterne", ki je nekoč pozdravila in odžejala vsakega prišleka v mesto, dodal vodnjak z obeliskom v katerem se iz bronastega petelina pretaka voda v štiri kamnite, terasasto postavljene posode. Nebeški petelin - feniks pa v svojih krempljih drži jajce iz katerega so izšle vse čudežne moči. Štiri posode pa simbolizirajo štiri reke raja Pišón, Gihon, Hiddekel in Phrat.

Goro kjer naj bi se hodilo stražiti jezero pa je s terasastim prostorom vhodne partije v jedilnico na pomolu hotelskega kompleksa Creina kot veduto zaobjel arhitekt Edvard Ravnikar. Novi tlorisi hotela so s sedaj veljavnim gradbenim in uporabnim dovoljenjem dejansko kompilacija nečesa kar je nakoč bilo in kar bi lahko bilo pa ni.

Oris problema:

1. Kaj pripovedujejo ohranjene zgodbe o obstoju jezera?
2. Katere geološke specifike dokazujejo obstoj jezera?
3. Kakšna je bila geološko-hidrološka osnova za nastanek jezera?

5. slika: Dvoglavi Feniks na grbu dežele Kranjske in enoglavi Feniks na grbu Kranja v kodeksu: "Kranjski antifonar" pisec in iluminator loannes von Werd de Augusta končal 17. avgusta 1491

4. Ali je bilo jezero slano, brakično ali sladko in kaj nam o tem pričajo fosilne najdbe?
5. Kakšna je bila geološka osnova za izlitje jezera? In kaj nam pove toponimika?
6. Kaj nam dokazujejo zgodbe o ugreznjenem gradu na desnem (vzhodnem) bregu?
7. In kaj nam dokazuje posedanje in ugrezjanje na levem (zahodnem) bregu?
8. Ali je ugrezjanje povezano z velikimi količinami padavin?
9. Časovni okvir, kdaj je do prišlo do izlitja jezera in kakšno je bilo ime jezera?
10. Ali je izlitje jezera povezano s kakšnim zgodovinskim dogodkom?
11. Koliko rek je pred izlitjem teklo po tem območju?
12. Ali se je tok reke oziroma tok rek po izlitju jezera spremenil?
13. Ali je poimenovanje rek ali reke po izlitju jezera ostalo isto?
14. Ali arheološke najdbe časovno lahko sledijo mitu?
15. Kakšna nuja je prisilila prebivalce mesta Kranja, da so namesto preprostega obrambnega jarka nenadoma potrebovali 8-10 m debel obrambni zid (na previsu celo dvojen) z osmimi stolpi?
16. Kdaj so prebivalci začeli graditi obrambni zid in kdaj so ga končali?
17. Koliko so stare najstarejše najdbe v starem delu mesta Kranja?
18. Kaj nam sporočata etimologija in toponimika okoliških krajev?
19. Kakšna je povezava in sporočilnost v vezi poimenovanja krajev s starodavnimi legendami in verovanji v predkrščanskem obdobju?
20. Ali najdemo kakšno sorodnost v običajih oziroma kakšna je povezanost v smislu etimoloških raziskovanj? Do kod lahko temu premočrtno sledimo?
21. Ali na podlagi arheoloških in geoloških dokazov ter toponimike in etimologije paralelno z mitom lahko trdimo, da smo Slovenci staroselci s starodavno kulturno z več kot 7.000 let staro dediščino in ne le neko barbarsko ljudstvo, ki se je pripodilo v te kraje v 8-10.stol.n.št.?

Hipoteze na osnovi deduktivnih ali/in induktivnih virov:

1. Jezero je bilo zelo veliko in se je raztezalo vse od Štuclja kjer je nekoč stal grad pa do koder je segal pogled. Ljudje so živeli ob jezeru in se preživljali z ribolovom, ker pa je bilo sčasoma vse manj rib so iskali druge alternative za preživetje. Potrebovali so prostor za kmetovanje in pašo živine. Vodo jezera so želeli speljati do vsakega posestva posebej za uporabo po potrebi posameznika - to idejo so uresničevali tudi Rimljani s svojimi akvadukti (prvi akvadukt Aqua Apia zgrajen leta 312 pr.n.št.)
2. Hipogena speleogeneza Turkovega brezna (globine 92m) in Jeralovega brezna (globine 80m) v Rovniku je nastala lahko le, če sta bili jami nekoč povezani s podtalnico, katere nivo je bil nekoč zelo visok ali/in so bile jame povezane z jamskim sistemom pod jezerom globoko pod vodno gladino.
3. Ostanek nekdanjega t.i.Panonskega morja je postalo jezero v katerega so se stekali Triglavski, Tržiški in Kokrški ledenik.
4. Jezero je bilo po geoloških raziskavah sprva slano, potem nekaj časa brakično in na koncu sladkovodno.
5. Med fosilnimi najdbami tega območja so našli poleg fosilov morskih ježkov, polžev in školjk tudi zobe morskih psov in morske krave. To pa so prebivalci morskih globin, kateri imajo sposobnost, da se sčasoma prilagodijo prehodu iz slane vode v brakično in potem v sladko vodo. Dober primer za to je jezero Nikaragua v srednji Ameriki. Podobno pa se je zgodilo tudi v Bajkalskem jezeru v Rusiji (najgloblje sladkovodno jezero na svetu) kjer pa so se življenju v sladki vodi prilagodili tjujni.
6. Pod jezerom je bil v konglomeratnem sestavu velik jamski kompleks v več etažah kar poleg zgodb nakazuje tudi ogromno balvanov v rečni strugi in v gramoznici Naklo. Glede na toponimiko vasi Besnica (v Sloveniji sta samo dve vasi poimenovani Besnica - druga vas se nahaja v bližini Ljubljane) gre zaključiti, da so se v teh jamskih kompleksih pod vodo zadrževali Bessi - svečeniki plemen iz Tracije med katerimi so bili tudi Dionizovi častilci imenovani "Satrae" oziroma "Satyr-i" oziroma po grško "Pan-i". Bessi pa so po uvedbi krščanstva na Slovenskem dobili preimenovanje v vrage in hudiče. Za Bese pa je bilo znano da je njihovo bivališče pod vodo. Po ljudski etimologiji pa so v kajkavski obliki iz Besenjakov postali Pesjaniki ali Pasjeglavci. O strahu in begu pred Pasjeglavcem/Psoglavom pa zapiše tudi Vrhovnik v zgodovini Naklanske fare.
7. O prisotnosti babilonske umetnosti, katero so Bessi posredovali svojim učencem imenovanim črnošolci pa govori tudi pripoved o kmetu, ki je srečal nekega učenca te obrti, ko se je le ta odpravljal tja z vstopom in potopitvijo v jezero nedaleč od Radovljice. Kar nakazuje od kod do kod se je nekdanje jezero raztezalo.
8. Ime reke, ki se je iztekala iz tega jezera preko območja, ki se danes imenuje Temnik in skozi današnje naselje Struževce pa so Bessi poimenovali Easter/Ister po veliki materi boginji Ishtar, ki se je po pripovedih

6.a) slika: "pridne muhe" - čebele (zgoraj)
6.b) slika: hlebci čebeljih satov (spodaj)

rodila iz nebeškega jajca. Skrivnostna reka Easter/Ister pa je poznana še po svoji znameniti bifurkaciji in razvodjem, ker se je delno stekala v Črno morje in delno v Jadransko morje. Bifurkacijo starega toka reke Save pa je pri svojih geoloških raziskavah nekdanjega toka opazil geolog Ljubo Žlebnik a je to kasneje opustil ker se mu vse skupaj ni zdelo smiselno, da bi en del razvodja tekkel v nasprotno smer - t.j. navzgor, čeprav je bila nagnjenost terena in toka v nasprotno smer večja kot nizdol - kje naj bi bilo potemtakem nadaljevanje te struge zaradi velikih naplavin v strugi reke Save žal ni mogel definirati.

9. Smiselno povezavo med bifurkacijo in nadaljevanjem izgubljenega drugega rečnega rokava, ki naj bi tekkel v smeri proti Jadranskemu morju pa geografsko dopolni še ena misteriozna reka katero so prav tako nekoč identificirali z reko Easter/Ister t.j. reka Eridan - reka podzemlja za katero se je tekom stoletij prav tako izgubila vsaka sled. Smiselnost poimenovanja in povezavo med rekama Istar in Eridan pa dobimo šele z mitološko zgodbo o sestrah in boginjah Ishtar in Ereškigal. Prav tako, kot je Ereškigal vladarica podzemlja je tudi reka Eridan podzemna reka. Kar v končni fazi nakazuje, da se je drugi tok reke nekoč poimenovan Eridan in se je vil v smeri proti Jadranskemu morju spustil v podzemlje. Bioenergetski potencial in toponimika gore Rovnik pa aludira in kaže na to kje je ta reka vstopila v podzemni svet. Ta vstop v podzemlje pa je danes zaradi sesutja celotnega konglomeratnega jamskega sestava z izlitjem jezera zasut, tako kot je zasuta nekdanja stara rečna struga v Drulovki. Šele mitološko ozadje in geološko - zgodovinska dejstva pa osmislijo poimenovanje obeh dveh skrivnostnih rek za katerima pa se je nekaj stoletij pred našim štetjem izgubila sled.

10. Easter/Ister nas v Apoloniosovem delu o Jazonu in Agonavtih pripelje tudi do Kronosovega morja. S tem pa dobimo tudi ime tega jezera, kateri je bil nekoč del večjega danes t.i. Panonskega morja.

11. Eridan, Herodot poveže tudi z nekdanjo jantarjevo potjo. Za katero pa Apolonius navaja, da v predelu kjer pride na površje leži žvepleno jezero (široko 2 km in dolgo 18 km, Lucijan Vuga - Jantarjeva pot) v katerem leži Phaetonovo truplo. Lokacijo tega jezera oziroma brazdo, ki jo je zakopal Phaeton v zemeljsko površje pa določim v Čepovanskem dolu, ki se nahaja v bližini vasice Slap ob Idrijci (vasica poimenovana po geografski posebnosti suhega slapa, ki se nahaja v bližini), pa tudi po dimenzijah brazda Čepovanskega dola ne odstopa od trditve. Dostop do zgodovinsko znanega jantarskega središča Sv. Lucija pa vodi prav iz Čepovanskega dola v katerega se pride iz goriške strani mimo Grgarja, iz samega Čepovana pa se pot razveji proti Sv. Luciji kjer je treba iti skozi Vrata in čez preval Drnulk proti Trebuši - od katerih oba toponima nakazujeta obrambni položaj.

12. Da je Kranj z okolico nekoč prepredalo nešteto podzemnih rogov pa nam ne pričajo le jame v Udin borštu, Rovniku, Šmarjetni gori, kanjonu reke Kokre in pod Kranjem pač pa o tem govori tudi zgodba o Belem gradu, ki se je ugreznil v zemljo v okolici Nakelske kotline in ga še do danes niso našli. Prav tako pa o usedanju zemljišč priča tudi župnik Pokorn iz Besnice v svojih zapisih iz leta 1909, predvsem hudo da je bilo 15. aprila 1895, ko se je zemlja na mnogih mestih udrla. O udorih v Besnici in njeni okolici pa priča že sama pokrajina, ki je vse polna kotličastih jam od katerih jih je največ po dobravskem polju. Pa tudi zaradi strahu pred hudo uro in izlitjem jezera, ki naj bi ga skrival Rovnik so včasih imeli vsako leto procesije s priprošnjami, kot to navaja župnik Pokorn.

13. Glede na zapise, ki so nam jih zapustili Herodot, Apolonij Rodoški, Starbo, Jordanes in mnogi drugi postavljam časovni okvir izlitja jezera v leto 391 ali 390 pr.n.št.. Namreč pisci starejši od obdobja 400 pr.n.št. so namreč edini, ki reki Easter/Ister in Eridan omenjajo kot dejstvo in ne kot mit. Pri tem je izjema edinole mlajši Apolonius, kateri pa za vir svojega zapisa o Jazonu in Argonavtih uporabi vire iz Aleksandrijske knjižnice in ne geografske podatke iz kakega svojega potovanja. Sama katastrofa pa je bila zelo verjeten razlog in povod za nenaden vpad besnih galcev severnih bratov kranjskih Karnov pod vodstvom Brankota (Rimljani mu pravijo Brenus), ko so se z vso silo odločili, da bodo Rimu s "pravico meča" vzeli to kar jim gre. Kajti glede na današnje 7.000 let stare najdbe v starem delu Kranja lahko z zagotovostjo trdimo, da je bilo to mesto pred hudo povodnjo kulturno zelo močno in bogato mestno središče. Ugotovitve pa utrdim še z dejstvom, da so arheološke najdbe pokazale tudi sliko tega mesta v katerem so bili objekti kar raztrgani.

14. Gora kjer so stražili jezero pa je svojo vlogo ohranila v toponimu kraja Stražišče pod to goro in v toponimu gradu na severnem delu te gore t.j. grad Wartenberg (warte - stražni stolp, berg - gora/hrib).

15. Slika pokrajine se je po izlitju jezera močno spremenila, mesto je bilo ob rečni strugi močno načeto in spodjedeno, reka je namreč zaradi velikih količin konglomerata, ki se je usul navzdol morala najti novo pot, pri tem pa je prišlo tudi do preboja v današnjem predelu Kokrškega kanjona. Reka Kokra, ki je nekoč tekla po današnjem Jelenovem klancu (mimo bivšega hotela Jelen) je dobila novo strugo, prav tako pa glavni vodni tok ni mogel več teči po strugi skozi Drulovko (ker jo je naplavljeni konglomerati grušč zaprl) ampak je zavila v levo in pri tem iskanju nove poti prebila prenekatero do takrat še neodkrito konglomeratno jamo.

15. Zaradi katastrofalnih posledic za mesto in okoliške kraje v času izlitja jezera (ugrezi objektov, odtrganine delov objektov ali objektov v celoti ali/in odplavitev celih naselij) so se meščani odločili, da

1.risba: Faeton sin boga Helija v vožnji nebeške kočije in njegov padec na Zemljo

bodo mesto zaradi te katastrofe bolje zavarovali. Začeli so graditi obrambni zid mesta v debelini 8-10 m, katerega pa so dokončali šele v prvem stoletju našega štetja.

16. Po eni od različic o izlitju jezera naj bi vodna ujma pojenjala šele po devetih letih. Iz tega gre zaključiti, da je to časovno obdobje, ki ga je potrebovala reka, da si je urezala novo strugo. Pri tem pa ne gre prezreti še fenomena katerega povežem s to hidro-katastrofo, to je nenavaden in nenaden nastanek jezera v Žirovski dolini katera pa nekoč ni bila povezana s Škofjo Loko ampak jo je ločevala visoka pregrada/hrib katero so zaradi novonastalega jezera Vlaha prekopali, da je voda lahko ponovno odtekla proti današnji strugi reke Save. Jezero v Poljanski dolini naj bi nastalo tako, da je "silna voda nenadoma predrla pečeno hribovje, si skopala strugo in jo globoko vrezala ter ločila Koprivnik od Žirovskega Vrha". Voda naj bi stala po dolini vse do cerkvice sv.Tomaža v Hlevnem kjer naj bi včasih po pripovedovanjih stal ajdovski tempelj. Ko pa so Vlaha za tem prekopali hrib pa je jezero počasi odteklo v strugo reke Save.

17. Tako sta reki Easter/Ister in Eridan "preminuli" in po devetih letih se je rodila reka Sava (do izlitja jezera sta bili Sava Dolinka in Sava Bohinka le glavna pritoka v jezero), ki pa ni bila več tako obilna kot je bila nekoč reka Easter/Ister. Nekdanji glavni pritok reke Easter/Ister Donava je tako postal glavni tok in nova reka Sava samo njen pritok. Geografi, geologi in hidrologi pa so tako izgubili vsako sled za dvema znamenitima rekama.

18. Kot posebnost mita o vesoljnem potopu naj omenim še sladke bele hlebce, ki so jih nekdanji prebivalci obirali iz dreves in ko se jim jih ni več ljubilo obirati so drevesa začeli enostavno sekati. Ti beli sladki hlebci pa so bila neizmerno velika količina čebeljih satov prepolnih z zdravilnimi substancami (medom, propolisom in matičnim mlečkom). In kot je zapisal Valvasor je bilo še v njegovih časih na Gorenjskem "pridnih in delavnih muh" kot so nekoč imenovali čebele zelo zelo veliko in še danes je po svetu zelo znana in cenjena naša zelo pridna in delavna čebela "kranjska sivka" - avtohtona Slovenska čebelja pasma, katere posebnost je tudi to, da zelo velikokrat "roji".

19. Po raziskavah in ugotovitvah biokemika dr.Nick Langa je prvo življenje nastalo pravzaprav ravno v takih pogojih kot so dejansko nastali tudi v strukturah, ki so se izoblikovale v konglomeratnem krasu pod nekdanjim jezerom (nekoč t.i.Kronosovim morjem) na Gorenjskem s tem, da je pomembno vlogo v tem ustvarjanju imela tudi magmatska kamnina andezitni tuf (danes poznan kot Peračiški tuf - olivno zelena kamnina). Kot pravi dr.Nick Lange je prvo življenje nastalo v alkalnih hidrotermalnih pogojih (vroči termalni izvir Besnica?) tako da je morska voda pronicala skozi tla v novo nastale kamnitne kaverne kjer je prišla v stik z minerali kot je olivin, vodik in sulfidi (sestavine vročih hidrotermalnih vrečev). S tem pa se razjasni tudi drugo ime reke Easter/Ister to je ime Mati (dajalka življenja). Kajti tako kot je reka Nil začetek civilizacije v Egiptu ter Evfrat in Tigris v Mezopotamiji je tudi Easter/Ister odločilna za razvoj Indoevropcejev in kot pravi Herodot, da se edinole Nil lahko kosa z veličastno reko Easter/Ister. Z izlitjem jezera in zaporami zaradi konglomeratnega zasutja pa je voda ustala ujeta se je celih 9 let izlivala preko Sorškega polja, dokler ni izjedla nove struge (pri tem pa so ji s prekopavanji pomagali tudi tedanji prebivalci in naši predniki Vlaha - prebivalci galskih in ilirskih plemen, katerih skupno poimenovanje je bilo naziv Vlaha). Zaradi devetletne zapore pa je reka Easter/Ister preprosto umrla. Živo jo je ohranjal le spodnji tok Donave od sotočja v Beogradu dalje. Zato je še v Jordanesovih časih spodnji tok reke Donave včasih poimenovan Easter/Ister. Reka Sava, ki pa si je na novo vrezala strugo pa ni bila več tako imenitna in obilna kot včasih Easter/Ister (za katero je veljalo, da je njen tok ves čas enak ne glede na letni čas).

20. Zaradi izlitja jezera pa nismo izgubili samo dveh imenitnih rek pač pa tudi naš pravljčni raj imenovan Indija Koromandija kjer se je včasih cedilo mleko in med. Dežela je bila davno davno nazaj polna imenitnih dragih kamnov, zlata (Posočje), jantarja (Sv.Lucija), antimona (Trojane), živega srebra in cinobra (Idrija in Čepovan) - dobrine s katerimi so prvotni prebivalci trgovali z imenitnimi Egipčani, ki so se vsake toliko let pripeljali iz smeri Črnega morja po reki Easter/Ister in svojo plovbo nadaljevali do Jadranskega morja po reki Eridan. V naši deželi, ki je tudi mejila na imenitne sosede t.j.Ajde katerih potomci močni Iliri so kovali najimenitnejše bleščeče belo jeklo in sidra za največje ladje stare celine (velikani so se v grških bajkah imenovani Arimaspi, kateri so imeli le eno oko, drugega so si namreč prevezovali s podvezo zaradi iskrenja v kovaških delavnicah). Še celo v Valvasorjevih časih je bilo na Gorenjskem 13 delujočih rudnikov z delavnicami kjer so delali največje "voleke" t.j. ogromne železne kepe iz katerih so delali tudi do 3.000 kg težka ladijska sidra. Rudnik železa in mangana (ki so ga dodajali železu, da je bilo jeklo bolj imenitno, čisto in belo) pa so kopali tudi v naši že opisani gori kjer so stražili jezero t.j. Šmarjetni gori (ogromni rovski kompleksi železa in mangana, ki so široki 5 m in visoki do 7 m). Ajdi/Arimaspi pa so bili ves čas v sporu s svojimi sosedi Grifini. Le ti so imeli posebno sposobnost, da so te dobrine lahko izsledili, kajti drago kamenje in zlato je bilo nekoč v teh krajih zakopano samo par čevljev pod površjem. In Griffinom (bitja katerih videz je spominjal na krilate leve z orlovo glavo) je bilo še dolgo potem, ko so izginili posvečenih veliko kipov predvsem v Benetkah, kjer so si Veneti (en izmed Galskih plemen) svoj položaj utrdili s trgovino z zlatom. Beneški zlati dukati so bili namreč najpomembnejše plačilno sredstvo na svetu celih 500 let.

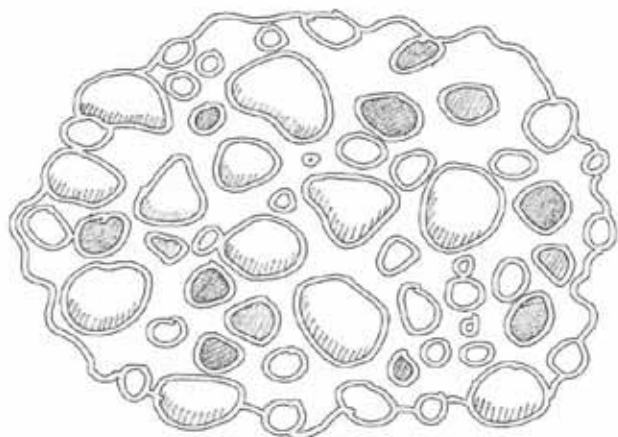

2.risba: trinožnik namenjen kulturnim daritvam iz 5.-7.stol.pr.n.št. (zgoraj)
zlat in srebrn nakit iz grobov v Lajhu iz 6.stol.n.št. (spodaj)

1. KONGLOMERATNI KRAS – STARODAVNA ZNAMENITOST KRANJSKE DEŽELE

Kraški svet kot ga poznamo z vsemi značilnimi oblikami, nastalimi zaradi mehanskega in kemičnega delovanja vode v apnencu predstavlja v Sloveniji 42% ozemlja in je značilen predvsem za osrednjo, zahodno in severno Slovenijo. Na Gorenjskem v konglomeratnih terasah med Kranjem in Radovljico pa se je porečju Save razvila posebna oblika imenovana kvartarni konglomeratni kras, kot ga poimenuje P.Habič [3KCL, 2005, str.25-35], ker je nastal v konglomeratnih kamninah oziroma plitvi kras, ker je voda plitvo pod površjem in ga tako poimenuje Žlebnik [3KCL, 2005, str.25-35].

Prve podrobnejše podatke o kvartarnih zasipih je objavil že Brückner leta 1909 [Kuščer, Geologija 33, 1990] in sicer, da gre za štiri samostojne zaside štirih ledenih dob: würmske, riške, mindelske in gūnske. Šele leta 1971 pa je Žlebnik ugotovil in potrdil pravilnost teh trditvev ter s tem ovrgel tudi nepravilne trditve Ampfelerja iz l.1918 in Ilešiča iz l.1935 [Kuščer, Geologija 33, 1990]. To pa dokazuje tudi različna globina zasipov. Vsaki fazi zasipavanja je sledila erozija in dno doline se je vedno bolj in bolj poglobljalo v podlago [Kuščer, Geologija 33, 1990].

Mlajši in srednji konglomeratni zasip se začne pri Radovljici ob vencu čelnih moren. Starejši konglomeratni zasip pa je tu že erodiran in ga zasledimo šele severno od Ljubnega. Bolj razširjen je nivo na desni strani Save od Češnjice navzdol. Debelina konglomeratnih zasipov pa narašča v smeri savskega toka. V odseku do Globokega je ocenjen že na 10 do 25 m, pri Brezjah pa na 35 do 40 m. Vendar se smatra, da je bila debelina vsaj za 10 do 15 m večja od sedanje a se je stanjšala zaradi raztapljanja in preperevanja [Kuščer, Geologija 33, 1990].

Ta plitvi kvartarni konglomeratni kras je večinoma debeline od 10 do 50 m, mestoma je ta debelina tudi presežena. V sestavi prevladujejo apnene oblice med njimi pa so tudi redki prodniki vulkanskih kamenin. Vezivo je večinoma apneno. Naplavine, toplejše podnebje in obilica vode, so razmere, ki segajo v čas pred 200.000 do 300.000 leti v mindelsko – riško medledeno dobo, ko je bilo zakrasevanje teh zasipov v polnem razmahu. Razvile so se različne kraške oblike od jam, vrtač, ponorov do kraških izvirov (in ravno po vrtačah se sklepa hitrost zakrasevanja – na visokih terasah so dobro razvite, velike in globoke; medtem, ko so na nizkih mlajših terasah komaj v začetni stopnji) [Žlebnik, Geologija 21, 1978].

Sprva je prevladovalo mnenje, da se je konglomeratni kras razvil le v porečju Save. Toda novejša odkritja so pri odkopavanju proda v gospodarske namene na Jurčkovem polju v gramoznici Bistrica razkrila velike strme konglomeratne stene ter velike bloke ali balvane. Razlaga tega nastanka je, da so v zadnji medledeni dobi za čelnimi morenami nastala jezera. Vanje se je usedal grušč, ki so ga izpod ledenikov prinašale reke. Iz jezer so iztekale jezernice, ki so vrezovale globoke struge v lastne prodne naplavine v nižje ležečih predelih. Zaradi otoplitev in poglobljanja strug se je podtalnica znižala in prod se je začel sprejemati v konglomerat. Ob ponovni ohladitvi se je podtalnica dvignila in začela raztapljati vezivo, zato so v pleistocenskem konglomeratu nekateri predeli porozni, ponekod pa so nastale cele kaverne in votline [T.Šubic, Kranjski zbornik, 2005].

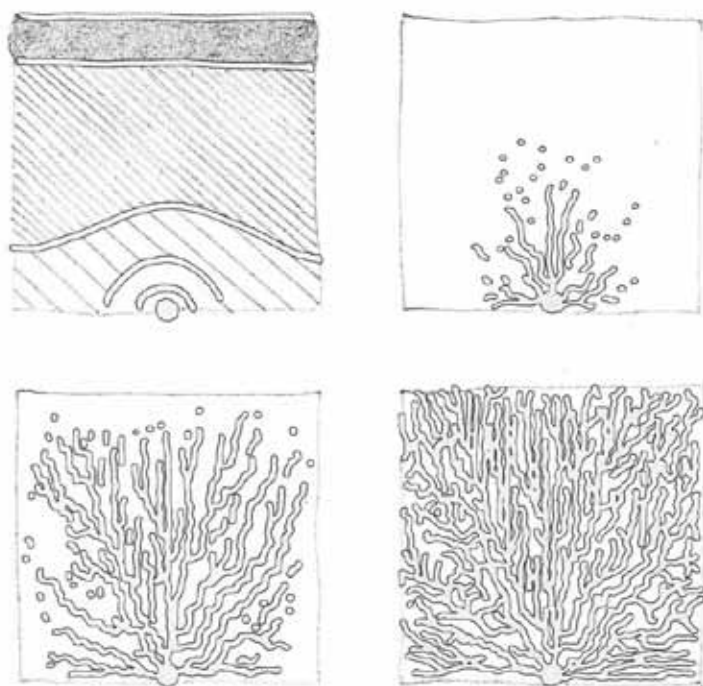
Do danes pa dokaj celostno ohranjen del kvartarnega konglomeratnega plitvega krasa predstavlja le še osamelec oziroma osameli kras poznan pod imenom Udin boršt, ki je kot ena najstarejših ledeniških teras v Ljubljanski kotlini od okolice razločno omejen gozdni kompleks. Zaradi botaničnih, površinskih in podzemeljskih geomorfoloških naravnih vrednot je pridobil tudi status krajinskega parka. Zavzema skoraj ves prostor med cestama Kranj - Golnik na vzhodu in staro cesto Kranj – Tržič na zahodu ter med novo avtocesto na jugu, severno stran pa zapira Kriška in Zaloška gora in se razteza na površini 1725 ha ter je danes razdeljen med tri občine (Kranj, Naklo in Golnik).

1.1 GEOLOŠKE, GEOMORFOLOŠKE IN HIDROLOŠKE ZNAČILNOSTI KONGLOMERATNEGA KRASA

1.1.1 Geološke značilnosti konglomerata in nastanek

Osnovni gradnik konglomerata so sedimentne kamnine, ki jih glede na njihov nastanek delimo na: klastične, kemične in biokemične.

Klastični sedimenti so nevezani material, ki so rezultat mehanskega, kemičnega ali biogenega preperevanja in jih delimo po skupinah glede na velikost delcev na: ostrorobi grušč, zaobljeni prod, pesek, melj in glino.

3.risba: konglomerat (zgoraj);
zakrasevanje od leve proti desni - 0 let, 1000 let, 10.000 let,
100.000 let(spodaj)

Kemične in biokemične sedimentne kamnine pa so nastale z izločanjem v vodi raztopljenih snovi s kemičnimi in biokemičnimi procesi. V Sloveniji so najbolj razširjeni apnenci in dolomiti, ki pokrivajo kar 42%. Na teh sedimentih pa so se razvile vse najbolj značilne kraške oblike.

Konglomerat spada med klastične sedimentne kamnine katerih delci so se zaradi različnih diagenetskih procesov sprijeli t.j. med seboj cementirali ali pa so se rekristalizirali.

Konglomerat kot sprijeti sediment je sestavljen iz zaobljenih kosov kamnine od katerih je več kot 50% kosov, ki so večji kot 2 mm. Prodniki so večji in manjši in so med seboj povezani z vezivi. Matriks oziroma vezivo pa je lahko karbonatno, kremenčevo, glineno ali železovo. Če matriks raztopimo kamnina razpade. Konglomerati pa so lahko sestavljeni iz najrazličnejših kombinacij delcev in kamnin. Druge oblike vezanih sedimentov so lahko še breča, peščenjak, meljevec in glinavec (peščenjaki so povezani s kremenovim ali kalcitnim vezivom; meljevci so sestavljeni iz kremenovih in sljudinih zrn; gline so minerali nastali s preperevanjem alumosilikatov, magmatskih in metamorfni kamnin; glinavci nastanejo z diagenozo - sedimentacijo glin, lapor je glina s primesmi kalcita ali dolomita, laporovci pa so glinavci s cementnim vezivom).

1.1.2 Geomorfologija, hidrologija ter zakraselost konglomeratnih kamnin

Med kredo in terciarom (pred 100 milj.l.) so se začeli tektonski premiki, ki so bistveno vplivali na geološke spremembe. Iz morja so se začele dvigati današnje Alpe in v morju je zaradi tega zavladała splošna regresija. V tem času je tudi nastala razvodnica med Panonskim in Sredozemskim morjem, ki je potekala v črti Snežnik – prednožje Julijskih Alp – Jalovec – Centralne Alpe. Na koncu eocena se je v pirenejski fazi začelo močno gubanje in takrat je nastala tudi osnova današnje Ljubljanske kotline. Prišlo pa je tudi do ločitve Julijskih in Savinjskih Alp. Ob splošnem grezanju ozemlja je sledila transgresija morja – morje je prodrlo daleč v notranjost Slovenije. Preko Ljubljanske kotline je segalo do Polšice in Podnarta ter Jesenic in Bohinja. V splošnem so se odložili plitvomorski sedimenti. V tej dobi so nastala jezera in močvirja ob katerih je ob ugodnih klimatskih razmerah uspevala tudi bujna močvirska vegetacija. Klima je bila tropska, kar dokazujejo fosilni ostanki vegetacije: Sequoia langsdorfi, Pinus palaeostrobi, Taxodium distichum, Glyptostrobus eropaus, Sabal haeringiana. V teh močvirskih gozdovih pa sta živelata tudi nosorog Meninanthrium telleri in sorodnik današnjega vepra Anthracotherium magnum.

Tudi v oligocenu (pred 37 milj.l.) je na Gorenjskem kraljevalo morje. O tem pričajo konglomerati, ki nastopajo v obliki leč v temno sivem laporju ter peščenjaki z zelo bogato obalno favno koral, litotamnij, polžev z debelimi lupinami in školjk. Opisano območje pa se je raztezalo v širšem panonskem obrobju in v celjsko Ljubljanskem zalivu, ki je segalo od Dovžanove soteske pri Trziču do Rovnika pri Besnici, Podnarta, Bohinja in do Mežaklje.

Zgornje oligocenski skladi s krovno sivkasto zeleno laporno glino in školjkastim lomom, ki jo imenujemo sivica pa pričajo o zastopanosti tako morskega, brakičnega (območje mešanja slane in sladke vode) kot sladkovodnega razvoja. Panonskemu obrobju pa ustrezajo tudi peščeni laporji, tufi in tufski peščenjaki.

Klima v miocenu (pred 24 milj.l.) je postala hladnejša, kar se sklepa po flori in favni. Zavladało je subtropsko podnebje. Iz tega obdobja se lahko omeni močvirske ciprese in sekvoje kot v oligocenu, zatem borovce, lovorje, vedno zelene hraste, orehe, kostanje, figovce, breze, jelše in še mnogo drugih drevesnih vrst. Na kopnem pa so živelata predniki današnjega slona Mastodon anyustidus, Mastodon tapiroides, Dinotherium. Med drugimi pa so v močvirskih gozdovih živelata tudi nosorogi, tapirji in predniki današnjega konja.

V pliocenski dobi (pred 5 milj.l.) je podnebje postajalo vse hladnejše in na koncu pliocena je klima postala podobna današnji. Erozijska in akumulacijska sta se nadaljevala vendar sta bili omejeni zaradi poledenitev. Klimatska nihanja in poledenitve pa so se nadaljevale še v pleistocenu (pred 2 milj.l.). Ledene dobe naj bi se končale pred približno 12.000 leti z začetkom halocena ali sedanjega časa ko je takrat pri nas bohinjski ledenik obstal pred današnjo Radovljico in se je predvidoma v veliki meri izoblikoval tudi večinski proces zakrasevanja. Končna podoba konglomeratnega krasa Gorenjske pa se je izoblikovala do 6000 let pr.n.št. v času tople in vlažne klime. Kajti za tem je do 2500 let pr.n.št. sledilo sub-borealno suho in toplo obdobje.

V času od 2500 let pr.n.št. pa do danes, ko sub-atlantsko obdobje zaznamuje hladno in vlažno obdobje z zadnjo malo ledeno dobo, ki je trajala približno od leta 1550 do 1880 in jo lahko razdelimo na tri začetke

4.risba: Udin boršt - kraški osamelec

l.1650, l.1770 in l.1850 razdvojene z vmesnimi intervali toplejšega vremena pa na zakrasevanje ta doba ni imela bistvenih vplivov.

1.1.3 Hidrološke značilnosti konglomeratnega krasa

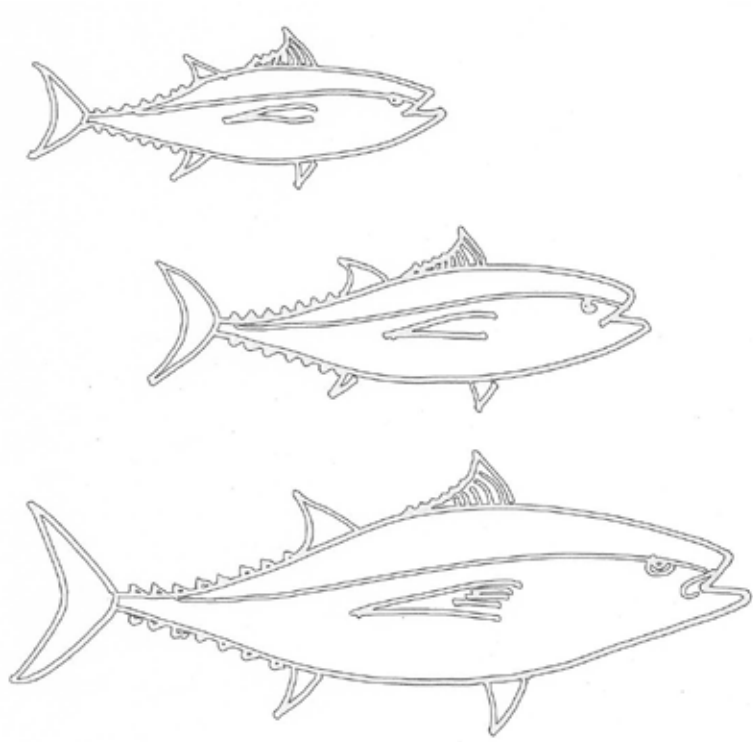
Glavno besedo pri geomorfoloških procesih izoblikovanja tovrstnega reliefa pa je imela predvsem hidrologija, ko so spremembe nastajale zaradi:

- vodne erozije z odnašanjem površinskih zemeljskih plasti zaradi delovanja padavin, vetra in ledenikov vzpetnem reliefu
- sedimentacije v nižinskem svetu
- pobočnih procesov, kot so: polzenja tal, skalnih podorov, zemeljskih plazov, usadov in podobno
- zniževanja in zviševanja podtalnice in s tem raztapljanja veziva, kar je povzročilo nastanek kavern in votlin ter
- do pronicanja površinske vode in jezerne vode v teh jamah in kavernah in s tem do procesa zakrasevanja

V eocenu (pred 58 milj.l.) je bil usmerjen glavni vodni tok proti jugu v Jadransko morje, šele v oligocenu (pred 37 milj.l.) in miocenu (pred 24 milj.l.) pa se je hidrografska mreža preusmerila tudi proti vzhodu.

Domneve geologov, da sta Tržiška Bistrica in Sava skupaj tekli po danes suhi Nakelski dolini so se namreč potrdile šele, ko se je odpirala gramoznica Bistrica. Čeprav je Žlebnik že l.1971 dokazal pravilnost domneve, da je nakelska dolina stara savska dolina iz časa starejšega in mlajšega konglomeratnega zasipa in da je do pretočitve Save v dolino Nemiljščice prišlo šele v času würmskega ali postürmskega prodnega zasipa [Kuščer, Geologija 33, 1990].

... vrzel hidrologije tega področja tu zapolnita dve starodavni in skrivnostni reki: prva dobro poznana kot reka Háda in druga kot najznamenitejša Evropska reka za katero Herodot pravi da se z njenim veličastjem kosa lahko samo reka Nil [Herodotus, knjiga 2 in 4]. To pa sta mitološka podzemna reka Eridan in reka Ister. Obe dve reki sta imeli skupni izvir pri iztoku iz ostanka brakičnega panonskega morja, ki je ostal ujet v območju pod katerim se je izoblikoval edinstveni konglomeratni kras. Nekoč slano morje je zaradi številnih pritokov sladke vode, predvsem pa zaradi topljenja ledenikov sčasoma vedno bolj izgubljalo slanost in je bilo nekaj časa brakično (delno slano in delno sladko), dokler to ni postalo povsem sladkovodno jezero. Okoliškim prebivalcem je bilo to jezero v starih časih glavni vir preživetja (poznani so bili kot Latobiki – ribiči). In čeravno razne pripovedke in pravljice omenjajo, da je tu nekoč kraljevalo jezero, ki je hranilo tukajšnje prebivalce je bil prvi dokaz o tem najden šele okrog leta 1826. Ostanke železnih privezov za ladje je po naključju našel prebivalec Pivke po imenu Lesnikar, ko je pred letom 1826 iz starih grajskih ruševin, ki so bile na tem delu začel sebi graditi domačijo [l.Vrhovnik, zgodovina Nakelske fare iz l.1885 str.22 in vpogled v podatke Franciscéjskega katastra – lega domačije je v neposredni bližini zelo visokega in strmega konglomeratnega pobočja].

5.risba: tuna Trichia in biološki dokaz za bifurkacijo reke Ister/Easter

Ustje ter dveh rek se je nekoč imenovalo Lepo ustje (danes se temu predelu reče Temnik). Reka Eridan je tekla na zahod po podzemlju skozi Rovnik, Jošt, Škofjeloško hribovje, Polhograjsko hribovje [F.S.Pokorn: Bésnica pri Kranju l.1909; Z.Šmitek: Mitološko izročilo Slovencev l.1998; M.Stanonik: Nekoč je bilo jezero l.2005; ter pričujoči ostanek kraška planota Ravnik in jama Melinca v Polhograjskem hribovju] potem do Suhega slapa pri Idrijci in zatem ob Čepovanskem dolu do Jadranskega morja; medtem, ko je reka Ister tekla na vzhod proti Črnemu morju. To pretočno skrivnostno povezavo med Jadranskim in Črnimorskim morjem pa so lahko izkoristili le zelo zelo redki poznavalci med katere pa se lahko šteje pomorščak in pustolovec Jazon s svojim spremstvom, kajti povezava med tema dvema morjema je bila trgovska poslovna skrivnost skrita za grozotnimi zgodbami Karpatov in Alp, poznana je bila predvsem egipčanskim morjeplovcem [P.Herrmann, Pustolovščine zgodnjih odkritij: Med nočjo in jutrom l.1962].

Dokaz, o povezavi med Jadranskim in Črnim morjem katero so jo poleg redkih pomorščakov, izkoriščale za svoja popotovanja tudi ribe - so tune, ki so jih Grki poimenovali Trichia [A.Linhart, Poskus zgodovine Kranjske, l.1788].

1.2 Toponimika v povezavi s krajevnimi značilnostmi

Pojem »kras« in pokrajinsko ime »Kras« izvira iz korena »ka(r)a«, »ga(r)a« ali »karuan«, kar je v predindoevropskem jeziku (jeziku prebivalcev naših krajev) pomenilo »kamen«.

Kelti so to besedo ponesli tudi na Irsko, kjer se besedi »kamen« še danes reče »carraig«, kupu kamenja pa »cairn«. V povezavi s tem prastarim pomenom za »kamen« pa je tudi ime Karnija, Karintija, Karavanke, Karnijske alpe, Carnium, Chreina, Carniola, Kranjska in Kranj, skratka vse kar zajema celotno območje nekdanje Karantanije katere izvor imena je prav tako povezan s tem prastarim imenskim pomenom »carraig«, »cairn« in »karuan«. Kot zanimivost naj omenim, da Gorenjsko Italijani še danes imenujejo Alta Carniola.

Ljudsko oziroma domače ime za konglomerat pa je lábora. Kot je to lepo zapisal tudi Badjura l.1953 »lábora je sestavljena iz uglajenega, obličastega prodja; sprimek je včasih tako trdo sprijet, zlepljen, da ga je celo s kladivom težko razklati, razbiti«. Po taki kamnini, na kateri leži je dobila ime tudi nekdanja vas, ki je danes del Kranja, t.j. Labore [3KCL, 2005, str.81-82].

Hidronimi oziroma nedvomne izpeljave imen, ki so neposredno povezane z vodo konglomeratnega krasa pa so tudi povezave s krajevnimi imeni kot je Pivka, Žeje, Naklo, Bistrica, Otoče, Okroglo in Besnica.

Pivka naj bi bil kraj kamor so »gonili« napajat živino. Danes pa ta beseda na Krasu pomeni »požiravnik, ki pije vodo oziroma malo jezerce, ki se počasi odteka«.

Žeje ležijo na visoki in strmi terasi nad Tržiško Bistrico. Ime vasi namiguje na to, da so prebivalci tega kraja večkrat trpeli žejo, oziroma vsaj do takrat dokler jim niso zgradili vodovodnega omrežja – saj je bila pot do vode v dolini kar težavna. Obstaja pa tudi možnost, da je prihajalo do sporov prebivalci doline Bistričani, ki so tok Tržiške Bistrice skozi dolino izkoriščali tako za mitnino, kot za mlin in vodno žago ter za »grapo« v kateri so perice prale perilo.

Na kalu ali na kalni lokvasti vodi tako naj bi poimenovali Naklo, naj bi potrjevala tudi razlaga zakaj so nekdanj imenovali nakelsko cerkev »pri svetem Petru na jezeru«.

Bistrica pa je kraj v dolini skozi katerega teče reka Tržiška Bistrica in je poimenovana po njej.

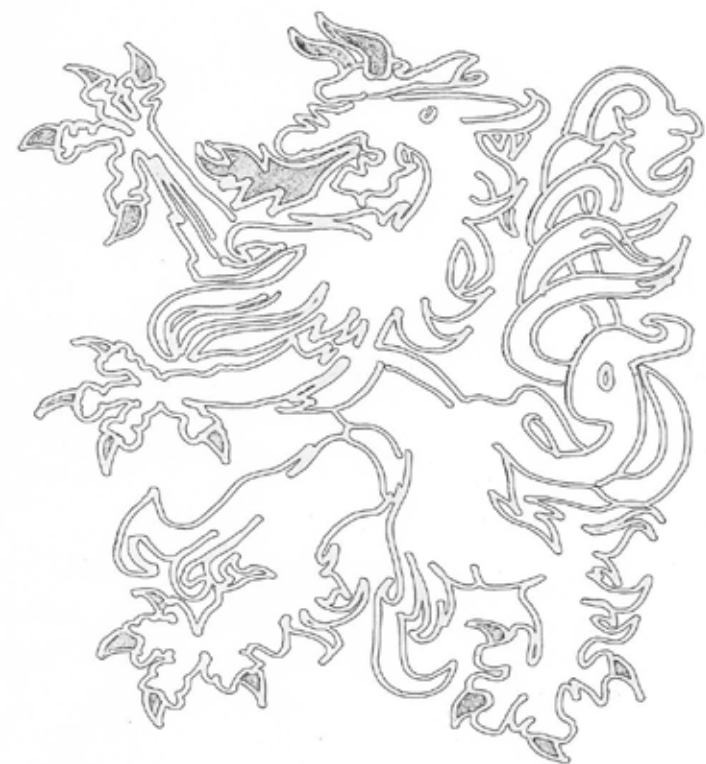
Oba poimenovanja krajev tako Otoče kot Okroglo pa se nanašata na kraj kjer je okrog in okrog obdan z vodo – delno ali pa v celoti.

Bolj kompleksna pa je razlaga krajevnega imena Besnica. Po eni od razlag naj bi poimenovanje tega kraja pomenilo prostor kjer je nekoč zelo besnela vodna ujma, kajti še leta 1909 je Besniški župnik g.Pokorn zapisal v svojem »farnem« opisu kraja, da so zaradi strahu, da jih bo zalilo podzemno jezero iz Rovnika vsako leto pripravljali procesije s priprošnjami, da do takih katastrof nebi več prišlo. Druga razlaga pa se nanaša na starodavne »bese«, ki jih je krščanstvo »prekrstilo« v hudiče ali vrage. Za te »bese« pa je bilo znano, da so bila njihova bivališča v jamah pod vodo [D.Trstenjak, Sl.Glasni X 1867, 90; J.Kelemina, Bajke in pripovedke Slovenskega ljudstva, 1997].

Z jamami pa imata povezavo kar dve vasi oziroma vsaj kažeta povezavo z bližnjimi jamami. To sta vasi Duplje (Zgornje in Spodnje) ter Strahinj. Duplje naj bi dobile ime po bližnjih jamah in sicer, ker dupa, duplo, duplja, duplina pomenijo votlino ali žlambor (po SSKJ). Razlaga imena vasi Strahinj pa se tolmači na dva načina. Prva razlaga naj bi bila, da naj bi Strahinj do bil ime zaradi izročila, ki pravi, da so nekoč za vasjo v Udin borštu posekali veliko debel, tako je ostalo veliko štorov, ki pa so strohneli in je iz tega nastalo ime Strohinj (to pa naj bi bila po Vrhovniku in Koblarju starejša oblika imena Strahinj). Drugo razlago pa podaja Bezlaj, ki nastanek tega imena razlaga s strahom [3KCL, 2005, str.81-82].

Razlaga v povezavi s strahom pa je tudi ena od različic razlage imena Udin boršt. »Boršt« je udomačenka za besedo gozd in jo pogosto zasledimo v Sloveniji. Besedna zveza Udin boršt pa naj bi pomenilo »hudi gozd«. Kajti ljudje so se tega gozda izredno bali in ne samo zaradi jam, pač pa tudi zaradi razbojnikov, rokovnjačev in pesoglavcev, ki so nekoč kraljevali po tem gozdu. Druga razlaga pa naj bi bila, da je »Udin« okrajšava za besedo Vojvodin. Listine iz leta 1396 namreč pričajo, da je vojvoda Viljem dal svoj gozd v upravo mestu Kranju. Naziv »Vojvodov gozd« (oziroma Herzogsforst) pa je lahko dobil tudi po nadvojvodi Karlu (1564-1590) kateri se je zelo trudil za izboljšanje gozdarstva. Valvasor Udin boršt opisuje kot Udenwlad, ki meri v dolžino eno uro in pol hoje, v širino pa pol ure hoje.

Na jožefinskih zemljevidih od leta 1763-1787 pa se Udin boršt pojavlja v več oblikah, kot Herzog Forst,

6.risba: grb Karantanije

Herczog Forst, Wald Huden Vorst in Huden Worst. Medtem, ko se v Franciscejskem katastru, ki je bil za Slovenijo delan v letih od 1818-1828 pa je ta gozd imenovan tudi kot Udnji boršt.

Na kamnine oziroma na geološko osnovo vezana imena pa so Glina, Pečice in Cegelnica. Glina in Cegelnica se navezujeta na laporno glino oziroma sivico katero so kopalni in iz nje delali opeke. Pečice pa izhajajo iz besed peč, pečina t.j. skala, ki nekoč pri vasi Pivka molela proti cesti. Na velikonočni torek 1865, ko je močno deževalo si je zaklon pod to skalo poiskala skupina ciganov. Nekaj je začelo pokati in ravno pravi čas so se še odmaknili izpod pečine, ko je ta z velikim hruščem in truščem zgrmela na tla [zbornik Naklo, 2010].

Terasa v obliki enakokrakega trikotnika po imenu Nacovka ali kot ji pravijo domačini Konca se razprostira med dolino Tržiške Bistrice in Udin borštom na eni strani ter Strahinjem in Dupljami na drugi strani. Razlaga pomena imena Nacovka se lahko podobno kot razlaga imena Naklo deli na dva zloga, ki se tolmačita vsak zase. Na covk ali na predelu, ki zaradi svoje oblike spominja na razklano poleno kateremu pa se po gorenjsko reče »covk«. Druga oblika imena Konca pa je mogoče starejša saj pomen lahko iščemo še v povezavi s časom, ko so se tukajšnji prebivalci, ki so živeli ob tem danes izgubljenem jezeru in preživljali z ribištvom ter naj bi »koncati« pomenilo plesti ali krpati ribiške mreže, Konca pa kraj ali prostor kjer so koncali.

»Podzemne jame« katerih sinonimi v slovenskem jeziku so zelo raznoliki: brezno, brlog, duplo, dupel, dupla, deplo, glob, globinja, golobinja, globelja, golobivnica, grota, hram, jačka, jama, jata, jaz, jazba, jazbina, kamba, kamra, kvedrc, koliševka, ledenica, ledenik, sedna jama, luknja, okroglica, pečina, pekel, pejca, podmol, repača, rupa, skedenj, snežnica in spodmol.

Vendarle ima beseda jama le v slovenščini in staropoljščini pomen podzemelske jame in podzemeljskega sveta. Jama pa se imenuje tudi bog podzemlja ter sodnik umrlih zgodnje Vedske mitologije, poznan pa je tako v Hinduizmu, Budizmu kot Iranski mitologiji.

Na splošno pa so imena jam v Udin borštu, Rovniku in Podbrezjah preprosta in je poleg splošnega speleološkega imena dodano še ime lastnika ali pa nekdanjega uporabnika. Taka imena so na primer Ciganska jama, Turkovo brezno, Bidovčeva luknja, Arnešova luknja in jama v Arhovem partu ali Pekel v Klemenčevem gradišču (Pekel je namreč pogosto ledinsko ime za soteske, jame in brezna).

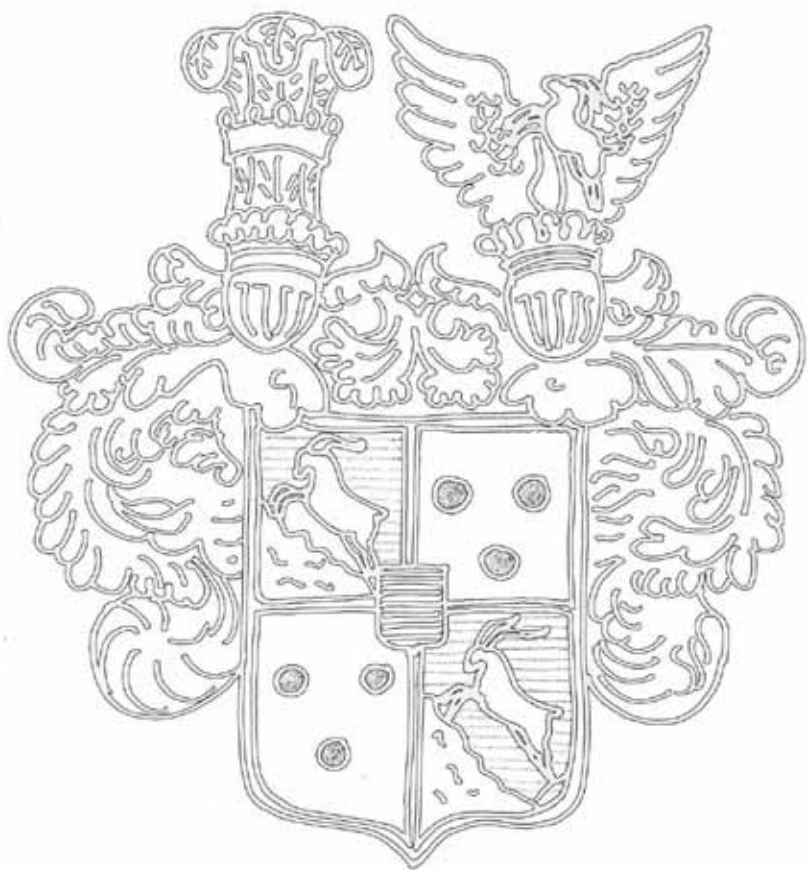
Iz tega poimenovanja pa izstopajo Dopulnek ter Mala in Velika Lebinca. Dopulnek ali Dopulnik ponekod se pojavlja tudi kot Napulnik ima najbrž isti imenski izvor kot vas Duplje, to je iz dupla kar naj bi pomenilo votlino. Lebinica ali Lebinca pa naj bi po antroponimu pomenilo Ljub ali Ljubin [3KCL, 2005, str.82].

V poimenovanju po jamah ali po raznih predelih v podzemlju pa zelo izstopa še en kraški osamelec, ki je poln vrtač, raznih kotlin, lukenj in jam. To je hrib Rovnik katerega pomen imena lahko tolmačimo kot hrib skozi katerega poteka velik rov.

In še ena znamenita posebnost: Epirska beseda »jama« se pojavi tudi kot ime Mursa v raziskavi berlinskega slavista Vasmerja [A. Mayer, Ime Mursa, VHAD, n.s. sv. XVI, Zagreb 1935; 5-10.]. Epir je namreč zakrasela severno grška zgodovinska pokrajina, ki leži ob Albanski meji in je mejila na pokrajino Tesalijo, rodno deželo junaka in popotnika Jazona, ki je z argonavti ter ladjo Argo potoval preko naše dežele.

Kajti kot zapiše I.551 Jordanes: „Na drugi strani Donave leži Dacija, kakor z vencem obdana in zavarovana od strmih gora. Na nje levi, proti severju obrnjeni strani, kakor tudi od virov Visle biva pleme Venetov čez neizmerne prostore. Čeravno so njih imena različna po različnosti rodov in sedežev, vendar se imenujejo izlasti Sclaveni in Anti. Sclaveni bivajo od mesta „Novietunensis“ in od jezera "Mursianus" do Dnestra in proti severju do Visle. Jordanes pa še navaja, da jezero "Mursianus" leži tam kjer reka Ister dobi svoje ime.

In glede na to, da se je I.1222 pr.n.št. Jazon s svojimi argonavti čudil neizmerni lepoti podzemnega sveta, ko so pluli po drugem rokavu reke Ister do Sredozemskega morja je pričakovati, da je bilo takrat tudi poimenovano Mursiansko (podzemno jamsko) jezero. Tako kot isto datacijo in poimenovanje nosi tudi Aemonia (Ljubljana), katero naj bi zgradil in poimenoval Jazon po svoji deželi Tesaliji (le ta naj bi se nekoč imenovala Aemonia), ker se je zaradi lepot te dežele vrnil nazaj in tu prebil zimo preden se je odpravil naprej.

7.risba: Grb Dupljanske graščine

1.3 Zgodovina raziskovanja in poznavanja jam konglomeratnega krasa

1.3.1 Speleologija, jamoslovje in speleobiologija

Podzemeljske jame, kraške pojave in fizikalne spremembe v kraškem površju so ljudje že od davnin dobro poznali, kar se odraža tudi v ljudskih izročilih. Toda kot prvega pomembnega raziskovalca je tu potrebno omeniti Janeza Vajkarda Valvasorja (1641-1693), ki je v svojem delu »Slava Vojvodine Kranjske« opisal več kot 60 kraških jam od katerih je nekatere tudi izmeril. Od konglomeratnih jam je v svojem delu opisal štiri jame iz Udin boršta in njegove okolice:

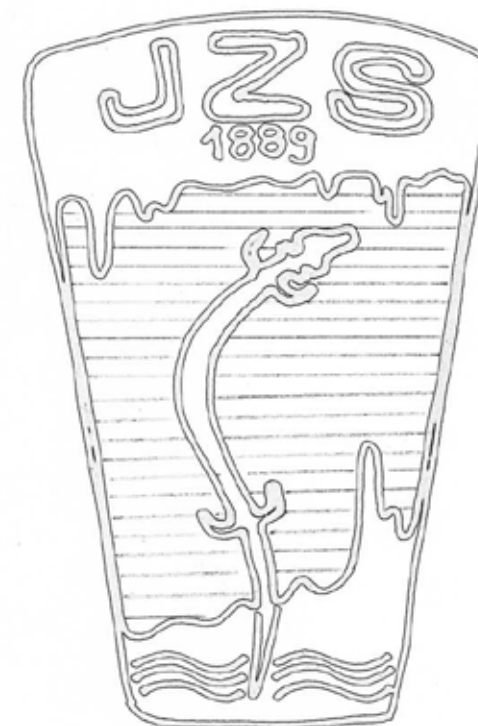
- Felsen – Grote bey Duplah; Arnešovo luknjo pri Dupljah v kateri so se ljudje skrivali pred Turki, pred Francozi pa so v teh jamah skrivali svoje imetje
- Luknjo v savski soteski, ki je dostopna le z vrha (Partizanska jama na Okroglem)
- Luknja pri Naklem (Velika Lebinca)
- Jama pri Dupljah z izvirom (Dopulnek)
- Jama Tular, in kot je zapisal Valvasor: »V Šmarjetni gori blizu Kranja je pri Savi luknja, ki gre skozi goro na loška tla«. Tu je bil l.1960 ustanovljen tudi prvi jamski laboratorij za vzrejo človeških ribic na svetu

Valvasorjevo delo, ki ga je opravil kot jamoslovec pa je bilo dobro poznano tudi po Evropi in je bil zato l.1748 pri nas tudi cesarski dvorni matematik J.A.Nagel z nalogo, da razišče te nenavadne pojave. Njegov obisk je podal opise nekaterih najbolj znanih jam, zrisal pa je tudi prvi tloris Postojnske jame. Zaradi trajnega zanimanja za naš Kras je bil l.1879 na Dunaju ustanovljeno tudi prvo jamarsko društvo na svetu. Znameniti dunajski jamoslovec Frac Kraus pa je svoje znanje o Postojnskem krasu objavil v svojem delu Jamoslovje l.1894. Prvi jamarski klub na slovenskem Antron pa je bil ustanovljen l.1889 v Postojni zaradi uspehov pri raziskovanju Škocjanskih jam. Predhodniki ustanoviteljev prvega jamarskega kluba Antron pa so se podpisali v Jami pod Predjamskim gradom kot »Slovenski gadje« že l.1882. Največji uspehi antronovcev pa je bilo odkritje Lepih jam l.1891, kot enega najlepših delov Postojnske jame katerega so za turistični obisk odprli l.1904. I.A.Perko pa je kot upravnik, izkušen jamar in propagandist sloves kraškega bisera l.1910 razširil po vsem svetu.

Prvi tiskani viri po Valvasorjevem delu, ki opisujejo jame konglomeratnega krasa pa se spet pojavijo šele konec 19. stoletja v Vrhovnikovem delu Zgodovina Nakelske, Dupljanske in Goriške fare iz leta 1885. Zgodovinski zapis v tem delu omenja sedem jam: Lebinica, Zijalka (z izvirom), Luknja v Voglu, Dupulnik, Boltar (z izvirom blizu Luknje) ter Veliki in Mali Pekel. Vrhovnik tudi opiše najlepšo in največjo jamo Dupulnik za katero pa pravi, da so ljudje hodili dve uri daleč pa še niso prišli do konca. Za Veliki Pekel pa je nekoč veljalo prepričanje, da je povezan z jamami v Zadrugi, pri čemer je bila mogoče mišljena jama Dupulnik. Vendar prehod iz ene jame v drugo v Vrhovnikovih časih ni bil nič več mogoč, ker naj bi rov zasule skale. Krušenje skal pa je v konglomeratnem krasu dokaj pogost pojav, ki je bil opažen tudi pri Arneševi luknji in v Pečicah na Pivki kjer se je l.1865 odlomila ogromna skala.

Lomljenje konglomeratnih skal pa je zabeleženo tudi v še eni naravni znamenitosti konglomeratnega krasa to je v Kranjskem kanjonu reke Kokre. Stene kanjona so že močno razpokane in zaradi raznih podorov je v kanjonu videti številne odlomljene bloke različnih velikosti. Zaradi teh podorov pa se obiskovalcem razkrivajo razne razpoke, votline, jame in spodmoli v katerih pa je moč videti tudi sigaste prevleke. Beležen je bil podor leta 1881 ob Čirškem mostu, ko se je odkrušil kos laborne stene v Lajhu; 1915 leta je v »Pečeh« podor pokopal pod seboj cel mlin in majhno hiško – v tej nesreči so smrt dočakali trije prebivalci tega domeka; 1930 leta pa je ogromna skala ogrožala tudi hidroelektrarno a so jo odstranili preden bi lahko prišlo do nesreče; dva podora pa sta bila še l.1992 pri gradnji novega mostu čez Kokro na Primskovem in drugi l.2004 na Hujah.

Po Vrhovnikovi objavi l.1885 pa je do naslednje jamarske raziskave konglomeratnega krasa minilo dobrih 60 let, ko je l.1946 Egon Pretner raziskoval jamsko živalstvo in obiskal Arnešovo luknjo, Dupulnek ter Malo in Veliko Lebinico. Na podlagi njegovih zapiskov in skic so bile te jame tudi registrirane v katastru jam. Leta 1954 pa so jame Udin bošta začeli obiskovati člani prirodoslovnega krožka l.gimnazije iz Kranja. Nabirali so jamsko živalstvo, raziskovali so izvire in merili fizikalno – kemične lastnosti vode. Čeprav so premerili jame njihove raziskave niso bile nikoli zabeležene v jamskem katastru. Da pa njihovo delo ni šlo povsem v pozabo je njihov član Andrej Triler v Glasu Gorenjske in reviji Proteus o tem objavil nekaj člankov.

8.risba: Jamarska zveza Slovenije (1889 _Anthrom - grško: jama)

Jame pa so bile ponovno obiskane in pregledane v sedemdesetih v okviru izdelave Speleološke karte Slovenije. Ker pa te jame v slovenskem merilu nimajo posebnega pomena jih niti ne obišejo prav pogosto, pa čeprav so te jame fenomen konglomeratnih teras tako doma kot v svetu.

Najbolj znana predstavnica živalskega sveta v jamah »človeška ribica« pa je tudi prebivalec konglomeratnih jam Udin boršta, kot je to v literaturi prvi omenil Tenčič l.2003, in je bil v laborasti konglomeratni jami Tular v Kranju že l.1960 ustanovljen tudi prvi laboratorij za vzrejo človeških ribic na svetu.

Človeške ribice so imeli ljudje sprva za zmajevje mladiče, katere je narasla voda izbruhala iz skrivnostnega podzemlja. Prvi jih je opisal kot »čudne bele ribe« F.A.Steinberg s Kalca na Pivki l.1758 po pripovedovanju nekega ribiča. Znanstveno pa jih je prvič opisal l.1768 J.N.Laurenti iz Dunaja po primerkih katere je voda prinesla na kraško površje v izviru Vir pri Stični. Toda šele G.A.Scopoli idrijski zdravnik in naravoslovec jo je pravilno razvrstil med dvoživke (močerile).

Scopoli pa je svoje navdušenje nad odkritjem hotel deliti s kolegi po svetu in jim zato poslal preparate v alkoholu, še preden je novico javno objavil. Tako je nanoslo, da je enega od primerkov pri Scopolijevemu prijatelju videl dunajski zoolog J.N.Lavrenti in odkritje objavil kot svoje. Žival je poimenoval Proteus in požel slavo, ne da bi sploh natančno vedel, od kod ta znamenitost prihaja.

Navkljub odkritju močerila pa je vse do odkritja prvega jamskega hrošča še vedno veljalo prepričanje, da v jamah kjer vlada večna tema, življenje pač ni možno. Dokler ni jamski vodnik in Postojnčan Luka Čeč l.1831 na Veliki gori v Postojnski jami našel hrošča svojevrstne oblike. To veliko redkost pa je odnesel grofu Hohenwartu on pa ga je podaril znanemu naravoslovcu iz Ljubljane Ferdinandu Schmidtu, ki ga je strokovno opisal in mu dal znanstveno ime *Leptodirus hochenwarti*. Ta najdba pa je sprožila pravo nagradno tekmo, saj so najditelju drugega primerka ponujali kar 25 goldinarjev. Najdba tega drobnovratnika pa je vzbudila veliko zanimanje vseh evropskih znanstvenikov, ki so kar drli v Postojnsko jamo. Izkupiček trum teh imenitnih obiskovalcev pa so bile najdbe predstavnikov številnih skupin jamskih živali: rakcev, pajkov, paščipalcev, stonog, polžkov in drugih, ki pa so postali nov znanstveni temelj spelebiologije. Raziskovanje flore in favne jamskega sveta se je razmahnilo tudi drugod po Evropi in svetu a pestrost in bogastvo najrazličnejših oblik jamskega živalstva našega krasa še vedno ni presežena saj je zabeleženih preko 300 vrst in podvrst podzemeljskih živali, ki živijo le pri nas in smo zato uvrščeni med dežele z najbogatejšo jamsko favno na svetu. Koliko pa je dejansko vseh vrst v Sloveniji pa je zelo težko reči, saj jamski biologi še danes odkrivajo nove skupine živali. Zato lahko rečemo, da je slovenski kras zibelka speleobiologije.

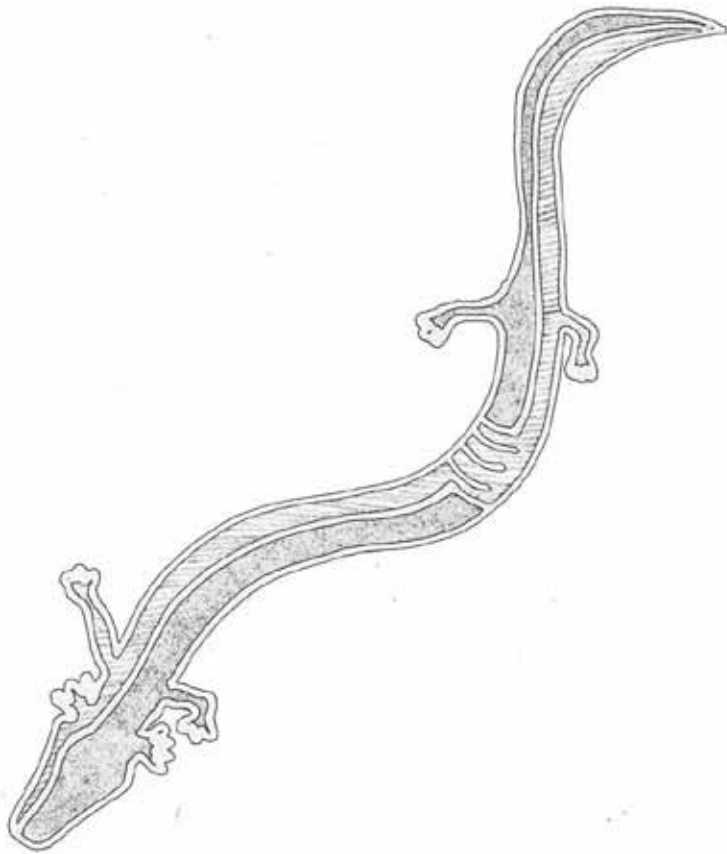
Jamski prebivalci pa so tudi prilagojeni s sposobnostjo dolgotrajnega stradanja pri čemer prednjači človeška ribica, ki lahko preživi brez hrane kar nekaj let. Posledica večne teme, konstantne temperature in velike vlažnosti v jamah pa je tudi odsotnost zaščitnih pigmentov v nežni koži. Značilna pa je tudi odsotnost vidnih čutil, ki so običajno zakrnela.

Izoliranost posameznih sistemov pa je povzročila še eno posebnost jamskih živali, to je endemičnost – omejenost na določen kraj in območje. Pri tem naj omenim še endem - znamenite postranice. To so red rakov od katerih so nekateri veliki kot plankton do največjih postranic, ki dosežejo velikost tudi od 1,5 do 3 cm. Njihovo telo je sploščeno in ga prekriva mehek oklep. Čeprav imajo nogice a ker ležijo na boku se premikajo le z zgibi oklepnih luskin po enem ali drugem boku in so zaradi tega tudi dobile ime postranica. Nekatero postranico so rastlinojede, druge mesojede poznamo pa tudi vsejede plenilske vrste. Postranice pa so tudi mrhovinarji in učinkoviti filtratorji vode. Značilno za postranice pa je to, da je to izredno prilagodljiva žival in ima zato vsaka jama, vsako jezero, vsaka talna voda in vodnjak svoj rod postranic.

Podzemeljsko živalstvo konglomeratnih jam Udin boršta pa je zelo slabo raziskano. Objavljeni so samo podatki slučajnih opaženj, predvsem jamarjev. Zato lahko sklepam, da je jamsko živalstvo Udin boršta veliko bolj pestro.

Med trinajstimi jamami zavedenimi v podatkih Katastra jam Instituta za raziskovanje krasa ZRC SAZU in Jamarske zveze Slovenije JZS so bili na območju Udin boršta v jamah največkrat opaženi pajkovci, raki enakonožci (izopoda), jamski hrošči, dvokrilci, kobilice, močeradi, netopirji in človeške ribice.

V štirih bežno ogledanih jamah Veliki Lebinici, Kačji jami nad Sp.Dupljami, Dacarjevemu breznu in Arneševi luknji so bili najdeni rjavi ali rjavorumeni jamski hroščki brez oči veliki od le nekaj milimetrov do nekaj več

9.risba: *Proteus* - človeška ribica

centimetrov. Ugotovljena je bila skupna podvrsta jamski mrhar *Aphaobius milleri fortesculptus* iz družine katopid (Drovenik 2003). Ta vrsta hroščkov je prava jamska vrsta in so zato najdbe beležene skozi vse leto.

V Arneševi luknji in Dacarjevem breznu pa je bila l.1997 popisana tudi sistematsko na novo obdelana vrsta dlakavih brezokcev *Anophthalmus* s podvrsto *A.fallaciosus*. Izopodni rakec *Androniscus subterraneus nodosus* pa je bil najden v Arneševi luknji in Veliki Lebinici. To je rožnati prašiček, ki je vezan na vlažno stelji, mah ob studencih, zaide pa tudi v vodo in kraške jame – vzdusnic nima in zato tudi na kopnem diha s škrkami.

Nad Spodnjimi Dupljami v Kačji jami in Arneševi luknji pa se zaradi stabilnih jamskih razmer nahajajo tudi netopirji. Prebujajo se enkrat v obdobju od 1-nega do 3-eh tednov. Med zimskim spanjem so izpostavljeni plenilcem in vsem drugim nevarnostim. Kolonije niso zelo številčne čeprav se ponavadi zbere na istem majhnem prostoru kolonija z velikega okoliškega območja.

Tudi pajkovci so bili opaženi v Arneševi luknji in Dacarjevem breznu. V vhodnih območjih postavljajo kolesaste v sredini prazne mreže v katere lovijo dvokrilce in metulje, ki priletavajo v jamo. Tudi suhe južine si v teh jamah najdejo prostore za prezimovanje.

Brez pigmentne jamske kobilice katerih slušni organi in krila so zakrneli, s tremi majhnimi pikčastimi očesi zelo občutljivimi za šibko svetlobo ter dolgimi nogami in tipalkami s katerimi zaznavajo okolico, živijo pod kamni katerih pa je nešteto v jamah konglomeratnega krasa.

Predstavnik repatih krkonov človeška ribica ali močeril (*Proteus anguinus*) je najznačilnejši jamski predstavnik, katerega za svetlobo je občutljivo celo telo. Vse življenje ohranijo obliko ličinke (temu fenomenu rečemo absolutna neotenijska). Spolno zrelost pa doseže pri 14-ih letih. Zraste od 25 do 30 cm – občasno tudi več. Samec in samica se med seboj le malo razlikujeta. Večinoma leže jajca, občasno pa ima tudi žive mladiče. Njihova življenjska doba je do 120 let.

Občasno pa se v jame zatečejo še močeradi, kače, žabe, krastače, kuščarji, srne, zajci, kune, podlasice, hermeline, dihurji, jazbeci, lisice, ježi, krti, miši, rovke, voluharice ter tudi razne ptice: drozgi, penice, ščinkavci, srakoperji, strnadi, golobi, poljske kure, vrane, ujede, sove itd.

1.3.2 Pomen laborastih - konglomeratnih jam za okoliške prebivalce

Prve omembe tega jamskega sveta beležimo predvsem v ustnem izročilu lokalnih pripovedk, pravljic, mitov in legend, ki se nanašajo tako na jame, jezero kot nekdanje gradove.

Ljudsko izročilo nam priča o treh gradovih (o katerih ni več sledu) na tem območju: prvi je stal na vzhodni strani Strahinja ob robu Vojvodin boršta – "Beli grad", kraj še danes nosi ime pr "Pustem gradu"; drugi grad se je dvigal med Strahinjem in veliko cesto kjer se širijo njive "v Dolci"; tretji grad pa na Savskem bregu v Vinicah [Vrhovnik, 1885].

Ljudje so se v jamah Udin boršta skrivali pred Turki in vhode "zadelavali" ter vgradili celo vrata. Po pripovedkah o Psoglavu, ki je bil pol človeka pol psa, so se ljudje skrili v Arneševu luknjo Psoglav je za njimi splezal po srobotu, toda ubežniki so srobot odrezali in Psoglav je padel ter se ubil [Vrhovnik, 1885].

V teh raznih pripovedih lahko razberemo, da so ljudje vstopali skozi jame v popolnoma nov svet podzemlja, ki ga ni bilo konca. Veliko jam in vrtač, katerih povezave danes niso znane, kajti spodmoli (oboki nad jamami) so vedno manjši zaradi zadenjske erozije in krušenja skal, ki je sicer značilno za ne popolnoma trdno sprjet konglomerat [Kranjc, 2005]. Ljudsko izročilo govori tudi o tem, kako so se ljudje v jamah skrivali pred Turki [Vrhovnik, 1885], kar omenja tudi starejša literatura [Valvasor, 1689].

Žal pa prevladuje vsesplošno mnenje, da prostorski pojavi konglomeratnega krasa na Gorenjskem pač ne predstavljajo pomembnih prostorskih pojavov, ki bi lahko predstavljali neko prostorsko prizorišče. Izjava in krepi se samo gospodarska dejavnost izkoriščanja naravnih bogastev, pomembnih geoloških najdb pa se niti ne zavaruje niti ne zaščiti, ker bi to pač okrnilo in zavrlo nadaljnjo eksploatacijo.

Poleg vsega tega pa je že sam postopek sprejemanje odloka o zaščiti naravne in kulturne dediščine Udin

10.risba: Psoglavec - Cynocephali

boršta s točno določenim interesom prirojene birokratizacije postopka povzročilo hude anomalije in invalidno stanje geomorfološke naravne vrednote še preden je varstvena regulativa sploh stopila v veljavo.

Kronologija sprejemanja odloka o zaščiti:

- L.1981 je Skupščina občine Kranj in Tržič sprejela pobudo, da bo Udin boršt zaščiten z odlokom in da bo s tem urejeno varstvo naravne ter kulturne dediščine
- L.1983 se je začela gradnja avtocestnega odseka Ljubljana – Jesenice neposredno čez habitat in geomorfološko naravno vrednoto Udin boršta. Z uničenjem 1/20 celotnega kompleksa in delitvijo pa bila prekinjena tudi celotna biotopska funkcija habitata
- Ob širitvi mesta Kranja na vzhodnem delu t.j. na Planini I in II so mestni veljaki ugotovili, da tu širitev mesta ne bo možna v nedogled zaradi ogrožanja kvalitetnih kmetijskih površin. Zato je bila sprejeta odločitev, da si mesto Kranj zagotovi potrebni prostor za bodoče gradnje kar v gozdnem kompleksu Udin boršt za katerega je bil v postopek že dan predlog za zaščito. Sprejeta je bila odločitev, da se cca 1/15 te celote enostavno ne bo zaščitilo z namenom, da bo to rezerviran prostor za bodoče blokovske gradnje – prvi predlogi za gradnjo pa so bili izdelani šele l.2008 in l.2009 dani v javno obravnavo (popolnoma ruralno območje se s tem projektom želi urbanizirati z visoko blokovsko gradnjo z rušenjem predhodno rezerviranega gozdnega kompleksa - zgroženi prebivalci lokalnih skupnosti Kokrice in Mlaka s svojo negativno participacijo in odločno civilno iniciativo temu predlogu nasprotujejo)
- Zaradi posegov države z gradnjo avtoceste in rezervacijo zemljišč za blokovsko gradnjo Mestne občine Kranj v to geomorfološko posebnost pa ni motilo pravzaprav nikogar kajti mesto Kranj (skupaj s kraji in danes samostojnimi občinami Cerklje, Šenčur, Naklo, Preddvor in Jezersko) je tako ali tako že od leta 1974 dalje to območje na površini, ki zajema 1/15 celotne površine Udin boršta brez vsake lokacijske in gradbene dokumentacije zakopavalo komunalne odpadke
- In ko je bilo 26.6.1985 izdano uporabno dovoljenje za pravkar zgrajen avtocestni odsek Ljubljana
- Jesenice je Skupščina mesta Kranj in Tržič v proceduro končno dala sprejem odloka za zaščito Udin boršta, katerega pa so potrjevali še vse do decembra 1985, ko je končno stopil v veljavo

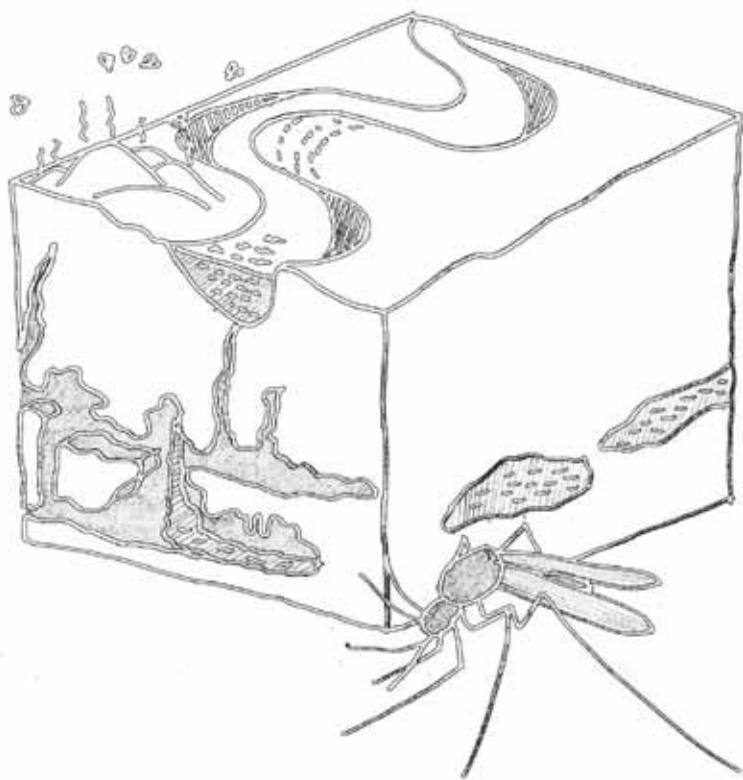
V končni fazi je bilo od začetka postopka l.1981 pa do sprejema odloka o zaščiti l.1985 t.j. v pičlih treh letih z birokratizacijo in neosveščenostjo povzročena praktično 20-25 % invalidnost celotnega kompleksa, saj odlok o zaščiti ne zajema avtocestnega prostora (ki si ga je rezervirala država), ne zajema rezerviranega območja za blokovsko gradnjo (ki si ga je rezervirala Mestna občina Kranj) in končno pa je prav eksplicitno iz odloka izvzeto tudi celotno območje komunalne deponije odpadkov (ki so si ga rezervirali Kranj, Cerklje, Šenčur, Naklo, Preddvor in Jezersko) kljub temu da deponija ni imela niti lokacijskega niti gradbenega dovoljenja, kaj šele, da bi za svojo dejavnost imeli tudi obvezno uporabno dovoljenje.

Da pa zadeva s tem še ni končana pa pričajo o tem še nedoslednosti katerim žal ni videti konca:

- Gozdne površine se nenadzorovano masovno krčijo
- Ne skrbi se za ponovno pogozditev z nasadi avtohtonih vrst
- Na novo skrčenih gozdnih površinah na obronkih se gradijo »črne gradnje«
- Ker na odseku, kjer avtocestni koridor Ljubljana – Jesenice na dva dela deli gozdni kompleks še do danes ni bilo zgrajenega niti enega biokoridorja in veliko avtohtonih gozdnih prebivalcev nima omogočene biotopske funkcije habitata
- V samem osrčju parka se še vedno ni pričela sanacija smetiščne deponije, ki s svojimi izcednimi vodami strupi bližnje potoke, jamske habitate in podtalnico. Smetiščna deponija je namreč obratovala na neprimerni lokaciji in brez dovoljenj celih 35 let

Kot že rečeno se brez dovoljenj krčijo celi predeli zaščitenega kompleksa tako na obronkih, kot v samem osrčju. Na zaščitenem območju se gradijo črne gradnje (stanovanjski objekti, garaže, lope, vikend hišice in igrišča). Zakaj pri vsem inšpektorat v skladu z zakonodajo ne ukrepa ni povsem jasno, čeprav je o kršitvah obveščten. Za povrh vsega pa so po osebnih razgovorih z občinskimi veljaki in Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine vse te kršitve povsem sprejemljive saj obstajajo želje, da se zaradi raznoraznih tendenc zaščiteni območje »oklesti« še za dodatnih 50%.

Z okleščtenostjo območja pa ne pridobi na prostoru samo Mestna občina Kranj pač pa tudi Občina Naklo.

11.risba: deponija odpadkov v krajinskem parku v objemu izvirov, potočkov, podtalnice in kraških jam

Predvsem je za to zainteresirana tudi še občina Naklo, ki prav tako želi na predelih Udin boršta graditi stanovanjske bloke (za katere predlogi so tudi že v proceduri) – kmetijska zemljišča so namreč za njih bolj dragocena in imajo želje, da se zaščiteno območje Udin boršta zmanjša, češ da je to le nek gozd, katerega zaščita je bila sprejeta samo zaradi »nekaj partizanov, ki so se podili potejgmajni med drugo svetovno vojno«.

Glede na tako prepričanje sem mnenje želela pridobiti še na Zavodu za varstvo naravne dediščine in na Zavodu za varstvo kulturne dediščine.

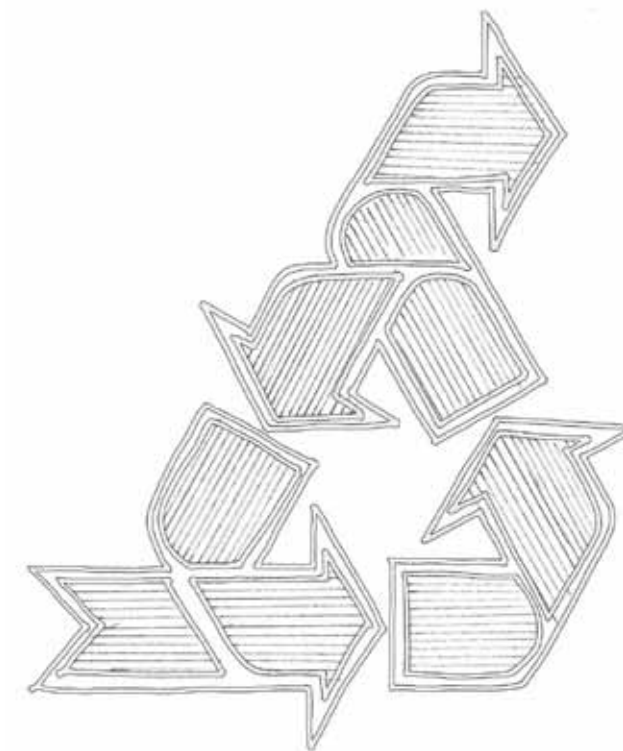
Na Zavodu za varstvo kulturne dediščine so me le napotili na Zavod za varstvo naravne dediščine in združenje borcev NOB.

Z vpogledom v novi predlog zaščite Udin boršta izdelan s strani Zavoda za varstvo naravne dediščine, ki je bil že posredovan Ministrstvu za okolje in prostor dobim potrditev, da se je območje z novim predlogom zmanjšalo. Prav tako pa še vedno ni izdelan projekt sanacije smetiščne deponije, ki z več kot 4.000.000 m³ odpadkov in izcednimi vodami še vedno zastruplja potoke, jamske habitate in podtalnico katera »s strupi obogatene hranilne sestavine« transportira nizvodno do njiv koruze, pšenice, krompirja in ajde na Zlatem polju. Niti niso izdelani projekti biokoridorjev, ki bi vsaj delno omogočili biotopsko funkcijo habitatov v območju avtocestnega koridorja. V vezi nezakonitih obsežnih posekov in črnih gradenj pa so tudi zelo razumljivi. »Tako je življenje in temu se je potrebno prilagoditi.«

In kje je v tej zgodbi sploh turizem in turistična ponudba konglomeratnega krasa?

- Kot prvo bi morala Vlada RS v skladu z 61. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine Ur.l. RS, št. 16/2008 imenovati upravljalca krajine
- Kot drugo bi moral biti v skladu z 60. členom Zakona o varstvu kulturne dediščine Ur.l. RS, št. 16/2008 izdelan podroben načrt upravljanja krajine
- Kot tretje bi morali v sklop zaščitene območja nemudoma vključiti izvzeta in močno prizadeta območja cestnih koridorjev, območja rezerviranega za gradnjo in območje smetiščne deponije v skladu z 85/337/EGS, 97/11/EGS, 2001/42/ES, 2003/4/EGS, 2003/35/ES, 2003/87/EGS, 2006/11/EGS, 2006/118/EGS, 2008/1/EGS in v skladu z ZVO-1 z vsemi dopolnili do Ur.l. RS, št. 108/2009 – saj direktive EGS nalagajo svojim članicam, da je potrebno vzpostaviti celovitost varstva naravnih dobrin
- Kot četrto bi morale biti izdelane presoje vplivov na okolje avtocestnega koridorja, komunalnih deponij, gospodarskih dejavnosti in peskokopa z deponijo odpadkov na območju konglomeratnega krasa v skladu z Evropsko direktivo 97/11/ES in v skladu z ZVO-1 z vsemi dopolnili do Ur.l. RS, št. 108/2009
- Kot peto bi v skupnem reševanju pereče problematike z nadnacionalnim regionalnim povezovanjem morale v procesu posamične globalizacije lokalnosti sodelovati vse Gorenjske občine
- In šele kot šesto bi se v ta projektni sklop lahko vključila kategorija trženja prostorskih dobrin pa še to edinole v sklopu Eko-turizma, ki nastopa kot sociološka kategorija v okviru trajnostnega sonaravnega razvoja. S tem pa bi javnosti približali kulturo, način ravnanja, gospodarjenja, načrtovanja in nadzora tako v grajenih kot v varovanih in nevarovanih območjih

Pri vsem tem se pozablja na časovno – prostorsko in zgodovinsko konvergenco, ki v sebi nosi pomembne elemente naše daljne preteklosti, ki neodkriti ležijo pod tonami konglomeratnih zasipov in se tako skrivnostne svetinje naše daljne preteklosti iščejo lahko le v starodavnih zapisih antičnih avtorjev, in sicer v delih Psevdo – Skilaksa, Psevdo – Skimnosa, Teopompa, Aristotla, Apolonija Rodoškega, Hiparha, Diodorja Sicilskega, Strabona, Jordanesa in nekaterih redkih poglobljenih doktorskih ter magistrskih delih naših in tujih arheologov in zgodovinarjev. Kajti kot je zapisal M. Bavčar l.1663, da so imeli prvotni prebivalci teh krajev svoja mesta, običaje in zakone – zaradi demokratične ureditve pa niso imeli svojega vladarja, ki bi jim vladal, s tem pa tudi ne svojih zgodovinopiscev - zob časa pa za seboj ni pustil izročil, ohranili so se le redki miti in legende.

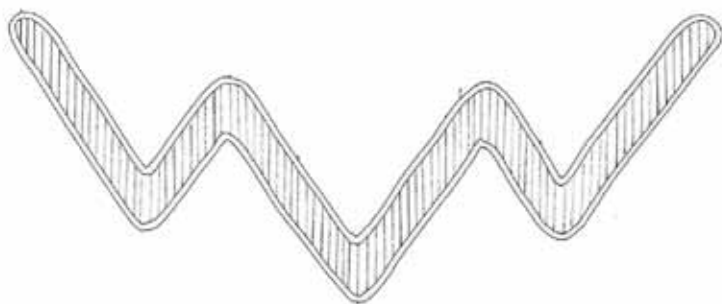
12.risba: ponovna uporaba, zmanjšanje potrošnje, reciklaža, predelava (reuse, reduce, recycle, restored)

1.4 POGLED V ZNAMENITOSTI DEŽELE KRANJSKE PO POTI DALJNE PRETEKLOSTI SKOZI ZGODOVINO, POTOPISE, MITE IN LEGENDE V ZAPISIH STARODAVNIH ANTIČNIH, SREDNJEVEŠKIH IN NOVODOBNIH AVTORJEV

1.4.1 BAJKE IN PRIPOVEDKE SLOVENSKEGA LJUDSTVA

Dokler so bili Slovenci še ajdi so si med seboj pripovedovali, da je zemlja od kraja do kraja pusta, vse sama skala. Rodila ni nič kot bi bilo treba in zato ni bilo nobenega živeža. Med njimi pa je živel sam Bog in jih hranil z mano. Toda ljudje so bili nesrečni, kajti bali so se božje mogočnosti in bleščanja. Zaradi trepeta niso mogli niti slastno jesti, niti piti niti se po svoji volji kratkočasiti. Zato so se Bogu ljudje zasmilili. Ločil se je od svojega trupla in se preselil v nebesa, njegovo truplo pa se je na zemlji spremenilo v rodovitno prst. Na zemljo je poslal svojega petelina naj zemljo oplodi, da bo redila človeški rod. Petelin se je spustil na pečine in znesel jajce s čudežnimi močmi in čudežnimi nameni. Jajce se je prebilo in iz njega je začelo teči sedem rek, ki so pokrajino napolnile z vodo. Njive so rodile brez človeškega prizadevanja. In v takem rajju so si ljudje izbirali posle, ki so jih veselili, ne za potrebo ampak za kratek čas. Visoke gore so obdajale ta raj in ni se jim bilo treba bati ne burje niti nasilja. Da pa nebi ljudje trpeli pa je nad njimi ves čas bedel petelin, treperil s perutmi in jih ves čas opominjal kdaj naj vstanejo, kdaj naj jedo in kaj ter kako naj delajo. Toda ljudje so se petelinovih opominov naveličali in so prosili Boga naj jih reši te živali. Bog je uslišal njihovo prošnjo. Ko pa je petelin še zadnjič razprl svoje peruti je glasno in presunljivo zaklical: »Gorje! Čuvajte se jezera!« Toda, ko petelina ni bilo več so nekaj časa še delali tako kot jih je učil petelin potem pa so začeli mrmrati češ, da se ne pristoji, da človek suženjsko uboga žival. Začeli so živeti po svoje in za red jim ni bilo več mar. Za tem pa so se rodile bolezni in razne druge nejevolje. Ljudem je bilo zdaj žal zakaj niso bolj prisluhnili zadnjim petelinovim besedam, kajti niso vedeli kakšen smisel naj bi imel opomin, da naj se bojijo jezera, če pa jezera v dolini ni bilo. Zato so okrog jezera postavili stražo in na hrib sleherni dan pošiljali stražarja, če bi kaj opazil. Predrznost ljudi pa je bila iz dneva v dan večja. Ni se jim dalo več delati niti plezati na drevesa, da bi nabirali hlebčke, temveč so drevesa podkurili pod stebлом, da je padlo na tla in so ga lahko brez truda obirali. Ko so se nasitili so poležavali kraj reke, se pogovarjali in počenjali razne neumnosti. In nekega dne je nekdo na vsak način hotel vedeti, zakaj ni vode več ali pa manj. Odgovorili so mu, da je tako zaradi petelina. Med tremi lenuhi so je vnel prepir, saj je eden trdil, da je vode preveč, drugi, da je je premalo. Tretji pa je mislil, da imata oba prav in da bi morali razbiti jajce nebeškega petelina, ter napeljati toliko vode do vsakega, kolikor je potrebuje. Komaj so se možje to domenili že je vse iz doline trlo k jajcu, da bi ga razbili. Žal jim je bilo edinole to, da je stražar že odšel na vrh in da bodo sramotno stražo lahko odpravili šele drugi dan. Toda, ko so ljudje jajce razbili je iz njega priteklo toliko vode, da so utonili vsi razen stražarja pa še ta je splezal na hribu na vrh vinske trte, da bi si rešil življenje. To pa je opazil Kurent, ki je bil jako spoštovan bog in se je zelo razveselil, ker je mož iskal zatočišče na rastlini njemu posvečeni. Usmili se človeka, toda Kranjec mu je moral obljubiti zase in za svoje potomce, da bodo vedno ljubili vinsko trto in ajdo. On in njegovi potomci so se razširili po Kranjski ter še danes živijo od ajde in čislajo vino ter se s hvaležnostjo spominjajo Kurenta.

Bogastvo naše dežele pred potopom, ki ga je povzročilo izlitje jezera pa se lahko meri z bogastvom nekdanje utopične slovenske dežele Indije Koromadije (alias Indije Komandije t.i. dežele v skalovju), kjer se cedi med in mleko. To je čas, ko je bila naša skalnata dežela skoraj vsa prekrita z zelenjem in je zemlja nosila tako cvet kot sad. Njiva je rodila pšenico brez človeškega truda in prizadevanja. Na steblo pa nista zorela samo jabolko in smokva, temveč tudi prebel in preslasten hleb. Ljudje so živeli brez vseh skrbi in brez bolezni ter tegob.

13.risba: simbol Indije Koromadije oz Indije Komandije (prijatelji v Skalovju) - VVV

Pravljica govori o planini, na kateri je bilo zelo veliko krav molznic. Ker so imeli tako veliko mleka, da vsa dežela ne bi premogla potrebnih golid za shranjevanje mleka, so si bistre glave pomagale takole: Izkopali so zelo velik bazar in od enega brega do drugega brega zgradili visok, obokan most. Na ta most so od jutra do večera gonili krave, ovce in koze. Na mostu so živali toliko postale, da so namolze mleko v bazar. Konec dneva je bil ta poln mleka. Nato so se na bazar, napolnjen z mlekem, pripeljali možje s čolnički, v katerih so imeli sode. Čolnar je imel s seboj tudi grabljico, s katero je posnel smetano in jo z lopato dal v sod. Napolnjene sode so začepili in jih zvalili v dolino. Medtem ko so se sodi kotalili navzdol po hribu, se je v njih naredila smetana in v dolino se je prikotalil sod z maslom. V dolini so na sode čakali ljudje in si razdelili maslo po teži. Ker tehtnic niso imeli, so tehtali z volovskimi garami takole: Na eno stran gar je sedel debeluh, ostali pastirji pa so metali maslo na drugi konec gar. Ko se je oje z debeluhom dvignilo, je bilo na garah po stari dobri vagi ravno dovolj masla. Maslo so tako delili dan za dnem. Na planini je bilo zelo veliko ljudi. Pri jedi so se venomer vrstili.

Prvi so prihajali, drugi so že sedeli in jedli, tretji so vstajali od mize, četrti pa so si rahljali pasove, da se jim ne bi potrgali. Tako je bilo dan za dnem. Ker ni bilo dovolj ljudi, da bi jim stregli, so si naredili od stolpišča navzdol do mize tobogan. Po njem je priletel ob vsakem obroku štrukelj. Zabela za povrh pa je pritekla po žlebu, ki je bil tik ob toboganu. V tem kraju je bilo vsem ljudem dobro. Le eden je imel slabe čase, ker je moral živeti ob svoji skromni hrani. Ta nesrečnež je bil najet samo zato, da je sedel na zapečku in nenehno zabaval jedce s tem, da je godrnjal zaradi skromno zabeljene hrane. Če ta mož ne bi živel ob svoji skromni hrani, bi ne mogel godrnjati in jedci bi pozabili, da so štruklji lahko kdaj prepičlo zabeljeni.

Od vseh nekdanjih dobrot pa so se še do danes ohranili tradicionalni skutni štruklji. Tako imenovanih hlebov, ki rastejo na drevesih – tega pa skorajda ni več. Kajti hlebce, ki so jih obirali po drevesih to je bilo čebelje satovje z medom. Tak med iz satja so ljudje jedli tisoče let, še preden je bilo izumljeno točilo za med. Zelo radi so imeli satje z mešanico medu. To jim je dajalo veliko moč, posebno kakšnim gozdarjem na težkem delu ter bolehnim otrokom. Zdravilno moč pa jim ni dajal samo med pač pa tudi satje prepojeno s propolisom – zdravilno smolo, ki jo izdelujejo čebele. Kajti naša dežela je bila še celo v času Valvasorja zelo zelo bogata s čebelami in kot pravi v Slavi Vojvodine Kranjske: »V deželi vidiš različne muhe in mušice. Med njimi imajo prednost čebele ... Silno veliko jih je; obogate marsikaterega poštenega gospodarja, če ga hoče Bog blagosloviti z njimi.«

1.4.2 MITOLOGIJA

Z našim ozemljem so povezane številne trgovske poti me drugim tudi znamenita jantarjeva pot, pa tudi miti o vrnitvah Antenora, Diomeda, izročilo o potovanju Argonavtov, Hiperborejcih, Hadu in podzemni reki Eridan, reki Ister, Faetonovem padcu ter metamorfozi Faetonovih sester Heliad.

Ta naš prečudoviti raj, ki je bil okrog in okrog obdan z gorami je deželi nudil zavetje pred burjo in nasiljem. Na starodavne zgodbe in čas v katerem so za zdravje, dolgo življenje in vsesplošno blagostanje skrbele čebele pa nas opozarja tudi Pitagora (570-495 pr.n.št.) s svojim znamenitim rekom: »Če ne bi jedel medu, bi umrl 40 let prej.«

Za Pitagora pa pravijo da, ko se je prišel na Kroton in ustanovil filozofsko šolo je od svojih učencev zahteval, da ga imenujejo »Hiperborejski Apolon«. Bil naj bi sin Apolona in Pitije (prerokinje iz Delfov). Plinij in Herodotus, tako kot Virgil in Cicero, so poročali da so Hiperborejci živeli tudi do tisoč let in uživali življenje v popolni sreči.

Med Hiperborejci mitičnim ljudstvom na severu, kjer je ves čas sijalo sonce je živel sam Bog Apolon, ki pa je zimska obdobja preživel v Grčiji. V deželi Hiperboreji pa je tekla tudi znamenita reka Eridan v kateri se je utopil Heliosov sin Faeton katerega je razjarjeni Zevs pokončal s strelo. Ob njegovem silovitem padcu na zemljo pa so se odprla celo vrata Hada. Faetonove sestre so tako dolgo žalovale in jokale za njim, da so se spremenile v drevesa. Vendar, tudi kot drevesa niso nehale jokati in njihove solze so se v reki spremenile v jantar (jantar so v preteklosti častili kot sončeve solze in naj bi imel varovalne lastnosti pred hudimi duhovi). Na meji s Hiperborejci pa so živeli Arimaspi, ki so se ves čas bojevali z Gryfoni za zlato. Gryfoni so namreč zlahka našli ležišča zlata, po najdbi pa so ga nosili v svoja gnezda. Ne smemo pa pozabiti še Boga zlate in srečne dobe, grškega Kronosa, katerega istoimensko morje pa antični geografi postavljajo na sever Jadrana.

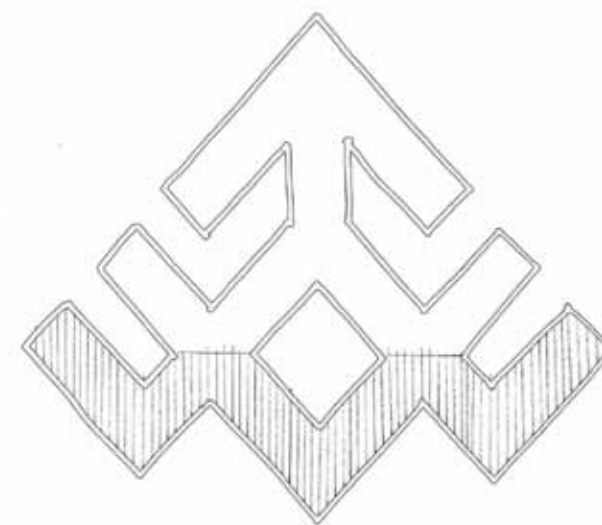
1.4.3 ZAPISI ANTIČNIH IN SREDNJEVEŠKIH GEOGRAFOV, VALVASORJA IN LINHARTA

Hekataj iz Mileta (560-480 pr.n.št.) je prvi avtor, ki opisuje naše kraje in katerega navedbe so se ohranile v opusu Štefana iz Bizanca iz 6.stol.n.št.:

»Dežela je primerna za živinorejo, tako da živina rodi dvakrat na leto pa celo porodi so dvojni, pogosto se rodijo celo po trije ali štirje mladiči, včasih celo pet ali več. Kokoši ležejo jajca po dvakrat na dan, čeprav so med vsemi pticami precej majhne.«

Psevdo – Skilaks je med leti 519-512 pr.n.št. ozemlje prikazal z naštevanjem narodov, ki živijo na severnem Jadranu:

»18. Kelti: Za Treni prebiva narod Keltov (zadnji pripadnikov vojske), ki se širi na ozkem pasu do Jadranskega

14.risba: Hiperboreja - gnoza bogov: VVV - čast, zvestoba, zmaga ali "Veni, Vidi, Vici"?

morja. Tu je notranji del Jadranskega morja. 19. Veneti: Za Kelti živi narod Venetov in na njihovem ozemlju (se nahaja) reka Eridan. Od tu traja plovba ob obali en dan. 20. Histri: Za Veneti se nahaja narod Histrov in reka Hister. Ta reka se izliva v Pont ... v Egipt. Plovba mimo istrske obale traja en dan in eno noč. 21. Liburni: Za Histri živi narod Liburnov. Na ozemlju tega ljudstva so, na obali mesta Lias, Idasa, Atienites, Diita... Tem vladajo ženske, ki so žene svobodnjakov, občujejo pa tudi s svojimi sužnji in moškimi sosednjih krajev. Vzdolž te dežele se nahajajo otoki: Istris dolg 310 stadijev in širok 120 stadijev, Elektride, Mentoride. Ti otoki so veliki.

V Argonavtih Apollonius Rhodius (300 – 246 pr.n.št.) poet in knjižničar v Aleksandriji, katerega vir je bil Timaget poda natančnejšo čeprav geografsko- epsko sliko tega področja:

»Prav zares obstoja še druga pot, za katero so vedeli svečeniki Nesmrtnih iz Teb, Tritonove hčere. Takrat še niso obstajala vsa ozvezdja, ki krožijo po nebu. Takrat bi nekdo, ki bi spraševal po Danajcih, še ničesar ne izvedel o njih, obstajali so namreč samo Arkadijci Apidanci, ki so bili tu, kot pravijo, celo že pred luno in so se po gorah hranili z želodom. Deželi Pelasgijski še niso vladali Deukalionovi sinovi. V tem času so Eerijo, to deželo bogato z žetvami imenovali mater Egipčanov, tedaj še mladega ljudstva, reki katerega široki tok je namakal vso Jutrovo deželo, pa je bilo ime Triton. Čeprav Zeus tu nikdar ni pustil dovolj deževati je na poljih bogato obrodilo žito. Pravijo, da je od tod nek silni človek podvzel pohod preko Azije in Evrope zanašajoč se na moč, udarnost in smelost svojih armad. Med pohodom je ustanovil številna mesta, od katerih nekatera še danes stoje druga pa spet ne, saj je že zelo dolgo od tega. Vsaj Aia obstoja še danes nedotaknjena in v njej žive še danes potomci tistih ljudi s katerimi je Aijo poselil. Ti hranijo v kamen vklesane zaznamke svojih prednikov, plošče na katerih se nahajajo poti in navodila za vse one, ki bi hoteli potovati po teh poteh, bodisi po kopnem, bodisi po morju. Na teh ploščah je tudi reka, severni rokav Okeana, široka in globoka ter plovna celo za tovarne jadrnice, imenuje se Ister in njen tok so zasledovali zelo daleč. Ta reka v svojem dolgem toku popolnoma sama prečka ogromno področje, kajti njeni izviri šume daleč, od koder vejejo Borejevi vetrovi, daleč tam v Ripejskih gorah. Ko pa pride do meje Tračanov in Skitov se razcepi na dve veji: prva se od tod usmeri v morje na vzhodu, druga pa v nasprotno stran v globoko se zajedajoči zaliv Trinakijskega morja...«

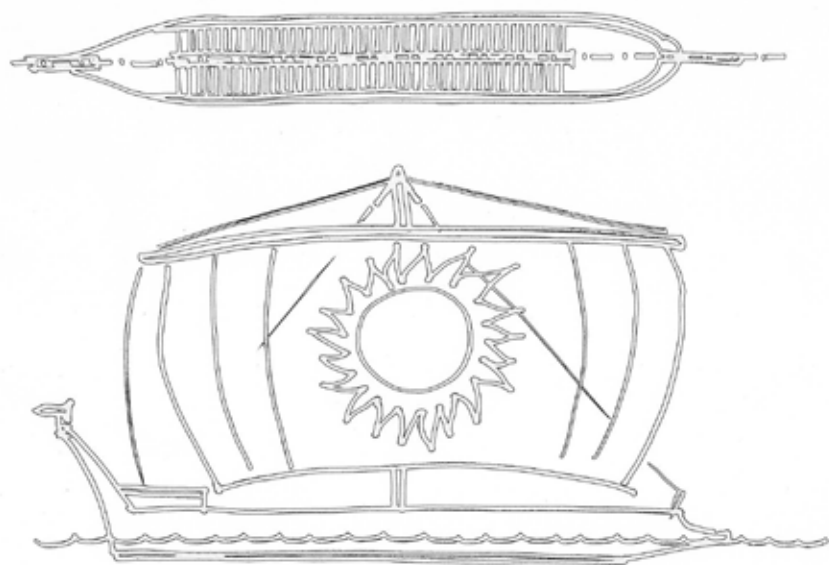
»Ister obliva pri svojem ustju otok Peuke, trikotne oblike z osnovnico vzdolž obale in z vrhom ob reki, kjer se razcepi v dva rokava: prvi od teh dveh se imenuje Narekos, drugi na jugu pa Lepo ustje in prav v tega je vplul Apsirtos s svojimi Kolhijci in tako prehitel one druge, ki so zapluli v reko daleč tam ob severni strani otoka. Na vlažnih travnatih ravninah so preprosti pastirji v strahu pred ladjami zbežali od svojih ogromnih čred, misleč da so se pojavile morske pošasti«..... »Ko so pustili za seboj goro Anguros in daleč naprej od nje v ravnino moleči se hrib

Kauliakos ob katerem se Ister razcepi v dve veji izlivajoči se v morja daleč vsaksebi, in ko so potem prešli ravnino Laurion so Kolhijci končno prispeli v Kronosovo morje. Na tem so zasedli vse dostope vanj, da bi tako preprečili junakom pobeg. Ti so prišli po reki navzdol v morje za njimi in dospeli do obeh otokov Brigeidske Artemis. Na enem od njih je bilo njeno svetišče, izkrcali pa so se na sosednjem izogibajoč se Apsirtovim ljudem. Ta dva otoka sta bila iz spoštovanja do boginje nenaseljena, medtem, ko so bili ostali polni Kolhijcev, ki so zapirali pot naprej po morju. Apsirtos je prav tako nagosto zasedel tudi obalo na celini vzdolž vseh teh otokov, prav tja do reke Salangon in dežele Nestejske.«

»Svetujem vam, da se takoj vkrcamo, dokler je še noč, in da odveslamo v nasprotno smer od tiste, ki jo nadzirajo sovražniki..... Takoj so se vkrcali in na vso moč odveslali in veslali vse do tedaj, ko so dospeli na sveti Jantarjev otok, na najoddaljenjšega med otoki v ustju reke Eridanos. Čim so Kolhijci izvedeli za umor svojega vodje, so se pognali iskat Argo in Minijce po vsem Kronosovem morju. Toda Hera jim je to z neba preprečila s strašnimi nevihtami in strelami.«

Ladja Argo jim je govorila v mraku in veter je gnal ladjo daleč tja pred seboj, vpluli so v Eridanos in nadaljevali pot navzgor.

»Tu je nekoč Faeton padel s Sončevega voza v globoko močvirje pod seboj, kjer ga je v prsi zadela kadeča se strela. Močvirje še danes izpareva težko soparo iz njegove žareče rane in nobena ptica ne more v svojem lahkotnem letu preleteti močvirskih voda, kjer sredi leta strmoglavi v žgoče sopare. V visokih črnih topolih v okolici tožijo in jočejo nesrečne Heliade in pretakajo solze, ki jim z vek padajo na tla kot lesketajoče kaplje jantarja. Te se spodaj na pesku posuše in otrde in kadar vode iz temnega močvirja v pišu vetra prestopijo svoje bregove, odnese narasli tok te solze proti Eridanu . Kelti pa pravijo o njih, da so to solze, ki jih nosijo

15.risba: Ladja Argo - Jazon in Argonavti

virtinci soze Letinega sina Apolona, ki jih je točil nekoč na poti k svetemu narodu Hiperborejcev, potem ko je zaradi očetove graje zapustil sijajno nebo; Zeusa je namreč jezil Apolonov sin, ki ga je ob reki Amiros rodila božanska Koronis. To je izročilo, ki je razširjeno med tem ljudstvom. Junaki tu niso imeli želje ne po jedi, ne po pijači, in v duši jim ni bilo veselja. Podnevi so oslabljeni in potrti omagovali od neznosnega smradu, kadečega se Faetonovega trupla, ki je prihajal iz Eridanovih pritokov, ponoči pa so slišali bridke tožbe Heliad, ki so glasno jadikovale, in vode so njihove solze odnašale kot bi bile kapljice olja. Od tod so po Eridanu dospeli do šumečega vrtinčastega sotočja z Rodanom in od tu prodrli v njegov globoki tok. Ta reka prihaja od skrajnih meja sveta, od vrat domovanja Noči, od koder se na eno stran mrmrajoče izliva v Okeanos, na drugo stran pa vrže v Jonsko morje in zopet na drugo v neizmerni zaliv Sardinskega morja v katerega se spusti v sedmih rokavih. Po reki so napredovali navzgor do vihnarnih jezer v neskončni deželi Keltov.«

Delo Psevdo – Skimna (185 pr.n.št.) posveti temu območju širši opis:

»Na njihovih mejah (=Keltov) se nahaja tako imenovani severni steber, ki je izjemno visok in se z vrhom srši proti nemirnemu morju. V bližini tega stolpa živijo tisti Kelti, ki bivajo najdlje in širijo do sem svoje meje, Veneti in tisti Histri, ki zasedajo notranji predel Jadrana. Pravijo, da se prav tu začne tok reke Istros. Sledi morje, imenovano Jadransko. Teopomp (400 pr.n.št.) opisuje (njegov) zemljepisni položaj in pravi, da se kjer (to morje) ustvari ožina s Pontom, nahajajo otoki, ki so zelo podobni Kikladom, med katerimi tisti, imenovani Apsirtide in Elektride, drugi pa (se imenujejo) Liburnide. Pripovedujejo, da Jadranski zaliv naseljuje množica milijona in pol barbarov, ki obdelujejo rodovitno deželo; pravijo namreč, da tudi govedo rodi po dva mladiča. Podnebje tega območja se razlikuje od pontskega, tudi če sta (deželi) blizu; namreč ne sneži in ni premrzlo, ampak je vedno vlažno. (To območje) pa je podvrženo nenadnim vremenskim spremembam, zlasti poleti; takrat padajo strele in divjajo nevihte. V notranjosti zaliva se nahaja približno petdeset mest Venetov, o katerih pravijo, da so prišli iz Plafagonije in se naselili vzdolž Jadrana. Z Veneti mejijo Tračani imenovani Histri. Nasproti njihove dežele se širita dva otoka, o katerih se zdi, da dajeta zelo dober kositer. Po njih so Ismeni in Mentori.«

Mlajši pisci kot je Strabon (64 pr.n.št. – 24 n.št.) posredujejo druge podatke o naših deželah. Odločno namreč odklanja teorijo o črnomorsko-jadranski bifurkaciji reke Ister in tradicionalni predstavi, da se ta reka izteka tudi v Jadransko morje:

V. 1, 8-9: »Ta kraj (Akvileja/Oglej) ima bogate rudnike zlata in razvito železarsko obrt. V Jadranskem zalivu je tudi Diomedovo svetišče, vredno omembe, Timavon; ima namreč pristanišče, lep, božanstvu posvečen gozdčič, ter sedem izvirov pitne vode, ki se takoj izlivajo v morje v široki in globoki reki. Polibij (200 – 120 pr.n.št.) pravi, da so vsi izviri slane vode razen enega in zato prebivalci ta kraj imenujejo »izvir in mati morja« (mati morja pa so pravili tudi reki Ister). Pozejdonij (144-85 pr.n.št.) pa pravi, da reka Timav, ki se spusti iz gora, ponikne v brezno in teče pod zemljo sto trideset stadijev ter se izliva v morje. Znamenja Diomedovega vladanja na tem morju so Diomedovi otoki in miti o Davnih in Argiju Hipiju; glede teh bomo povedali samo to, kar je pomembno za naš opis in pustili ob strani, kot je primerno, večino mitov in izmišljenih zgodb, kot na primer tisto o Faetonu in Heliadah, spremenjenih v topole ob Eridanu (reke, ki je nikjer ni, čeprav trdijo, da se nahaja v bližini Pada), in o otokih Elektridah pred Padom in kokoših na njih (v teh krajih ne obstaja nič podobnega). Da pa Veneti častijo Diomeda, je gotovo dejstvo: žrtvujejo mu namreč belega konja in kažejo dva gaja, posvečena Agrivski Heri in Ajatolski Artemidi ... Po Timavu se širi obala Histrov do Pole, ki spada k Italiji. Vmesje mesto (oppidium) Tergeste, ki je oddaljeno od Akvileje sto osemdeset stadijev. Pola je zgrajena v zalivu v obliki pristanišča, ki ima rodovitne otočke, primerne za pristajanje ladij. Ustanovili so ga antični Kolhijci, ki so zasledovali Medejo; ker niso izvršili njim naročenega dela, so se sami obsodili na izgnanstvo. Kot je rekel Kalimah, bi jo Grk imenoval »dežela izgnancev«, v njihovem jeziku pa se imenuje »Polai«. Ozemlje preko Pada torej zasedajo Veneti in ljudstva do Pole.«

Strabon pa v V. 1,9 pove še zgodbo o nagrajeni dobroti, ki se je zgodila v mitični preteklosti, v svetem gozdčiču pri Timavu, kjer tudi najnevarnejše zveri postanejo krotke. Tu, pripoveduje Strabon, je živel bogataš, ki so ga zasmehovali, ker se je pogosto ponujal za poroka. Nekoč je srečal lovce, ki so bili ujeli volka, in ti so mu v šali obljubili, da bodo volka izpustili na prostost, če je pripravljen jamčiti zanj in kriti stroške, katere bi žival lahko povzročila. Bogataš je privolil, v znak hvaležnosti pa je volk pripodil na njegovo posestvo čredo divjih kobil, ki jih je srečni gospodar zaznamoval z žigom v podobi volka in jih poimenoval »likofori«. Tudi njegovi potomci so nadaljevali z vzrejo teh slovečih kobil, ki so bile sicer znane po svoji hitrosti, kot po svoji lepoti, in so celo dosegli, da so z zakonom prepovedali njihov izvoz, da bi pasmo ohranili čisto.

16.risba: žrtvovanje belih konj v čast Diomeda

Na koncu pa Strabon pripomni, da o reji teh kobil ni ostalo sledu.

VII. 5, 3-5: »Vsa gorata dežela od dna Jadranskega morja do Rizonskega zaliva(Boke Kotorske) je Ilirija in odgovarja ozemlju med morjem in panonskimi ljudstvi. V zvezi z Italijo smo rekli, da so Histri prvo ljudstvo na ilirski obali v bližini Italije in Karnov. Zato so tisti, ki nam vladajo, razširili mejo Italije do Pole, istrskega mesta. Dolžina meje od dna Jadrana meri približno osemsto stadijev. Tolikšna je razdalja tudi od rta pred Puljem do Ankore, če imamo na desni Venetijo....«.

Kot opiše Linhart pa je Strabon omenjal, da je na Albiju v bližini izvira Kolapisa najti tudi divje konje in bike (L IV.p.143). Z besedami hvale pa je že Homer hvalil tudi Paflagonsko rejo mul pri Venetih (Iliada L.II). Strabon zagotavlja tudi, da so Galci za lov na ptice uporabljali lesene palice, ki so jih metali z golo roko (L IV.p.137). Kot najizdatnejšo prehrano za Rimljane pa so bile alpske svinje v galskih hrastovih gozdovih (L.V.p.151). Med izdelki tega alpskega prebivalstva pa gre omeniti tudi obilje sira, mleka predvsem pa medu in voska (L.V.p.143). Dočim so ilirska plemena trgovala z živalmi in živalskimi kožami (L.V.p.148). In končno se bere, da je domača perutnina Venetije slovela celo v Grčiji (L.V.p.147). Kar pa se tiče trgovanja pa so se Veneti bavili še s kovinami, volno in oblačili (Linhart XI – Trgovanje pri Venetih). Pa tudi v poljedelstvu so bili po zatrjevanju Plinija Galci zelo napredni, kot navaja (L.XVIII.c.30), da so imeli velik stroj na dve kolesi, ki so ga voli od zadaj potiskali po posevku; stroj je imel na obeh straneh ostre zobe, ki so rezali nazaj v stroj padajoče klasje. Po vsem starem svetu pa je bilo predvsem znano in zelo cenjeno tudi Noriško železo, katerega omenja že Homer v trojanski vojni. In je še v času Valvasorja na Kranjskem delovalo 13 rudnikov: Sava, Plavž, Javornik, Gornji in Spodnji Železniki, Bohinj, Stara Fužina, drugi Bohinj, Bohinjska Bistrica, Zgornja in Spodnja Kropa, Kamna Gorica in Krka (Valvasor, XVI-Rudnine in rudniki na Kranjskem). Železova in jeklena ruda pa je bila bela kot kak alabaster in zato so iz te rude delali najboljše jeklo. Tu pa so kovali tudi velikanska sidra za največje ladje, ki so bila težka tudi več kot 30 stotov (Valvasor, XXIII-Rudnik Sava).

Pomponius Mela (43 pr.n.št.-45 n.št.) je izdelal samostojno delo Chorographia, ki pa ni niti literarna zvrst niti ne kartografski zapis (ker ne vsebuje podatkov o razdaljah ali vetrovih). Severni Jadran opisuje v:

II 55-57: »To morje, ki se globoko zajeda v vboklo obalo in se silno razteza v širino, naseljujejo, kjer se najbolj pomika proti notranjosti (zaliva), ilirska ljudstva do Trsta ... Potem se nahajajo Apolonija, Salona (Split), Jader (Zadar), Narona (Vid), Tragurij (Trogir), Puljski zaliv in Pola, v kateri so živeli, kot pripovedujejo, Kolhijci - kako je vse minljivo - in ki je danes rimska kolonija. Reke pa so Ajas (Vijose), Nar (Neretva) in Donava, ki so jo nekoč imenovali Ister; ampak Ajas se izliva pri Apoloniju, Nar med Pirejci in Liburni, Istar prek ozemlja Histrov. Trst, ki se nahaja v notranjosti Jadranskega zaliva, zaključuje Ilirik.«

in II 61-63: »Na obali je Trstu najbližja Konkordija (Concordia Sagittaria). Med njima teče Timav, ki ima deset izvirov, a se izteka z enim samim ustjem. Sledi Natizion (Nadiža), ki nedaleč od morja doseže bogato Akvilejo. Na obalah gornjega Jadrana se široko razteza Pad ... Od tam teče tako hitro, goneč valove, da dolgo obdrži vodo takšno, kakršna je bila ob izlivu in ohranja svojo strugo tudi v morju, dokler se ne združi z Ister, ki z enakim zaletom priteče z obale Istre na nasprotni strani.«

Gaj Cecilij Sekund Plinij (23-79 n.št.) je opis severnega Jadrana podal večinoma v tretji knjigi Naturalis historia (delo v katerem poda tako etnografske podatke, kot antropološko in sociološko realnost):

III. 18, 126-129: »Sledi X regija Italije na obali Jadranskega morja, kjer je Venetija, reka Silis (Sile), (ki priteka) z zgoraj pri Traviziju (Trevisu), mesto Altin, reka Likvencija (Livenza), (ki priteka) od zgoraj pri Opitergiju (Oderzu), in pristanišče z enakim imenom, kolonija Konkordija (Concordia Sagittaria), reatinske reke (iz Retijskih gora) in pristanišče (reka Lemene in pristanišče Porto Falconera), Veliki in Mali Tilivent (Tilment in Fella), Anaksij (Stella), v katerega se izliva Varan (Corno), Alza (Ausa), Natizion s Turom (Nadiža s Teroml), ki teče mimo kolonije Akvileje, ki se nahaja petnajst milj od morja. Tu je dežela Karnov in združena z njo (dežela) Japidov, reka Timav, trdnjava Pucinum, Tržaški zaliv, kolonija Tergeste, trintrideset milj od Akvileje. Oddaljena več kot tisoč korakov je reka Formio (Rižana), stodevetinosemdeset milj od Ravene stara meja povečane Italije, sedaj pa Istre; veliko ljudi se je zmotilo, in tudi Neuport, ki je živel ob Padu, rekoč, da Istra dobi ime po reki Istar in Pada, ki se stekata iz nasprotnih strani, spremenita morje, s katerim prideta v stik v sladko vodo. Nobena reka se ne izliva iz Donave v Jadransko morje. Mislim, da so se zmotili, ker se je ladja Argos spustila po rečni poti v Jadransko morje nedaleč od Tergesta, vendar pa ni več znano po kateri reki. Skrbnejši pripovedovalci poročajo, da so jo prenesli čez Alpe na ramenih, tja pa je prišla po Donavi, potem po Savi, potem po Navportu, ki je tako poimenovan po tem dogodku in, ki izvira med

17.risba: Arimaspi - kovači

Emono in Alpami. Istra se širi kot polotok ... Tudian, ki je ukrotil Histre, je na svojem spomeniku dal vklesati ta napis: od Akvileje do Titija (Krka) dva tisoč stadijev. Istrska mesta, katerih prebivalci imajo rimsko državljanstvo, so Ajgida (Koper), Parencij (Poreč), Pola (Pula) in so jo nekoč ustanovili Kolhijci. Od Tergesta je oddaljena sto pet milj. Sledi mesto Nazaktij (Vizače) in Arza (Raša), sedanja meja Italije.«

III. 26, 151-2: »Otoki pred ustjem Timava so znani po toplih vrelicih, ki naraščajo s plimo, ob istrski obali (so otoki)Kisa (Pag), Pularija (Lošinj) in Apsirtide, katere so Grki poimenovali po Apsirtu, Medejinem bratu, ki je bil tam ubit. Otoke ob njih so Grki poimenovali Elektride, na katerih naj bi bila najdišča jantarja, kar pa je gotov dokaz za grško bahavo laž, saj ni bilo nikoli znano katere otoke označujejo s tem imenom.«

V III.19, 130 pa še zapiše, da so Veneti potomci Trojancev.

Glede na zbrane podatke gre zaključiti, da vsi pisci mlajši od Apolonija Rodoškega zanikajo bifurkacijo reke Ister in njeno povezavo med Črnim in Jadranskim morjem oziroma celo trdijo, da je Ister pravzaprav reka Donava. Prav tako pa je v tem obdobju iz prizorišča izginila tako reka Eridan, kot tudi Kronosovo morje, otoki Elektride in mnogi drugi otoki. Čeprav tudi Valvasor navaja, da ljudje pravijo, da so na Nanosu videti trije močni železni obroči v skalah in to daleč vsaksebi, kot jih imajo tudi na morju, da nanje ladje privezujejo (L.X.II – Gore na Notranjskem). Opozori pa tudi na morske ribe, ki jih je občasno videti pri izviru Rakitniščice, ter, da je bila nekoč ta voda prekleta (XLIX. Vode na srednjem Kranjskem, ki teko pod zemljo). Najti pa ni niti sledi več o strupenem močvirju kjer je nekoč ležal Faeton in v bližini katerega je množično nahajališče jantarja.

Iz vsega tega gre zaključiti, da je pomembno vlogo v izginotju teh pomembnih elementov vseh starih antičnih zgodb odigrala pravzaprav drama, ki jo povzema bajka slovenskega ljudstva o vesoljnem potopu, ki ga je povzročilo izlitje velikega jezera, katere časovni okvir lahko določimo glede na znane opisovalce naših krajev, to je pa je okvirno v 3-4 stoletju pr.n.št..

Toda tako kot pričajo naše bajke opisuje tudi Apolonij v potovanju Argonavtov, da je bila dežela Keltov (naša dežela) nekoč polna jezer.

Prvotne naseljence katere so slovanski prišleki imenovali vlahi (pa so potomci ajdov in keltov) in kot pravi bajka so želeli do vsakega posestva in vsake hiše pripeljati vodo. Kar pa je imelo v končni fazi katastrofalne posledice.

Ohranile pa so se tudi tri povedke o velikem naklanskem jezeru [Zemljepisni in zgodovinski opis šolskega okoliša Naklo, 1971]:

1. V davnih časih je bilo jezero v naklanski kotlini in je odteklo, ko so Vlahi prekopali Temnik.
2. Ves svet, kar ga je bilo videti iz Gradišča je nekoč prekrivalo jezero. Ljudje so prebivali na bregu jezera in ribarili, ker pa jim je zmanjkovalo plodne zemlje za kmetovanje, rib pa je bilo vsak dan manj so prosili Mati božjo in sv.Nikolaja naj jim pomagata. Tedaj pa se prikaže na belem konju na parobku jezera mož v sijaju in drvi proti Temniku. Jahajoč čez najožji del Temnika so se konju udiral kopita, da je po njegovih stopinjah, kjer so ostale udorine, začela odtekati voda. Jezero pa je potem z velikim hruščem odteklo skozi Temnik.
3. Pravljica omenja tudi grad, ki je stal na robu gozda pri Strahinju in se je imenoval Beli ali Pusti grad /pr'Šentaneku/, ker je bilo takrat tu še jezero se je grajska gospoda s čolnom vozila k sv.Nikolaju na izoliranem gričku, kjer so pastirji pasli svoje črede. Pozneje se je ta grad pogreznil v zemljo in danes ga prerašča goščava.

Ostane, ki priča kako so se trudili napeljati vodo do vsake posesti pa je ohranjen edinole še v posameznih povestih, ki opisuje starodavne ajde. O tem priča tudi zgodba, da so imeli vaščani Ajdovcevi iz Ajdovščine nad Rodikom kjer je bilo 36-40 hiš pri vsaki hiši svoj vodnjak.

18.risba: velikani - Ajdi

Zgodbe o izlitih in prekopanih jezerih ter nekdanji morski obali pa najdemo v prenekaterih naših krajih:

- Brezoviško polje
- Čepovanski dol – legenda pravi, da je imel Noe svojo ladjo privezano prav tu v Dolnjem Lokovcu preden jo je povodenj odnesla
- Kamnik - jezero tudi v votli gori - dokazi: rinka – in najdba najstarejših fosilov morskih konjičkov na svetu
- Kozje
- Matkov kot
- Naklo - dokazi: rinka
- Podsreda
- Poljanska dolina - jezero, ki se je nenadoma pojavilo
- Ribnica
- Rogatec - ostanek Panonskega morja - dokaz: najdba najlepšega fosila ribe kostnice na svetu
- Rovnik - jezero v gori – dokazi: v bližini dva bogata nahajališča fosilov, med najdbami so tudi zobje morskih psov in zob morske krave
- Sečoveljska dolina – kjer naj bi bila nekdanj obala Jadranskega morja in so v kraju z ledinskim imenom »Pod steno« bile še pred kratkim ohranjene rinke za privezovanje plovil
- Slovenske Konjice - jezero tudi v gori - dokazi: železna spona, ki drži skalo
- Tolmin - dokazi: rinka
- Ubeljsko jezero - dokazi: rinka za barke in sledovi krempljev na steni
- Vitanje
- Vremska dolina

Prostori kjer pa so bila nekoč jezera ali pa je potekala obala morja pa so dandanes naselbine.

Toda s samo zgodbo, ki govori o straženju jezera, ki se je izlilo in je povzročilo tako hudo povodenj pa zasledim le v kraju Besnica pri Kranju katerega območje pa sovпада tudi z nekdanjim prekopanim jezerom v današnji suhi dolini Naklega. Dokaz za obstoj jezera v Naklem je poleg legend tudi najdba vkovanega železa za privez ladij. Utrjeno železo je našel stari Lesnikar okrog leta 1826, ko je iz bližnjega gradišča odnašal skale in sebi iz tega gradiva sezidal dom. O svoji najdbi je obvestil tedanjega župnika Brezarja, ki je to zapisal v svoje bukve – v končni fazi pa je to objavil v Zgodovini Nakelske fare njegov naslednik, župnik in zgodovinar g.Ivan Vrhovnik leta 1885.

Za priprošnjo Bogu pa imajo prebivalci Besnice, kjer pa se je jezero izlilo iz gore Rovnik po pripovedovanju župnika Frančiška Serafina Pokorna (l.1909) vsako leto tudi zaobljubljene procesije in maše, da bi jih Bog varoval pred »hudo uro«. Kraj je po zapisih izpostavljen tudi hudi burji v zimskem času, ter večkratnih potresih. Po hudih deževjih in potresih predvsem na Velikonočni ponedeljek 15.aprila 1895 se je zemlja na več mestih vdrla – zelo kucljast teren z nešteti udorinami je viden še dandanes. In kar kaže tudi na to, da mora biti v zemlji veliko votlin, da se zemlja tako zelo na vseh koncih in krajih poseda.

Prostor kjer pa naj bi se ta znamenita in sramotna straža jezera izvajala pa je v neposredni bližini Besnice, gore Rovnik in Naklega. Kraj kjer naj bi se stražilo se imenuje Stražišče (toponim), gora na katero so hodili na stražo pa Šmarjetna gora. In prav na Šmarjetni gori je tudi gradišče iz 8. stoletja pred našim štetjem. Na južnih pobočjih so v strmini ohranjene ozke terase, na katerih so prazgodovinski ljudje gojili vinsko trto. Vinska trta je na Šmarjetni gori prisotna tudi danes in je cep najstarejše trte v Sloveniji. To pa je še en dodaten indic katerega navaja legenda, da je edini Kranjec, ki je povodenj preživel splezal na vinsko trto. In le to po svoji obljubi Kurentu ohranjal vse do danes.

O povodnji pa pričajo tudi nešteti geološki dokazi, za katero pa je žal je težko ugotoviti potek nekdanjega dolinskega dna, ker je globoko zasuto in leži povečini pod nivojem današnjih dolin. Več podatkov nam dajejo površja zasipov, ki so se nam ohranila v obliki bolj ali manj širokih teras. Na Kranjskem in Sorškem polju, v Skaručenski kotlini ter na ozemlju severozahodno od Kranja leže pleistocenski sedimenti povečini na terciarnih plasteh, ki sestojijo iz oligoocenskih in miocenskih morskih usedlin. Sivica, pesek, peščenjak in prod nastopajo predvsem v okolici, Medvod ter Goričan in Preske. Severozahodno od Kranja je oligocenska sivica ponekod zelo peščena, drugod pa joi nadomeščata kremenov pesek in peščenjak. V večji meri je zastopan tudi andezitni tuf. Oligocenske plasti so razkrite v dolini Save, v ježah pleistocenskih teras nad sotočjem Tržiške Bistrice in Save, v grapah potokov Zgoša, Peračica in Lešnica, v dolinah Lipnice in Nemiljščice, na zahodnem robu Vojvodnega boršta ter v grapah, ki režejo Vojvodni boršt. Lapor in peščenjak prihajata na površje v Tunjiškem gričevju, burdigalski pesek in lapor pa v Plani gmajni severno od Vodice.

19.risba: rinka za privez - izlito jezero

Kri ni voda, geni se prenašajo iz roda v rod in ajdovsko izročilo, ki se je ohranilo do danes pravi: da je vsak njihov rod manjši in če ne bodo sčasoma postali tako veliki kot ljudje bodo izumrli. Ves rod ajdov ni izumrl saj naš slovenski rod še pomni močnega Petra Klepca iz Osilnice, Martina Krpana z Vrha pri Sveti Trojici, Löla Kotliča Osojčana iz Rezije, Veli Joža iz Motovuna ter Gorenjski Herkul Joža Štempihar iz Olševka. Toda to še ni vse, znamenita je tudi prigoda kateri je bil priča sam Valvasor in to trinajst let preden se je lotil pisati Slavo Vojvodine Kranjske. Moč človeka proti moči narave bi lahko rekli in to prav na raziskovanem območju izlitega jezera, bolj točno rečeno v Bistrici (v dolini med Naklom in Besnico), takole pravi Valvasor (XV. Reke in potoki na Gorenjskem):

Če potuješ iz Kranja v Radovljico, moraš na pol pota jahati čez to Bistrico; če je voda narasla ne more konj čez, ker ga tok takoj prevrne. Živijo pa ob reki ljudje, ki so vajeni hoditi čez vodo, čeprav jim sega do prsi; le ti prepeljejo konja in preneso ljudi na rami. Zelo čudno je, da se konj ne more upreti sili deroče reke lažje kakor človek in da ne more čez, vendar je treba trdno verjeti, ker so ti ljudje neverjetno močni in premagajo silo deročega toka, ne le z veliko telesno močjo, marveč tudi z vajo in navado.

Sam sem pred 13 leti z velikim začudenjem videl, kako velik in dolg možakar, ki je po tukajšnji navadi na rami nosil vsakovrstno leseno posodo, kakor škafe ali brente in podobno, pa mu je breme segalo pet pedi nad glavo in tehtalo nad sto funtov, zahteval od domačina, naj ga prenese čez vodo. Hotel je odložiti posodo, misleč, da mu jo bo kdo drug posebej nesel. Oni pa se mu je smejal in rekel: »Kaj misliš, da te ne morem nesti s tvojo posodo? Le sedi name, pa boš precej videl. Samo groš mi moraš dati.« Dolgin je stopil na skalo in mu sedel na ramo. Tako lahko je šel z njim, kakor bi nosil perje, četudi mu je voda segala do prsi in so noge možaka, ki mu je sedel na rami bile do kolen v vodi. Tako bresti in prenašati breme se ljudje tu ne branijo niti v najhujši zimi, ker so z navado dovolj utrjeni...

No in zdaj še nekaj besed o našem petelinu in Kurentu, ki nastopata v tej naši bajki o vesoljnem potopu:

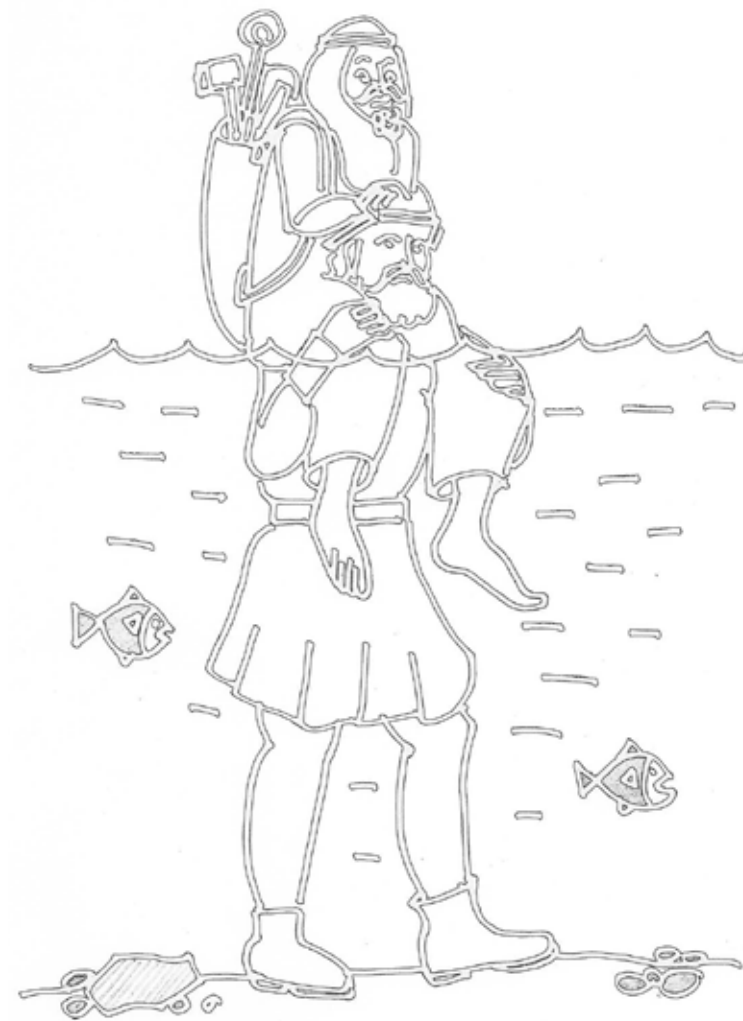
Slavko Ciglencečki je ugotovil možnost povezav med likom pustne maske Kurenta in »piceka« (petelinčka) z ostalinami kulta Velike matere bogov Kibele in Atisa iz rimskega obdobja v Sloveniji. Na eni strani se pojavljajo kurenti in picek, na drugi strani pa sekanje bora. Borovemu gostivanju, ki je v slovenskem prostoru razširjen predvsem v južnem delu Norika s Petoviono in Celejo, prisotna pa je tudi paralela imenovana »ovnova procesija«, ki pa so jo ohranjali do začetka 20.stoletja v Lavantu na Tirolskem. Ekstatični poblezniki in trušči katerega so v votlinah zganjali Kurenti – Kureti, je bila zaščita za malega Zevsa, katerega so v votlinah skrivali pred njegovim očetom Kronosom, da ga ni slišal kadar se je jokal. Kronosu je bilo namreč prerokovano, da ga bo s prestola vrgel eden od njegovih potomcev in je zato vse, razen Zevsa, požrl. Namesto Zevsa je požrl kamen, zavil v plenice.

Podobnosti s Kurenti pa najdemo tudi v zgodbah o Berserkih za katere je bilo tudi značilno pobleznost in nekontrolirano vedenje, s tem, da so se Berserki oblačili v kožuhe medvedov in volkov. Tudi Berserki so čistilci Velike matere in tudi oni se zadržujejo večinoma v votlinah. Njihov način življenja in videz pa je najbolj slikovito prikazal in orisal v svojem potopisu Ibn Fadlan leta 922 n.št. katerega prevod je predstavil Michael Crichton v delu Jedci mrtvih. Predstavi nam severnjake – Vikinge, ki se imajo za potomce nekdanjega rodu ljudi velikanov, ki so že izginili ter skrivnostna in pošastna bitja Vendole katerih ime ni bilo dovoljeno izgovoriti na glas.

Korantsko »enklavo« pa lahko zasledujemo še preko medjimurja kot »lampe«, Slavonije in Baranja do Mohača kot »bušari ali bušami« in naprej do Srbije na Balkan. Od tod naprej pa na prizorišče stopijo bolgarski kukeri, ki celo po toponimiki kažejo sorodnost z našimi koranti.

Rešitev uganke o korantih pa nam nudi še geografsko-geološka in hidrološka posebnost nekdanjih časov to je skrivnostna reka Ister za katero je prav tako značilno, da je izginila iz opisov geografov in kartografov. Pojavi se le še kot drugo ime za spodnji del reke Donave.

Jordanes (v svoji "Getica" 1.522 n.št.) pravi, da so reko Ister poimenovali »Bessi« Tracijsko pleme, ki je nekoč živelo v Bolgariji. Poimenovali so jo po boginji Ištar tako imenovani Veliki materi. Zato so tudi reko Ister imenovali včasih samo mati. Originalna izgovorjava besede Ištar pa je bila »Easter«. Herodot pa reko Ister v svoji zgodovini XLIX. opiše kot edino reko, ki se lahko kosa z Nilom. Za njen tok pa pove, da je visok in enakomeren ne glede na letni čas. Pot reke Ister pa smo lahko spremljali tudi s popotovanjem Argonavtov po naših krajih.

20.risba: močni možje na Bistrici nosijo ljudi s tovorom vred čez reko

Svečenike Tracijskega plemena Bessi, ki so nekoč živeli v Bolgariji pa so klicali Satrae oz. po grško Satiri in so bili častilci hudiča.

Davorin Trstenjak je po zbranih podatkih o Besih, ki na slovenskem prostoru prav tako predstavlja hudiča ali vraga spisal bajeslovno črtico:

»Naj te bes vzeme!« rad reče Slovenec, kedar ga kaj razjezi. Biti mora torej Bes nekakšna bajeslovna oseba. Omenja se tudi v rokopisu kraljedvorskem: »Aj ty vraže! Bes v te! Čemu ty naši krev piješ?« pravi Zaboju Ludeku. V pesmi: Slovo o polku Igorovem se sovražni Polovici vele: otroci Besovi. Pozneje so krščanski oznanovanci svete vere poznamovanje bes prenesli na krščanskega hudega duha – hudiča; zato bereš v staročeski legendi: da je sv. Prokop »bese od ljudi odganjal.« Srbi imajo psovko: »bjes se skolio!« Maloruska prislovica pravi: mutit jak pid hreblejo Bis.« Prebivališče Besa je bilo torej pod motno, kalno vodo. V vodi in pod vodo pa je sedež zlega črnega boga v bajeslovji vseh indoevropskih narodov. Bes je torej črni bog, vladar kraljestva smrti. V slovanskem bajeslovju pa je božanstvo smrti – solnčno božanstvo – Črnibog – in sicer zimsko sonce skrito v meglovji ali pa ponočno, o katerem so stari Slovani mislili, da zahaja vsak dan v morje. Po tem torej zapopadamo, zakaj Knytlunga-Saga sporoča, da so čestili na Jasmondi polotoku ranskem Rügen boga: Pizamara. To ime je spačeno iz: Bisomar – Besomar. Glasnik b je germanski jezik večidel spremenil v p in glasnik s pa v z, primeri: Zellnitz iz Selnice, Zayer iz Sura itd. Kaj pomeni ime bes? Slovenski jezik pozna: besen, besnoča, rabies; vendar prvotni pomen nam je ohranil sorodni litevski: baisus, grozni, strašljivi; sorodne besede starogrške: posi, staroafriški: base, novonemško: böse, bržkone od korenike: bi, sanskrtsko: bhi, bati se. Pizamara – bisomar, Besomar je tedaj priime solnčnega božanstva – zimskega polnočnega z groznim strašljivim značajem kot sodnik umerlih in kaznovatelj nepravilnih. Rajni Fajfalik, kateri se je po ošabnosti zapeljan celo kraljedvorskega rokopisa lotil in ga z zamazan in podkupljenim svojim peresom hotel oskruniti, pokazal je tudi pri razlagi tega imena (od sanskrta bhas, splendore) da je bil plohelj (Stümper).

Bes (tudi Bisu) je bilo v staroegipčanski mitologiji božanstvo, čaščen kot zaščitnik doma. Čaščenje Besa ni nikoli preraslo v uradni kult, niti ni obstajal tempelj posvečen temu božanstvu. Kljub temu se je čaščenje v poznem dinastičnem obdobju razširilo po celotnem Egiptu. Bes je kot hišni bog ščitil dom pred glodavci, kačami in zli duhovi. Bil je tudi zaščitnik otrok. Mnogokrat je bil upodobljen skupaj z boginjo Tavret, ki je ščitila ženske med nosečnostjo in porodom. Za razliko od ostalih božanstev, je Bes vedno upodobljen portretno.

Etnološko so besedo besi nekateri izvajali iz litovskega baisus 'strašen', baisa 'strah', baidyti 'prestrašiti', latinsko foedus 'odvraten'; ukrajinsko bysovir pomeni 'pogan'. Petar Skok v Etimološkem slovarju hrvaškega in srbskega jezika to besedo tolmači iz praslovanskega poganstva, to je označevalo 'demonsko boštvo' iste stopnje kot Gorgona (jezibaba, ježibaba, jaga baba). Kot že rečeno pa je pod krščanskim vplivom postal bes novo ime za hudiča, tako pri nas kot v češčini ali poljščini. Beseda je baltoslovanska in indoevropska, osnova pa je baid-s-a.

Čeprav so zli duhovi prvotno eno in isto z dogovarjajočim dobrim duhom pa so se kasneje odcepili od njega in dobili samostojno ime. Opaža se, da so neredko dobri in zli duhovi iste vrste pogosto bratje in sestre. Kot ugotovi Jakob Kelemina v Bajkah in pripovedkah slovenskega ljudstva edinole še toponimika kraja Besnica aludira na zle duhove, za katere pa na vzhodnem Štajerskem pravijo o kakem človeku, da je besen in tedaj mislijo s tem, da je odljuden, plah.

Nicetas škof Dakije je konec 4 stoletja prinesel plemenu Bessi, katere so klicali med drugim tudi gorski volkovi, evangelij. Poročal je, da je bila njegova misija uspešna in da je čaščenje Dioniza ter ostalih Trakijskih bogov zamenjalo krščanstvo. Za pleme Bessi pa tudi Jordanes pravi, da so jih klicali tudi gorski volkovi.

Vendar pa Damjan J. Ovsec v Slovanski mitologiji razkriva, da je Kijevski metropolit Ivan II. (1080-1089) grajal tiste, ki so žrtvovali demonom – besom, izvirom in jezerom. Leta 1534 pa novogoriški nadškof Makarij carju Ivanu Groznemu piše, da ljudstvo prinaša demonom – besom, krvave žrtve, vole in ovce. V ruskih virih se še omenja množinska oblika besi, omenjajo pa tudi besovske igre, besovske pesmi in besovske scene.

Bizantinski zgodovinar Kekavmen aristokrat iz Tesalije pa je v 11. stoletju v spisu Strategikon (Στρατηγικόν) opisal, da so Vlahi potomci istega antičnega plemena Trakijcev kot Bessi.

21.risba: vrag - bes

Pavel Josef Šafarik (1795-1861) pa je smatral, da so predniki Slovencev tudi Neuri. To so ljudstvo, ki je živelo ob reki Ister in so se po legendi, ki jo omeni Herodot, vsako leto za nekaj dni spremenili v volkove. Herodot pa omenja tudi divje bele konje, ki se pasejo v bližini velikega jezera. Divje konje in vzrejo belih konj v naših krajih pa kasneje opiše tudi Strabon.

Šafarik je hotel pridobiti Slovanom pri drugih narodih veljavo s tem, da jim je pokazal, kake zaklade hranijo Slovani v sebi, v svoji tradiciji, v jeziku, literaturi in zgodovini. V ta namen je napel vse svoje moči in se ni ustrašil nobene zapreke. In dosegel je svoj namen. Pokazal je svetu, da so Slovani starodavni evropski narod, in ovrigel mnenje, da bi bili šele v poznejših časih prišli z drugimi barbarskimi narodi iz Azije.

Toda današnji zgodovinopisci so mnjenja, da je Šafarik Neure za prednike Slovencev smatral le na podlagi zelo razširjenih zgodb o volkodlakih. Kajti tako kurent kot volkodlak oba spadata med demonična bitja, ki v krščanstvu dobita obliko hudiča.

Za kurenta je značilno, da je videti, kakor bi ravnokar bil iz pekla pobegnil: cel je oblečen v kožuh, iz gobca mu moli dolg rdeč jezik in s kolom na katerem ima ježevko straši vse na okoli, cepeta in skače, kakor bi se bil s samim luciferjem pobratil.

Zgodbam o volkodlakih in spreminjanju v volkove pa se najbolj približamo Herodotovi zgodbi o Neurih s starodavnim verovanjem, ki je prisotno na gorenjskem to pa so dvanajstere volčje noči, ki se začnejo en dan pred božičem in končajo s svetimi tremi kralji. Poznana pa je tudi divja jaga katera s hruščem in truščem polna skrivnostnih bitij drvi naokrog. Vodi pa jih šepasti mož s sekiro, ki ga na Pohorju poznajo pod imenom Šent. Za Šenta pa je značilno tudi, da je lahko človeka, ki ga hoče vzeti za svojega služabnika spremenil v volka, ko le ta preplava veliko vodo. In podobno kot smo spremljali kutetsko enklavo tudi mit o šepavcu, ki spreminja ljudi v volkove zasledimo tudi v Varaždinu. Šepavost volčjega svetnika pa zasledimo tudi v legendi iz Starega Vlahi, ki omenja, da je imel sv. Sava volčji pastir berglo. Tudi Leši in sv. Nikolaj se v legendah in verovanjih pojavljata kot volčja pastirja. V Ukrajini poznajo celo zbadljivko, ki pravi »Mikolaj – hrom, ubil te bo grom«. Bolgarska legenda pa omenja sv. Jurija, ki pri Slovanih prav tako zelo pogosto oziroma celo najpogosteje nastopa kot volčji pastir (Studia Mythologica Slavica II1999, Mitična oseba Šent v slovenskem izročilu, Mirjam Mencej).

Z Gospodarjem volkov pa je povezan tudi slovanski bog Veles ali Volos, ki je bil hkrati bog podzemlja in bog bogastva, obenem pa tudi bog živine in vojne. Velesovo mesto čaščenja pa je bil Triglav. Podobno vlogo kot jo ima Veles, da lahko vzame dušo kršitelja prisege ima tudi Trdoglav/Krutoglav/Potoglav. V krščanstvu je Veles deloma poistoveten s hudičem.

Povezave med današnjimi kurenti in legendami v katerih se omenjajo volkovi in medvedi ter spreminjane človeka v razne pošasti, ki so jim podobne pa so se sčasoma izgubile. Predvsem velik preskok je zaslediti v 18. stoletju. Kajti še do 17. stoletja so se namreč šemili v hudiče ali bese tako, da so se oblačili v pravo medvedjo ali volčjo kožo. Šele v 18. stoletju pa je medvedjo ali volčjo kožo zamenjal narobe obrnjen ovčji kožuh.

Pri tem velja omeniti še poročilo iz 16. stoletja iz Bolgarije, ko je francoski popotnik Du Fresne – Canaye v Dolnji Banji prisostvoval slavnosti obrezovanja v neki mohamedanski družini. Vsi gostje, pravi, so bili oblečeni v kožuhe divjih zveri, glavo pa so jim krasile orlove perutnice, v rokah pa so imeli gole meče (ponovno mit Kibele in Atisa?). Zaletavali so se drug v drugega, vpili in se zmerjali. V okolici Svilena je videl med kristjani številne jezdece v oblekah iz volčjih in tigrovih kož in s pokrivali »a la morlaque«, narejenimi prav tako iz kož, pri čemer so živalski gobci pokrivali obraze kot naličja. Tudi oni so imeli kot kurenti na glavi razprte orlove perutnice. Krščanski prebivalci Balkana so torej ohranili staro izročilo in celo poturčeni rojaki se temu izročilu niso odpovedali kljub prepovedi iz korana.

Vsa ta kolobocija pa neko smiselno povezavo dobi, če pogledamo svetopisemski Gog in Magog, katerega pa koran v poglavju Jama/Votlina (Qur'an 21:96–97) opisuje takole:

Prekletstvo leži nad mestom katerega smo uničili: da se ne bi več vrnili.

Dokler se Gog in Magog ne bosta ponovno prebila ven in se razširila iz vseh smeri.

Javed Ahmad Ghamidi (1951), pakistanski teolog trdi, da so Gog in Magog potomci Noetovega sina Javana, kateri so naselili severno Azijo in Evropo.

22.risba: volkodlak

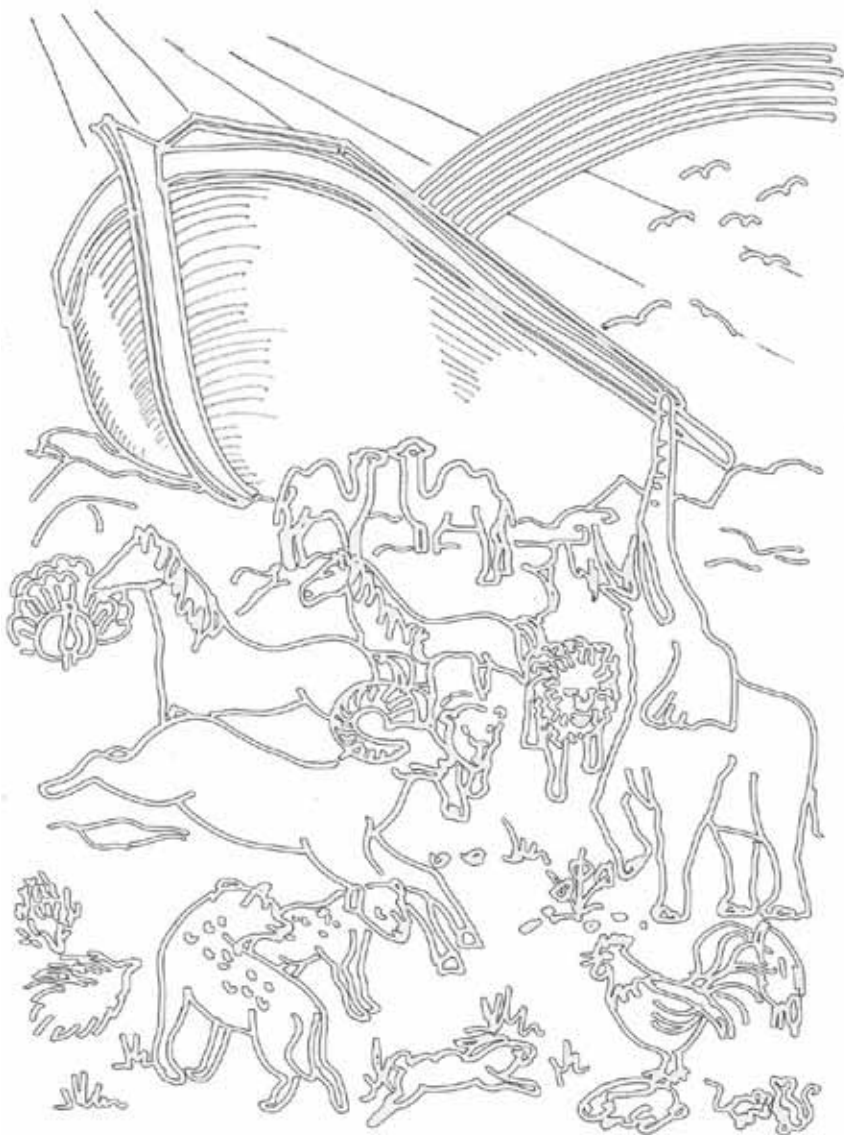
To pa gre zaslediti tudi v zapisih patra Martina Bavčarja (l.1663), ki pravi:

»Ko so vode vesoljnega potopa očistile svet madežev njegove mladosti, so se Noetovi potomci naselili na zemljah Armenije in Babilonije in že tam preživeli 275 let, ko so prejeli okoli leta 2121 pr.n.št. božji ukaz za odhod v druge njim odrejene kraje zemeljske oble. Iz Babilonije je takrat prišel Gomer Gal, poročajo, da se je tam ustavil in naselil. Poučil je svoje ljudi o božjih zakonih, vcepil jim je čut za pravičnost in jih naučil čaščenja edinega stvarnika vseh stvari.«

Gomer in Javan pa sta bila oba Noetova sinova.

In če pogledamo še drugo različico vesoljnega potopa, ki je prisotna v naših krajih pa je v njej zaznati elemente bibličnih razsežnosti, saj podobno kot Noe takoj po potopu zasadi vinsko trto in se ga napije, naj bi to storil tudi eden izmed štirih rešenih Kranjcev, ki je obljubil, da bo spoštoval trto in ajdo posvečeno Kuretu. Namreč, ko so zaradi človeške zlobe duhovi sklenili, da bodo pokončali svet je pričelo strašno deževati in zemljo je zalila voda. Skoraj vsi ljudje so potonili, le štirim se je uspelo rešiti.

Omeniti pa velja še legendo, ki pravi, da je imel Noe svojo ladjo, ko jo je izdelal privezano prav tu pri nas v Dolnjem Lokovcu preden jo je povodenj odnesla.

23.risba: Noetova ladja

KRANJ - GLAVNO MESTO KONGLOMERATNEGA KRASA

URBANIZEM

Mrežo tlorisne zgradbe Kranja sestavlja tržni prostor z dvema vpadnicama. Glavni trg spremljata vzporedni ulici, ki sta se na prehodu iz 15. na 16.stoletje razvili iz gospodarskih poti, ki so nekdanj povezovale dvoriščne predele meščanskih hiš in so jih prečni prehodi povezovali z glavnim trgom. Tlorisna oblika kranjskega tržnega prostora je pravokotnik, ki se na jugu lijakasto zožuje. Urbanistično - razvojno ta oblika pomeni prehod med tako imenovanim cestnim trgom, ki je v bistvu le razširjena cesta in trgom pravokotne oblike.

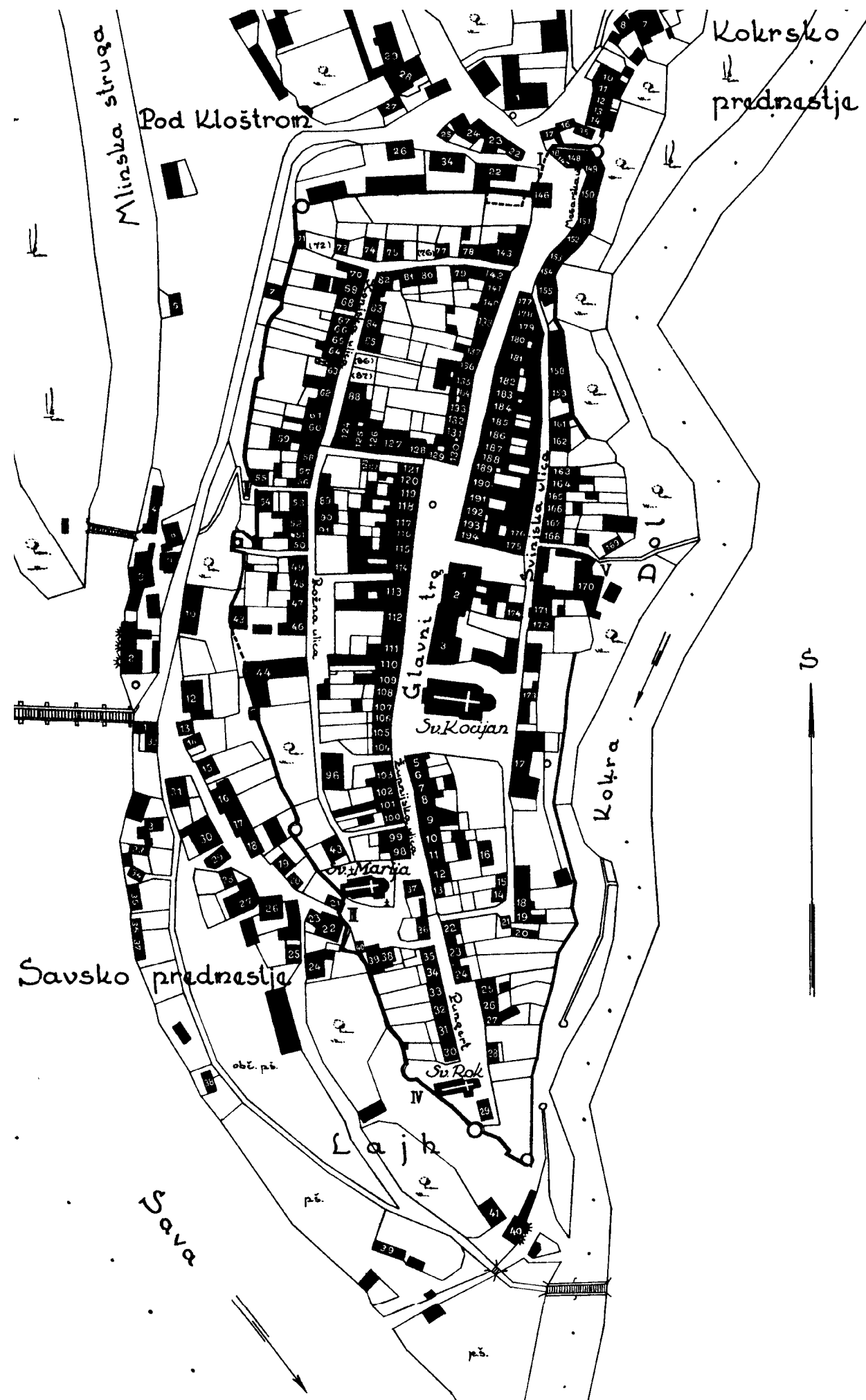
Konec 14.stoletja pa so koncept dopolnili z malim trgom (Maistrov trg) nepravilne poligonalne oblike na izteku Prešernove ulice ob nekdanjih mestnih vratih. Razpostavitve višinskih dominant in komponiranje plastičnih sestavin mestnega organizma - obzidja s stolpi in cerkvenih stavb z zvoniki ter svojim piramidalno grajenim vedutnim sestavom se Kranj kompozicijsko uvršča med najbolj pretehtane urbane organizme pri nas in v Srednji Evropi.

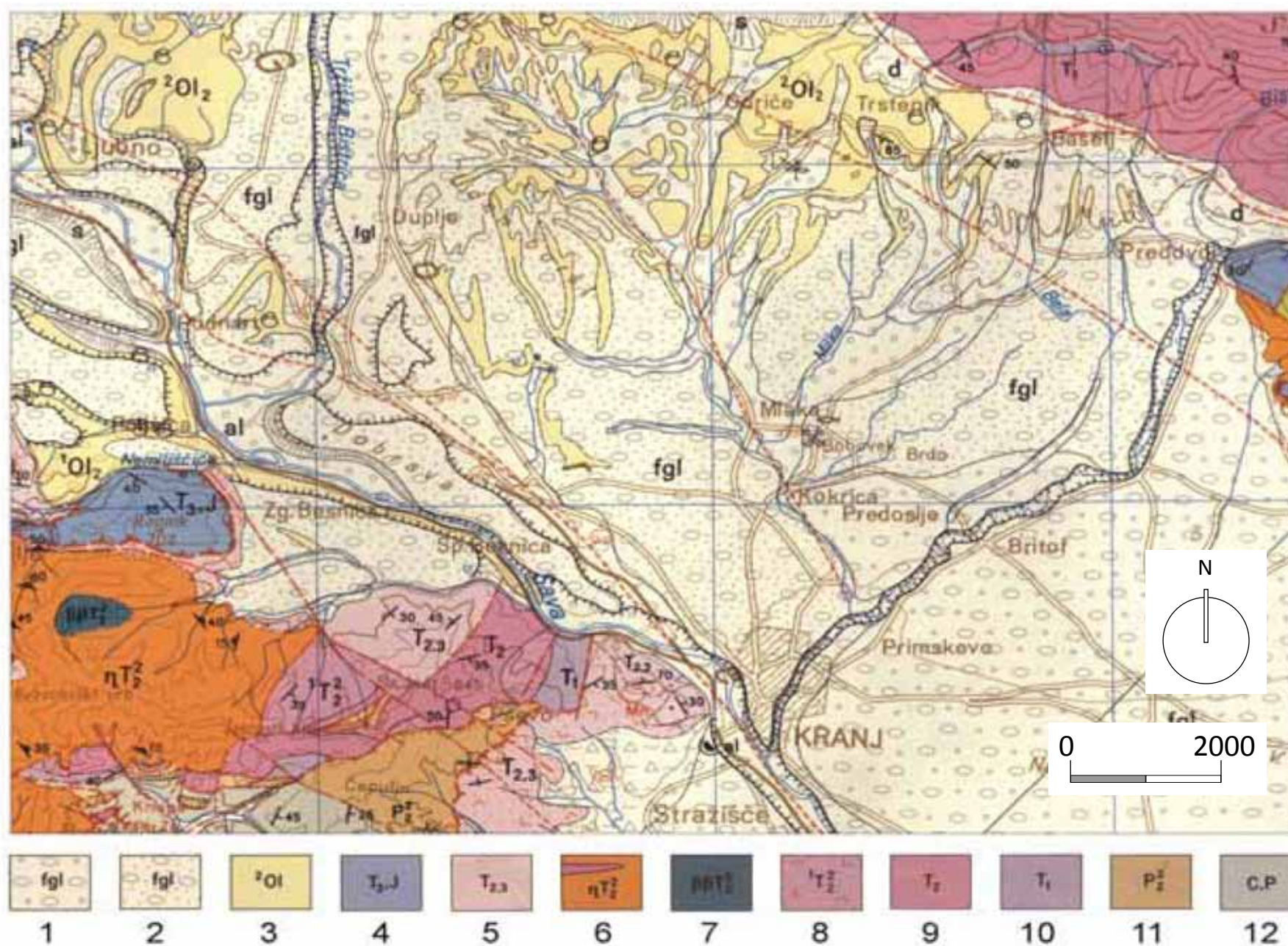
MESTNO OBZIDJE

Dolžina celotnega obzidja je bila približno 870 m, z 8 obrambnimi stolpi. Na lažje dostopnih mestih (med Pungartom in Vodopivčevo ulico je bilo obzidje dvojno.

- * Prvi stolp je stal na konici pomola nad Kokro. Njegove ostanke so odkrili ob izkopavanju leta 1991.
- * Drugi stolp je v celoti ohranjen in obnovljen. V njem so bile v 19. stoletju mestne ječe.
- * Tretji stolp je na Pungartu in ga je dal lastnik leta 1879 porušiti.
- * Četrti stolp, nad Vodopivčevo ulico, je skoraj v celoti ohranjen. Manjka mu streha.
- * Peti stolp je v gradu Khislstein.
- * Šesti stolp še stoji na Škrlovcu. Imel je glavno vlogo v mestni obrambi in je služil kot mestna orožarna.
- * Sedmi stolp je bil na vrhu Jelenovega klanca. Njegovi ostanki se le še slutijo v zaobljenih temeljih pod stavbo v Reginčevi ulici.
- * Obzidje na severni strani je moralo biti še posebej močno. Na nekaterih mestih (za hotelom Jelen) je še ohranjeno v prvotni debelini 10 m in do višine 6 m.
- * V poglobljenem terenu za Jahačevim prehodom se še sluti nekdanj mogočni obrambni jarek.
- * Obzidje se je zaključevalo z okroglim osmim stolpom na kokrški strani.

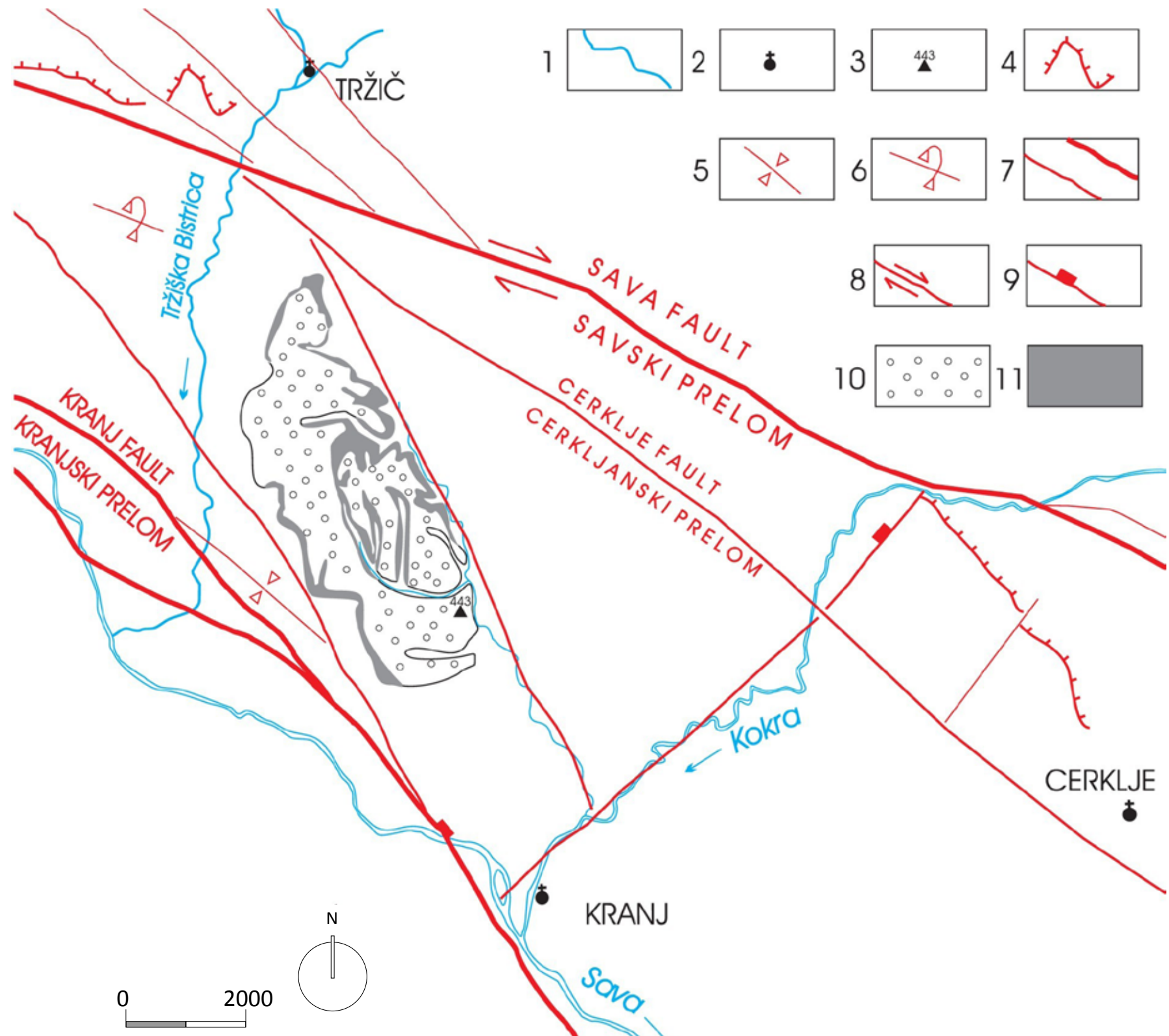
1.karta: Kranj - karto zrisala Kostanjevec Mira
v M 1: 2880 po katasterski predlogi iz leta 1826.

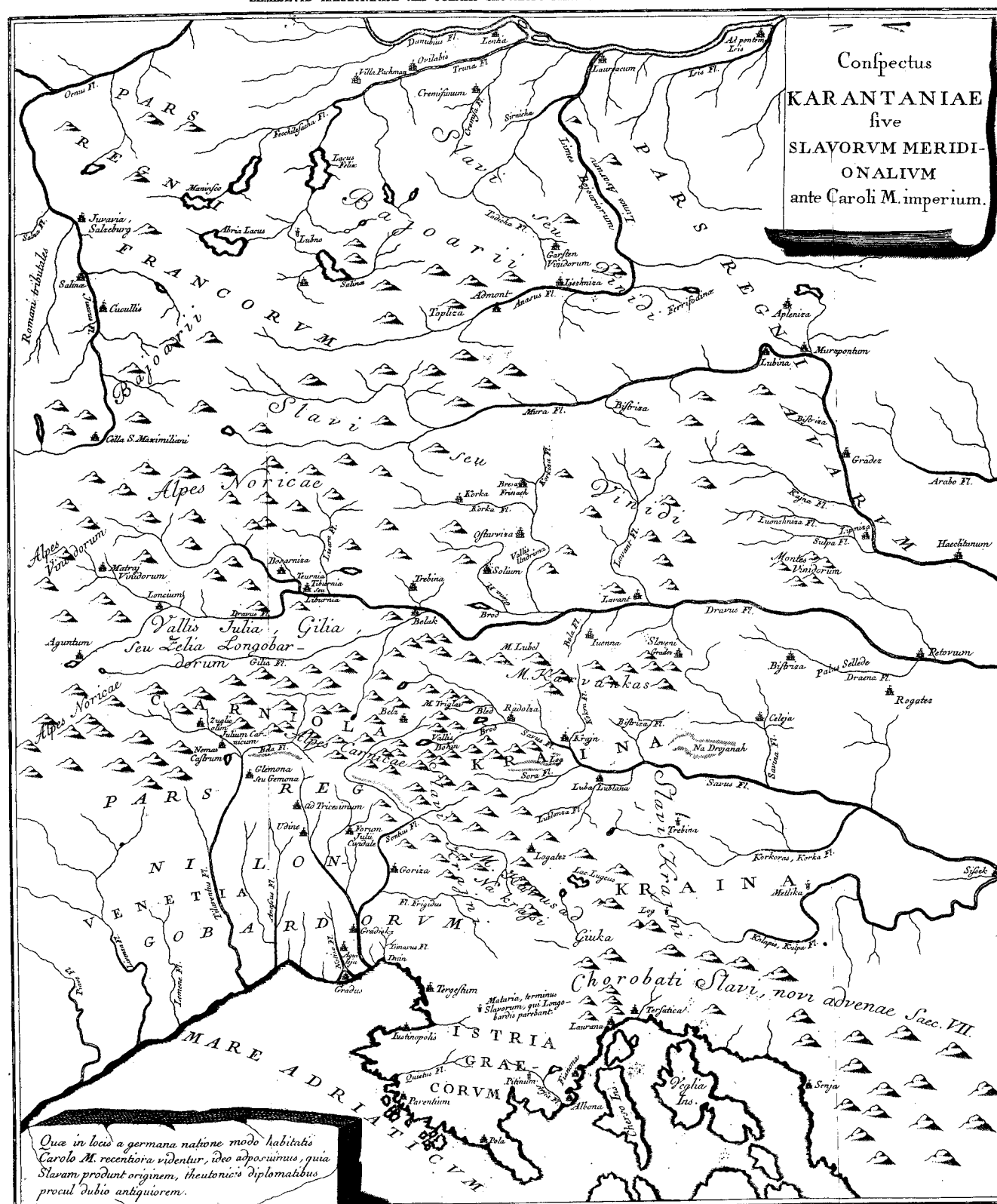
2. karta: Geološka situacija področja Udin boršt (Grad & Ferjanič, 1974) - Osnovna geološka karta SFRJ 1:100 000, list Kranj.

1 - prod, prodni zasip; 2 - konglomerat, slabo sprijet prod, konglomeratni zasipi; 3 - peščena in lapornata glina, lapor, peščenjak; 4 - debeloskladovni apnenec, dolomitiziran apnenec, ponekod dolomit; 5 - siv in rumenkast pretežno ploščast apnenec z rožencem; 6 - keratofir, porfir in njihovi piroklasti; 7 - diabazi, spiliti, bazični porfirit, priroklasti; 8 - piroklasti apnenec; 9 - neplastovit dolomit; 10 - laporni apnenec, dolomit, peščen skrilavec, oolitni apnenec; 11 - grodenski skladi - rdeč peščenjak, prehodi v skrilavec in peščenjak; 12 - glinast skrilavec, peščenjak in konglomerat;

3. karta: Tektonski položaj Udin boršta. Po podatkih Grad&Ferjančič (1974 in 1976), Poljak (2000) in Žlebnik (1971).

1 - reka, 2 - kraj, 3 - Tenetiški vrh (443), 4 - nariv, 5 - sinkhala, 6 - prevrnjena antiklinala, 7 - prelom, 8 - horizontalni desni zamik ob prelomu, 9 - vertikalni premik ob prelomu, 10 - starejši konglomeratni zasip Udin boršta (spodnji pleistocen), 11 - oligocenska sivica

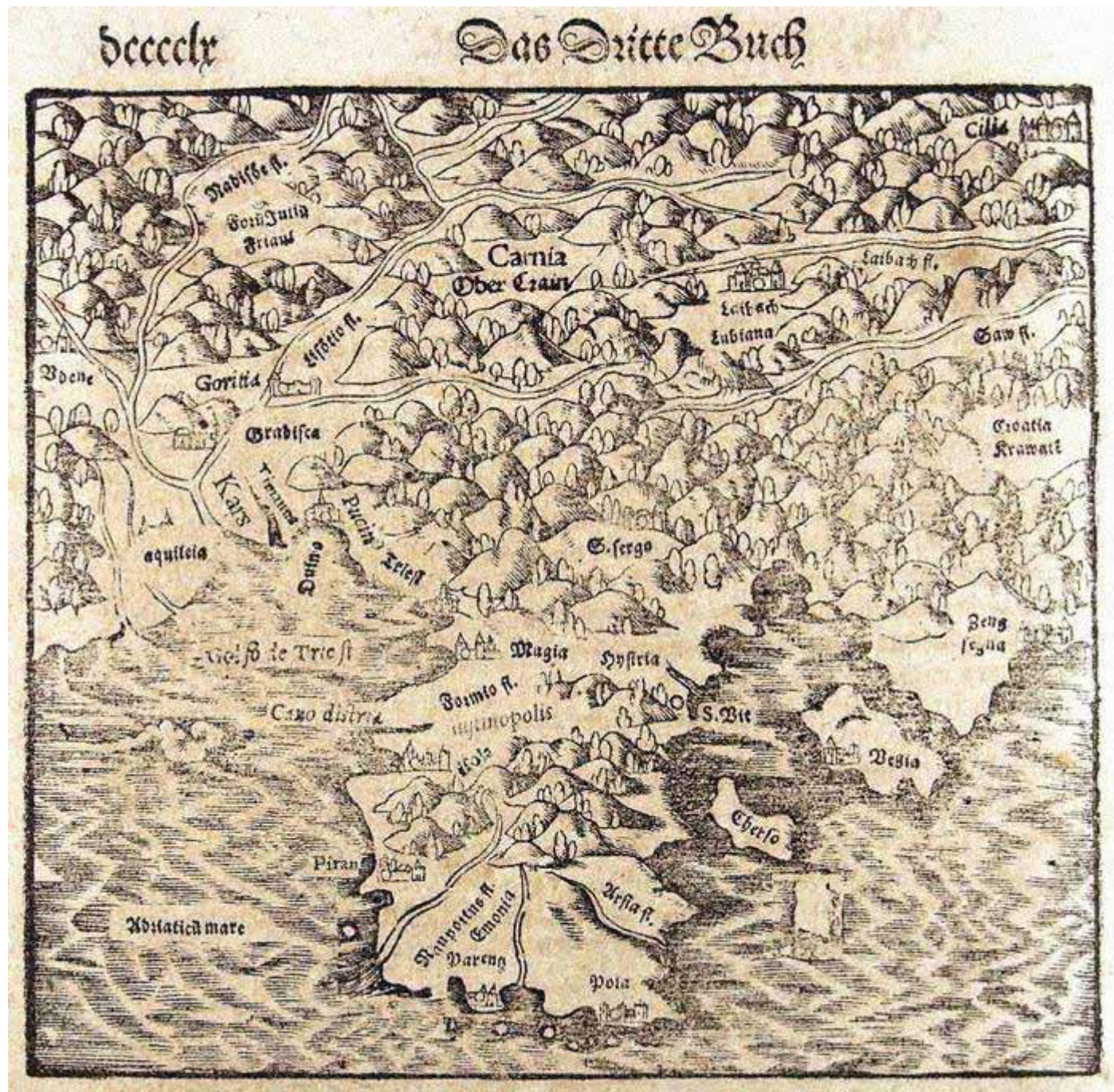

Kar se vidi v predelih, nasejenih te po nemškem prebivalstvu, najšega od Karla Velikega, smo dodali zaradi tega, ker kaže slovanski izvor, brez dvoma starejši od retonskega tistih.

4. karta: RAZPOREDITEV PLEMEN V KARANTANSKI DEŽELI POD VLADAVINO KARLA VELIKEGA

iz knjige Antona Tomaža Linharta:

Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1 in 2 (1788)

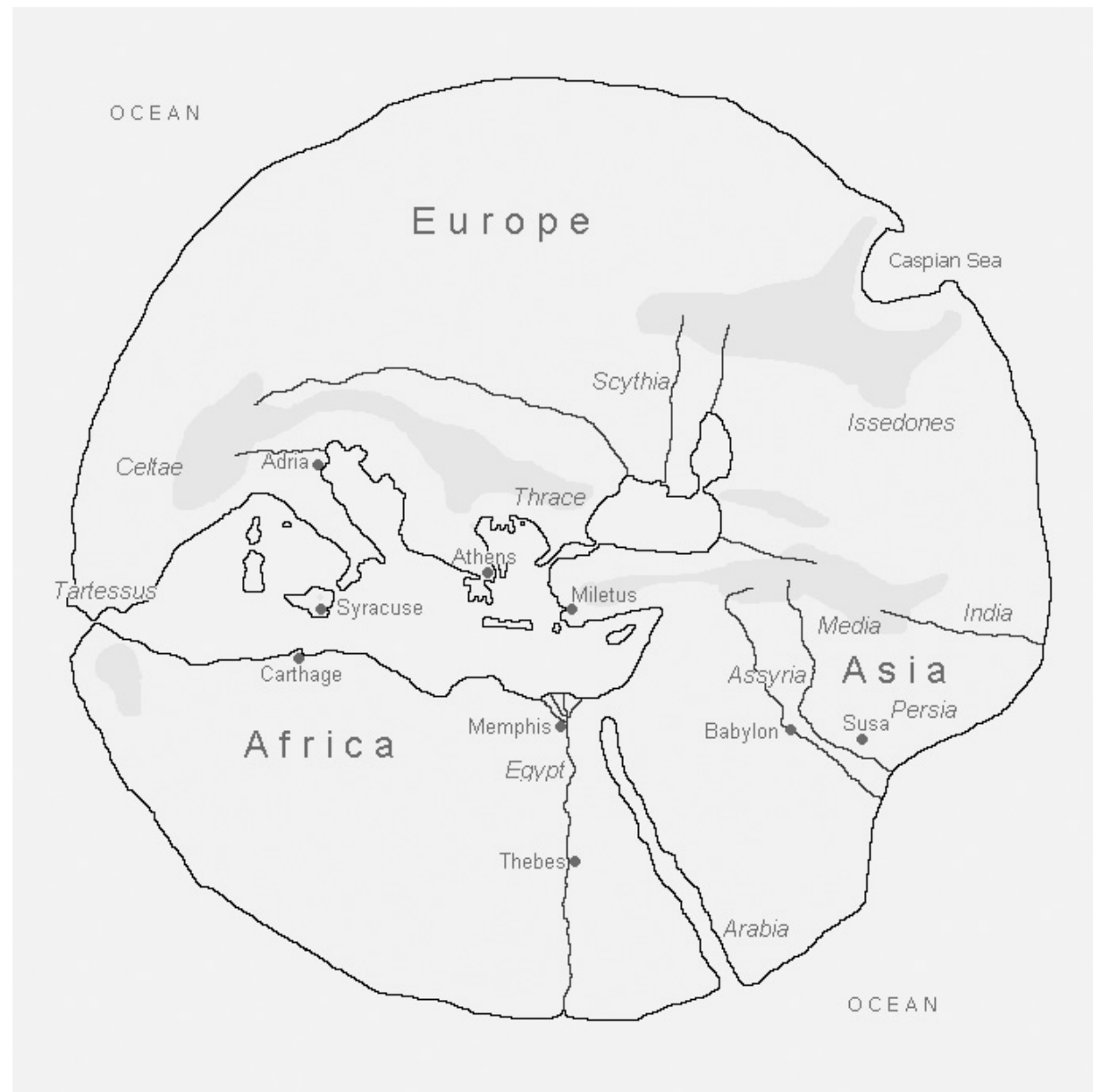
5. karta: PODZEMNI INTERVAL POTOVANJA ARGONAVTOV PO NAŠI DEŽELI

opisujeta ga dva kartografa Wolfgang Lanz l.1545
kot tudi Sebastjan Münster l.1550 (na karti zgoraj)

Hecataeus iz Mileta (okoli 550-476 p.n.št.)
Rekonstrukcija zemljevida Hecataeus

Hecataeus iz Mileta (umrl ca. 476 p.n.št.) ima velike zasluge za delo z naslovom *Ges Periodos* ("Popotniki okoli Zemlje"). Svoje delo je predstavil v dveh knjigah od točke do točke obalnih raziskav. Ena knjiga govori o Evropi, v bistvu je to periplus o Sredozemlju, ki opisuje vsako regijo po vrsti, ki sega na severu kot Scythia. Druga knjiga, o Aziji je urejena podobno kot periplus o prebivalcih znanega sveta, pri čemer Egipt opiše še posebej celovito; opisu, ki je bil priložen tudi zemljevid od katerega preživi le 374 delcev, večina navedenih v geografskem leksikonu *Ethnika* zbrala Stephanus Bizanca.

http://www.livius.org/a/1/maps/hecataeus_map.gif

6. karta: Hecateus - KARTE ZNANEGA SVETA PRED IZLITJEM JEZERA S PRIKAZOM REKE ISTER (reka Ister prikazana do gorovja v območju Keltov, kjer naj bi tekla po podzemlju in se na drugi strani spustila proti Jadranskemu morju pred mestom Adria) in

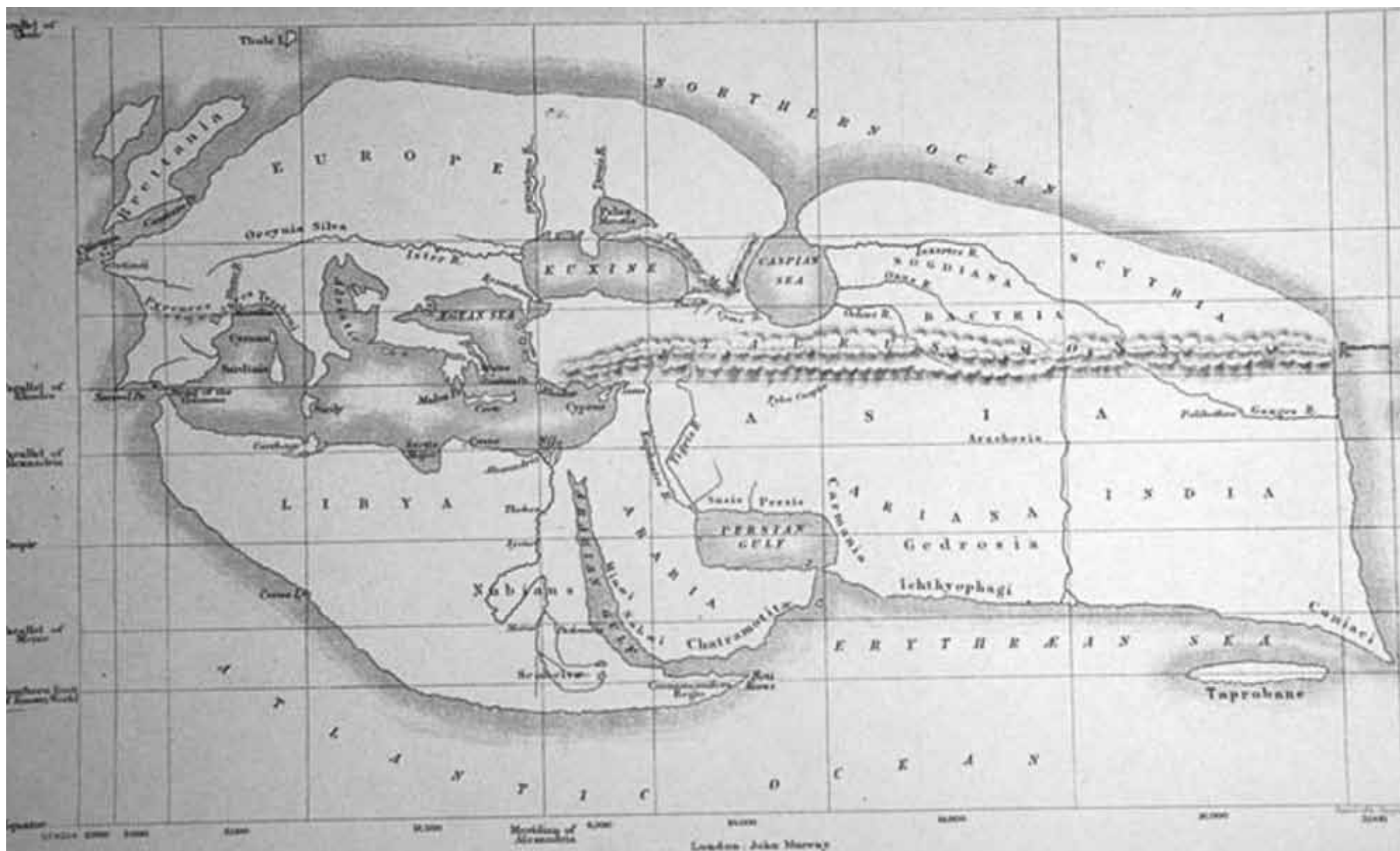
7. karta: Eratosten - KARTA ZNANEGA SVETA PO IZLITJU JEZERA S PRIKAZOM REKE ISTER (reka Ister na mapi prikazana že kot današnja reka Donava s svojim izviro)

Eratosten (276-194 p.n.št.)

1883 rekonstrukcija zemljevid Eratosten

Eratosten (276-194 p.n.št.) narisal izboljšan svetovni zemljevid, ki vsebuje informacije iz akcije Aleksandra Velikega in njegovih naslednikov. Asia je postala širša, kar kaže na novo razumevanje dejanskih velikosti celine. Eratosten je bil tudi prvi geograf, ki je vključil vzporednice in meridiane v njegove kartografske upodobitve.

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e8/Mappa_di_Eratostene.jpg

8. karta: REKA EASTER/ISTER ALIAS SAVA

na karti Abrahama Orteliusa iz l.1624, kot poskus prikaza potovanja Agonavtov po zapisu Apolonija Rodoškega

2 Smernice, cilji, značilnosti in zapovedi ekoturizma

Turizem temelji na privlačnosti okolja, kakovost okolja je osnova ekonomije v turizmu, in zato je tu soodvisnost turističnega razvoja, urejenega okolja in ekonomije. Ekonomsko je neutemeljno razvijati tak koncept turizma, ki uničuje okolje. Ekološko in ekonomsko sprejemljivi turizem pomeni sonaravni, trajnosti in kakovostni turizem. Gre za soodvisnost in medsebojne vplive – okolje vpliva na turizem in turizem vpliva na okolje. Preprosto in enostavno povedano – ekoturizem je povabilo in priporočilo, naj vsak v svojem okolju, tam kjer stanuje, dela, se družijo, nekaj stori, da bo turizem imel naravno in ljudsko podobo. Ekoturizem JE kot kultura obnašanja, ravnanja, gospodarjenja, načrtovanja, nadzora in spremljanja turističnih aktivnosti v številnih naravnih in grajenih okoljih.

2.1 Ekoturizem kot sociološka kategorija

Ekoturizem je kultura ali način obnašanja, ravnanja, gospodarjenja, načrtovanja, nadzora in spremljanja družbi, okolju in ekonomskemu razvoju prijaznih aktivnosti v številnih naravnih in grajenih okoljih, varovanih in nevarovanih okoljih, razvitih in nerazvitih področjih sveta. Za gospodarsko in turistično že visoko razvita področja sveta, uveljavljanje principov in načel ekoturizma pomeni saniranje pogosto močno potrošenih naravnih virov in onesnaženja okolja ter socialnejše in racionalnejše razporejanje kapitala, za nerazvita področja pa ekoturizem pomeni visok razvojni potencial v okviru sonaravnega trajnostnega razvoja z ugodnimi vplivi predvsem na ekonomsko-socialnem področju.

2.2 Ekoturizem kot ekonomska kategorija

Ekoturizem kot ekonomska kategorija ima svoje izhodišče v marketinški filozofiji, kjer kot specialen marketinški turistični produkt – izdelek, omogoča promocijo in trženje celovitega eko-turističnega produkta neke dežele, ki ga sestavljajo številni pod-produkti, kot so eko-prehrabna ponudba in nastanitve, eko-prevozna sredstva, ohranjeno socio-kulturno okolje, tradicionalna arhitektura in bivanjski ambienti s tradicionalnim načinom življenja, varovana območja, ekološko neoporečna pitna voda iz javnih zajetij, izvirov in vodnjakov, ekoturistične tematske, pohodne in kolesarske poti, neoporečne kopališke vode, čist zrak, urejeno in ekološko neoporečno okolje, ohranjene značilne krajine itd..., ki so osnovani na osnovi mednarodno priznanih ekoturističnih in ekoloških standardov in kriterijev kot osnovi za nacionalno ekoblagovno znamko.

2.3 Ekoturizem kot okoljska kategorija

Ohranjanje naravne in kulturne dediščine, tradicionalnih okolij ter biotske raznovrstnosti, poudarjanje naravne in kulturne dediščine v celoviti ponudbi turističnih destinacij, usmerjanje turistične ponudbe in prodaje v nasprotju z masovnim turizmom k individualnim obiskovalcem in majhnim skupinam organiziranih turistov pod okriljem specializiranih vodniških služb, vzpostavljanje in ohranjanje blaginje.

Ekoturizem kot specifičen del trajnostnega sonaravnega razvoja in procesa naj bi predstavljal Ključ do sonaravnega razvoja (slogan generalne skupščine WTO).

2.4 EKO TURIZEM, Québec City - DEKLARACIJA - od 19. do 22. maja 2002

A. priporočila vladam:

1. naj oblikujejo nacionalne, regionalne in lokalne smernice in razvojne strategije o ekoturizmu, ki bodo v skladu s splošnimi cilji trajnostnega razvoja, in naj to storijo s širokim posvetovalnim procesom s tistimi, ki bodo verjetno sodelovali pri dejavnostih ekoturizma, vplivali nanje ali na katere bodo vplivale te dejavnosti;

2. naj zagotovijo – skupaj z lokalnimi in domorodnimi skupnostmi, zasebnim sektorjem, nevladnimi organizacijami in vsemi zainteresiranimi pri ekoturizmu – varovanje narave, lokalnih in domorodnih kultur in še zlasti tradicionalnega znanja, genetskih virov, pravic do zemlje in premoženja kot tudi pravic do vode;

3. naj zagotovijo udeležbo, ustrezno sodelovanje in potrebno usklajevanje vseh pomembnih javnih institucij na nacionalni, pokrajinski in lokalni ravni (vključno z ustanovitvijo medresorskih delovnih skupin na primeren način) v različnih fazah ekoturizma, hkrati pa naj odprejo in omogočajo udeležbo drugih

24. risba: EKO zemlja

interesentov pri odločitvah, povezanih z ekoturizmom. Nadalje je treba vzpostaviti primerne proračunske mehanizme in ustrezne zakonodajne okvire, ki bodo omogočili izvajanje ciljev, ki so jih postavila ta številna zainteresirana telesa;

4. naj vključijo v zgornji okvir potrebne ureditvene in spremljevalne mehanizme na nacionalni, regionalni in lokalni ravni, vključno s študijami o presoji okoljskih vplivov, ki se bodo uporabile kot povratne informacije. Izsledki spremljanja naj bodo dostopni širši javnosti;

5. naj razvijejo ureditvene mehanizme za internalizacijo okoljskih stroškov z vseh vidikov turističnega proizvoda, vključno z mednarodnim prevozom;

6. naj razvijejo lokalne in mestne zmogljivosti za izvajanje instrumentarija vodenja rasti, kot so opredeljevanje območij, participativno načrtovanje namenske rabe zemljišč, ne samo na zavarovanih območjih, pač pa tudi na blažilnih območjih in drugih razvojnih conah ekoturizma;

7. naj uporabljajo mednarodno odobrene in pregledane smernice za pripravo certifikacijskih sistemov, ekonalepke in druge neodvisne pobude, ki so naravnane v trajnostnost pri ekoturizmu, in naj spodbujajo zasebne nosilce dejavnosti, da se pridružijo tem sistemom in poskrbijo, da bodo deležni priznanja uporabnikov. Vendar pa morajo certifikacijski sistemi odražati regionalna in lokalna merila. Večajo naj zmogljivost in zagotovijo finančno podporo, da bodo ti sistemi dostopni malim in srednjim podjetjem.

Poleg tega sta potrebna spremljanje in ureditveni okvir za podporo učinkovitemu izvajanju teh sistemov;

8. naj zagotovijo podporo za tehnični in finančni razvoj ter razvoj človeških virov mikro, malim in srednjim podjetjem, ki so jedro ekoturizma, da se omogoči začetek, rast in razvoj njihovih podjetij na trajnosten način;

9. naj opredelijo ustrezne usmeritve, načrte upravljanja in programe tolmačenja za obiskovalce in naj določijo ustrezne vire financiranja za naravna območja za obvladovanje števila obiskovalcev, varovanje ranljivih ekosistemov in trajnostno uporabo občutljivih habitatov. Taki načrti naj vključujejo jasne norme, neposredne in posredne strategije upravljanja ter urejanje sredstev, da se zagotovi spremljanje socialnih in okoljskih vplivov za vsa ekoturistična podjetja, ki delujejo na območju, kot tudi za turiste, ki jih želijo obiskati;

10. naj vključijo mikro, mala in srednja ekoturistična podjetja in ekoturistične poslovalnice s sedežem v skupnosti in tiste s sedežem v nevladnih organizacijah v splošne promocijske strategije in programe, ki jih izvaja Nacionalna turistična uprava na mednarodnem in domačem trgu;

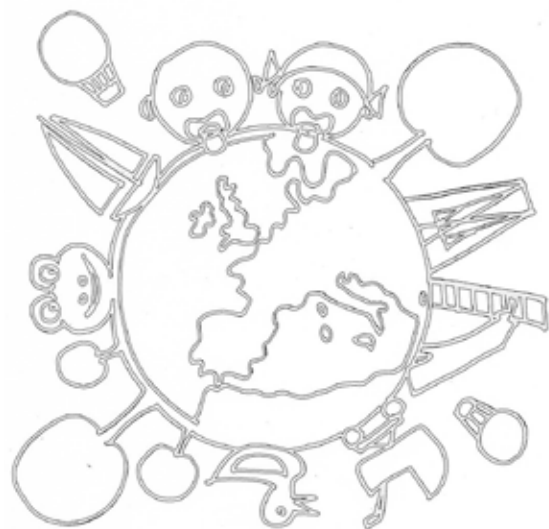
11. naj spodbujajo in podpirajo ustvarjanje regionalnih omrežij in sodelovanje za spodbujanje in trženje ekoturističnih proizvodov na mednarodni ravni in na ravni držav;

12. naj zagotovijo spodbude nosilcem turistične dejavnosti in drugim izvajalcem storitev (kot so ugodnosti pri trženju in promociji), da bodo sprejeli ekoturistična načela in poskrbeli, da bodo njihove dejavnosti (operations) bolj okoljsko, socialno in kulturno odgovorne;

13. naj zagotovijo, da se pri celotnem razvoju ekoturizma opredelijo in izpolnjujejo osnovni okoljski in zdravstveni standardi, celo na najbolj podeželskih območjih. To naj vključuje vidike, kot so izbor lokacije, načrtovanje, projekt, čiščenje trdnih odpadkov, kanalizacija in varstvo razvodij itd., in naj zagotovijo tudi, da se vlade ne bodo lotevale razvojnih strategij ekoturizma, ne da bi vlagale v trajnostno infrastrukturo in krepitev lokalnih/mestnih zmogljivosti za urejanje in spremljanje takih vidikov;

14. naj vpeljejo temeljne študije in poročila presoje vplivov na okolje (EIA), ki evidentirajo socialno in okoljsko stanje ciljnih krajev, posebno pozornost pa posvečajo ogroženim vrstam, in naj vlagajo v institucije, ki vlagajo v raziskovalne programe o ekoturizmu in trajnostnem turizmu, ali naj jih podpirajo;

15. naj podpirajo nadaljnje izvajanje mednarodnih načel, smernic in etičnih kodeksov za trajnostni turizem za krepitev mednarodnih in nacionalnih pravnih okvirov, usmeritev in globalnih načrtov za vključitev koncepta trajnostnega razvoja v turizem;

25.risba: EKO - igra

16. naj proučijo kot eno možnost ponovno razdelitev posesti in upravljanja javnih zemljišč iz ekstraktivnega ali intenzivno proizvodnega sektorja na turizem, kombiniran z zaščito, kjer koli bi to lahko izboljšalo neto socialno, ekonomsko in okoljsko korist za konkretno skupnost;

17. naj spodbujajo in razvijajo izobraževalne programe, namenjene otrokom in mladim, za boljšo ozaveščenost o ohranjanju narave in o trajnostni uporabi lokalnih in domorodnih kultur in o njihovim odnosu do ekoturizma;

18. naj spodbujajo sodelovanje med domačimi organizatorji potovanj in tistimi, ki prihajajo na obisk, ter drugimi izvajalci storitev in nevladnimi organizacijami na ciljnem kraju, da bi še dodatno izobrazili turiste in vplivali na njihovo vedenje v ciljnih krajih, zlasti krajih v državah v razvoju;

19. naj vgradijo načela trajnostnega prevoza v načrtovanje in projektiranje dostopnih in prevoznih sistemov in spodbujajo organizatorje potovanj in potujočo javnost, naj se odloča za mehko mobilnost.

B. Zasebnemu sektorju:

20. naj upošteva, da bodo ekoturistična podjetja trajnostna le, če bodo dobičkonosna za vse vpletene zainteresirane, vključno z lastniki projektov, vlagatelji, vodjami in zaposlenimi, kot tudi za skupnosti in organizacije za varovanje naravnih območij, kjer se odvijajo;

21. naj snuje, razvija in vodi svoja podjetja s čim manj negativnimi vplivi in s pozitivnim prispevkom za ohranitev občutljivih ekosistemov in okolja na splošno in z neposrednimi koristmi in vključevanjem lokalnih in domorodnih skupnosti;

22. naj zagotovi, da bodo v zasnovo, načrtovanje, razvoj in delovanje ekoturističnih objektov vgrajena načela trajnostnosti, kot so zasnova občutljivih lokacij in občutek skupnosti za prostor, kot tudi ohranjanje vode, energije in materialov ter dostopnost za vse vrste prebivalstva brez razlikovanja;

23. naj sprejme zanesljiv certifikacijski sistem ali druge sisteme prostovoljne ureditve, kot so ekonalepke, zato da svojim možnim odjemalcem pokaže, da upošteva načela trajnostnosti in solidnost proizvodov in storitev, ki jih ponujajo;

24. naj sodeluje z vladnimi in nevladnimi organizacijami, odgovornimi za varovana naravna območja in ohranjanje biološke raznovrstnosti, in poskrbi, da se bodo ekoturistične dejavnosti izvajale v skladu z načrti upravljanja in drugimi predpisi, ki veljajo na tistih področjih, da bi se čim bolj zmanjšali negativni vplivi nanje, pri tem pa izboljšuje kakovost turističnih izkušenj in finančno prispeva k ohranjanju naravnih virov;

25. naj vedno bolj uporablja lokalne materiale in proizvode in tudi lokalne logistične in človeške vire pri svojih dejavnostih, zato da se ohrani celovita pristnost ekoturističnega proizvoda in poveča delež finančnih in drugih ugodnosti, ki ostanejo v ciljnem kraju. Da bi to dosegli, naj zasebni izvajalci dejavnosti vlagajo v izobraževanje lokalne delovne sile;

26. naj zagotovi, da bo dobavna veriga, ki se uporablja pri graditvi ekoturistične dejavnosti, v celoti trajnostna in v skladu z ravni trajnosti, ki je kot cilj zastavljena v končnem proizvodu ali storitvi, ki se ponuja potrošniku;

27. naj dejavno dela z domorodnim vodstvom in lokalnimi skupnosti, da zagotovi, da se domorodne kulture in skupnosti opisujejo natančno in spoštljivo in da so njihovo osebje in gostje dobro in točno seznanjeni z lokalnimi in domorodnimi lokacijami, običaji in zgodovino;

28. naj spodbuja med svojimi odjemalci etično in okoljsko zavedno vedenje do obiskanih ekoturističnih ciljnih krajev, recimo z okoljskim izobraževanjem ali s spodbujanjem prostovoljnih prispevkov za podporo lokalnih skupnosti ali ohranitvenih pobud;

29. naj spodbuja ozaveščenost med celotnim vodstvom in osebjem o lokalnih, nacionalnih in globalnih okoljskih in kulturnih vprašanjih z nenehnim okoljskim izobraževanjem in podpiranjem njihovega prispevka in prispevka njihovih družin k ohranjanju, gospodarskemu razvoju skupnosti in lažšanju revščine;

26.risba: EKO - sad

30. naj poskrbi za raznolikost svoje ponudbe z razvijanjem širokega obsega turističnih dejavnosti na danem ciljnim kraju in s širjenjem svojega poslovanja na različne ciljne kraje, zato da se razprostrejo možne koristi ekoturizma in se izogne gneči na nekaterih izbranih ekoturističnih lokacijah, s čimer se ogrozi njihova dolgoročna trajnostnost. V tem pogledu so zasebni nosilci dejavnosti nujno pozvani, naj spoštujejo uveljavljene sisteme za obvladovanje vpliva obiskovalcev pri ekoturističnih ciljnih krajih in prispevajo k njim;

31. naj ustvari in razvije mehanizme financiranja za delovanje poslovnih združenj ali kooperativ, ki lahko pomagajo pri usposabljanju, trženju, razvoju proizvodov, raziskavah in financiranju ekoturizma;

32. naj zagotovi z ustreznimi instrumenti in strateškimi povezavami pravično porazdelitev finančnih koristi od prihodka od ekoturizma med mednarodnimi, domačimi in tujimi organizatorji potovanj, lokalnimi izvajalci storitev in lokalnimi skupnostmi;

33. naj oblikuje in izvaja usmeritve podjetja za trajnostnost, zato da se bodo uporabljale v vsakem delu njegovega poslovanja.

C. Nevladnim organizacijam:

34. naj priskrbijo tehnično, finančno in izobraževalno podporo in podporo pri širjenju zmogljivosti ter drugo podporo za ekoturistične ciljne kraje, gostiteljske organizacije skupnosti, mala podjetja in ustrezne lokalne oblasti, zato da se zagotovi, da se bodo primerne usmeritve, razvojne in upravljavske smernice in mehanizmi spremljanja uporabljali v smeri trajnostnosti;

35. naj spremljajo in vodijo raziskave o dejanskih vplivih ekoturističnih dejavnosti na ekosisteme, biološko raznovrstnost, lokalne in domorodne kulture in socialno-ekonomski ustroj ekoturističnih ciljev;

36. naj sodelujejo z javnimi in zasebnimi organizacijami in poskrbijo, da podatki in informacije, pridobljene z raziskavami, pridejo do podpornih procesov odločanja pri razvoju in upravljanju ekoturizma;

37. naj sodelujejo z raziskovalnimi institucijami, da bi razvili najustreznejše in praktične rešitve za vprašanja razvoja ekoturizma.

D. Medvladnim organizacijam:

38. naj razvijajo in pomagajo pri izvajanju nacionalne in lokalne politike in smernicah načrtovanja in okvirih ocenjevanja za ekoturizem in njegove odnose z ohranitvijo biološke raznovrstnosti, socialno-ekonomskim razvojem, spoštovanjem človekovih pravic, lažšanjem revščine, ohranjanjem narave in drugimi cilji trajnostnega razvoja, in naj okrepijo prenos tega know-howa na vse države. Posebna pozornost naj se posveti državam v razvojni fazi ali s statusom najmanjšega razvoja, majhnim otoškim državam v razvoju in državam z goratimi območji glede na to, da so leto 2002 Združeni narodi tudi določili za mednarodno leto gora;

39. naj širijo zmogljivost za regionalne, nacionalne in lokalne organizacije za oblikovanje in uporabo ekoturističnih usmeritev in načrtov na podlagi mednarodnih smernic;

40. naj razvijajo oziroma sprejmejo mednarodne standarde in finančne mehanizme za certifikacijske sisteme ekoturizma, ki upoštevajo potrebe malih in srednjih podjetij in omogočajo njihov dostop do teh postopkov, in naj podpirajo njihovo izvajanje;

41. naj vgradijo dialog med zainteresiranimi udeleženci v usmeritve, smernice in projekte na globalni, regionalni in državni ravni za izmenjavo izkušenj med državami in sektorji, ki se ukvarjajo z ekoturizmom;

42. naj okrepijo prizadevanja pri prepoznavanju dejavnikov, ki določajo uspeh ali neuspeh ekoturističnih podvigov po vsem svetu, zato da se prenesejo izkušnje in najboljše prakse drugim narodom s pomočjo publikacij, obiski na terenu, seminarji za usposabljanje in projekti tehnične pomoči; UNEP, WTO in druge mednarodne organizacije naj nadaljujejo in širijo mednarodni dialog po vrhu o vprašanjih trajnostnega turizma in ekoturizma, na primer z občasnim pregledovanjem razvoja ekoturizma na mednarodnih in regionalnih forumih;

27.risba: EKO - skrb in nega

43. naj prilagodijo po potrebi svoja finančna posojila in posojilne pogoje in postopke, ki ustrezajo potrebam mikro, malih in srednjih ekoturističnih podjetij, ki so jedro te industrije, kot pogoj, da se zagotovi njegova dolgoročna ekonomska trajnostnost;

44. naj razvijajo notranjo zmogljivost človeških virov za podporo trajnostnemu turizmu in ekoturizmu kot razvojnemu podsektorju samemu po sebi in da se zagotovi, da bodo na mestu notranja strokovnost, raziskave in dokumentacije, da se nadzoruje uporaba ekoturizma kot orodja trajnostnega razvoja;

45. naj razvijajo finančne mehanizme za usposabljanje in širitev zmogljivosti, ki upoštevajo potreben čas in sredstva, da se uspešno omogoči lokalnim skupnostim in domačim prebivalcem, da pravično sodelujejo pri razvoju ekoturizma.

E. Lokalnim skupnostim:

46. kot del vizije skupnosti o razvoju, ki lahko vključuje ekoturizem, naj opredelijo in izvajajo strategijo za izboljšanje kolektivnih ugodnosti za skupnost z razvojem ekoturizma, vključno s človeškim, fizičnim, finančnim razvojem in razvojem socialnega kapitala, in izboljšanim dostopom do tehničnih informacij;

47. naj okrepijo, gojijo in spodbujajo zmožnost skupnosti, da ohranja in uporablja tradicionalno znanje, zlasti domačo umetno obrt, kmetijske pridelke, tradicionalna naselja in urejanje njihove okolice, pri čemer se uporabljajo lokalni naravni viri na trajnosten način;

F. Svetovnemu vrhu:

48. naj prizna potrebo, da se za turizem uporabijo načela trajnostnega razvoja, in vzorno vlogo ekoturizma pri pridobivanju ekonomskih, socialnih in okoljskih ugodnosti;

49. naj vključi vlogo turizma, vključno z ekoturizmom, v ugotovitve, ki se pričakujejo na WSSD.

2.5 USMERITVE ZA VAROVANJE PROSTORSKIH KVALITET NA VPLIVNIH OBMOČJIH

- ohranjati kvalitetne poglede na prostorske dominante,
- ohranjati značilno naselbinsko, krajinsko in arhitekturno tipologijo in morfologijo,
- ohranjati kozolce v njihovem razmerju do prostora in naselij,
- ohranjati travniške sadovnjake ob robu naselij in večja ter pomembnejša drevesa
- ohranjati živice,
- poleg kulturne dediščine upoštevati tudi druge kakovostne starejše grajene ali kako drugače ustvarjene prostorske prvine,
- usmerjati izvajanje dejavnosti tako, da ustvarjajo ali ohranjajo kvalitetna razmerja in strukture v krajini ter predstavljajo prostorsko ter časovno kontinuiteto,
- pospeševati dejavnosti, ki pripomorejo k ohranitvi vrednot kulturne krajine, ter omejevati ali preprečevati tiste, ki jih načenjajo,
- usmerjati dejavnost v vplivnem območju tako, da ne povzročijo degradacije ali uničenja površinskih vodotokov,
- preprečiti spremembe vodnega režima na pretežno naravno ohranjenih vodotokih,
- upoštevati izjemne, tipične in kompleksne naravno kot tudi kulturno pomembne pojavne oblike površinskih in podtalnih vod, vodnatost in čistost voda in vodni rob,
- na urbaniziranih površinah v čim večji meri ohranjati naravne prvine

Ohranjanje narave in kulturnih vrednot je v nasprotju z drugimi dejavnostmi, ki oblikujejo krajino – kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo in izkoriščanje rudnin pa tudi poselitev in infrastruktura – predvsem varstvena dejavnost, ki značilno vpliva na prostor in praviloma nastopa kot omejitveni dejavnik. Uskladitev razvojnih in varovalnih interesov v prostoru je pogoj za uspešno uresničevanje ciljev ohranjanja narave in kulturnih vrednot, pa tudi za učinkovit gospodarski razvoj posameznih delov. Zato je že pri pripravi prostorskega plana, ki je v veljavni zakonodaji opredeljen kot kakovosten in obetaven ukrep za zagotavljanje varstva kulturnih vrednot in ohranjanja narave smotrno določiti prednostne naloge in iskati rešitve s prilagajanjem obsega načrtovanih varovanih območij in varstvenih režimov ali z dodatno utemeljitvijo varstvenih ciljev in usmeritvami za razvoj dejavnosti v prostoru, ki se bo prilagodil tem ciljem.

28. risba: EKO - drevo

2.6 OGROŽENOST NARAVE IN RAZLOGI ZANJO

Ko govorimo o ogroženosti narave, ne moremo mimo pojmov »biotska raznovrstnost« in »krajinska pestrost«. Po definicijah iz strokovne literature in pravnih podlag sta razložena z naslednjimi besedami: Biotska raznovrstnost pomeni raznolikost živih organizmov iz vseh virov, ki zajemajo med drugim kopenske, morske in druge vodne ekosisteme ter ekološke komplekse, katerih del so; to vključuje raznovrstnost samih vrst, med vrstami in raznovrstnost ekosistemov (ARSO, 2001). Krajinska pestrost je prostorska strukturiranost naravnih in antropogenih krajinskih elementov. (ZON – UPB, 2004). Pojem krajinske pestrosti zajema tako pestrost znotraj krajin, kot tudi pestrost med njimi samimi. Posebno pomembni so v Sloveniji podzemni ekosistemi. Glede na »kraškost« slovenskega ozemlja ne preseneča podatek o tem, da po številu registriranih podzemeljskih živali na enoto površine Slovenijo prekaša le še Romunija. (Mršič, 1997) – UDIN BORŠT PA KOT POSEBNOST V SLOVENSKEM PROSTORU PREDSTAVLJA RAVNO DEJSTVO, DA JE TA CELOTA NAJVEČJI OSTANEK OSAMELEGA KONGLOMERATNEGA KRAS-a V SLOVENIJI. Ne glede na navedena dejstva pa se stanje narave na nekaterih območjih nezadržno slabša. Čezmerno onesnaženih je mnogo površinskih vodotokov, slabša se tudi kakovost podtalnice. Različni interesi in pritiski na naravo se stopnjujejo in posledično so dejansko, ali vsaj potencialno ogroženi mnogi habitati. K temu v dobršni meri prispeva tudi razpršena poselitev z vso povezovalno infrastrukturo, ki posega v naravo. Ta med drugim povzroča tudi drobljenje naravnih habitatov. S tem se v znatni meri manjša tudi njihova sposobnost podpore življenju. Eden izmed bistvenih razlogov za zmanjševanje biodiverzitete je izolacija majhnih populacij. Pri določeni stopnji izolacije te niso več sposobne ohranjati nujnih bioloških povezav z večjimi genskimi skladi prvotnih ekosistemov. Habitatni tipi in povezave med njimi so eno ključnih področij ohranjanja biotske raznovrstnosti in krajinske pestrosti in so pogosto zelo ranljivi.

2.7 NAČELA PROSTORSKEGA RAZVOJA

Pri uresničevanju razvojnih interesov v prostoru je treba zagotoviti tudi uresničevanje ciljev ohranjanja narave in kulturnih vrednot. Zato je z usmerjanjem prostorskega razvoja dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru, in razvoja poselitve ter infrastrukturnih sistemov treba:

- ohraniti naravne vrednote in območja največje naravne ohranjenosti ter jih varovati pred posegi in tako dopuščati razvoj naravnih procesov
- ohraniti in vzdrževati krajinsko zgradbo
- ohraniti kulturno krajino kot prostor, v katerem se uresničujejo gospodarske dejavnosti, in kot nosilko nacionalne identitete ter drugih kulturnih pomenov
- ohraniti funkcionalni delež in vrsto naravnih prvin kot sestavin krajinskega prostora

2.8 ZAKONODAJA

Temeljna izhodišča glede pravne ureditve ohranjanja narave in varstva okolja vsebuje že Ustava Republike Slovenije. Skrb za ohranjanje naravnih bogastev in kulturne dediščine nalaga državi v splošnih določbah in ustvarja možnosti za skladen civilizacijski in kulturni razvoj Slovenije.

Velik pomen za ohranjanje narave imajo tudi razvojni dokumenti. Zelo pomemben dokument na tem področju je tudi Strategija regionalnega razvoja Slovenije, ki navaja, da mora razvoj v Sloveniji potekati uravnoteženo.

Cilji, ki jih skušajo doseči različna področja, kot so npr. varstvo narave, razvoj podeželja, turizem, gospodarstvo, kultura itd. se pogosto prekrivajo (želimo npr. ohraniti poseljenost manj razvitih območij, hkrati pa ohraniti tudi tamkajšnjo naravo). Treba je poiskati skupne poti za njihovo uresničevanje.

Zakon in podzakonski akti, ki neposredno urejajo in ščitijo obravnavano območje:

- Zakon o varstvu kulturne dediščine
- Zakon o ohranjanju narave
- Zakon o urejanju naselij in drugih posegih v prostor
- Zakon o varstvu okolja
- Zakon o gozdovih
- Zakon o kmetijskih zemljiščih
- Zakon o vodah
- Zakon o varstvu pozemnih vod
- Zakon o zaščiti živali
- Zakon o divjadi in lovstvu

29.risba: EKO - potovanja

- Uredba o varovalnih gozdovih in gozdovih s posebnim pomenom
- Odlok o razglasitvi spominskega parka Udin boršt za zgodovinski in kulturni spomenik
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za morfološko celoto urbanistične zasnove mesta Kranja
- Odlok o prostorskih ureditvenih pogojih za podeželje (Tenetiše, Golnik)

2.9 PREDPISI EVROPSKE SKUPNOSTI

Evropska skupnost opredeljuje na področju varstva narave cilje z akcijskim programom. Ti pa so naslednji:

- ohranitev ali obnovitev naravnih habitatov in prostoživečih rastlinskih in živalskih vrst, ki imajo ugoden ohranitveni status,
- ustanovitev celostne evropske mreže posebnih varstvenih območij – območij Natura 2000,
- strog nadzor nad trgovanjem z ogroženimi prostoživečimi rastlinskimi in živalskimi vrstami in preprečevanje njegove zlorabe (ARSO, 2001) S stališča varstva vrst in habitatnih tipov sta izredno pomembni dve direktivi in sicer Direktiva o prostoživečih pticah (Direktiva o prostoživečih pticah, 1979) in Direktiva o habitatih (Direktiva o habitatih, 1992). Njun cilj je ohraniti rastlinske in živalske vrste ter habitatne tipe, ki so pomembni za Evropsko skupnost v ugodnem ohranitvenem statusu, bodisi z zavarovanjem vrst, oziroma z opredelitvijo ekološkega omrežja Natura 2000.

2.10 SOCIALNI MEHANIZMI VARSTVA NARAVE

Če želimo uresničiti cilje in s tem poslanstvo varstva narave, moramo predvsem doseči delovanje le-tega v praksi. Pri tem je zelo pomembno delo z ljudmi kot je izobraževanje, ozaveščanje in komuniciranje. To so bistveni socialni mehanizmi na tem področju. Izobraževanje in ozaveščanje ljudi o pomenu ohranjanja narave ter posledicah nepravilnega ravnanja z njo je ključnega pomena. Pri tem imamo v mislih tako predšolske otroke in vzgojo v vrtcih, nadalje otroke v osnovnih in srednjih šolah in študentsko populacijo, kot del bodočega strokovnega kadra. To poglavje seveda zadeva tudi izobraževanje odraslih bodisi, da je to dodiplomski, podiplomski študij, ali razni tečajji, strokovna izobraževanja, seminarji, itd. Zelo pomemben del izobraževanja je tudi razvijanje upravljaljskih veščin.

Zavarovati neko območje ne pomeni samo izdati zakonskega akta. To je konec koncev le uradni papir, ki brez znanja s katerim bi delovali in ga izvajali v praksi, ne pomeni veliko! Pod izvajanjem v praksi pa smatramo tako pravilno razumevanje in tolmačenje tega akta, kot upravljanje zavarovanega območja z izvedbo vseh ukrepov, ki sodijo v to.

2.11 NARAVNE VREDNOTE

Pojem naravne vrednote določa ZON na naslednji način: »Naravna vrednota je poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojav, sestavina oziroma del žive ali nežive narave, naravno območje ali del naravnega območja, ekosistem, krajina ali oblikovana narava«

Strokovna merila vrednotenja pa so: izjemnost, tipičnost, kompleksna povezanost, ohranjenost, redkost ter ekosistemska, znanstveno raziskovalna ali pričevalna pomembnost.

2.11.1 Površinska geomorfološka naravna vrednota

Površinska geomorfološka naravna vrednota je del narave, ki se pojavlja zlasti kot kraška površinska oblika (žlebič, škraplja, vrtača, uvala, kotlič, udornica, draga, kraško polje, kraški ravniki, kraška planota), ledeniška reliefna oblika (ledeniška morena, krnica, balvan, ledeniška dolina, grbina, prag), rečno-denudacijska oblika (korito, soteska, rečna terasa, poplavna ravnica, vršaj), poligenetska reliefna oblika (vrh, gorski greben, sleme, otok, skalne oblike, kot so naravni most/okno, stena, skalni osamelec) ali obalna reliefna oblika (klif, abrazijski spodmol, terasa).

2.11.2 Podzemeljska geomorfološka naravna vrednota

Podzemeljska geomorfološka naravna vrednota je del narave, ki se v naravi pojavlja kot podzemna jama ali brezno. Zakon o varstvu podzemnih jam določa, da je podzemna jama na naravni način nastali prostor v kamnini, ki je v zunanji prostor zaključen z navpično projekcijo roba pokritega dela jame, ali brezno z vhodno depresijo od tam, kjer naklon pobočja preseže 30 stopinj in katerega prehodni del je daljši ali globlji od 10 m, ne glede na to ali je vhod naraven ali je plod človekovega dela. Jame so votline, razpoke, brezna in podzemni rovi in so lahko suhe ali stalno ali občasno, deloma ali v celoti zalite z vodo. Zaradi morfoloških, hidroloških, favnističnih ali drugih posebnosti se lahko za jamo določi tudi prostor, ki je krajši od 10 m.

30.risba: EKO - voda in rastline

2.11.3 Geološka naravna vrednota

Geološka naravna vrednota je del narave, ki je glede sestave in oblike zemeljske skorje ter procesov v njeni notranjosti in na površju ter glede zgodovine Zemlje in evolucije življenja na njej, izjemen, tipičen, kompleksno povezan, ohranjen, redek, znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomemben. V naravi se pojavlja kot nahajališče minerala ali fosila, kot tektonska naravna oblika (prelom, tektonska breča, guba), mineraloška naravna oblika (nahajališče minerala), petrološka naravna oblika (izdanek kamnin), paleontološka naravna oblika (nahajališče fosila), stratigrafska naravna oblika (stratigrafsko zaporedje ali meja), glaciološka naravna oblika (ledeniško jezero, morena, balvan), hidrogeološka naravna oblika (mineralni izvir) ali sedimentološka naravna oblika (sedimentne teksture, evaporiti). Poleg nahajališč mineralov in fosilov so lahko naravne vrednote tudi sami minerali in fosili.

2.11.4 Hidrološka naravna vrednota

Hidrološka naravna vrednota je del narave, ki se pojavlja zlasti kot reka, potok, jezero, morje, del reke, potoka, jezera ali morja, ledenik, izvir, slapišče ali slap.

2.11.5 Botanična naravna vrednota

Botanična naravna vrednota je del narave, ki je ekosistemsko in znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomemben z vidika življenjskega prostora rastlin prostoživečih vrst in se v naravi pojavlja zlasti kot rastišče ogroženih, redkih, endemičnih ali reliktnih vrst, rastišče vrst v azonalnem, disjunktne ali ekstrazonalnem arealu ali klasično nahajališče.

2.11.6 Zoološka naravna vrednota

Zoološka naravna vrednota je del narave, ki je ekosistemsko in znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomemben z vidika življenjskega prostora živali prostoživečih vrst in se v naravi pojavlja zlasti kot habitat ali del habitata ogroženih, redkih, endemičnih ali reliktnih vrst živali ali tipsko nahajališče.

2.11.7 Ekosistemska naravna vrednota

Ekosistemska naravna vrednota je del narave, ki je ekosistemsko in znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomemben z vidika ekosistemov in se v naravi pojavlja zlasti kot ohranjen, redek, vrstno izjemno raznolik del habitatnega tipa, habitatni tip ali večji del ekosistema.

2.11.8 Drevesna naravna vrednota

Drevesna naravna vrednota je drevo ali skupina dreves, ki so izjemnih dimenzij, habitusa, starosti, ekosistemsko, znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomembna, ter vključuje tudi rastišče takšnih dreves in se v naravi pojavlja zlasti kot posamezno drevo zunaj gozdnega prostora in skupina dreves ali posamezno drevo v gozdu, ki zaradi izjemnih lastnosti odstopajo od dreves v okolici.

2.11.9 Oblikovana naravna vrednota

Oblikovana naravna vrednota je del narave, ki ga je človek oblikoval zaradi vzgoje, izobraževanja, oblikovanja krajinskih elementov ali s katerim drugim namenom in je ekosistemsko in znanstvenoraziskovalno ali pričevalno pomemben. V naravi se pojavlja zlasti kot drevored, skupina dreves, park, botanični vrt, alpinetum ali arboretum.

2.11.10 Krajinska vrednota

Krajinska vrednota je del narave, ki ima zaradi značilnosti žive in nežive narave ter človekovega delovanja izjemno, tipično ali redko obliko, razporeditev ali raznolikost krajinskih elementov in se v naravi pojavlja zlasti kot gorski vrh, sleme, greben, območje z množico ali posebno razporeditvijo različnih krajinskih elementov ali območje z značilnim krajinskim vzorcem.

2.12 VZROKI OGROŽENOSTI KRAJINE

- Spreminjanje kmetijske rabe (intenziviranje, opuščanje, drugo)
- Izolacija in fragmentacija habitata
- Kemijsko onesnaževanje
- Toplotno onesnaževanje
- Pogozdovanje negozdnih površin
- Rekreatijski pritisk in nemir
- Lov oziroma ribolov (prelov) ali ubijanje z drugimi motivi

31.risba: EKO - vreme

- Lov oziroma ribolov (prelov) ali ubijanje z drugimi motivi
- Spremembe v gospodarjenju z gozdovi
- Klimatske spremembe
- Vodnogospodarski ukrepi
- Gradnja objektov in infrastrukture
- Bolezni, zajedalci
- Uporaba bioagensov za zatiranje škodljivcev
- Naseljevanje alohtonih vrst
- Širjenje invazivnih vrst

2.13 DEJAVNIKI OGROŽANJA

- Intenzivno kmetijstvo - gnojenje
- Intenzivno kmetijstvo - uporaba agrokemičnih sredstev (pesticidi, insekticidi, apnenje travnikov...)
- Gospodarjenje z gozdom - pogozdovanje negozdnih površin gozdnega roba
- Gospodarjenje z gozdom - odstranjevanje vegetacije podrasti
- Požiganje - travišč, grmišč in mejic v vegetacijski sezoni
- Hidromelioracije - izsuševanje močvirij, lok, močvirnih in vlažnih travišč
- Hidromelioracije - regulacije strug
- Agromelioracije - zasipavanje depresij, jarkov, kanalov, močvirij, barij, ribnikov
- Urbanizacija - izgradnja stanovanjskega naselja
- Urbanizacija - izgradnja in širjenje komunikacijskega in energetskega omrežja (ceste, mostovi, viadukti, el. daljnovodi, plinovodi...)
- Urbanizacija - izgradnja industrijskega območja
- Urbanizacija - izgradnja hidroenergetskih objektov
- Urbanizacija - izgradnja komunalne infrastrukture
- Urbanizacija - izgradnja in širjenje deponij
- Košnja - strojna košnja (rotacijske kosilnice)
- Košnja - način spravila pokošene trave (takoj in situ) (siliranje v silosih, bale...)
- Košnja - prezgodnja košnja
- Košnja - večkratna (prepogosta) košnja v letu
- Košnja - odstranjevanje obrežne vegetacije
- Košnja - košnja celotne površine habitata naenkrat
- Košnja - opuščanje košnje (zaraščanje travišč)
- Spreminjanje strukture kmetijskih zemljišč
- Paša - intenzivna paša

2.14 PREDLOGI VARSTVENIH UKREPOV

- Vzdrževanje strukturno in vrstno pestre vegetacije gozdnega roba
- Vzdrževanje strukturno in vrstno pestre obrežne vegetacije v vegetacijski sezoni
- Vzdrževanje ali vzpostavljanje ekstenzivno gospodarjenih travniških površin ob gozdnem robu
- Košnja 1x v letu ali po koncu vegetacijske sezone (september-oktober)
- Zagotavljanje mozaične košnje
- Vzpostaviti ugodni vodni režim in nadaljnjo rabo na izsušenih močvirnih traviščih
- Izkrčiti mladike grmovnih in drevesnih vrst na zaraščajočih traviščih in preprečevati njihovo nadaljnje zaraščanje
- Preprečiti uporabo agrokemičnih sredstev v bivališču populacije in potencialnih primestnih biotopih za vrsto ter na zemljiščih v njihovi neposredni bližini
- Preprečiti požiganje travišč, mejic in drugih grmišč v vegetacijski sezoni
- Preprečiti spremembe namembnosti in načina rabe zemljišč na območjih populacij v ugodnem stanju
- Renaturacija habitata na območju izoliranih populacij
- Pripraviti natančen načrt upravljanja (management) z zemljišči na podlagi strokovnih smernic

Glede zaposlitvenih možnosti pa je potrebno najprej identificirati katere naravovarstvene aktivnosti v zavarovanih območjih zagotavljajo dotok finančnih sredstev na podlagi katerih bi bilo mogoče ustvariti zaposlitvene možnosti. Kot so to lahko dela v gozdarstvu, nadzor rezervata, prodaja spominkov, vodenje obiskovalcev, znanstvenoraziskovalno delo, vzdrževanje poti, urejanje vodnega režima močvirij ... ipd.

32.risba: EKO - dom

2.15 NASPROTJA MED RAZLIČNIMI DEJAVNOSTMI IN RABAMI PROSTORA

2.15.1 KMETIJSTVO

2.15.1.1 Ohranjanje narave

- omejevanje intenzivne pridelave zaradi zmanjševanja prostorske in ekološke pestrosti (npr. prepovedane spremembe mikroreliefa in površinskega pokrova ter sprememba vodnih količin v vodotokih)
- omejevanje ukrepov, ki bi lahko povzročili onesnaženje tal in podtalja in s tem poslabšali življenjske razmere za ogrožene rastlinske in živalske vrste (intenzivno gnojenje z mineralnimi gnojili in varstvo rastlin z nenadzirano ali pretirano uporabo fitofarmaceutskih sredstev)
- omejevanje ukrepov, s katerimi bi lahko se spremenile vodne in talne razmere oziroma značilnosti zmanjšanje možnosti za uporabo sodobnih tehnologij pri pridelavi hrane
- prepoved postavljanja živinorejskih farm in ribogojnic
- omejevanje odvzema vode iz vodotokov za namakanje
- omejevanje ribolova
- zahteva po izvedbi izravnalnih ukrepov, predvsem v obliki nadomestnih biotopov na območjih, na katerih je zaradi posodabljanja kmetijske proizvodnje zmanjšana biotska raznovrstnost
- spodbujanje tradicionalnih oblik kmetovanja na najvrednejših habitatih ogroženih rastlinskih in živalskih vrst, ki so pogojeni z nadaljnjo rabo (npr. orhidejska suha travišča iz habitatne direktive, travniški sadovnjaki z visokodebelnim sadnim drevjem)

2.15.1.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- omejevanje ukrepov, ki bi lahko povzročili uničevanje ali propadanje arheološke dediščine (intenzivno gnojenje z mineralnimi gnojili in varstvo rastlin z nenadzirano ali pretirano uporabo fitofarmaceutskih sredstev, globoka obdelava tal, postavljanje različnih začasnih konstrukcij)
- omejevanje intenzivne pridelave, ki lahko privede do spreminjanja krajinskih vzorcev (npr. prepovedane spremembe mikroreliefa in površinskega pokrova te morfoloških značilnosti voda)
- omejevanje sprememb parcelne strukture in velikosti obdelovalnih površin
- omejevanje bistvenih sprememb kultur in uvajanja večjih monokulturnih nasadov ter zahteve po kolobarjenju, izmenjavanju različnih kultur in drobni parcelni strukturi ter po ohranjanju krajinskih vzorcev, ki so nastali s tradicionalno obdelavo zemljišč
- omejevanje gradnje proizvodnih objektov, silosov, rastlinjakov ipd. na območju kulturne dediščine
- omejevanje posegov, ki bi lahko spremenili naravne reliefne oblike in mikrorelief ter reliefne oblike, ki so posledica tradicionalne rabe prostora
- zahteve po ohranjanju ter vzdrževanju obdelovalnih površin, s čimer se lahko prepreči zaraščanje kulturnih krajin

2.15.2 GOZDARSTVO

2.15.2.1 Ohranjanje narave

- zahteve po sonaravnem gospodarjenju z gozdovi brez sajenja monokultur
- prepovedi odpiranja gozdov na naravno ohranjenih območjih
- omejevanje nabiranja plodov, gob in rastlin ter njihovih delov

2.15.2.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- prepovedi vnosa monokultur zaradi ekoloških in zaradi vidnih značilnosti krajinske zgradbe
- prepoved gospodarske sečnje in nadelave vlak na območjih arheološke dediščine

2.15.3 VODNO GOSPODARSTVO

2.15.3.1 Ohranjanje narave

- prepovedi sprememb vodnega režima površinskih (ogrožanje ekološko sprejemljivega pretoka) in podzemnih voda (npr. količina, dinamika, kakovost in višina podtalnice)
- zahteve po zahtevnejših ureditvah zaradi vzpostavljanja in ohranjanja posameznih stanj biotopov
- omejevanje vodnogospodarskih ukrepov s katerimi bi se poenostavili habitatni tekočih voda in obrežij stoječih voda

33.risba: EKO - energija

2.15.3.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- prepovedi spreminjanja morfoloških značilnosti površinskih vodnih pojavov in obvodnega sveta z obrežno zarastjo kot pomembne prvine v krajinski zgradbi

2.15.4 POSELITEV

2.15.4.1 Ohranjanje narave

- omejevanje širitve naselij zunaj obstoječih ureditvenih območij, še zlasti v bližini naravno ohranjenih območij, če se po preveritvah izkaže, da v naseljih ni mogoče zagotoviti stavbnih zemljišč
- omejevanje razvoja industrije oziroma proizvodnih in drugih dejavnosti, ki bi lahko povzročile kemična onesnaženja in zmanjšale biotsko raznovrstnost
- omejevanje posegov, ki bi lahko pomenili spremembo naravnih reliefnih oblik in mikroreliefa
- omejevanje krčenja zarasti
- prepoved dejavnosti, ki bi lahko povzročile kakršnakoli onesnaženja zraka, tal in vode s katerimi bi se zmanjšale ekološke vrednosti

2.15.4.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- omejevanje širitve naselij zunaj obstoječih ureditvenih območij, še zlasti v naseljih, ki se uvrščajo v kategorijo kulturne dediščine, pri čemer mora širitev izhajati iz celostnih preveritev prostorskih možnosti
- omejevanje nove pozidave (lokacijsko, funkcionalno, oblikovno) na območjih kulturne dediščine
- zahteve za celostno obravnavo naselbinske dediščine in s tem za pripravo zahtevnejših prostorskih izvedbenih aktov, – omejevanje razvoja industrije oziroma proizvodnih in drugih dejavnosti, ki bi lahko spremenile značaj naselij in morfološko strukturo poselitve
- omejevanje posegov, ki bi lahko pomenili spremembo reliefnih oblik, ki so posledica tradicionalne rabe prostora

2.15.5 TURIZEM IN REKREACIJA

2.15.5.1 Ohranjanje narave

- omejevanje graditve infrastrukturnih objektov, namenjenih bivanju, lovu, ribolovu, turizmu in športu, razen na za to določenih krajih
- prepoved graditve sekundarnih bivališč na naravno ohranjenih območjih
- omejevanje graditve prometnih povezav na naravno ohranjenih območjih
- omejevanje gibanja obiskovalcev in prepoved prirejanja množičnih prireditev na naravno ohranjenih območjih (npr. gozdni rezervati, kraške jame)
- omejevanje kampiranja in kopanja v naravnih vodah zunaj posebej označenih mest
- omejevanje lova, lovskogojitvenih ukrepov in postavljanja obor za rejo prostoživečih vrst ter prepoved vnašanja neavtohtonih vrst
- prepoved umetnega zasneževanja
- omejevanje posegov, ki bi lahko pomenili spremembo naravnih reliefnih oblik in mikroreliefa

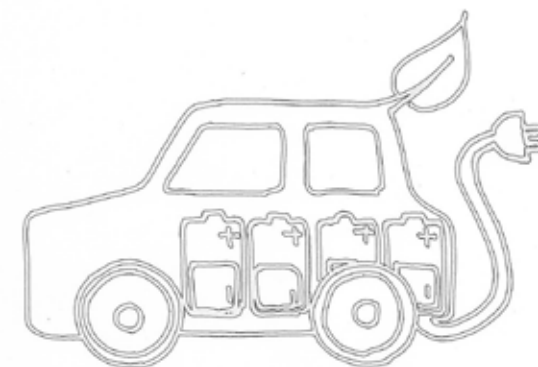
2.15.5.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- omejevanje graditve sekundarnih bivališč na območjih kulturnih vrednot in na njihovih vplivnih območjih, pri čemer je treba zagotoviti celovito načrtovanje novogradenj in prenov
- omejevanje posegov, ki bi lahko pomenili spremembo reliefnih oblik, ki so posledica tradicionalne rabe prostora

2.15.6 INFRASTRUKTURA

2.15.6.1 Ohranjanje narave

- prepoved graditve termoelektrarn, hidroelektrarn in večjih nadzemnih vodov na območjih ohranjanja narave
- omejevanje graditve infrastrukturnih objektov in omrežij zunaj naselij; izjema je infrastruktura, ki je ni mogoče graditi v že obstoječih koridorjih
- zahteva po vzpostavitvi nadomestnih območij ali drugih območij, pomembnih za ohranjanje biotske raznovrstnosti, predvsem kot oblika izravnalnih ukrepov pri uničenju ali zmanjšanju vrednih habitatov omejevanje poseganja v podtalje na območjih geoloških in geomorfoloških naravnih vrednot

34.risba: EKO - energija

- omejevanje posegov, ki bi lahko pomenili spremembo naravnih reliefnih oblik in mikroreliefa
- omejevanje dejavnosti, ki bi lahko ob gradnji in/ali delovanju povzročile onesnaženje kraškega podtalja (npr. speljava naftovoda, plinovoda)
- omejevanje graditve pomembnejših cest in odvijanja prometa na naravno ohranjenih območjih
- omejevanje posodabljanja cest in spremljajočih ureditev (asfaltiranje, postavitve klasičnih odbojnih ograj, betonskih ograj ipd.) na območjih ohranjanja narave

2.15.6.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- prepoved graditve termoelektrarn, hidroelektrarn, vetrnih elektrarn in večjih nadzemnih vodov in razdelilnih energetske postaj na območjih kulturnih vrednot in na vplivnih območjih, predvsem pa na območjih vidnega stika
- prepoved graditve nadzemnih vodov, čistilnih naprav, odlagališč odpadkov in podobnih objektov na območjih kulturne dediščine in v njihovem vidnem stiku
- omejevanje posegov, ki bi lahko spremenili izjemne reliefne oblike, ki so posledica tradicionalne rabe prostora
- zahteve po prilagojenih ureditvah pomembnih cest in občestnega prostora (npr. zahteva po uporabi materiala, ki zahteva več vzdrževalnih del idr.)
- posebne zahteve pri obnovi vodosilnih objektov
- posodabljanje cest omejevati na obstoječe trase

2.15.7 PRIDOBIVANJE MINERALNIH SUROVIN IN ODLAGANJE MATERIALA

2.15.7.1 Ohranjanje narave

- prepoved odpiranja površinskih kopov in odzemanja materiala iz strug vodotokov
- omejevanje rabe obstoječih kopov na obseg, ki zadošča potrebam prebivalcev oziroma naselij na varovanih območjih
- omejevanje raziskovanja nahajališč mineralnih surovin
- prepoved povzročanja vibracij in eksplozij
- omejevanje posegov, ki bi lahko pomenili spremembo naravnih reliefnih oblik in mikroreliefa
- omejevanje odlaganja materiala na območjih, na katerih bi sicer lahko spremenili relief in mikrorelief ter zmanjšali ekološke vrednosti na območjih ohranjanja narave
- omejevanje odlaganja materiala oziroma urejanja odlagališč, kjer bi odlaganje in povečan tovorni promet pomenila motnjo v naravnem okolju
- prepoved odlaganja materiala, ki ne izvira iz varovanega območja

2.15.7.2 Ohranjanje kulturnih vrednot

- prepoved povzročanja vibracij in eksplozij
- omejevanje odlaganja materiala oziroma urejanja odlagališč, kjer bi odlaganje in povečan tovorni promet pomenila motnjo na območjih kulturnih vrednot
- omejevanje posegov, ki bi lahko spremenili reliefne oblike, ki so posledica tradicionalne rabe prostora
- omejevanje odlaganja materiala na območjih, na katerih bi sicer lahko zmanjšali vidne vrednosti na območjih kulturnih vrednot
- prepoved odpiranja novih površinskih kopov na območjih kulturnih vrednot in območjih v njihovem vidnem stiku

2.16 CILJI

2.16.1 Cilji naravnih vrednot

Temeljni cilj ohranjanja narave je ohranitev prvin, ki kažejo prvobitnost, avtohtonost, enkratnost, izjemnost, pestrost, raznovrstnost, redkost, starost, pričevalnost in prepoznavnost.

Skladno s tem ciljem je treba na območjih ohranjanja narave zagotoviti:

- ohranitev obsega in razporeda naravno ohranjenih območij in območij z visoko stopnjo biotske raznovrstnosti, pestrosti, predvsem pa vodnih pojavov in obvodnega sveta ter gozdov, pa tudi kulturnih krajin s tradicionalno rabo tal, s katero se vzdržujejo nekateri habitati ogroženih rastlinskih in živalskih vrst
- nemoteno odvijanje naravnih procesov (npr. naravne sukcesije)
- ohranitev in ponovno vzpostavljanje naravne krajinske zgradbe in krajinske pestrosti

35.risba: EKO - transport

- ohranitev ekološko pomembnih območij, habitatov in koridorjev (selitvenih poti)
- izboljšanje stanja (sanacije) razvrednotenih območij, pri čemer naj se z uveljavljanjem naravne sukcesije prednostno vzpostavljajo sekundarni biotopi

2.16.2 Cilji kulturnih vrednot

Cilj varstva kulturnih vrednot je varovanje in ohranjanje prvin, ki so izvirne, izjemne, značilne, imajo visoko pričevalno vrednost, kažejo razvojno kontinuiteto, bogastvo in različnost ter prepletanje kulturnih pojavov in sožitje z naravnimi danostmi. Tako naj se ohranjajo ali pa ponovno vzpostavljajo vrednosti posameznih kulturnih spomenikov, pa tudi visoka stopnja prostorske pestrosti, skladnosti in za posamezne krajinske vzorce značilnega prostorskega reda, ob tem pa tudi simbolni pomeni naravnih in kulturnih prvin.

Zato so cilji varstva kulturnih vrednot predvsem:

- ohranitev značilnosti, celovitosti, pričevalne vrednosti in neokrnjenosti posameznih kulturnih spomenikov
- ohranitev čim večjega obsega prostora, ki stremi k ohranitvi kmetijske rabe prostora in poseljenosti ter temeljnih prostorskih razmerij na območjih značilnih, redkih in ogroženih krajinskih vzorcev
- ohranitev izjemne tradicionalne rabe prostora
- ohranitev celovitosti in vrednosti objektov in območij kulturne dediščine v krajini, predvsem pa objektov in območja z velikimi simbolnimi, asociacijskimi in kulturnimi pomeni ter vidno izpostavljenih objektov
- ohranitev skladnih razmerij, pri čemer so zlasti pomembni umestitev poselitve v krajino, stiki poseljenih in obdelovalnih površin, način obdelave tal, stopnja členjenosti površinskega pokrova ter ohranjenost vodnih prvin in obvodnega sveta

2.17 SPLOŠNE USMERITVE IN UKREPI ZA URESNIČEVANJE OHRANJANJA NARAVE IN VARSTVA KULTURNIH VREDNOT

- narava oziroma naravne prvine se ohranjajo na varovanih območjih in zunaj njih;
- ohranjanje narave zunaj območij, prikazanih v tej zasnovi, se zagotavlja v načrtovalskih postopkih s pripravo naravovarstvenih smernic in zavarovanji posameznih vrednot;
- namenska raba na varovanih območjih se podrobneje načrtuje na podlagi strokovnih podlag in študij ranljivosti prostora na regionalni in lokalni ravni;
- zahteve v aktih o zavarovanju, ki vsebujejo omejitve glede namenske rabe ali jo pogojujejo, je treba predhodno uskladiti na ravni prostorskega akta, ki namensko rabo določa,
- pri prekrivanju območij ohranjanja narave z območji varstva kulturne dediščine se prednostne naloge, povezane z namensko rabo, opredelijo v strokovnih podlagah za prostorske akte na regionalni in lokalni ravni;
- akti o zavarovanju se lahko sprejmejo, ko so strokovne podlage vsebinsko usklajene medsebojno in z namensko rabo, ki je opredeljena v prostorskem aktu;
- na varovana območja se z infrastrukturo, novo poselitvijo ali energetskimi objekti praviloma ne posega;
- izjeme so dovoljene le na podlagi posebnih preveritev, predvsem pa strokovnih podlag, analiz ranljivosti prostora in presoj vplivov na okolje, s katerimi se ovrednotita prostorska in družbena sprejemljivost posegov ter dajo sprejemljive različice;
- za izjemne posege se oblikujejo posebni pogoji, ki lahko pripomorejo k ublažitvi posegov in njihovih posledic.

2.18 USMERITVE ZA DEJAVNOSTI NA OBMOČJIH NARAVNIH VREDNOT

2.18.1 Gozdarstvo, lov

Za izvajanje gozdarske dejavnosti veljajo na teh območjih poostrene zahteve glede uresničevanja varstvenih interesov. Pomen lesnoproizvodne funkcije se zmanjšuje na račun funkcij gozda, ki so povezane z ohranitvijo naravnih ekosistemov in habitatov redkih, ogroženih in značilnih prostoživečih živalskih in rastlinskih vrst.

- zagotavljati ohranitev razvoja naravnih procesov
- postopoma zagotoviti širša (vplivna) območja
- zagotoviti nadzorovan obisk, posebej v občutljivih in izredno naravno ohranjenih ekosistemih

36.risba: EKO - gorivo

- in sezonsko omejiti obiskovanje
- omogočiti nedestruktivno študijsko oziroma raziskovalno dejavnost, ki ne sme povzročati negativnih vplivov na sestoje oziroma gozdni ekosistem
- zagotoviti izvajanje ukrepov za zagotavljanje ustreznega števila oziroma sestave populacij prostoživečih divjih živali
- prepovedano je naseljevanje in doseljevanje živali tujerodnih vrst
- ohranjati naravno ohranjenost območij, na katerih so pogojno dovoljeni gozdnogospodarski posegi
- zagotoviti možnosti za postopno uvedbo rezervatnega varstva najvrednejših in najbolj ogroženih gozdov
- material za vzdrževanje gozdnih cest pridobivati v zakonitih površinskih kopih zunaj območij prednostnega varstva s strokovno opredeljenimi načini pridobivanja in s sprotnimi sanacijskimi ukrepi
- preprečiti izvedbo gozdnih plemen in pospeševati naravno pomlajevanje
- preprečiti saditev bolj ali manj monokulturnih nasadov, ki zaradi gospodarskih razlogov zmanjšujejo ekološke vrednosti
- preprečiti zasaditev novih monokultur smreke
- lovsko dejavnost v teh gozdovih izvajati le kot ukrepe za zagotavljanje ustreznega števila oziroma sestave populacij prostoživečih živali.

Pri gojitvi in negi prostoživečih žival je treba predvsem:

- zagotoviti ukrepe za številčno ustrežnejše (manjše) populacije in boljšo kondicijo populacij (zdravstveno stanje, vitalnost ipd.)
- preprečiti vnašanje tujerodnih živalskih vrst
- vzdrževati gozdni rob s košnjo košenic in senožeti kot pomembne prehranjevalne podlage za prostoživeče živali
- preprečevati motnje v naravnem okolju (npr. hrup, preštevilčni obiski) pri izvajanju vseh gojitvenih ukrepov in lovski dejavnosti
- ohranjati in obnavljati obstoječe objekte za lovsko dejavnost (krmišča, lovske kočice – prenočišča)

2.18.2 Kmetijstvo

S tradicionalno rabo tal so se vzpostavili biotsko pestri ekosistemi, ki jih je mogoče ohraniti le z nadaljnjo kmetijsko rabo. Na takih območjih je treba predvsem:

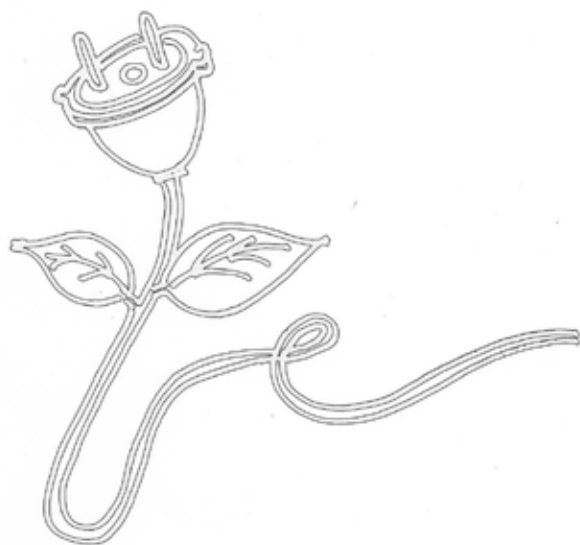
- ohranjati nadaljnjo kmetijsko rabo tal
- preprečevati posodabljanje poljedelstva, ki bi zahtevalo spremembo vodnega režima v tleh ali celo posege v površinske vode, preoblikovanje parcelne strukture in uvedbo monokultur na večjih površinah
- spodbujati tudi biološki, sonaravni, ekstenzivni način kmetovanja
- preprečevati uporabo zaščitnih sredstev v kmetijstvu na območjih kraških jam

2.18.3 Turizem, rekreacija

Ureditve, potrebne za turistične in rekreativne dejavnosti, so omejene na obstoječe vsebine in obseg in na naravne vrednote, ki jih turistični obisk ne more uničiti ali poškodovati in v njih motiti odvijanja naravnih procesov. Pri načrtovanju izletniškega turizma in rekreacije v naravnem okolju je dovoljeno tudi uvajanje novih oblik dejavnosti, pri čemer pa je treba zagotavljati, da to ne bo povzročilo poslabšanja naravnih in ustvarjenih vrednot.

Predvsem je treba:

- ohranjati obstoječo ponudbo, morebitne širitve in spremembe dejavnosti pa uvajati le na podlagi strokovnih preveritev
- izdelati prostorske akte za območja naravnih vrednot, na katerih je (pričakovati) velik obisk ter na tej podlagi urejati počivališča, nameščati opremo za zbiranje odpadkov z urejenim odvozom ter graditi drugo infrastrukturo
- ob pešpoteh je na podlagi določil prostorskega akta in upravljaljskega načrta dovoljena postavitve bivakov na lokacijah, ki so preverjene z vidika vplivov na okolje (npr. vidne izpostavljenosti, motenj ekosistema)
- motorni promet (osebna vozila) omejiti na lokalne ceste
- zagotoviti urejena parkirišča v bližini turističnih točk, dovoljene so pasivne oblike rekreacije v naravnem okolju (ogledi, izletništvo, sprehajanje, džoging, smučarski tek, fotolov), ki ne povzročajo čezmerne obremenitve s hrupom in škodljivimi snovmi in ne zahtevajo posebnih ureditev

37.risba: EKO - energija

- vožnja z gorskimi kolesi je dovoljena na cestah, na katerih je dovoljen tudi motorni promet in na poteh, ki jih določita prostorski akt in upravljavski načrt
- obiskovanje turističnih ciljev je praviloma dovoljeno posamično in skupinsko
- prepovedane so dejavnosti in posegi, kot je umetno zasneževanje

2.18.4 Vodno gospodarstvo

Na območjih varstva naravnih vrednot niso dovoljeni posegi v vodotoke, jezera in mokrišča, ki bi spreminjali vodni režim in morfologijo vodnih pojavov ter zmanjševali biotsko raznovrstnost, razen izjemoma (sanitarne sečnje, nujni ukrepi za vzdrževanje vodnega režima dolvodno ipd.). Posegi pri morebitnih sanacijah po naravnih nesrečah naj se načrtujejo ob upoštevanju dejstva, da so to naravna območja, na katerih imajo naravni procesi prednost in je treba posege omejiti na najnujnejše (npr. preprečevanje nadaljnjih naravnih nesreč in njihovih posledic zunaj območij ohranjanja naravnih vrednot).

2.18.5 Infrastruktura

Zaradi narave infrastrukturnih omrežij, ki povezujejo bolj ali manj oddaljene točke v prostoru, se ni mogoče povsem izogniti prečkanjem teh omrežij z najstrože varovanimi območji. Zato je pri njihovi graditvi in vzdrževanju treba upoštevati konkretne prostorske razmere in:

- se čim bolj izogibati poteku infrastrukturnih omrežij po območjih prednostnega varstva naravnih vrednot
- po izvedbi kakršnih koli posegov v prostor odpraviti poškodbe prostorskih prvin, vključno s ponovno vzpostavitvijo prekinjenih sezonskih selitvenih poti živali
- pri izvedbi neizogibnih infrastrukturnih objektov - omrežij zagotoviti sprotno sanacijo poškodb vegetacije, tal in reliefa
- po izvedbi infrastrukturnih objektov zagotoviti spremljanje stanja oziroma razvoja naravnih procesov,
- ob prenavljanju obstoječih in pri novogradnjah elektroenergetskih omrežij predvideti kabelske izvedbe ter poteke zunaj sklenjenih gozdnih območij ali pa vsaj načrtovati t. i. »ekološke« daljnovode, pri čemer pa se je treba izogniti posegom v značilne, redke ali izjemne mikroreliefne pojave, biotope in druga vrednejša območja

2.19 USMERITVE ZA DEJAVNOSTI NA OBMOČJIH KULTURNIH VREDNOT

2.19.1 Kmetijstvo

Kmetijska dejavnost je bistvenega pomena za obstoj dela lokalnega prebivalstva in s tem tudi ohranitev kulturne krajine. Nadaljnja kmetijska raba je odvisna od naravnih in družbenih razmer, zato je na takih območjih treba:

- ohranjati kmetijske površine v zatečenem obsegu, kar pomeni, da bo treba spremeniti sedanje stanje, ki ponekod kaže izrazite težnje opuščanja kmetovanja in s tem zaraščanja nekdanj obdelanih kmetijskih površin
- preprečevati tako posodabljanje poljedelstva, ki bi zahtevalo spremembo vodnega režima v tleh ali celo posege v površinske vode, preoblikovanje parcelne strukture in uvedbo monokultur na večjih površinah
- vzdrževati gozdne robove
- zagotoviti razvojne možnosti za lokalno prebivalstvo ob upoštevanju naravnih prostorskih razmer
- spodbujati tudi biološki, sonaravni, ekstenzivni način kmetovanja glede na posebne možnosti posameznih območij ter omogočati predelavo in trženje teh pridelkov
- ohranjati temeljne značilnosti parcelne strukture in zatečena prostorska razmerja (strnjena naselja in stiki naselbin z obdelovalnimi površinami, prostorski poudarki in drobna členjenost kmetijskih zemljišč z omejkami, obdelovalnimi terasami, osamelimi drevesi in podobno)
- povezovati kmetijsko dejavnost s turizmom (turizem na kmetiji, prenočišča, ponudba pridelkov) in drugimi gospodarskimi dejavnostmi na območju
- navedene usmeritve uveljavljati postopno, in sicer v sodelovanju z lokalnim prebivalstvom in kmetijsko svetovalno službo

2.19.2 Gozdarstvo

Na območjih varstva kulturnih spomenikov je potrebno ohranjati obstoječi obseg gozdnih površin kot pomembne prvine v kulturni krajini. Goloseki in gozdne premene ter urejanje nasadov in gradnja gozdnih cest in vlek na teh območjih niso sprejemljivi, zlasti če gre za možna območja arheološke dediščine. Tu je treba uveljavljati sonaravno gospodarjenje z gozdovi.

38.risba: EKO - razsvetljava

2.19.3 Vodno gospodarstvo

Na območjih kulturnih spomenikov naj bodo vodnogospodarske ureditve omejene le na manjše posege. Spremembe vodnega režima naj bodo čim bolj omejene in povzročene le z ukrepi, s katerimi se bo zagotavljala varnost poselitve pred visokimi vodami, vključno z izbirnimi, sanitarnimi sečnjami obvodne drevnine in nujnimi ukrepi za vzdrževanje vodnega režima dolvodno. Pri tem je treba z ustreznimi tehnološkimi rešitvami zagotoviti ohranjanje naravne morfologije vodnega in obvodnega prostora ter vrstne sestave obvodne zarasti, ki s svojo morfološko zgradbo pomembno zaznamuje kulturno krajino.

2.19.4 Poselitev

Na območjih kulturnih spomenikov državnega pomena in na njihovih vplivnih območjih se poselitev pojavlja v obliki tradicionalnih, izrazitih naselbinskih vzorcev in izstopajočih arhitekturnih členov, ki dopolnjujejo krajinsko zgradbo in ji povečujejo njene vrednosti, zato je treba na teh območjih:

- ohranjati kakovostne obstoječe robove poselitve, novo pozidavo pa predvideti le kot dopolnjevanje, zaokrožanje kakovostne obstoječe strukture naselij in nasploh preprečevati razpršeno pozidavo
- gradnja počitniških hiš je dovoljena na le za to predvidenih območjih
- v naseljih zagotavljati ustrezno infrastrukturno opremljenost
- za preprečitev opuščanja naselij je smotno v okviru poselitve predvideti objekte oziroma prostorske možnosti za stalno in občasno bivanje ter za kmetijsko dejavnost in obrtno proizvodne dejavnosti, ki se navezujejo na naravne danosti in tradicijo posameznih območij
- pri vseh posegih na poselitvenih območjih (širitve, prenove, dopolnilne gradnje, spremembe namembnosti objektov in zemljišč) zagotavljati ohranitev sedanjih prostorskih razmerij in s tem sedanje krajinske vzorce
- pri novih ureditvah ohranjati morfološke značilnosti kakovostne grajene strukture

2.19.5 Turizem in rekreacija

Območja kulturnih spomenikov državnega pomena imajo velike možnosti za razvoj turizma, saj so pogosto nosilci narodne identitete, v katerih so opredmeteni nekdanji načini življenja, tradicionalne oblike pridelovanja hrane in sožitja z naravo ter vzdržnega prostorskega razvoja. Zato je treba na teh območjih usmerjati prostorski razvoj turizma in rekreacije z razvojem obstoječih, pa tudi z uvajanjem novih oblik dejavnosti ter ob tem:

- turistično ponudbo oblikovati glede na možnosti in omejitve posameznih spomenikov in okoliških območij
- uveljaviti posebne oblike turizma in rekreacijskih dejavnosti, ki bodo posamezna območja lahko predstavile kot izjemna v slovenskem in širšem merilu
- zagotoviti visoko raven turistične ponudbe in jo oblikovati za zahtevne domače in tuje goste
- turistično ponudbo povezovati s kmetijstvom (turizem na kmetiji, ponudba raznovrstnih pridelkov ter izdelkov na kmetijah, prenočišča), z gospodarskimi dejavnostmi (lesna industrija, drobna obrt in druga obrt, povezana z obdelavo in predelavo lesa) ter uveljavljati raziskovalni turizem, šole v naravi in podobne dejavnosti, uveljavljati predvsem oblike rekreacije, ki ne bodo povzročale čezmernih obremenitev okolja: izletništvo, hoja in sprehajanje, džoging, smučarski tek, fotolov, obiskovanje razglednih točk in naravnih znamenitosti ter kulturnih spomenikov, obiskovanje kraških jam in brezen, kolesarjenje, kopanje, čolnarjenje, lov, ribolov, jahanje, lokostrelstvo in podobno, predvideti ustrezno celostno podobo in poenoteno ter razpoznavno opremo posameznih območij (obvestila, oznake, pojasnjevalne in pregledne karte in table, počivališča ipd)

2.19.6 Infrastruktura

Glede na to, da so vrednosti kulturnih spomenikov in njihovih vplivnih območij pogosto posledica zelo zadržanega razvoja v preteklosti, je infrastrukturna opremljenost teh območij bolj ali manj slaba. Pomanjkanje infrastrukture znižuje kakovostno raven življenja na teh območjih, zato je treba zagotoviti ustrezne prenove in izjemoma tudi novogradnje infrastrukture, s čimer bi lahko prispevali k obstoju lokalnega prebivalstva, a hkrati zaradi posegov v prostor povzročili razvrednotenje teh območij.

Zato je treba:

- z infrastrukturnimi objekti in omrežji zagotoviti ustrezno opremljenost poselitvenih območij in s tem doseči primerjalno enake možnosti za lokalno prebivalstvo
- dopolniti prometna in energetska omrežja ter omrežja zvez
- predvideti ustrezne načine za čiščenje odpadnih vod iz manjših naselij
- pri načrtovanju vseh posegov v povezavi s prenovami in (izjemoma) novogradnjami predvideti sonaravne rešitve (npr. "ekološki daljnovodi", predvsem pa zemeljski namesto zračnih vodov ipd.)

39.risba: EKO - razsvetljava

- in za umeščanje koridorjev in objektov poiskati mesta, ki niso vidno izpostavljena, in mesta, kjer ni arheoloških najdišč
- pri izvajanju vseh posegov, povezanih z gradnjo in prenovo infrastrukturnih objektov in koridorjev, zagotavljati sprotno in končno sanacijo, ki mora zagotoviti uresničevanje zelenega stanja posameznih območij
- pri določanju lokacij za objekte v sklopu telekomunikacij je treba preprečiti postavitev potencialno vidno motečih objektov na ožja območja varstva kulturnih vrednot in na območje njihovega vidnega stika

2.20 INOVATIVNI UČNI PRISTOP K POUČEVANJU IN UČENJU VSEBIN O ZAVAROVANIH OBMOČJIH

Skrb za krajino, njeno varstvo in razvoj pa moramo podati predvsem mlajšim rodovom na inovativen način, če hočemo da se okolje ohrani tudi za prihodnje rodove s tem, da mladi rod z doživljanjem in raziskovanjem prostora in zgodovine spozna z vso problematiko in sicer z:

- Izkustvenim in aktivnim učenjem
- Kritičnim mišljenjem
- Inovativnostjo in vedoželjnostjo
- Interdisciplinarnostjo ter povezavo učnih vsebin z življenjsko situacijo
- Ciljno usmerjeno aktivnostjo
- Samostojnim zbiranjem gradiva
- Razvijanjem komunikacije
- Samoizobraževanjem

2.21 SLOVAR POMEMBNEJŠIH IZRAZOV

aglomeracija [latinsko], kopičenje, zgostitev mestnega prebivalstva in industrije. Splošno veljavne definicije za omejevanje aglomeracijskega prostora na temelju določenih značilnosti (površina, število prebivalcev, gostota prebivalstva, razširjenost industrije) za zdaj še nimamo

biocenoza, združba mikrobov, rastlin in živali, ki so medsebojno odvisne in živijo v določenem življenjskem prostoru

biokoridor oziroma migracijska pot, je razmeroma ohranjen, dovolj širok naravni prehod med deli populacijskega območja, po katerem lahko določena vrsta divjadi prečka zanjo neprijazno okolje. To je tudi pot, ki omogoča genetsko izmenjavo med populacijami in pot ki zagotavlja in ohranja stečine (poti in steze po katerih hodi divjad).

biotska raznovrstnost, je raznovrstnost živih organizmov, ki vključuje gensko, znotrajvrstno, medvrstno in ekosistemsko raznovrstnost.

ekosistem, označitev za funkcionalno sodelovanje organizmov različnih vrst, povezanih v življenjsko združbo (biocenoza) s sklopom dejavnikov neživega okolja (biotop). Ekosistemi so lahko jezera in gozdovi, polja ali morje, pa tudi manjši sestavi v življenjskem prostoru, npr. mlake ali žive meje. Različni ekosistemi med seboj izmenjujejo snovi in energijo in skupaj sestavljajo biosfero. Pogosto jih delimo glede na praktične vidike ali lahko prepoznavne meje

gručasta vas, je po starosti najstarejša in najznačilnejša oblika slovenske vasi. Po tlorisni zasnovi so navidezno neurejene, zasnova jim je zemljiška delitev na grude, na nastanek pa je med drugim vplivala tudi površinska oblikovanost tal. Po tlorisu ločimo različne tipe gručastih vasi. Predvsem tipa raztresenega in tesno strnjenega naselja oba pogojena glede na teren. Stara gručasta naselja so se v skoraj vseh primerih že toliko razšla, da je od njihove zasnove in videza ostalo le malo. Značilno za stara gručasta naselja je tudi obilica zelenih površin v sklopu samega naselja, ki pa je danes že v večini primerov pozidano z novimi stavbami. Prvotno zemljo kmetij so s povečanjem prebivalstva delili na manjše dele in tudi kasneje je gručasti kmetijski dom najbolj razširjena domačija. Hiša stoji zase prav tako pa tudi gospodarsko poslopje a seveda blizu. Skupaj tvorijo skupino zgradb razporejenih brez reda in sistema. Sistem se ugotovi le toliko kolikor to narekujejo gospodarske in gospodinjske potrebe. Hlev in svinjak sta postavljena tako, da je dostop iz kuhinje čim bolj prikladen. Navadno sta hlev in skedenj združena. Hlev je spodaj nad njim pa skedenj. Včasih pa je oboje priključeno s koncema na hišo. Tedaj je vse pod eno streho in to imenujemo stegnjeni dom. Najstarejše hiše so bile enonadstropne, spodnji del je bil zidan, zgornji pa lesen. Hiše, ki so nastajale kasneje so bile večinoma pritlične, lesene in krite s slamo. Po požarih pa so pogosto hiše začeli pozidavati. Pri dvonadstropnih hišah pa so začeli opuščati leseno gradnjo gornjega dela in vso hišo zidali iz opeke ali kamena. S tem pa se začno tudi likovno oblikovanje arhitekture (kamnoseški detajli, dekorativno kovane mreže, deske na gankih, freske....) vse z vzori meščanske in grajske arhitekture.

40.risba: EKO - razsvetljava

V zgodnjem srednjem veku naj bi ozemlje severno od Kranja pokrival gozd, ki so ga v fazi nastajanja fevdalnih posestev začeli krčiti. S povečevanjem števila prebivalcev so rasla tudi naselja okoli Udin boršta. Na podlagi primerjave lokacij z današnjim poselitvenim vzorcem lahko ugotovimo, da seje oblika poselitve ohranila do danes.

habitat [latinsko], značilno neposredno bivališče živalske ali rastlinske vrste, tako rekoč »naslov«, na katerem najdemo vrsto v naravi

habitatni tip, je biotopsko ali biotsko značilna in prostorsko sklenjena enota ekosistema. Habitatni tip je v ugodnem stanju, če je naravna razširjenost habitatnega tipa in območij, ki jih posamezen habitatni tip znotraj razširjenosti pokriva, splošna in stabilna, če struktura habitatnega tipa in naravni procesi ali ustrezna raba zagotavljajo samoohranitveno sposobnost, če v predvidljivi prihodnosti niso znani procesi, ki bi lahko poslabšali strukturo in funkcijo habitatnega tipa in s tem ogrozili njegovo samoohranitveno sposobnost, ali če je zagotovljeno ugodno stanje značilnih vrst habitatnega tipa.

indeks staranja, je razmerje med prebivalci starimi pod 14 let in prebivalci starimi nad 65 let. Indeks staranja nam pove, kakšna je starostna struktura prebivalstva. Pri čemer za mlado prebivalstvo štejemo prebivalce stare do 15 let, za zrelo prebivalstvo stare me 15 in 65 let in za staro prebivalstvo nad 65 let. industrializacija, uvajanje, širjenje industrijske dejavnosti na določenem področju: pospeševati industrializacijo; hitra, intenzivna industrializacija države; načrt industrializacije // uvajanje industrijskih proizvodnih sredstev v določeno gospodarsko dejavnost: industrializacija kmetijstva / industrializacija podjetja

izjemna krajina, je naravna ali kulturna krajina, ki izkazuje visoko prizoriščno vrednost kot odraz svojevrstne zgradbe, praviloma z navzočnostjo ene ali več naslednjih sestavin: edinstvene rabe tal, ustreznega deleža naravnih prvin in/ali posebnega naselbinskega vzorca.

kraška jama, najpogosteje vodoravna podzemeljska votlina v kraškem svetu; posamezne jame so lahko povezane v jamski sistem, postojnski jamski splet ima npr. skupaj 20.570 m rovov. Po sedimentih ločimo kapniške, snežne, ledeniške jame; glede na vodo v njih jih delimo na suhe, vodne, izvirne, ponorne itd.; po nastanku so erozijske, korozijske, podorne itd.

krajina, s pogledom zajet oziroma kot bivanjsko okolje doživljan del zemeljskega površja, za katerega je značilna prisotnost prvobitnega, naravnega kot tudi prvin nedokončne prepoznavnosti in negotovosti okolja in bivanja v njem. Krajina je del prostora, katerega značilnost je prevladujoča prisotnost naravnih sestavin in je rezultat medsebojnega delovanja in vplivanja naravnih in človeških dejavnikov.

krajinska enota, je območje z opredeljenimi mejami, ki je enotno v pogledu ene ali več krajinskih značilnosti.

krajinska identiteta, je krajinska značilnost, ki je za določeno območje ali krajinski vzorec opredelilna, ki dela območje ali krajinski vzorec razpoznaven - območju ali vzorcju daje identiteto.

krajinske značilnosti, prepoznavna lastnost, ki opredeljuje določen krajinski videz ali značaj; na primer: oblikovanost površja, raba prostora, rastje.

krajinski vzorec, je tipološka opredelitev krajinsko morfoloških značilnosti, ki so posledica: podnebja, ki opredeljuje osnovne značilnosti krajine in se prepozna tako v rabi kot v rastlinskem pokrovu, reliefa, ki skupaj z vodami oblikuje osnovno morfološko podlago za krajinsko zgradbo in rabe tal ali površinskega pokrova, ki je sinteza podnebja in reliefa, in odkriva tudi razkroj tradicionalnega krajinskega vzorca. Za krajinske vzorce je značilna prostorska zveznost, zaradi česar se prostorsko ne določajo z mejami.

krajinska regija, je na podlagi klimatskih, geoloških značilnosti, reliefa in površinskega pokrova določeno krajinsko območje. V Sloveniji razlikujemo krajine alpske regije, krajine predalpske regije, krajine subpanonske regije, krajine primorske regije in regijo kraških krajin notranje Slovenije (SPRS). Krajinske regije so glede krajinskih značilnosti homogena območja.

kulturna dediščina, današnji pojem kulturne dediščine presega pojmovanje posameznih objektov in predmetov, kot jih prepoznavajo temeljne stroke, to je arheologija, arhitektura, etnologija, zgodovina, zgodovina tehnike, umetnostna zgodovina in urbanizem. Pojem dediščine je povezan predvsem z upoštevanjem večjih prostorskih celot, kot so kulturne krajine, območja naselbinske dediščine in njihova stavbna dediščina, s prostorsko razumljeno arheološko dediščino in s premičinami, ki so del večjih celot in lokalne skupnosti.

kulturne vrednote, s pojmom kulturne vrednote so poimenovani objekti in območja kulturne dediščine ter kulturne krajine, ki imajo zaradi svoje zgradbe posebne vrednosti. To so oblikovane naravne in kulturne krajine, ki po določilih zakona o varstvu kulturne dediščine izpolnjuje merila za uvrstitve v kategorijo kulturne dediščine (območja in kompleksi, grajeni in drugače oblikovani objekti... kot rezultat ustvarjalnosti človeka in njegovih različnih dejavnosti, družbenega razvoja in dogajanj, značilnih za posamezna obdobja v slovenskem in širšem prostoru, katerih varstvo je zaradi njihovega zgodovinskega, kulturnega in civilizacijskega pomena v javnem interesu).

41.risba: EKO - ogrevanje

Kulturna dediščina je pri pripravi prostorskega plana sicer obravnavana tudi v sistemu poselitve, ki pa ne zajema problematike krajinskega prostora in se omejuje na posamezne objekte nepremične kulturne dediščine. Zato so v obravnavo kulturnih vrednot za prostorski plan države v tej nalogi poleg območij kompleksnega varstva kulturne dediščine v odprtem prostoru zajeti kulturni spomeniki državnega pomena, vključno z naselbinsko dediščino, arheološkimi območji, umetnostno, tehniško dediščino. Merilo za obravnavo kulturnih vrednot v povezavi s sistemom krajine so objekti in območja kulturne dediščine, ki so funkcionalno povezani s krajinskim prostorom (npr. ruralna naselja in obdelovalne površine) ter objekti in območja, ki so pomembni kot strukturna in/ali simbolna prvina krajinske zgradbe in v katerih se izraža človekovo delovanje kot ustvarjanje značilnih, izjemnih, simbolnih ali drugače pomembnih struktur.

kulturna krajina, je krajina, ki se je oblikovala kot posledica človekovega bivanja in pridelovanja hrane. Glede na naravne razmere posameznih predelov slovenskega prostora, predvsem pa glede na naravno reliefno zgradbo in podnebne značilnosti, so se v preteklosti oblikovali različni tipi kulturnih krajin, ki sta jih oblikovali kmetijska raba in poselitev in se medsebojno razlikujejo po oblikah reliefa (obdelovalne terase, delane vrtače), rabi prostora (izmenjava kmetijskih kultur, drobna členjenost parcelne strukture, oblike parcel), umestitvi naselbin v prostor, umestitvi posamičnih arhitekturnih členov (cerkve, gradovi in podobni objekti z velikimi simbolnimi pomeni) ter prisotnosti drobnih vegetacijskih prvin (živice, posamična drevesa, obvodna zarast) in grajenih prvin (zidovi).

migracija, sociologija: prostorska mobilnost (spreminjanje stalnega bivališča) prebivalstva, predvsem zaradi spreminjanja gospodarske strukture, bivalnih zahtev ipd. Za razvoj sodobne družbe je pomembno odseljevanje presežka prebivalstva s podeželsko-agrarnih na mestno-industrijska območja, kar je pripeljalo do urbanizacije, tj. vse večjega zgoščevanja prebivalstva v mestih, in do nastanka velikih mestnih regij (metropolitansko območje). Zdaj je pomembno še preseljevanje iz mestnega jedra v primestje. Pri migracijah razlikujemo notranjo, zunanjo (meddržavno), bližnjo, daljnjo (čezmorsko) migracijo ter priseljevanje in izseljevanje.

morfološka značilnost krajine, oblikovna značilnost krajine. Značilnost njene zgradbe, predvsem naravnega ali ustvarjenega reliefa, površinskega pokrova, parcelnega vzorca.

naravna krajina, obsega dele zemeljskega površja, ki se kažejo v krajinski sliki kot izrazito naraven svet, v katerem teče razvoj po zakonih narave, brez človekovih posegov. Merilo stopnje naravnosti krajine je ohranjenost ekosistema, pri čemer je izhodišče njegovo klimatsko stanje. Pretežno naravno krajino večinoma oblikujejo naravne kakovosti prostora, ki izhajajo iz Naravne ohranjenosti, biotske raznovrstnosti in naravnih vrednot, ter so pomembne tudi za prepoznavnost Slovenije.

naravne vrednote, so poleg redkega, dragocenega ali znamenitega naravnega pojava tudi drug vredni pojavi, sestavine oziroma deli žive ali nežive narave, naravna območja ali deli naravnega območja, ekosistemi, krajine ali oblikovana narava. Naravne vrednote so zlasti geološki pojavi, minerali in fosili ter njihova nahajališča, površinski in podzemski kraški pojavi, podzemne jame, soteske in tesni ter drugi geomorfološki pojavi, ledeniki in oblike ledeniškega delovanja, izviri, slapovi, brzice, jezera, barja, potoki in reke z obrežji, morska obala, rastlinske in živalske vrste, njihovi izjemni osebki ter njihovi življenjski prostori, ekosistemi, krajina in oblikovana narava. Naravne vrednote obsegajo vso naravno dediščino na območju Republike Slovenije.

obcestna vas, ta tip naselitve je prišel k nam z obdobjem načrtne kolonizacije in s časom, ko postane zemljiška razdelitev pravilnejša – ne več na grude, ampak na ozke pasove ali celo »jermene«, nizajoče se ob navadno ravni komunikaciji, ki pomeni ne samo lokalno, ampak predvsem medkrajevno povezavo. Mušič jih okarakterizira kot »v dolgi, ravni vrsti nanizane kmetske domačije z enotno oblikovanimi domovi«. Geografsko gledano pa so obcestna naselja locirana izključno v ravnini, kar pogojuje tloris. Blaznik pa jo opisuje kot skrajno disciplinirana oblika naselitve, ki je brez slehernih likovnih pretenzij, saj se še tako običajni dominantni poudarki umikajo daleč stran in učinkujejo tuje v prostoru. Kljub temu pa je ritmično ponavljanje v zelenje skritih domačij izredno privlačen moment. Zanimivo pri obcestnih tipih je natančno omejena možnost razširitve levo in desno od komunikacije, kar izvira iz lastništva. Kljub temu pa je povsod zadaj še gospodarska pot, ki prereže posest in je javnega pomena ter značilna za vsa prvotna kolonizatorska naselja. Najmlajša tipa vrstnega ali obcestnega naselja pa sta furmanski in kajžarski tip. Čeprav danes ta naselja propadajo, ker se socialna plast spreminja in zaradi višjega življenjskega standarda izboljšujejo stanovanjske razmere.

ohranjanje biotske raznovrstnosti, se v naravi zagotavlja z ohranjanjem naravnega ravnovesja, ki je stanje medsebojno uravnoteženih odnosov in vplivov živih bitij med njimi in z njihovimi habitati.

ohranjanje narave, je dejavnost, katere cilj je ohranjanje biotske raznovrstnosti in varstvo naravnih vrednot v celotnem slovenskem prostoru, vključno s poselitvenimi območji.

preobrazba krajine, je spreminjanje njene zgradbe, predvsem vidnih značilnosti in sicer bodisi kot posledica spremenjenih načinov gradnje ter tehnik pridelovanja hrane in drugih oblik rabe tal bodisi

42.risba: EKO - razvoj

kot posledica opuščanja rabe. Spremembe krajine je mogoče opredeliti kot strukturno stanje, ki je nastalo bodisi po določenem namenskem ali naključnem ukrepu, se pravi spontano.

populacija, večja skupina osebkov navadno iste vrste, ki živi na istem prostoru, kraju

prepoznavnost krajine, je skupek značilnosti krajinske zgradbe in njenih simbolnih pomenov (vrednosti), po katerih je neko krajinsko območje mogoče prepoznati.

razvoj krajine, je preurejanje, obnavljanje ali ohranjanje prostorskih razmerij v krajini zaradi umeščanja novih ali posodabljanja obstoječih dejavnosti z upoštevanjem zatečenih naravnih in kulturnih značilnosti v krajini.

suburbanizacija, širjenje mestnih gradenj v okolico zaradi možnosti nakupa zazidalnih parcel, ugodnih cen zemljišča ipd.; pri izenačevanju z mestnimi razmerami širjenje urbanizacijskega pritiska na podeželski prostor, tudi na prej nedotaknjena in rekreacijska območja.

urbanizacija glagolnik od urbanizirati, hitra, obsežna urbanizacija; urbanizacija naselij, vasi / urbanizacija kmečkih hiš; urbanizacija pokrajine / urbanizacija prebivalstva; urbanizacija življenja / stopnja urbanizacije stopnja naseljenosti, določena z deležem mestnega prebivalstva, grad. industrializacija gradnje uvajanje industrializirane gradnje

vodonosnik, del kamninske mase, ki vsebuje vodo in jo prevaja

varstvo krajine, prizadevanje za ohranjanje ali vzpostavljanje določenega stanja krajine.

vplivi na krajino, so vplivi, ki se nanašajo na kakovosti opredeljene kot vidne oz. kulturne kakovosti okolja, na krajinsko zgradbo, torej predvsem na morfološke značilnosti krajine.

vzdržen prostorski razvoj, je razvoj, ki omogoča zadovoljitev potreb sedanje generacije tako, da ne ogroža naravnih dobrin, zdravega okolja, kulturnih ter drugih vrednot in s tem daje možnosti razvoju prihodnjih generacij.

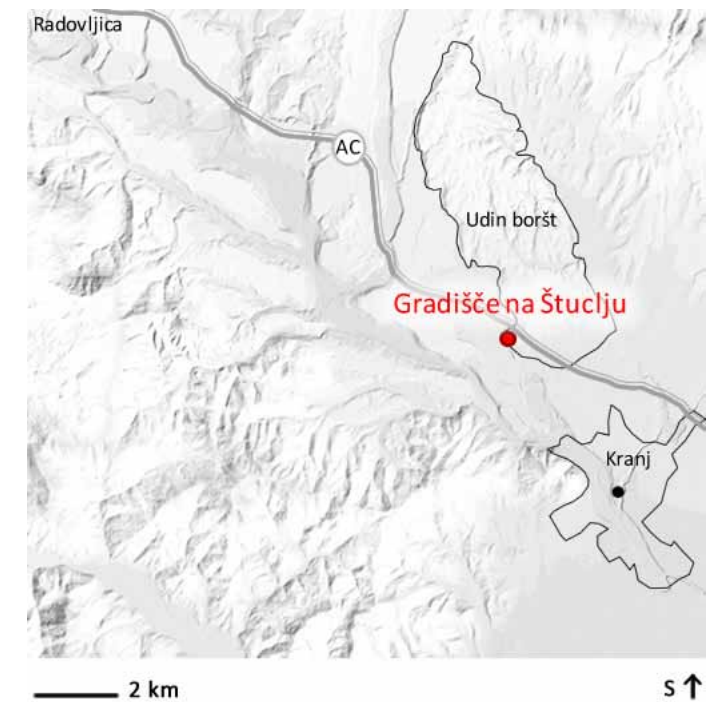

43.risba: EKO - dom

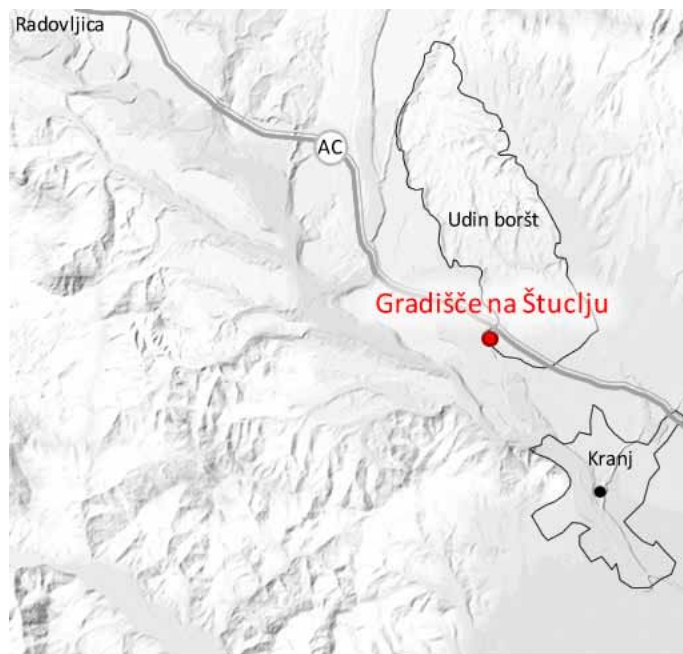
2.3 TURISTIČNE PRIVLAČNOSTI KONGLOMERATNEGA KRASA

2.3.1 UDIN BORŠT - ZGODOVINA

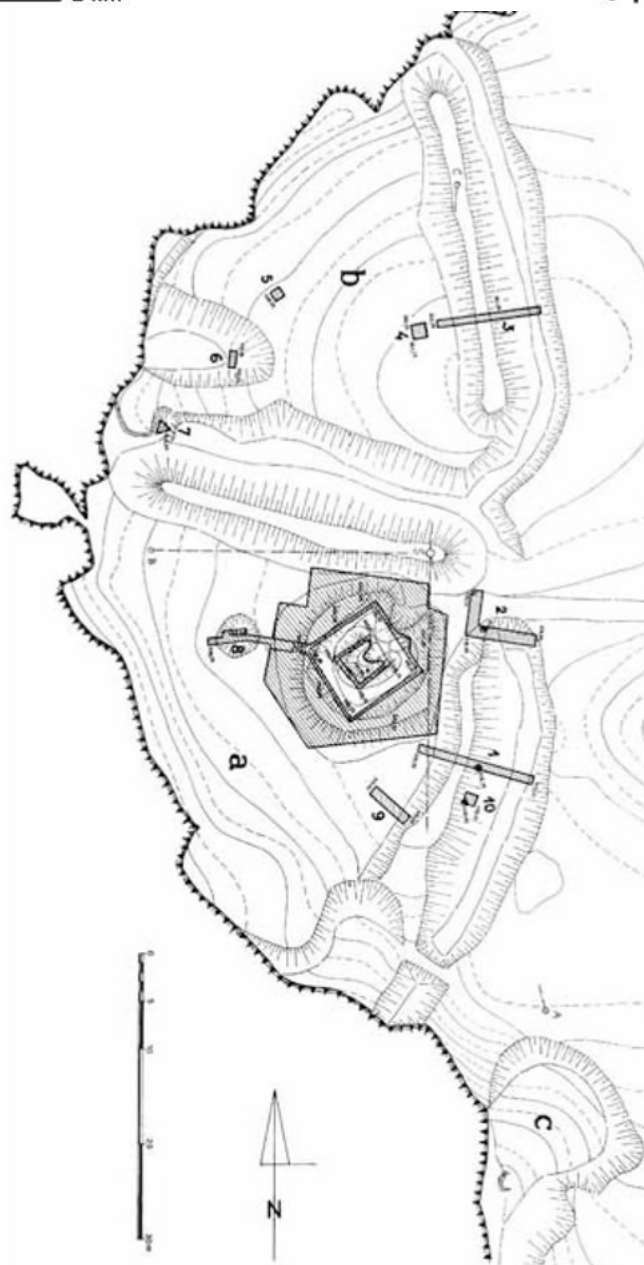
Na podlagi najdb na gradišču Pivka pri Naklem gre sklepati, da so to okolje poseljevali že v kameni saj je bila tu odkrita tudi kremenova puščica. V bronasti dobi pa je na sotočju Save in Tržiške Bistrice stala prazgodovinska naselbina, ki s svojim imenom Gradišče s koto 471 še sedaj opozarja na utrjeno naselje. Te poselitve v obliki naselja na hribu obdanega z obrambnimi nasipi so za slovensko ozemlje značilna zlasti za železno dobo. Takrat tudi v Udin borštu in njegovi ožji okolici zasledimo dokaj gosto poselitev (Arhovo gradišče, Klemenčevo gradišče v bližini Letenic, gradišče pri Seničnem, gradišče Štucelj nad Polico pri Naklu - močno utrjeno še v poznoantičnem času). Gradišče nad Pivko pri Naklem je bilo na 20 m visoki labornati pečini, ki prepadno pada proti severu in zahodu, kjer poteka »stara cesta«. Proti vzhodu, v notranjost gozda sta branila dohod na gradišče globoko izkopan jarek in visok ilovnati nasip v obliki polkroga. Gradišče se je delilo na dva dela: v glavni in pomožni. Med njima pa je potekal globoko izkopan obrambni jarek. Gradišča so bila za tisti čas tipična oblika naselja, ki so bila obdana z enim ali več obrambnimi nasipi ter jarki. Običajno so stala na vzpetinah s katerih so imeli razgled na okolico, hkrati pa jim je težje dostopen položaj nudil dobro podlago za obrambo. Ker so se v železni dobi ljudje večinoma preživljali s kmetijstvom so imela gradišča običajno tudi dovolj veliko kmetijsko zaledje. Zato je bil Udin boršt v tem času verjetno izkrčen vsaj v bližini naselbin. Zaradi slabe prsti pa so bili tam verjetno pašniki - na ravnini okoli Dupelj pa so bile boljše razmere za poljedelstvo. Prebivalce železne dobe pa so okoli 3.stol.pr.Kr. zamenjali s severa in vzhoda prodirajoči Kelti, ki so se pomešali z avtohtonim prebivalstvom. Pripadali so t.i. mokronoški skupnosti. Pomembno prelomnico z vidika poselitve pa je pomenil prihod Rimljanov sredi 1.stol.pr.n.št. ko so si Rimljani podjarmili Tavrisko. S tem pa se je poselitev iz višinskih utrd premaknila na ravnine. Gradišča so v nekaj desetletjih popolnoma opustela, ljudje pa so se premaknili v mesta in manjše kraje ob glavnih cestah. Tak poselitveni vzorec pa prisoten še danes. Pred dokončno vojaško osvojitvijo Tiberija leta 11 pr.Kr. in tudi še po zadušitvi ilirsko panonskega upora leta 9 do 6 pr.Kr. je ta prostor pripadal kraljestvu Norik. Ta paradržavna tvorba, ki je združevala 13 plemen je bila od leta 16 pr.Kr. klientelna država rimskega imperija, od nekako leta 45 po Kr. pa ena od njegovih provinc. Ob koncu Avgustove vladavine (l.14 po Kr.) pa je spadal v provinco Pannonio (od Trajana dalje Pannonio Superior). Ta ureditev, ki je omogočala vojaško prisotnost je nedvomno že vsebovala spoznanje o strateški pomembnosti področja, ki varuje dostope v Italijo z vzhoda. V drugi polovici 2.stol.po Kr. je vse skupaj prišlo v sklop X. italske regije (Venetia et Histria). Ob vdoru Kvadrov in Markomanov l.166 po Kr. so spoznali, da je to ozemlje bistvenega pomena za varnost Italije. Tako je razvoj sledil vse bolj defenzivni politiki države, ki je postopoma pripeljal do tega, da se je izoblikovala vojna krajina s sistemom zapornih zidov, utrd, stolpov in straž. Velja pa omeniti, da je bil Kranj ena od postojank prek katerih se je uveljavljala romanizacija neposredno iz Italije. To priča tudi stražni in opazovalni stolp na zahodnem delu Udin boršta nad Pivko pri Naklem. Obrambni stolp kaže kvadratno tlorisno zasnovo 10 x 10 m z debelino zidu 2 m. Iz ruševin se je dalo sklepati, da je bil zid stolpa zidan iz oblic, obdelane labore in peščenjaka, delov nagrobnikov z napisi in dela kamnite pepelnice. Ugotovljeno je bilo, da so uporabljali gradivo iz zgodnje antične nekropole, ki je bila domnevno na mestu današnje vasi Pivka. V notranjosti obrambnega stolpa je bila debelejša plast oglja (jesen, jelka, bukev, hrast), ki kaže na lesene dele stavbe in v njej večje število različno oblikovanih železnih puščičnih osti, ki dokazujejo način in okoliščine, kako in kdaj je bil objekt razrušen. Zgrajen je bil po vzoru antične in bizantinske vojaške tehnike; imel je svojo varovalno in nadziralno funkcijo ob križišču tovornih poti. Na osnovi najdenih različnih železnih puščic pa sklepamo, da so objekt razrušili Slovani v 7.stoletju, v času njihovih prvih naselitvenih navalih na Gorenjsko. Prazgodovino Udin boršta pa izvemo velikokrat le v pravljicah in povestih, ker sledove časa ne hrani noben pergament. Med ljudmi živi vest, da je na zahodnem delu Udin boršta (sedanje naselje Bistrica, Naklo, Duplje, Strahinj) stalo veliko jezero. Celo župnik Blaznik je poročal, da je bil pred več leti našel stari Lesnikar v skalo vtrjeno železo kamor so pripenjali ladje. Vzhodni breg na jezeru je bil tam, kjer vzvišen greben (v Ločinah) loči Nakelsko polje od Struževskega. To zavoro – pravijo – so Lahi prekopali in jezero je izteklo v Savo. Še sedaj se vidi ta predor imenovan Temnik, to je ozka dolinica in v njej veliko razmetanega skalovja. Pravljico pa potrjuje podoba Nakelske kotline: od spodaj navzgor izlizano skalno obrežje, prodnati nanos, ugreznjen svet v Podbrezjah kaže na to, da je Bistrica nekdanj tekla v Naklsko jezero. Da je tod pljusnalo včasih večje vodovje pa priča tudi sv. Nikolaj kamor je posvečena Strahinjska cerkev. Kajti njegova svetišča stojijo večinoma ob jezerih in rekah. Pa tudi imena tod naokoli kažejo na vodeno preteklost: Struževo (Sterževo) – ležeče v strugi katero je voda izgrebla pri odtoku iz jezera, Okroglo – otok obdan okrog in okrog z vodo, Pivka – kraj kamor hodili iz višine napajat živino, Naklo – vas na kalu t.j. na luži. Dandanes pa se geologi čudijo fenomenu fosilne struge ker so odkrili strme zglajene konglomeratne stene in bloke nekdanj jezerske pokrajine (že leta 1997 so namreč na pobudo geologov ovrednotili fosilni savski kanjon in ga uvrstili med predloge naravnih vrednot državnega pomena

7. slika: Gradišče na Štucelju - izkopanine Valič, A., (1968): Gradišče nad Pivko

s ↑

8. slika: Gradišče na Štucelju, risal:P.Fister Valič, A., (1968): Gradišče nad Pivko

pri Zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine v Kranju). Ljudska pripoved nam govori tudi, da so tod stali še trije gradovi. Prvi je stal na vzhodni strani Strahinja ob robu Vojvodin boršta. Z »Belega gradu«, tako ga je imenoval narod se je gospoda baje vozila v čolnih k božji službi v Strahinjsko cerkvico. Jamo v katero pa se je grad (zaradi) pogreznil pa je prerasla goščava. Poleg tega nosi kraj še ime pr` »Pustem gradu«. Drugi grad se je dvigal med Strahinjem in veliko cesto kjer se širijo njive »v Dolci«. V grajski kleti, katera se neki še nahaja tam pod zemljo, čaka sodec denarja srečnega iskalca. Tretji grad pa je čepel na Savskem bregu v Vinicah. Tudi o tem gradu ni več sledu – le prastara vinska trta še životari med skalnimi parobki – ostanek grajskega vrta. V 7.in 8.stol pa so se med staroselce pomešali še Slovani. In šele v 12. in 13.stol. so se iz samotnih kmetij počasi oblikovala naselja kot jih poznamo danes. Nastala so na stiku gozdnatega gričevja na ježah zakraselih teras ali ob robu rodovitne ravnine (na nadmorski višini 400 in 520 m). Pri tem pa je igrala pomembno vlogo tudi izjemna prometna vloga (Jantarska pot in rimska cesta). Prva listina, ki omenja te kraje pa je listina iz leta 1205in 1208 in omenja dupljanske viteze kot priče. Prepis se nahaja v Vetrinjski kopalni knjigi. Druga je listina z dne 23.marca 1246 in omenja vas Duplje in v kateri Henrik iz Greifenfelsa odstopa samostanu opata Herbranda eno kmetijo v vasi Duplje. Originalno listino se hrani v arhivu v Celovcu. Tretja listina z dne 2.februarja 1374 in se nahaja v arhivu Slovenije v Ljubljani pa govori o prodaji zemljišča v Žejah. Leta 1396 je dal vojvoda Vilijem gozd v upravo mestu Kranju, pridržal pa si je lovsko pravico, ki je ni imel le v tem gozdu temveč na veliko širšem ozemlju (meja je potekala po Tržiški Bistrici do Tržiča, nato preko Kriške gore, Kukovice, Tolstega vrha in Storžiča do Kokre, po tej reki pa navzdol do izliva v Savo in po Savi navzgor do Tržiške Bistrice). Ljudje so se v jamah Udin boršta skrivali pred Turki in vhode »zadelavali« in vgradili celo vratca (čepprav so turki večkrat oblegali naše kraje so l.1471 in 1473 opustošili tudi Kranj ter prešli naše kraje tudi l.1529 ko so oblegali celo Dunaj). Turke pa omenja tudi Valvasor, ki pravi, da turška nevarnost še ni povsem minila. Pa tudi pred Pesoglavom, ki je bil pol človeka pol psa, so pribežali v Arneševu luknjo, da bi se skrili; Pesoglav pa je za njimi splezal po srobotu, toda ubežniki so ga odrezali in Pesoglav je padel ter se ubil. Tako pravi pravljica. Pravljica pa nam pravi tudi, da je bil ves svet pod nekdanjim jezerom prepreden z jamami (glede na raspored jam in pripovedke so to jame v Udin borštu, jame na Okroglem in Zadraška jama). Skratka pravljica pravi da so vstopali skozi jamo in prišli v popolnoma nov svet podzemlja, ki ga zlepa ni bilo konec in potem zopet po dolgem času na plano na popolnoma drugem svetu spet ven. Veliko teh jam in vrtač, ki pa žal niso več povezane pa si lahko ogledamo še danes. Čepprav so spodmoli (oboki nad jamami) vedno manjši zaradi zadenjske erozije in krušenja skal, ki je sicer značilno za ne popolnoma trdno sprijet konglomerat. Udin boršt pa je splošno veljal za zelo nevaren kraj. Do leta 1568 so morali, dokler niso dobili svoje fare, iz Gorič pokopavati mrliče v Naklem. Goriče so na nasprotni strani Udin boršta, dobrih 10 km oddaljeno od Naklega. Pod iz Gorič v Naklo je vodila, kot je zapisano skozi »nevarni Vojvodin boršt« Udenwald, kot ga imenuje Valvasor meri po dolžini eno uro in pol hoda v širino pa pol ure. In zgodovinski viri pravijo, da ob nastajanju fevdalnih gospoств obravnavni kompleks ni bil dodeljen fevdalcem temveč si ga je pridržal vladar kot kronsko zemljo. Krčenje gozda pa je potekalo v smeri od Tržiške Bistrice proti vzhodu k vasi Naklo in od Kranja proti severu od potoka Bela na vzhod in zahod proti Tenetišam in Goričam. Tako se je izoblikoval sedanji Udin boršt. Meščani mesta Kranj so smeli v Udin borštu sekati le poškodovana drevesa, ki jih je podrl veter ali poškodoval sneg. Leta 1521 je Karel V. odvezel mestu gozd in s tem so meščani izgubili tudi vse pravice drvarjenja. Navojvoda Karel (1564-1590), po katerem je gozd tudi dobil svoje ime Vojvodin boršt (Herzogsforst), je želel izboljšati gospodarstvo z gozdom in je postavil višjega gozdarja s sedežem v Radovljicim, nato pa v Ljubljani. Njemu so bili podrejeni gozdni čuvaji Udin boršta. Za preživljanje so jim bile dodeljene tako imenovane "lovske kmetije", ki so bile proste dajatev. Razen tega so čuvaji dobivali še letno plačo 4 goldinarje, par čevljev in zelen klobuk. Varovati in gojiti so morali divjad in zatirati zveri, zlasti volkove in rise. Nadzorovali so, da so drvarili le tisti, ki so imeli to pravico od deželnega kneza. Med uživalci drvarjenja so bili samostan Velesovo, kranjski grad Kieselstein, kranjski župni vikarji, državni zakladničarji in višji rudarski sodniki, nadalje 59 kmetij in sicer 11 iz vasi Rupa, 22 iz Primskovega, 7 iz Gorenj, 16 iz Britofa in 3 iz Orehovelj in so spadale pod državni katedralni zemljiškogospodski urad. Vasi Naklo in Primskovo sta imeli pravico pospravljati polomljeno drevje in klestiti vejnike za živinsko krmo. Za odškodnino so dajali vsako leto deželnemu knezu odvetniščinno, določeno število piščancev in jajc. l.1585 Drevja pa niso sekali le kmetje, ki so imeli to pravico, temveč tudi neupravičeni, ki jih je bilo vedno več. Nič niso zalegle prepovedi in stroge kazni. Sredi 17.stoletja je deželni knez dovolil izkoriščati gozd podložnikom iz 19 vasi (Rupa, Primskovo, Gorenje, Britof, Orehovlje, Malo in Veliko Naklo, Pivka, Duplje, Struževo, Zadruga, Žiganja vas, Letenice, Tenetiše, Sebenje, Srakovlje, Breg in Šenčur. Ti podložniki so smeli pobirati dračje, pridobivati steljo od podrhtih iglavcev, kositi nastilj in resje ter pobirati gozdne sadeže. Vse to pa je povzročilo vedno hujše pustošenje gozda ter tudi propadanje divjadi. K slednjemu pa so pripomogli še divji lovci, ki so bili tudi iz plemiških vrst. Stanja niso izboljšale niti hude kazni. Kmetu, ki so ga zasačili pri divjem lovu so iztaknili oči.

Neko poročilo iz leta 1666 pravi, da tedaj ni bilo videti skoraj nobene visoke divjadi. Naslednje leto 1667 je Leopold I. prodal Udin boršt z vsemi pravicami takratnemu deželnemu glavarju grofu Turjaškemu Volku Engelbertu. Ta je dovolil se kati drva, grabiti steljo in drugo samo tistim, ki so mogli dokazati, da imajo to pravico že od prej. To so bili nekateri podložniki nekdanjih državnih zemljiškosposodarskih uradov v Naklem, Primskovem, župnišče v Naklem ter 57 podložnikov iz vasi Šenčur. Ti so dajali za odškodnino po gruntu 2 mernika ovsa. Prašiče je smelo pasti le še 27 kmetov iz raznih vasi ob robu gozda in ti so morali dajati 1 gnjat ali namesto nje denar. Udin boršt za Turjaške kneze ni bil donosen, zato so ga v drugi polovici 18.stoletja razdelili in dali v zakup kmetom. Okoli leta 1780 je bil izdelan načrt, da se Udin boršt razdeli med 400 udeležencev, ki bi plačevali Turjaškemu knezom zakupnino. Zaradi spora, kdo je upravičen dobiti delež, se je ta zamisel uresničila šele 1804, ko so gozd razdelili in dali v zakup kmetom. V prvi polovici 10.stol. je bilo v gozdu 1441 deležev. Imeli so jih kmetje iz 32 vasi ter grad Kieselstein, hiša baronov Egkhov (grad Brdo) in Jurij Engelman. Vasi so bile: Sebenje, Žiganja vas, Breg, Zadruga, Duplje, Strahinj, Naklo, Pivka, Struževno, Bitnje, Rupa, Kokrica, Bobovek, Ilovka, Predoslje, Primskovo, Gorenje, Britof, Šenčur, Srakovlje, Orehovlje, Mlaka, Tenetiše, Retnje, Novaki, Zavode, Letenice, Kamnek in Golnik. Z zemljiško odvezo po letu 1848 pa so kmetje pravi lastniki gozda. V 19.stoletju pa se je tu močno razširilo rokovnjaštvo (posebna oblika razbojništva na Gorenjskem). Živeli in skrivali so se po jamah. To so bili največini vojni ubežniki in skrivači, ki niso hoteli obleči vojaške suknje. Tako so bila tri obdobja močnejše dejavnosti rokovnjaštva. Prvo je bilo pod Francozi, ki so ta pojav deloma zatrli, 1825-1843 pa se je spet razmahnilo. Eden najbolj znanih rokovnjačev tistega časa pa je bil Veliki Gorga iz Udin boršta. Tretje obdobje pa je bilo v letih 1848-1853, nakar je vojska rokovnjaštvo dokončno zatrla. Za časa Francozov pa se niso v jamah skrivali le rokovnjači temveč tudi okoliški vaščani s svojim premoženjem in pridelki, da jih ni zasegla francoska vojska. Še konec 19.stol. so pri Boltarju hranili železna vrata, ki so nekoč zapirala Arnešovo luknjo. Udin boršt je s časom zelo spremenil svojo podobo. Danes v gozdu prevladuje rdeči bor 60% vsega drevja, smrek in jelk je skupaj 30%, listavcev pa komaj 10%.

2.3.2 ROKOVNJAŠTVO

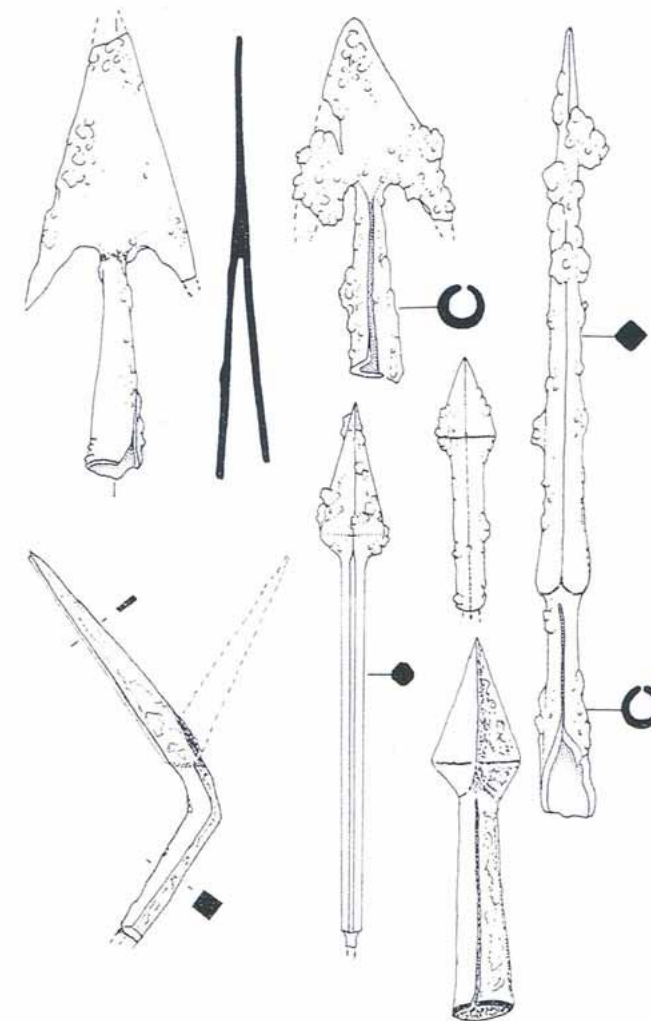
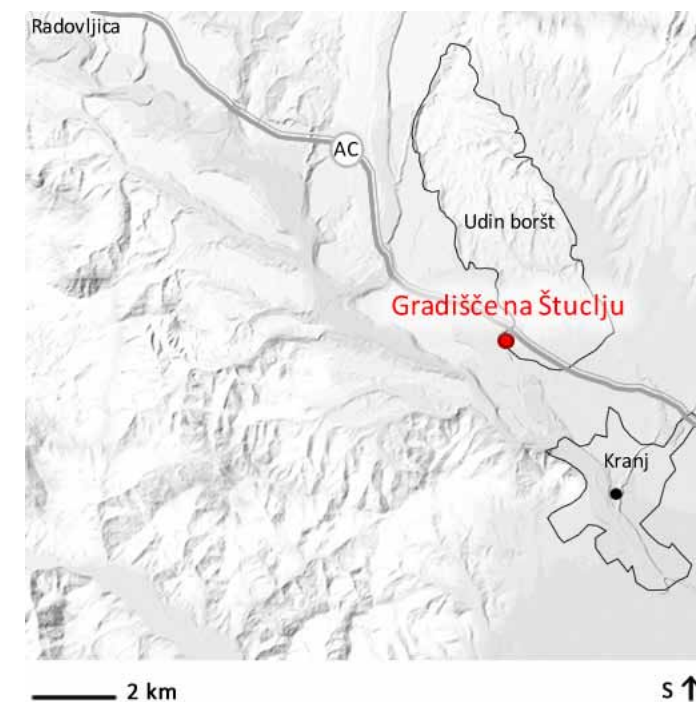
Rokovnjaško gibanje v zgodovini zasledimo v treh večjih valovih. Pojavi se v 18.stoletju. Prvi val je trajal do konca francoske okupacije (1813), drugi med leti 1825 in 1843 (v tem času so bili v Udinborštu znani rokovnjači Veliki Grga, Dimež in Črni Jurij), tretje obdobje pa je bilo med leti 1848 in 1853, ko je rokovnjače dokončno uničila avstrijska vojska. Takrat so v državi uvedli dobro organizirano orožništvo (danes policija), ki je uvedlo red in mir.

2.3.2.1 KDO SO BILI ROKOVNJAČI

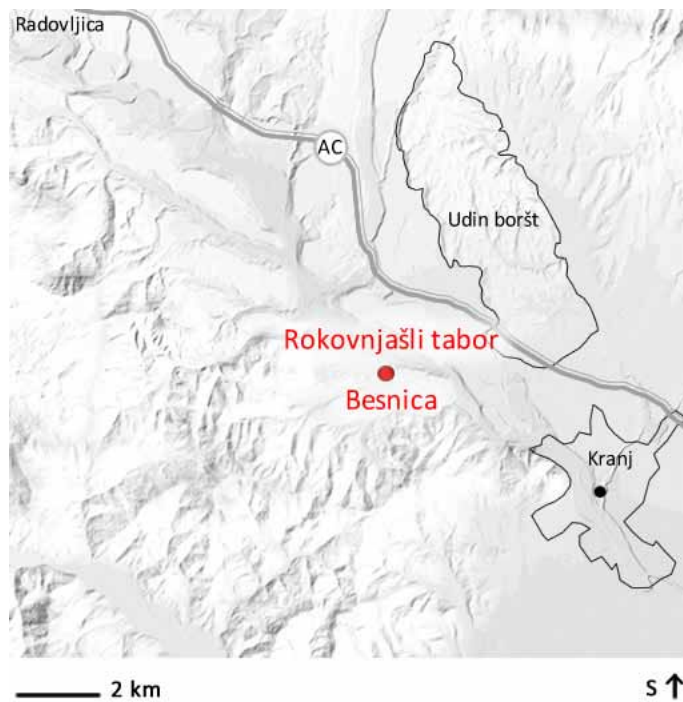
Rokovnjači so bili prava nadloga deželi. Po malem so beračili, po malem kradli in s silo jemali. V rokovnjaško družbo so zahajali vojaški begunci, skrivači, roparji in falirani študentje. Živeli so kot »kranjski cigani«, njihovo najljubše zavetišče pa je bil ravno Udin boršt. Od francoske zasedbe (leta 1810) je bilo rokovnjačev vedno več in nastopali so vedno predrznejše. Pridružili pa so se jim še delomrzneži in dezertarji. Prvi kranjski ropar o katerem se je pisalo je bil Anže Košir imenovan Hudi Kljukec. Rodil se je na Jami pri Kranju leta 1652. V letih 1670-1680 je bil vodja največje tatinske in roparske tolpe na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Pozneje se je pokesal svojih grehov, se poročil z bogato nevesto, ki mu je rodila pet otrok, ter postal zelo ugleden kmet in gostilničar daleč na okrog. Okoli leta 1820 je rokovnjaško rogoviljenje nekoliko potihnilo, toda še bolj silovito se je razmahnilo s prihodom Velikega Grga, Dimeža in Črnega Jurija. Do tedaj pa so jih ljudje imenovali le roparji ali »ravbarji«. S prihodom prej omenjenih razbojnikov pa se jih je prijelo stalno ime rokovnjač pa tudi plajšar ali malhar itd. Rokovnjaška »metropola« kot jo navaja J. Benkovič je bila ob kranjsko-štajersko-koroški meji nad izvirom Savinje in Kamniške Bistrice, tam je imel svoj sedež rokovnjaški »papež«. Drugje pa so bile podružnice in Kranjska podružnica je bila v Udin borštu. Tako se iz poročil kranjskega glavarja Paukerja avgusta 1851 razbere, da Dimež ogroža ozemlje od Loke do Tržiča, od Hrušice do Smlednika in Kamnika.

2.3.2.2 ZAKAJ SE JE TOLIKO LJUDI ODLOČILO ZA ROKOVNJAŠKO ŽIVLJENJE

Skrb za življenje in imetje podložnikov je bila močno zanemarjena že pod avstrijsko oblastjo. Država pa je imela na zunanjih mejah vojsko, ki je skrbelo za obrambo pred zunanjimi sovražniki in se ni preveč ukvarjala z obrambo pred kršilci javnega reda in zakona. Z letom 1810 pa Kranjska preide pod francosko oblast. Nekateri Avstriji zvesti uradniki v mnogih krajih kmetom razdelijo orožje s katerim pa niso znali prav dobro ravnati. Nekateri so se zaradi upora francoskemu gospodarju zbrali in bežali v gozdove, gore in od tam povzročali nemire. Francozi so kasneje za svojo vojsko nabrali novince in le ti so velikokrat bežali v gozdove. Mali kmet sredi 19.stoletja po večini tlačan pa je zaradi tega plačeval krvni davek, ko je služil v tujih vojskah. Vsi odvečni sinovi so morali za dolgih 14 let v vojsko.

9. slika: Gradišče na Štuclju - najdbe Valič, A., (1968): Gradišče nad Pivko

Država je po potrebi terjala od občin določeno število rekrutov in kdor ni imel svojega posestva ali ni bil obrtnik ali pomočnik, je moral služiti vojsko. Zato so za vojsko godni fantje ob »novačenju« uhajali v gore ter se tam prebijali, dokler ni minila nevarnost. Tako se je močno povečalo število ljudi, ki so morali živeti od sile in ropanja. Tudi pastirji in drvarji so bili po večini taki skrivači. Nekaterim pa je tak način življenja ustrezal in so ostali rokovnjači do konca svojega življenja.

2.3.2.3 PREHODNOST KRANJSKE DEŽELE

Meje Kranjske na severu s Koroško so potekale po gorah nad Kamniško Bistrico do Solčave in Gornjega Grada, s Štajersko pa po gorah do Motnika. Ob prelomu 18. in 19. stoletja so bile povezave Kranjske s Štajersko in Koroško slabe. Glavni prometni povezavi sta bili po dolini Kokre čez Jezersko na Koroško, po Črni čez Črnivec na Štajersko. Kamniška Bistrica in Solčava sta bili še povsem odrezani od sveta. Onkraj Kamnika po Mekinjskem polju do Strahinj se raztezal gozd. Prav tako so bili obsežni in težko prehodni gozdovi na Jelovici, Črnem grabnu, Jermanovih vratih, kjer so rokovnjači najpogosteje skrivali. Iz svojega skrivališča v Udin borštu pri Kranju so s stalnim premikanjem obvladovali vse prometne poti čez Ljubelj, Jezersko, Črnivec, Trojane. Znano je tudi njihovo skrivališče v Kamniški Bistrici, tako imenovane »rokovnjaške luknje« in manj znana Dimežova luknja na desnem bregu reke Save v besniški dolini. Gotovo je, da so dobro poznali vse prehode proti Kokri, na Jezersko in v Logarsko dolino. Prave varnosti v gorskih krajih na Kranjskem ni bilo. Tovorniki in vozniki pa so se družili v skupine, da so lahko odbijali napade. Posamezno pa so po cestah hodili le vandrovc, ki jim ni bilo kaj jemati. V teh okoliščinah življenje prebivalstva ni bilo lahko. Na eni strani ga je stiskala oblast, na drugi pa so terjali svoj davek tudi rokovnjači. Večjih kmetij s številnimi posli se niso lotevali. Tam so »sneli« le kako živinče. Pri manjših kmetih pa so iskali zavetje in skrivališče kadar je bilo potrebno.

2.3.2.4 ZAKAJ KMETJE ROKOVNJAČEV NISO IZDAJALI

Čeprav so bile na rokovnjače razpisane nagrade, da kdor pove ali pokaže, kako bi se prišlo tatinski tolpi na sled je bil splošno znan komentar »da bi bilo goldinarje dobro zaslužiti, ali nevarno se je spuščati v spopad z rokomavhi«. Kot opisujeta J. Jurčič, J. Kersnik v ROKOVNJAČI-ih: »Bilo je na semanji dan leta 1810. Na sramotnem odru na vzvišenem kamnu pred mestno hišo stoji obsojenec. Dva čevlja visok, tako da se je videl po celotnem trgu. Na prsni pa je imel tablico z napisom TAT.« Po tedanjem kazenskem zakonu je moral tri dni zapovrstjo po eno uro stati na kamnu, razpisana nagrada pa je bila 60 goldinarjev. Toda ljudje so se bali, ker niso vedeli, koliko jih je, kdo so in kje se nahajajo. Kmet ni šel v boj proti nevidnemu sovražniku. Rokovnjači pa so se vedno kar na lepem pojavili, pobrali in izginili. »Nikoli se ne ve kdo je rokovnjač. Podnevi hodi za plugom, kmet je, kakor smo drugi, ponoči pa je rokovnjač!« (J. Jurčič, J. Kersnik ROKOVNJAČI)

2.3.2.5 OD KOD IZVIRA IME ROKOVNJAČ

Imen za naše ljudske »junake« je več: rokomavh, rokovník, rokomavs, plajšar, malhar ... Zelo pogosto se poimenovanje začne z besedo ROKA. Zaradi stroge vojaške organiziranosti in iznajdljivosti so se pojavljali in izginjali kot »kafra«. Zato ni bilo čudno, da so ljudje verjeli, da se rokovnjači s pomočjo roke nerojenega otroka lahko naredijo nevidne. To več sto let staro ljudsko verovanje pa je znano po vsej Evropi. Izvor imena malhar pa je povezano z besedo malha, kar pomeni velik notranji žep moškega suknjiča. V teh žepih so se znašle nakradene stvari. Lahko pa izvor besede iščemo tudi v tem, da so malho ali torbo nosili čez ramo samo tisti, ki so bili najbolj zvesti rokovnjaškemu stanu.

2.3.2.6 KAKO SO SE ROKOVNJAČI MED SEBOJ SPORAZUMEVALI

Rokovnjači so se vedno radi pomešali med ostale vaščane in znali ostati prikriti. Pri tem jim je pomagalo več stvari. V vseh letih skrivanja pred oblastjo so dodobra usvojili maskiranje obrazov, preoblačenje iz revnih in obratno. Tako pripoveduje P. Bohinjec v povesti pod Krivo jelko: »In vendar je bila to ljubica poglavarja rokovnjačev, Velikega Groge. Samozavestno je stopala poleg njega in njena obleka je bila dragocena. Čez dan pa je hodila okrog pohuljena, ni se sramovala hoditi od hiše do hiše s piskrom na hrbtu, ki ni bil le upognjen ampak tudi puklast. Ali zdaj, v sredi noči, v sredi Udin boršta jo vidimo napravljen kot zamorsko kraljico...« Med seboj so govorili jezik, ki so ga znali in razumeli le stalni člani rokovnjaške družine. Nekatere besede so bile poznane le najožjim sodelavcem poglavarjev Velikega Groga, Dimeža in Črnega Jurija. Tako so velikokrat uporabljali stavek: »Hlibej bonov, da se nihto na zašmalaš«, ko so se v gostilnah pomešali med ostale vaščane. V prevodu to pomeni: »Dobro pazi, da se ne zagovoriš.« Rokovnjaški jezik je imel le za najbolj pogoste samostalnike in glagole tuje besede, ki so jih po svoje sklanjali, mešali s slovenskimi vezniki, prislovi, zaimki. Besed, ki so bile vzete iz nemškega, latinskega jezika ali pa celo izmišljenih, skupaj ni bilo veliko. Toda dovolj, da je bil govor nerazumljiv človeku, ki tega tajnega jezika ni poznal. Če pa so kake besede postale preveč znane, so jih takoj zamenjali. Uporabljali so dogovorjene znake.

10. slika: Gasparijeva upodobitev rokovnjaškega tabora Stariha (2001)

Veliki trije poglavarji rokomavhov na Kranjskem so se dali prepoznati tako, da so nad glavo dvignili levico z razklenjenimi prsti. Oglašali so se s piskom, podobnim klicu ptice kanje. Če so bili v bližini orožniki, so pomagači rokovnjačev na veje dreves navezovali trakove, rute. Tudi pri štetju naplenjenega blaga souporabljali svoje izraze, in sicer: ena = un, dve = don, tri = tron, štiri = sipe, pet = lipe, šest = bele, sedem = bače, osem = kupi, devet = grude, deset = renk.

2.3.2.7 KAKO JE BILA ROKOVNJAŠKA DRUŠČINA ORGANIZIRANA

Vse je temeljilo na strogi disciplini in vojaški ureditvi. Imeli so stalne poglavarje. Eden izmed njih je bil tudi Dimež. Le ti so okoli sebe zbrali le od šest do dvanajst sodelavcev, ki so jim najbolj zaupali. Imenovali so jih kapitani in so bili edini, ki so smeli preko rame nositi malhe. Ti ožji sodelavci poglavarjev so razpredali svoje mreže pristašev po vsej deželi in vodili akcije, ki so jih organizirali poglavarji. Kazni za nepokorščino, izvajanje akcij brez dovoljenja nadrejenega, kraje in napade na revne ljudi so bile zelo stroge. Nemalokrat so se končale s smrtno obsodbo.

2.3.2.8 KDO JE BIL DIMEŽ – SLOVENSKI ROBIN HOOD?

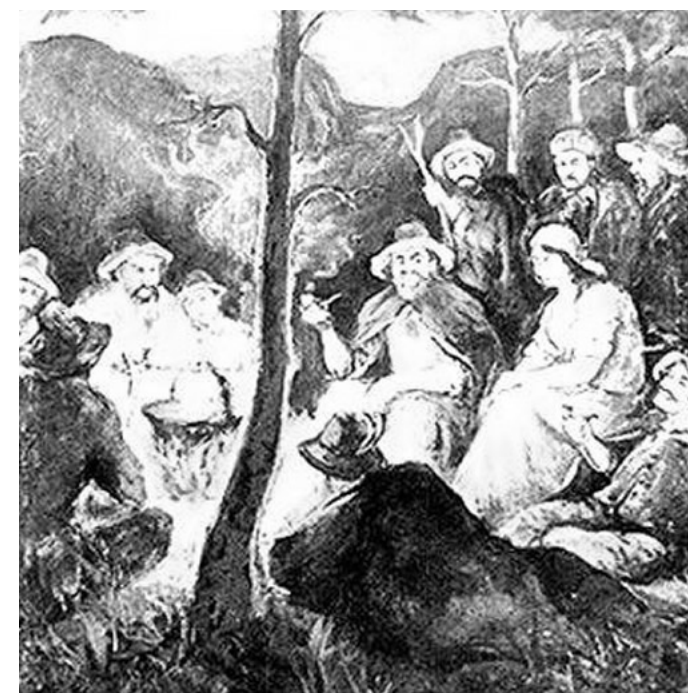
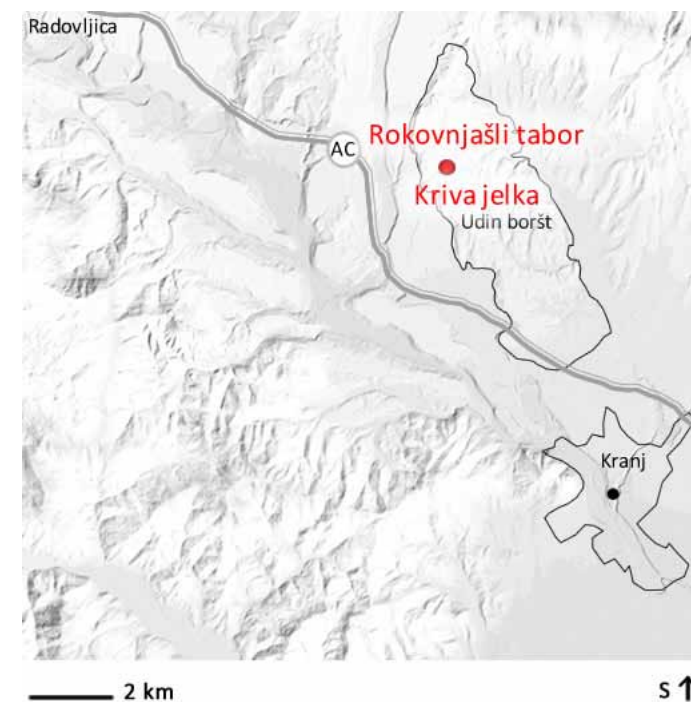
Gorazd Stariha v Zgodovinskem časopisu navaja, da se je Franc Zihelr (kasneje Dimež) rodil 2.12.1827 na Gorenji Savi pri Kranju kot nezakonski otrok matere Jere Zihelr po domače Dimci. Kranjski okrajni glavar pa je še zapisal, da je bil Dimežev oče Travnov Janez, ki je pripadal eni najstarejših kranjskih rokovnjaških družin. Glede na to, da naj bila z materjo revna in oče rokovnjač je bil Franc že kot otrok zaznamovan z rokovnjaško usodo. Menda, da je ukradel lastni materi prihranke in priznal dejanje...to pa je bil že začetek rokovnjaštva. Odšel je študirat v Ljubljano. Resen študij ga ni zanimal, zato so ga izključili iz šole. Po vrnitvi domov pa je zapravljal svoj čas na različne načine in temu je sledilo služenje vojaščine. Niti najmanj mu ni dišalo, da bi se za dolgih štirinajst let, mogoče celo šestnajst let, odpovedal svojemu načinu življenja. Rad je pohajal po gostilnah, osvajal dekleta in nasploh lagodno živel. Franc je služil vojsko pri sedemnajstem pešpolku barona Kuhna. Nekako po treh mesecih pa se mu je vojaški stan tako priskutil, daje neprestano razmišljal o begu iz vojske. Zbežal je in tako se je začelo njegovo skrivanje pred oblastjo, ki ga je najprej preganjala zaradi dezerterstva. Korak do rokovnjaškega življenja pa ni bil velik. V družino rokovnjačev so Franca radi sprejeli, predvsem zato, ker je znal brati, pisati in je bil dober organizator predrznih akcij. Preimenoval se je v Dimeža in kmalu prevzel vlogo enega od treh poglavarjev rokovnjaške družine na Gorenjskem. Bil je vedno strog do tistih, ki so kršili rokovnjaška pravila. Vedno je rekel: »Jemljem tam, kjer je preveč dobrot na škodo drugih.« »Malih ljudi« ni ogrožal in pri njih je dobival zavetje. Jezil je orožnike, ker jim je vedno tako ali drugače pobegnil tik »pred nosom«. Besniški župnik F.S.Pokorn opisuje Dimeža kot čokatega, »črnikastega«, srednje postave in kodrastih las. Kako pa je izgledal v resnici pa je bilo v tistih časih težko vedeti, »ker je bil pretkan in namazan z vsemi mazili zvijačnosti«, piše Pokorn. Dimež se je večkrat preoblekel in to celo v ženska oblačila, si nadel lasulje, umetno brado itd. Tako, da se je velikokrat zgodilo, da je pil v družbi orožnikov, pa ga le-ti niso spoznali - igralskega talenta mu vsekakor ni manjkalo. Starejši ljudje pa vedo povedati, da rokovnjači revnim niso kradli, ampak so jim včasih tudi dajali. Po pripovedovanju je Franc Zihelr celo posojal manjše vsote denarja, da je kajžar na primer poplačal dajatve. V zameno pa je zahteval, da ga skrijejo ali opozorijo pred orožniki. Tako je vedno imel na eno strani sovražnike, na drugi pa ljudi, ki so mu bili pripravljeni pomagati. To so počeli največkrat iz strahu, saj je bilo rokovnjaško geslo: »Kdor ni z nami, je proti nam!« Ljudje pa so se bali maščevanja rokovnjačev, ki pa je bilo največkrat v obliki podtaknjene ognja.

2.3.2.9 ZBIRALIŠČE ROKOVNJAŠKEGA ŽIVLJENJA V UDIN BORŠTU

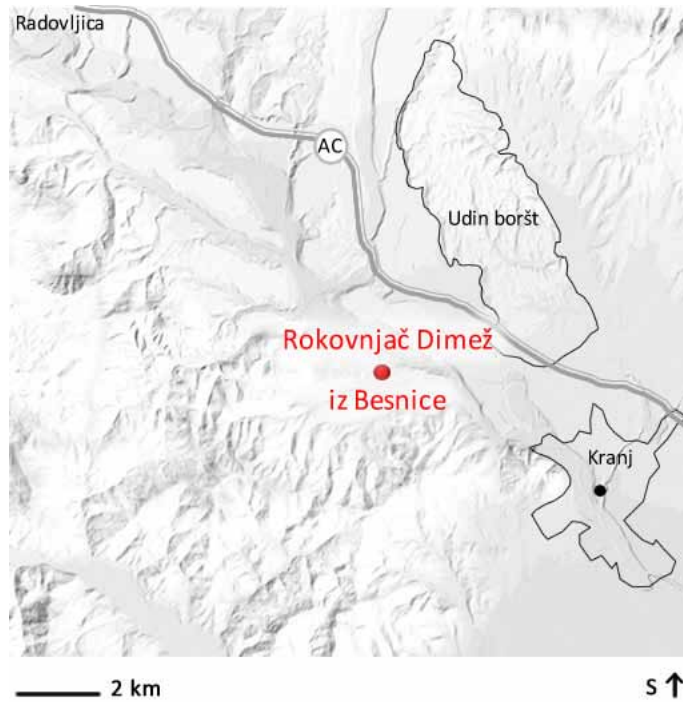
Gozdovi so bili v času Dimeževega rogoviljenja težko prehodni in zelo temačni. Smreke so bile tako goste, da je svetloba komajda prodrla do tal, kar pa je bilo idealno za skrivanje. V Dupljah je imela skoraj vsaka hiša rokovnjača. Tud iz graščine so izhajali rokomavhi. Zbirališče pa je bilo na kraju, ki se imenuje »pod krivo jelko« - danes gozdni rezervat Kriva jelka. Korak od poseke je rasla kriva jelka, ki je imela ukrivljeno deblo. Na omenjenem prostoru so imeli rokovnjači iz vseh predelov Gorenjske zborovanja, rokovnjaške žene so tu srečevale svoje može, jim nosile hrano, prav tako pa so se tam tudi poročali. Obred poroke je bil sila preprost. Pod krivo jelko je tekel potok. Ženin in nevesta sta stala vsak na svojem bregu. Skočila sta čez potok in če sta se pri tem ujela sta bila poročena.

2.3.2.10 FINFRANJE

Finfranje v rokovnjaškem jeziku pomeni veselica in rokovnjači so se vsake pomladi veselili konca zime in lažjega življenja. In, kako je izgledalo finfranje? Na sredini jase so zakurili velik ogenj (po pričevanjih domačinov iz bližnjih vasi), nadenj obesili kotel in skuhali rokovnjaški golaž (verjetno iz divjačine). Godci so igrali vesele viže in ljudje so plesali, peli, pili, se zabavali. Veselo vriskanje se je slišalo do vasi.

11. slika: Rokovnjaški tabor
http://javor.pef.uni-lj.si/~racki2003html/marjan_bizilj/osebna/rokovnjaci.jpg

Prenekatero mlado dekle se je vnelo za sicer na videz malo divje mladeniče, ki pa so hkrati zaradi svojega poguma in telesne moči vzbujali občudovanje.

Halo, na finfranje !
 Šranci, golcovno prtragajte !
 Makarone bomo pahal,
 z judovno zamahnene.
 Prevod : Halo, na veselico !
 Otroci, drv prinesite !
 Žgance bomo kuhali,
 s slanino zabeljene.

2.3.2.11 ZATIRANJE ROKOVNJAŠTVA

O tem, kako naj bi rokovnjače zatirali v petdesetih letih 19. stoletja je veliko pisal podrejenim in nadrejenim kranjski okrajni glavar Tomaž Pauker. Omenja eno ali dve tolpi, v katerih so najnevarnejši Frac Ziherl vulgo Dimež, Miha Brezar vulgo Fajdiga, Jernej Plesnik vulgo Čunder, brata Johan in Franc Ješe vulgo Deus in drugi. Število razbojnikov in obširno območje je onemogočalo varnost. Poleg tega so jim ljudje deloma dajali »potuho«, deloma pa zaradi njihovega maščevanja niso upali izdajati njihovih skrivališč. Pauker poroča: »Razbojnike je še posebej posebej težko ujeti, ker udarijo zdaj tu, zdaj tam, hitro in nepričakovano, potem pa izginejo v gozdove, se spet hitro pojavijo kje drugje in s tem utrujajo zasledovalce... Največjo oviro pri lovljenju pa predstavlja njihova spretnost, da si znajo pridobiti na vsakem kraju vohune in pomagače... Pogumni in prizadevni žandarji v pogonih niso uspešni zato, ker njihove sicer v mestih in trgih imenitne uniforme niso primerne za deželo – bleščeče čelade, pokrivala in beli jermeni (prepasani) jih izdajajo že na uro daleč...« Poleg žandarjev so oblasti najemale tudi kmete za preganjanje rokovnjačev. Tu pa nastopi problem, saj so rokomavhi imeli orožje, kmetje pa le kole in gorjače. Na pogonih so preganjalci rokovnjačev glasno prepevali in si verjetno dajali korajžo pred nevidnim sovražnikom. Ujete rokovnjače so čakale jetnišnice in prisilne delavnice. Vladalo je mnenje, da z zločinci postopajo preblago. V ječah so dobivali dobro in obilno hrano, čas pa jim je mineval v brezdelju in poležavanju. Ljudstvo je menilo, da bi imeli dovolj malo ričeta in vode opoldan, sicer pa ovsenjak, pa še to bi si morali prislužiti s trdim delom.

2.3.2.12 KAKO JE DIMEŽ KONČAL SVOJE ROKOVNJAŠKO ŽIVLJENJE

Pozimi leta 1852 so Dimeža s štirimi pajdaši pri Škofja Loki končno ujeli in zaprli. Po dolgotrajnem sojenju je bil šele leta 1857 obsojen na osemnajst let ječe in poslan v Osijek. Po dveh letih zapora je pobegnil in ljudje, ki so ga pomagali ujeti so se bali njegovega maščevanja, zato so mu pomagali pri skrivanju pred oblastjo. Po begu je Dimež deloval z družino osemnajstih razbojnikov. Skrivali so se po gozdovih in ves čas menjali bivališče. Loški okrajni deželni urad pa je zaradi rokovnjaške maščevalnosti deželno predsedstvo prosil, da bi:

- Sprejeli javni razpis nagrade za 150 goldinarjev za tistega, ki bi Dimeža pripeljal ali izdal kako informacijo o njem
- Okrepili žandarsko postajo v Škofji Loki
- Da bi vsi okrajni uradi (Ljubljana, Kamnik, Kranj, Tržič, Radovljica, Idrija, Vrhnika, Škofja Loka) preganjali Dimeža in se med seboj obveščali o vsaki Dimežovi sledi

Toda tudi vsi sprejeti ukrepi niso prinesli zaželenih rezultatov. Njegova življenjska pot se je končala 21. januarja 1862, ko je s svojim pajdašem Jakobom Logarjem vulgo Fortuna zgorel v opekarni Josefa Skofiča v Trzinu. Časopisi so navajali, da se je zadušil v dimu – skladno z njegovim imenom. Še po smrti je bil njegov zloglasni sloves prisoten med ljudmi in nekateri so trdili, da mrtvi ni bil on.

2.3.3 NOB

Iz prvih mesecev narodnoosvobodilnega boja se nam je ohranilo le malo pisanih virov o partizanskih enotah, ki so nastale v okolici Kranja. Priprave na osvobodilni boj so se začele v Kranju že v prvih dneh po okupaciji. Že 12. aprila so si s prezirom ogledovali italijanske enote, ki so vkorakale v mesto. Množičnega sprejema pa niso doživeli niti Nemci, ki so nekaj dni za tem zamenjali Italijane. Kranjčani so bili potrti in zaskrbljeni, kako bodo z njimi ravnali okupatorji, kajti nemška propaganda, ki je obetala brezposelnim zaslužek in skrb za družine delavcev je med brezposelnimi delavci ustvarila varljivo upanje. Toda vdanost nekaterih meščanov v usodo, ki so jo krojili tujci, ni mogla prekriti dejstva, da se pripravlja upor. Kranjski komunisti so imeli že pred vojno močno organizacijo, zato so ob začetku vojne takoj začeli zbirati orožje. Kljub najstrožji tajnosti ilegala ni ostala prikrita okupatorju, pa vseeno je Nemcem uspelo presenetiti

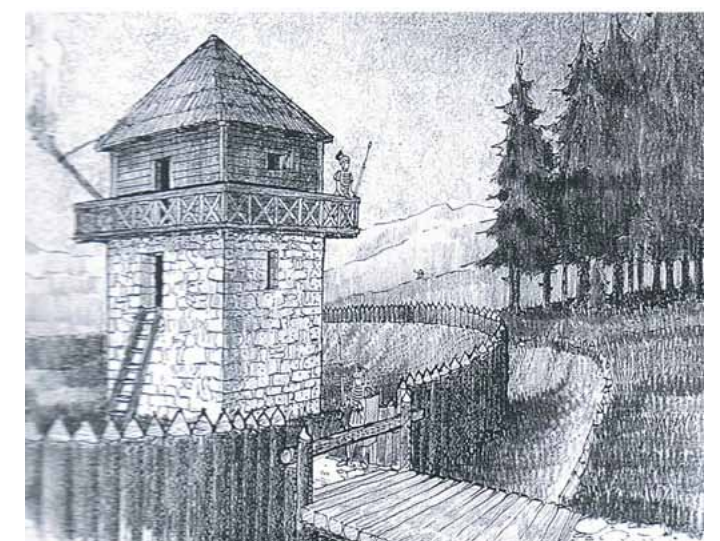
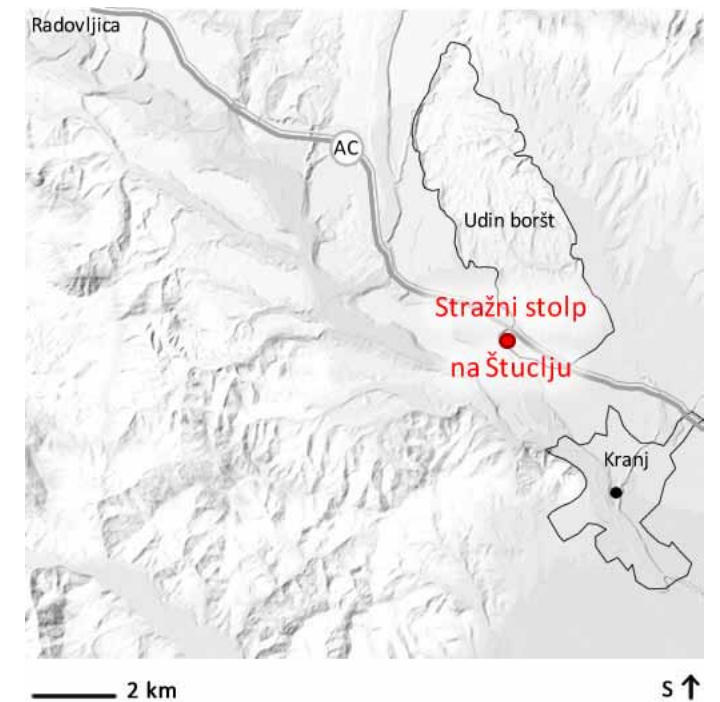

12. slika: Rokovnjač Dimež zapušča ljubico
<http://lit.ijs.si/dimez.jpg>

nekatero komuniste in jih zapreti. Nekaterim pa se je kljub temu uspelo izogniti aretacijam. Le ti pa so navezali stike s kmeti po vaseh v katere Nemci niso pogosto prihajali in pridobivali nove zaupnike pri katerih so potem partizanske enote kasneje našle podporo. Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo pa so Nemci hoteli aretirati vse ljudi, ki so bili pred vojno osumljeni komunistične dejavnosti. Vsak dan je bilo bolj napeto in v takih razmerah je bilo težko začeti oboroženo vstajo. Ker pa je bilo več članov komiteja že v ilegali, se je komite sestal 23. ali 24. julija v Udin borštu pod Seničnim. Navzoči so sklenili, da bodo 27. julija izvedli več diverzantskih akcij ter kaznovali izdajalce in predstavnike oblasti, nato pa ustanovili partizanske čete. Nemci so vedeli, da imajo partizani postojanke v Udin borštu, zato so velikokrat izvajali akcije povprek ter v strelcih prešli Udin boršt. Ker pa so Nemci skupine partizanov stalno zasledovali povprek po Udin borštu in je bilo bivanje vse težje se je nekaj partizanov lotilo malodušje, ker so spoznali, da vojne ne bo tako kmalu konec, kot so prvotno menili. Zato jih je nekaj odšlo v Ljubljano. Najštevilnejši del Kranjsko-tržiške čete pa je Jože Pesjak povedel čez Savo pod Mohor, kamor pa se je vrnila tudi I. kranjska četa. Partizani Kokrškega odreda so se sicer v obsežnem gozdu bojevali v letih 1941 in 1942, ko so kot začasno bivališče in center za nadaljnje akcije uporabljali kotlino Kapnik in čeprav prve kranjske čete niso izpolnile vseh načrtov ustanoviteljev jih vseeno Nemcem ni uspelo v celoti pregnati iz njihovega operativnega območja v Udin borštu. Ker pa so se priprave za oborožen upor pričele prav v Udin borštu že meseca julija 1941, ko so ustanovili Tržiško in Kranjsko četo v Udin borštu in na njegovih obronkih je bil sprejet odlok o spominski ureditvi tega območja z namenom, da se ustrezno uredi in zaščiti, tako da bo ostal trajen spomin na grozote vojne ter številna junaštva in tragedije borcev za osvoboditev. Danes pa o tem pričajo številna spominska obeležja o padlih borcih, aktivistih in talcih. Za ta obeležja pa je bil izbran zmagovalni natečajni projekt katerega je izdelala ARHITEKTURNA SKUPINA KRAS v sestavi Vojteh Ravnikar, Janez Koželj, Irena Černič in Damjan Gale.

2.3.4 ZNAČILNOSTI POSELITVE UDIN BORŠTA

Prazgodovinski lovci so na območje Udin boršta gotovo zahajali že v starejši in tudi srednje kameni dobi. Fizičnih dokazov za te trditve sicer nimamo, saj iz tega obdobja najdb v okolici ni. Najdišča iz tega časa so večinoma omejena na jame Pivške kotline ter vzhodnega predalpskega sveta. Najstarejše najdbe v okolici Udin boršta so iz okolice Golnika, le tega pa arheologi postavljajo v čas prehoda mlajše kamene dobe v bakreno. Iz obdobja mlajše kamene dobe pa je bilo na gradišču nad Pivko pri Naklem odkrita kremenova puščica. V bronasti dobi je na Sotočju Save in Tržiške Bistrice stala prazgodovinska naselbina, ki s svojim imenom Gradišče s koto 471 m še sedaj opozarja na nekdanje utrjeno naselje. Tip poselitve v obliki naselja na hribu obdanega z obrambnimi nasipi je za slovensko ozemlje značilen zlasti za železno dobo. Takrat v Udin borštu in njegovi okolici zasledimo dokaj gosto poselitev. Pogosto se omenja Arhovo gradišče na hribu nad Dupljami, Klemenčevo gradišče oziroma Klemenčkovo gradišče v bližini Letenic, Gradišče nad Seničnem, Gradišče pri Golniku, ter Štucelj nad Polico pri Naklu. Slednje pa je bilo močno utrjeno tudi v poznoantičnem času. Gradišča so bila na Slovenskem ozemlju za tisti čas tipična oblika naselja, ki so bila obdana z enim ali več obrambnimi nasipi ter jarki. Običajno so stala na vzpetinah, s katerih so imeli takratni prebivalci dober razgled na okolico, hkrati pa jim je težje dostopen položaj nudil dobro podlago za obrambo. Ker so se v železni dobi ljudje preživljali večinoma s kmetijstvom, so imela gradišča običajno dovolj veliko kmetijsko zaledje. Na podlagi tega lahko sklepamo, da je bil v železni dobi Udin boršt za potrebe poljedelstva in živinoreje izkrčen vsaj v bližini naselbine. Zaradi slabše prsti na zakraseli terasi Udin boršta so bili tam verjetno pašniki. V času železne dobe so poznali skorjada vse glavne vrste žit (ječmen, oves, proso, rž), izmed domačih živali pa so gojili ovce in goveda. Ljudje so živeli v preprostih štirioglatih hišah, ki so bile najverjetneje krite s slamo. Dejavnosti s katerimi pa so se ukvarjali so bile kmetijstvo, obrt in trgovina, v manjši meri pa tudi lov. Prebivalce železne dobe so okoli 3. stoletja pr. n. št. zamenjali s severa prodirajoči Kelti, ki so se verjetno pomešali z avtohtonim prebivalstvom ter v prihodnjih stoletjih živeli skupaj. Pripadali so tako imenovani mokronoški skupnosti, ki je poseljevala posavsko in podravsko Slovenijo. Antični viri omenjajo, da so bili to Tavriski. Pomembno prelomnico z vidika poselitve je pomenil prihod Rimljanov sredi 1. stol. pr. n. št.. Rimljani so si Tavriskim podjarmili s tem pa se je poselitev iz višinskih utrd premaknila v ravnine. Gradišča so v nekaj desetletjih popolnoma opustela, ljudje pa so se premaknili v mesta in manjše kraje ob glavnih cestah. Takšen poselitveni vzorec je prisoten tudi danes. Med pomembnejšimi odkritji iz prehoda 1. stol. v 2. stol. n. št. spada še rimsko grobišče pri naselju Bobovek. Dobro kontinuiteto poselitve sledimo na območju Kranja in v okolici Golnika, za ostala naselja pa so dokazi dokaj redkejši. Golnik je bil poseljen v bakreni dobi, starejši železni dobi (Malijevo gradišče) in pozneje v rimski dobi. Na območju Golnika je najdeno grobišče iz zgodnjeroške dobe. Iz tega časa je tudi grobišče pri Bobovku ter posamezne najdbe v Žiganji vasi. V Kranju in bližnji okolici je poselitev dokazana v mlajši bronasti dobi, starejši in mlajši železni dobi, zgodnjim in visokem srednjem veku ter vseh poznejših obdobjih do danes. Ta kontinuiteta kaže, da je bilo verjetno tudi okoliško ozemlje Udin boršta bolj ali manj

13. slika: Rimski stražni stolp na Štucelju
Fister, P., (1986): Umetnost stavbarstva na slovenskem

poseljeno vse od železne dobe, posamezne naselbine in kuture pa so doživljale vzpone in padce. Vasi so se na Gorenjskem začele pojavljati šele v 12. in 13. stoletju. Številne vasi so se razvile iz samotnih kmetij. Ljudje pa so vasi postavljali na kmetijsko manj ugodnih zemljiščih poleg obdelovalnih zemljišč, ker so v preteklosti že stala posamezna bivališča ali samotne kmetije. Z nadaljnjim priseljevanjem so se samotne kmetije razširile v zaselke, ti pa v vasi gručastega ali obcestnega tipa.

2.3.5 OSNOVNI POGOJI ZA NASTANEK VASI

- rodovitna zemlja v neposredni bližini bivališč
- osojna lega in primerna klima
- neposredna bližina pitne vode iz studencev
- meja med rodovitno zemljo in gozdom (preskrbljenost z osnovnimi surovinami za gradnjo bivališč, ogrevanje)
- možnost skrivališča pred sovražniki v kraških jamah Udin boršta

Ob analizah starih še ohranjenih jeder vasi lahko ugotovimo, da je oblikovanje kmečke hiše oblikovalo tudi širši prostor. Posebna pozornost pa je bila namenjena urejanju skupnih prostorov to je okoli cerkva kjer so vaščani preživljali svoj prosti čas. Objekti grajeni v 18. in 19. stoletju niso bili grajeni po načrtih. To je arhitektura brez arhitektov. Umeščena je v prostor glede na prostorske danosti in glede na pozitivne izkušnje iz preteklosti ter glede na zmožnosti lastnika ustvariti si svoj lastni jaz. Kljub takšnemu načinu gradnje je celota delovala enovito. To nam potrjujejo tudi detajli: okenski kamni, portali, okvirji s kovanimi mrežami, freske, barve v plasteh ometov. Po drugi svetovni vojni pa se je prostor z novogradnjami oblikoval kot samostojna enota odvisna od širšega okolja. V tej gradnji pa ni več moč izpostavljati skupnega prostora razen v primeru razširitve, ko bi z novim posegom lahko izgradili novo infrastrukturo, vsebino in zunanji videz. S prenavo kulturnih spomenikov in objektov etnološke in kulturne kvalitete pa bi dosegli višjo stopnjo kulturne zavesti vaščanov in preprečili nestrokovne posege v prostor.

2.3.6 PODOBA DANAŠNJIH NASELIJ

Značilnost današnje poselitve je, da na konglomeratni terasi Udin boršta ne zasledimo nobenih naselij. Na njenem robu pa se nahaja 16 naselij: Cegelnica, Kokrica, Letenice, Malo in Veliko Naklo, Mlaka, Novake, Polica, Sebenje, Senično, Spodnje Duplje in Žiganja vas. Razdeljene pa so med tri občine Naklo, Kranj in Tržič. Naselja so postavljena na skrbno preiščenih mestih. Nastala so na stiku gozdnatega gričevja z zakraselimi konglomeratnimi terasami med Tržiško Bistrico in povirjem Kokrice. Poselitev se je skoncentrirala na ježah teras ali ob njihovem vznožju, na obrobju rodovitne ravnine in v bližini vodnih virov. Ležijo na nadmorskih višinah med 400 in 520 m. Pomembno vlogo pri nastanku naselij je igrala tudi izjemna prometna vloga. Na južnem delu obravnavanega območja sta v preteklosti potekali jantarska in rimska cesta, saj območje leži na križišču obalpske prometne poti s potjo iz zahodne v jugovzhodno Evropo. Med Žiganjo vasjo in naseljem Novake je potekala tržiška železnica, ki je bila zgrajena 1908 leta. A je bila v 70. letih 20. stoletja opuščena. Pomembna prometna lega je razvidna tudi iz sedanje infrastrukture. Prek južnega roba Udin boršta potekajo avtocesta Ljubljana – Jesenice s povprečno 28.000 vozili dnevno (Promet 2001, 2002), ter magistralna cesta proti Jesenicam in Tržiču te pa vodijo do mejnih prehodov z Avstrijo in Italijo. Naselja ob Udin borštu so nastala na stiku različnih naravnih enot, tako da so si z izkoriščanjem naravnih danosti lastniki posesti lahko omogočili preživljanje. Prevladujejo gručasta in obcestna naselja z značilno delitvijo zemljišča na sklenjene proge. Ponekod pa so se vaška naselja združila v sklenjeno pozidano območje (Spodnje in Zgornje Duplje, Zadruga). Zaradi bližine centralnih naselij kot sta Naklo in Kokrica je večino naselij ob Udin borštu zajela močna suburbanizacija, ki jih je deloma spremenila v spalna naselja in predstavljajo del kranjske mestne regije. Med najpomembnejša naselja v ožji okolici Udin boršta pa spadajo Naklo, Kokrica in Duplje. Največje je Naklo, ki je hkrati tudi krajevno in občinsko središče. Nekoč je imelo močno razvito obrt (pletilstvo, čevljarstvo in sadjarstvo) in bilo pomembna postojanka furmanov. Še danes je delujoča nekdanja priznana gostila Marinšek. Z razvojem industrializacije se je velik del prebivalstva zaposlil v Kranju in Naklo se je začelo spreminjati v delavsko naselje. Pojavile pa so se težnje, da se industrija širi od Kranja proti Naklu (vir: prof. dr. Peter Fister). Od tega pa je nekaj tudi realizirano saj je Naklo sedaj postalo poslovno, skladiščno in proizvodno središče podjetij Merkur, Mercator (nekdanj Živila), asfaltna baza in mnogo drugih. Kokrica je večje urbanizirano in hitro rastoče gručasto naselje z razvito obrtjo. V njeni bližini se križajo ceste proti Golniku, Naklem, Preddvoru in Predosljem. Od konca 19. stoletja do 2. svetovne vojne so bile Duplje znane po čevljarstvu. V tem času je v naselju s 750 do 800 prebivalci delovalo kar 120 čevljarjev. Danes pa je v Dupljah razvitih več dejavnosti. Ob mlinu je turistična kmetija s široko ponudbo aktivnosti. Znanе pa so še druge prireditve v Dupljah: Dupljska ohcet, slikarske kolonije (EX-TEMPORE), »Finfranje« (rokovnjaška veselica) in podobno.

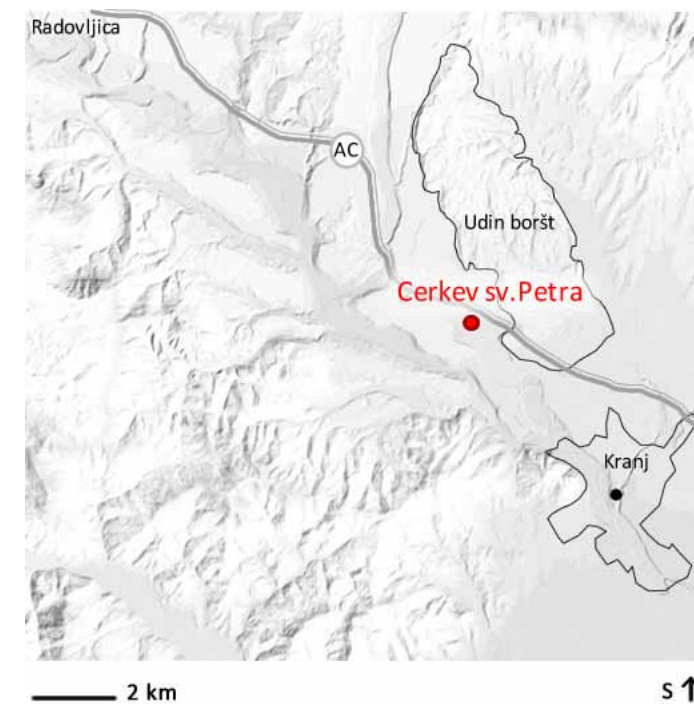
14. slika: Naselbinske oblike
Fister, P., (1970): Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenj

2.3.6.1 NAKLO

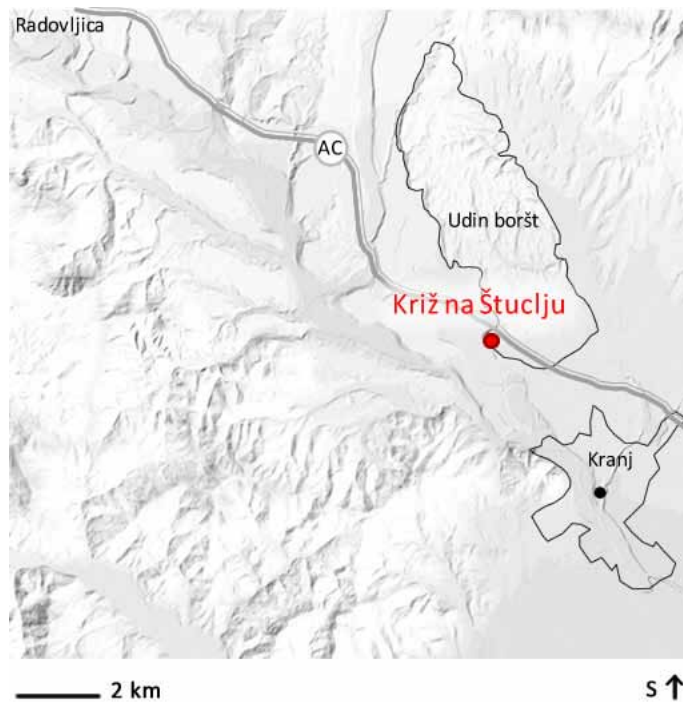
V jedru gručasto naselje, prvič omenjeno že leta 1241, leži sredi suhe Nakljanske doline, med močno zakraselo in z borovim gozdom poraslo teraso Dobravo na jugu in Udin borštom na severovzhodu, med cesto Kranj - Podbrezje in polovično avtocesto Kranj - Bistrica. Zaselek Podreber na zahodni strani je stisnjen pod konglomeratno steno Dobrave. Naselje je skoraj povsem urbanizirano in je krajevno središče. Na njegovem jugozahodnem robu sta skladiščna cona trgovskih podjetij Merkurja in Živil iz Kranja asfaltna baza. Zaradi povezanosti s Kranjem postaja Naklo del širšega mestnega območja. Leta 1983 so mu priključili prej samostojno gručasto naselje Pivko na jugovzhodu. Župnijska cerkev sv. Petra, zgrajena leta 1755, je ena najlepših baročnih stavb pri nas. Njena predhodnica se prvič omenja leta 1348. Na Gradišču na Štuclju so arheologi na dvignjenem konglomeratnem robu nad naseljem Pivko našli ostanke nasebine iz mlajše kamene dobe in porušen poznoantični obrambni stolp.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 15918; Gesla: Drevored, lipa, spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Naklo – Drevored; Področja: zgodovina, krajinska arhitektura; Opis: Enostranski obcestni drevored prvotno osemnosemdeset velikolistnatih lip, zasajenih 1983 v spomin na pokojnega predsednika SFRJ Josipa Broza Tita, dolg 335 metrov. Na začetku drevoreda je spominski kamen iz pohorskega granita. Lokacija: Drevored je zasajen na desni strani ceste Naklo – Okroglo, med poslopji Živila in Merkur.
- EŠD: 2073; Gesla: župnijska cerkev, sv. Peter; Tip: sakralna dediščina; Ime: Naklo – Cerkev sv. Petra; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: baročna centralno zasnovana cerkev iz 1755 s podolgovatim prezbiterijem in pevsko emporo z zvonikom. Vogali zaobljenim, fasade členjene z lizenami. Oprema iz 18. in 19. stol. (Vrbnik, Layer, Zajc, Wolf, Vurnik); Lokacija: Cerkev stoji v jedru gručastega naselja.
- EŠD: 15959; Gesla: vaško jedro; Tip: nasebinska dediščina; Ime: Naklo – Vaško jedro; Področja: urbanistična zgodovina; Opis: v jedru gručasto naselje je prvič omenjeno 1241. V centru stoji cerkev sv. Petra, grajena 1735, njena predhodnica je prvič omenjena 1348. Zaradi povezanosti s Kranjem postaja Naklo del širšega mestnega območja; Lokacija: vaško jedro leži sredi suhe Nakljanske doline med teraso Dobravo na jugu in Udin borštom na severovzhodu.
- EŠD: 400140; Gesla: Lokacija; Tip: sakralna dediščina; Ime: Naklo – Lokacija slopnega znamenja sredi naselja; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: znamenje je podrto; Lokacija: Znamenje je stalo ob Glavni cesti sredi gručastega naselja Naklo v bližini hiše Glavna cesta 18.
- EŠD: 16437; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Naklo – Kapelica sredi vasi; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa kvadratnega tlorisa s piramidasto streho, krito s škrljcem iz druge polovice 19. stol. V niši Marijin kip. Poslikava na fasadi obnovljena – preslikana okoli leta 1995; Lokacija: Kapelica stoji sredi Naklega, v severovzhodnem delu križišča Glavne ceste in Krakovega.
- EŠD: 16399; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Naklo – Spomenik NOB; Področja: zgodovina; Opis: Obelisk iz istrskega marmorja, visok 4,55 m, z vklesanimi imeni triindvajsetih borcev in enajstih talcev, padlih med NOB. Načrt arhitekt Nande Jocif. Odkrila Zveza borcev NOV Naklo, 4.7.1965; Lokacija: spomenik stoji sredi Naklega, pred vrtcem (staro osnovno šolo).
- EŠD: 16401; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Naklo – Spominska plošča Jožetu Poličarju; Področja: zgodovina; Opis: marmornata plošča na hiši, kjer je živel prvoborec in slušatelj partijske šole, Jože Poličar, padel 27.1.1944 v Cerknem. Postavila Zveza borcev Naklo 26.7.1964. Leta 2003 ploščo zamenjali z novo. Lokacija: glavna cesta 15. Spominska plošča je pritrjena na vzhodnem vogalu južne obcestne fasade.
- EŠD: 16439; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Naklo – Kapelica pri hiši Glavna cesta 5; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa je stala tu že sredi 19. stol., leta 1905 na novo zgrajeni zgornji del v historicističnem slogu. V niši kip Srca Jezusovega (izdelal Jožef Pavlin 1905). V trikotnem čelu naslikana brezjanska Marija z Jezusom. Obnova 2004. Lokacija: kapelica stoji ob Španovi domačiji, med hišama Glavna cesta 3 in 5.
- EŠD: 5166; Gesla: hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Naklo - Hiša Glavna cesta 63; Področja: etnologija; Opis: Baročna, nadstropna, zidana stanovanjska stavba z ohranjenimi arhitekturnimi elementi. Lokacija: Glavna cesta 63 (prej Cesta 26. julija 63). V vzhodnem delu Naklega ob cesti Pivka – Malo Naklo, pod Gradiščem.
- EŠD: 16440; Gesla: razpelo; Tip: sakralna dediščina; Ime: Naklo – Razpelo na Pivki; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: lesen križ z ovalno streho in rezljanimi polnili med krakoma križa. Brez korpusa. Lokacija: Razpelo stoji ob vaškem križišču, ob hiši Glavna cesta 70.
- EŠD: 5163; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Naklo – Kapelica pri hiši Glavna cesta 63; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana baročna kapelica zaprtega tipa iz 18. stol. s poslikavo. Lokacija: Glavna cesta 63. Ob cesti med Pivko in Malim Naklom, pod Gradiščem

15. slika: Cerkev svetega Petra, Naklo
<http://naklo.s5.net/galerija/images/Naklo%20cerkev%20sv.Petra%202.jpg>

16. slika: Štucelj s križem
<http://naklo.s5.net/images/Stucelj%20s%20krizem.jpg>

- EŠD: 16382; Gesla: arheološko območje, pepelnica; Tip: arheološka dediščina; Ime: Naklo – Arheološko območje Pivka; Področja: arheologija; Opis: najdišče kamnite rimske pepelnice. Možno, da gre za obsežnejše grobišče. Lokacija: Arheološko območje zavzema dvorišča kmetij Pivka 11, 13 in 15.
- EŠD: 16436; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Naklo – Kapelica na Pivki; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa, krita s piramidasto neogotsko streho. V niši kamnit Jezusov kip. Lokacija: Kapelica z nišo stoji ob manjšem vaškem križišču v neposredni bližini hiš Pivka 22, 20 in 27, severno ob regionalni cesti Kranj – Jesenice.
- EŠD: 16435; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Naklo – Razpelo pri Resmanu; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Leseni križ z rezljanimi polnili med krakoma križa z lesenim polikromiranim korpusom. Leta 1870 ga je dal postaviti Simon Resman, obnovljen je bil 2003/04. Lokacija: Razpelo stoji v vrtu hiše Glavna cesta 3 (pri Resmanu, pr'Unk), sredi gručastega naselja Naklo.
- EŠD: 16462; Gesla: pokopališče, grobnica, javni spomenik; Tip: objekt; Ime: Naklo – Pokopališče; Področja: zgodovina; Opis: Pokopališče od začetka 19.stol.naprej. Grobnica rodbine Ažman (Genij smrti kamnoseškega mojstra Alojza Vodnika, 1879), pokopališki križ, spomenik padlim v prvi svetovni vojni v obliki marmornatega kvadra z imeni padlih. Lokacija: Pokopališče leži na koncu Pokopališke poti na zahodnem robu Naklega.
- EŠD: 16438; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Naklo – Kapelica sv. Antona Padovanskega; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa sv. Antona Padovanskega, kvadratnega tlorisa z dvokapno streho (zadaj na čop). Profiliran venec. V niši fugalna poslikava. Postavljena v prvi polovici 19.stol. Obnovljena 2002, poslikala M.B.Mašuk. Lokacija: Kapelica stoji zahodno od naselja, na koncu ulice Krakovo, pri cestnem nadvozu priti Strahinju.
- EŠD: 5149; Gesla: gradišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Naklo – Gradišče na Štucelju nad Pivko; Področja: arheologija; Opis: Konglomeratni pomol je s treh strani prepadno odsekan, proti vzhodu pa zavarovan z obrambnim nasipom in jarkom. V južnem delu so ohranjeni ostanki kvadratnega stolpa, vrzel v zidu nakazuje vhod (6.-7.stol.). Lokacija: Gradišče je na pomolu na zahodnem robu Udin boršta, vzhodno od Naklega, nad Pivko in Malim Naklom.

2.3.6.2 CEGELNICA

Razpotegnjeno gručasto naselje večinoma novejših hiš leži na Dobravah, južno pod gozdnato konglomeratno teraso Udin borštom, severno od polovične avtoceste Kranj - Bistrica. Zahodno od kraja teče potok Lebinica. Večina prebivalcev je zaposlena v Kranju in Trziču.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 5151; Gesla: dom pomembne osebnosti, spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Cegelnica – Hiša Cegelnica 16; Področja: zgodovina; Opis: Spominska plošča vzdana na fasado hiše z napisom: »Med prvimi sta se odzvala klicu domovine in zanjo žrtvovala svoje življenje Fister Miha- 1942, Rejc Vinko – 1943.« Plošča je bila odkrita 1964. Lokacija: Cegelnica 16. V severnem delu naselja na robu Udin boršta.
- EŠD: 5150; Gesla: spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Cegelnica – Spominsko znamenje ustanovitvi Kranjske čete; Področja: zgodovina; Opis: Spomenik v obliki naravne skale z napisom: »Na tem mestu je bila ustanovljena 26.7.1941 prva Kranjska četa.« Lokacija: Ob poti pri hiši Cegelnica 16.

2.3.6.3 STRAHINJ

Velika gručasta vas v južnem delu Dobrav leži na prodni ravnici reke Tržiške Bistrice, severno od polovične avtoceste Kranj - Bistrica in ob zahodnem vznožju zakrasele gozdnate konglomeratne terase Udinega boršta. Na njenem pobočju sta vhoda v vodni jami, nastali v konglomeratu, Malo in Veliko Lebinico. Gotska cerkev sv. Nikolaja, ki se prvič omenja leta 1391, je bila večkrat prezidana. Sedanja baročna stavba je iz leta 1769. V zvoniku je ohranjena gotska freska sv. Krištofa. Večina krajanov dela v Kranju in bližnjem Naklem.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 16412; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Strahinj – Kapelica pred hišo Strahinj 11; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Kapelica zaprtega tipa, zgrajena v historicističnem slogu z neogotsko streho. V niši polihromiran kip Lurške Matere božje (odlitek). Poslikava fasad M.Bersan Mašuk, 1999. Kovana ograja. Lokacija: Kapelica stoji ob vaškem križišču v zahodnem delu vasi, pred hišo Strahinj 11.
- EŠD: 16413; Gesla: kapelica; Tip: sakralna dediščina; Ime: Strahinj – Kapelica na južnem robu vasi; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa kvadratnega tlorisa z dvokapno streho, zadaj na čop. Kip Brezmadežne (odlitek). Kovana secesijska vrata. Poslikala M.Bersan Mašuk. Lokacija: Kapelica stoji na južnem robu Strahinja, ob cesti iz smeri Naklo – Strahinj, ob vaškem križišču.

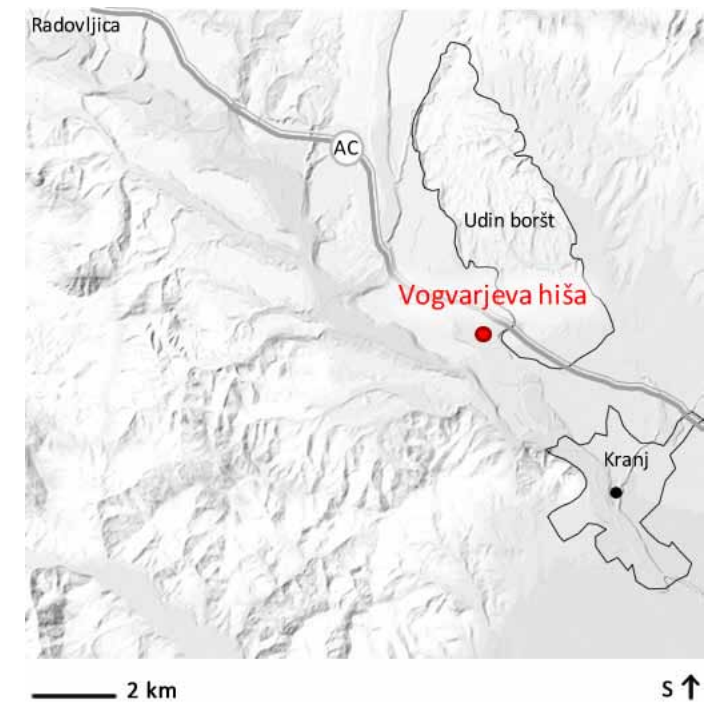
- EŠD: 20722; Gesla: kmečka hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Strahinj – Hiša Strahinj 12; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna zidana kmečka hiša s kamnitimi okenskimi okvirji, kovanimi mrežami, lesenimi polkni v delu pritličja in profiliranimi šivanimi vogali. Na fasadi freski iz sredine 19.stoletja.; sv.Martin in sv.Florijan,1931 preslikane, 1974 restavrirane. Lokacija: Strahinj 12. Hiša stoji v zahodnem delu vasi, severno ob vaški cesti.
- EŠD: 20723; Gesla: hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Strahinj – Hiša Strahinj 88; Področja: etnologija; Opis: Pritlična zidana hiša z dvokapno streho, kamnitimi profiliranimi okenskimi okvirji z mrežami, kovanimi na križe. Na zahodni fasadi so tri freske: sv.Nikolaj, sv.Florijan in Lubenska Marija. Restavrirane so 1974. Gospodarski del in del hiše prezidan. Lokacija: Strahinj 88. Hiša stoji v zahodnem delu vasi, vzhodno ob cesti Strahinj – Duplje in potoku.
- EŠD: 16411; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Strahinj – Kapelica v zidu ob hiši Strahinj 60; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica z dvokapno cementno streho. Fasade pokrite s keramiko. V niši kip sv.Jožefa (odlitek). Lokacija: Kapelica stoji v sklopu zidane ograje ob vzhodni fasadi hiše Strahinj 60, pri Lenčku, sredi Strahinja.
- EŠD: 16410; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Strahinj – Razpelo sredi vasi; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Lesen križ s polihromiranim lesenim korpusom, ovalno streho, okroglim lesenim ozadjem z napisom. Lokacija: Znamenje stoji sredi vaškega jedra.
- EŠD: 2074; Gesla: podružnična cerkev sv.Nikolaj; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Strahinj – Cerkev sv.Nikolaja; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Cerkev, omenjena 1391, je bila popolnoma predelana v letih 1769 – 1771 (deloma ohranjeni zidovi, zvonik z gotško fresko sv.Krištofa). Danes baročna cerkvena arhitektura s pravokotno ladjo. Oprema iz 18. in 19.stol. Lokacija: Cerkev stoji na vzpetini sredi vasi.
- EŠD: 5161; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Strahinj – Spominska plošča Katarini in Rudiji Mede; Področja: zgodovina; Opis: Spominska plošča posvečena Rudiju Mede – Grogu, komandantu Pohorskega bataljona in Pavli Mede – Katarini, narodni herojini, ki sta padla 8.1.1943 na Osankarici. Spominsko ploščo 1957 odkrila ZB NOB Naklo. Lokacija: Strahinj 37. V severovzhodnem delu naselja ob poti.
- EŠD: 5157; Gesla: grobišče, spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Strahinj – Grobišče borcev 2.bataljona Kokrškega odreda; Področja: zgodovina; Opis: Grobišče borcev 2.bataljona Kokrškega odreda, ki so padli na območju Udin borštav letih 1942 -1943. Obeleženo je s piramido, spominskoploščo in napisnimi ploščami. Spomenik je bil odkrit 27.4.1950. Lokacija: Severno nad Strahinjem na robu Udin boršta.

2.3.6.4 SPODNJE DUPLJE

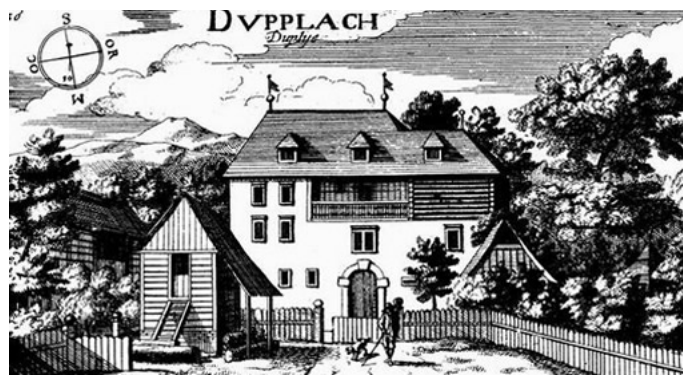
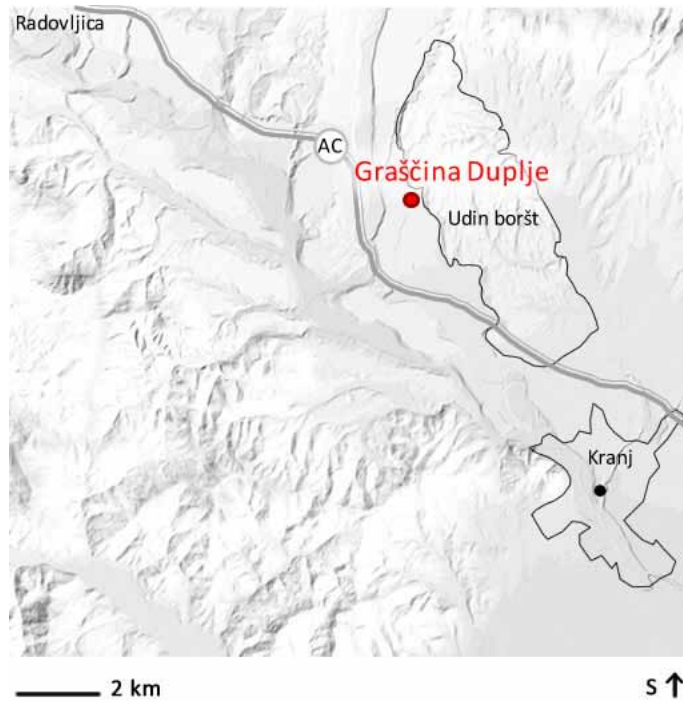
Gručasta vas na Dobravah leži na levi strani reke Tržiške Bistrice. V severnem delu prehaja v Zgornje Duplje. Na vzhodu jo omejuje gozdnata konglomeratna staro pleistocenska terasa Udin boršt, za katero so značilni številni kraški pojavi. Tu je vhod v Arneževo luknjo, ki je približno kilometer dolga vodna jama, izoblikovana v konglomeratu. Na pobočju nad naseljem je staroslovansko grobišče. Zanimiv objekt je prenovljeni Dupljanski ali Vojvodov grad, barokiziran renesančni dvorec, ki se prvič omenja leta 1348. Po prenovi so lastniki v njem uredili likovno galerijo. Tri stanovanjske stavbe so etnološki spomeniki. Baročna župnijska cerkev sv. Vida je iz leta 1789. Večina zaposlenih krajanov dela v Kranju in Tržiču.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 1805; Gesla: župnijska cerkev sv.Vid; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Cerkev sv.Vida; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Baročna cerkvena arhitektura iz 1789 s pravokotno kupolasto obokano ladjo in tristranim sklenjenim, s polkupolo obokanim prezbiterijem. Zvonik v podaljšku zahodne fasade. Oprema iz 19.stol. (J.Gosar). Lokacija: Cerkev stoji na juzgozahodnem robu Spodnjih Dupelj.
- EŠD: 16558; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Spominska plošča prvi svetovni vojni; Področja: zgodovina; Opis: Temna marmorna plošča s pozlačenim vklesanim napisom, posvečena enajstim padlim v prvi svetovni vojni. Odkrili farani v prvem desetletju po vojni. Lokacija: Spominska plošča je pritrjena na župnijski cerkvi sv.Vida v Spodnjih Dupljah, na zahodni vhodni fasadi.
- EŠD: 17905; Gesla: pokopališče,grobišče; Tip: memorialna dediščina; Ime: Spodnje Duplje-Pokopališče; Področja: zgodovina; Opis: Pokopališče iz 19.stol. s historicističnimi nagrobniki in grobovi padlih v drugi svetovni vojni obdajata kamnit zid v vhodnim portalom. Lokacija: Pokopališče leži okrog in zahodno od cerkve sv.Vida na zahodnem robu vasi, vzhodno od ceste Strahinj – Tržič.
- EŠD: 16559; Gesla: župnišče, vrt; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Župnišče; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna hiša iz 1790 z dvokapno streho na čope, trikotnim zatrepnim čelom

17. slika: Vogvarjeva hiša, Naklo
<http://services.dedi.si/DEDIServer/res/media/image/2542/MAXIMUM/700?1281511846>

18. slika: Valvasor, Graščina Duplje
<http://grascinaduplje.atSPACE.com/zgodovina/Valvasor%201679.jpg>

in venčnim zidcem, plitki okenskimi okvirji iz tufa. Zahodno od župnišča kmečki vrt in sadovnjak. Lokacija: Spodnje Duplje 81. Župnišče stoji južno ob cerkvi sv.Vida na južnem robu Spodnjih Dupelj.

- EŠD: 16554; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Razpelo jugozahodno od vasi; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Lesen križ s kovinskim korpusom iz 1897, obnovljen 1998. Lokacija: Znamenje stoji jugozahodno od Spodnjih Dupelj, na robu brežine, obrasle z drevjem.

- EŠD: 16556; Gesla: slopno znamenje; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Kuharjevo znamenje; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidano slopno znamenje s piramidasto streho in nišami. Ostanke poslikave iz 19.stol. je M.Bersan preslikala leta 2000. Lokacija: Slopno znamenje stoji na križišču jugozahodno od vasi, nasproti hiše Spodnje Duplje 84.

- EŠD: 16553; Gesla: kmečka hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Hiša Spodnje Duplje 69; Področja: etnologija; Opis: Podkletena nadstropna klasicistična kmečka hiša s kamnitim banjastim portalom in okenskimi okvirji iz tufa, s kovanimi mrežami. Obokana veža in klet. Na južni in vzhodni fasadi štiri poznobaročne freske. Lokacija: Spodnje Duplje 69. Hiša stoji pod hribom ob zahodnem robu Udin boršta, vzhodno od cerkve sv.Vida.

- EŠD: 480025; Gesla: znamenje, lokacija; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Lokacija nekdanjega razpela sredi vasi; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Lokacija podrtega znamenja – lesen križ v kupu ruševin brez korpusa. Lokacija: V vaškem križišču, vzhodno od cerkve sv.Vida, v spodnjih Dupljah.

- EŠD: 5164; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Kapelica v križišču; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana baročna kapelica odprtega tipa iz 18.stoletja s poslikavo. Lokacija: Kapelica stoji v vzhodnem delu križišča večih poti v severnem delu vasi.

- EŠD: 5165; Gesla: dvorec; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Dupljski grad Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Barokizirana renesančna, zidana nadstropna stavba z ohranjenimi arhitekturnimi elementi od 16. do 18.stol. in baročno poslikavo. Lokacija: Spodnje Duplje 36. Zahodno ob križišču poti sredi starega dela.

- EŠD: 5169; Gesla: kmečka hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Hiša Spodnje Duplje 47; Področja: etnologija; Opis: Pritlična, lesena stanovanjska stavba z gospodarskim poslopjem iz druge polovice 18.stol. Lokacija: Spodnje Duplje 47.

- EŠD: 5168; Gesla: kajža; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Kajža Spodnje Duplje 42; Področja: etnologija; Opis: Lesena, deloma zidana, pritlična kajža; Lokacija: Spodnje Duplje 42. V severnem delu Spodnjih Dupelj, nad stransko vaško potjo, na zahodnem obrobju Udin boršta v bregu stoji hiša.

- EŠD: 5557; Gesla: grob; Tip: arheološka dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Staroslovansko grobišče; Področja: arheologija; Opis: Slučajna najdba staroslovanskega skeletnega groba, datacija 9.-10.stol. Lokacija: Severno nad vasjo Spodnje Duplje na prisojnim pobočju pod robom Udin boršta, na lokaciji nekdanje cerkve sv.Vida.

- EŠD: 16555; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Razpelo pri hiši Spodnje Duplje 43A; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Lesen križ s polihromiranim korpusom iz okoli 1800. Križ obnovljen 1996/97, korpus obnovil M.Mauser. Lokacija: Razpelo stoji ob opornem zidu, pod hišo Spodnje Duplje 43A.

- EŠD: 16551; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Kapelica nasproti hiše Spodnje Duplje 7a; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa iz 19.stol. Poslikava na severni fasadi in v niši je pripisana J.Gosarju. V niši spodaj je Jezusov grob. Kovana vrata. Lokacija: Kapelica stoji nasproti hiše Spodnje Duplje 7a, v severozahodnem delu vasi, ob vaškem križišču.

- EŠD: 5167; Gesla: hiša, freska; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Hiša Spodnje Duplje 6; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Baročna, nadstropna zidana stanovanjska hiša z bogatimi stavbnimi elementi (portal, okenski okviri, kovane okenske mreže). Freske na fasadi: sv.Družina, Marijino kronanje, sv.Florijan. Lokacija: Spodnje Duplje 6. V severozahodnem delu Spodnjih Dupelj, na zahodnem robu Udin boršta, na pobočju stoji hiša.

- EŠD: 16393; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Spodnje Duplje – Spomenik borcem NOB; Področja: zgodovina; Opis: Marmornati obelisk na kamnitem platuju, posvečen dvaindvajstem padlim borcem NOV in petim talcem. Načrt arhitekta Nande Jocif, postavljen 12.9.1965. Odkrila Zveza borcev NOV Duplje. Lokacija: Spomenik stoji zahodno od osnovne šole, vzhodno ob cesti iz Strahinja proti Trziču.

2.3.6.5 ZGORNJE DUPLJE

Dvovrstna obcestna vas na prodnati ravnini vzhodno nad reko Tržiško Bistrico je prislonjena ob zahodni rob gozdnate zakrasele konglomeratne terase Udinega boršta in se na jugu zrašča s Spodnjimi Dupljami. V terasi je 306 m dolga vodna in zasigana kraška jama Dupulnik. Cerkev sv. Mihaela, prvič omenjena leta 1391, je barokizirana gotska stavba. Na konglomeratnem pomolu nad njo je Arhovo gradišče, poznoantična utrjena naselbina.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

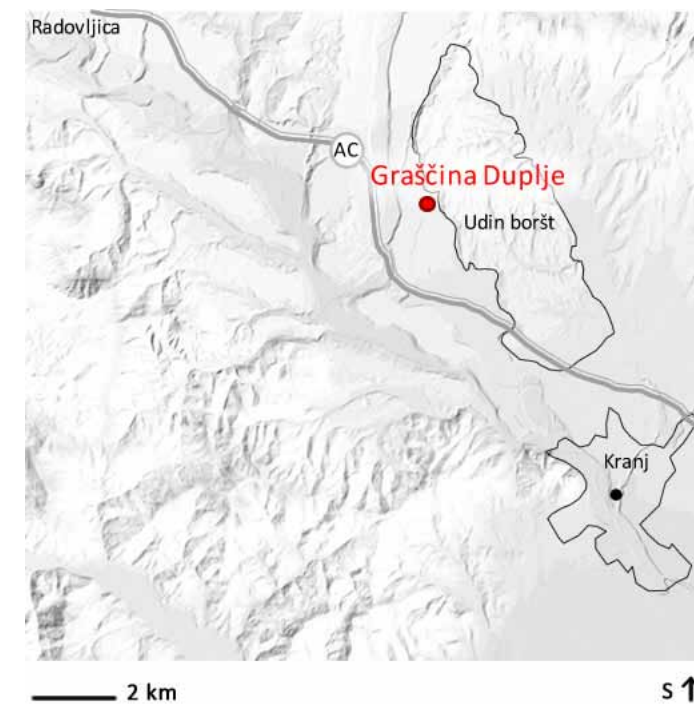
- EŠD: 16566; Gesla: obcestna vas; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Zgornje Duplje –Vas; Področja: urbanistična zgodovina; Opis: Dvovrstna obcestna vas s pritličnimi stegnjenimi domovi vzporedno s cesto ter gospodarskimi poslopji pravokotno na hiše. Zasnova vasi v 12.stoletju. Na severu cerkev sv.Mihaela, prvič omenjena 1391. Lokacija: Vas leži na prodnati ravnini vzhodno nad reko Tržiško Bistrico, pod zahodnim robom zakrasele konglomeratne terase Udin boršta.
- EŠD: 16565; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Kapelica ob cesti; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica polodprtega tipa s piramidasto zalomljeno streho iz 19/20 stol. Štukaturni okras, poslikava preslikana po letu 1990. Kovana vrata, v niši kip Marije z Jezusom (odlitek.). Lokacija: Kapelica stoji ob glavni cesti skozi Zgornje Duplje v severovzhodnem vogalu osrednjega vaškega križišča.
- EŠD: 16391; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Spominska plošča Tinetu in Stanetu Teran; Področja: zgodovina; Opis: Temna granitna plošča z vklesanim posvetilom predvojnima komunistoma in prvoborcema, bratoma Tinetu in Stanetu Teran, padlima 1942 v Udin borštu. Odkrila ZB NOV Duplje na njuni rojstni hiši 24.7.1955. Lokacija: Zgornje Duplje 25, po domače pri Kajžovcu. Plošča je pritrjena v južnem vogalu zahodne, obcestne fasade hiše.
- EŠD: 16562; Gesla: kmečka hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Hiša Zgornje Duplje 29; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna hiša s streho dvokapnico, krito s špičakom, kamnitim pravokotnim portalom iz 1871 in okenskimi okvirji s kovanimi mrežami s križi. Lokacija: Zgornje Duplje 29. Hiša stoji južno od središča Zgornjih Dupelj, zahodno ob osrednji vaški poti, kjer pred njo stoji betonski napajalnik za živino.
- EŠD: 16563; Gesla: kmečka hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Hiša Zgornje Duplje 35; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna kmečka hiša iz sredine 18.stol. Pritličje iz kamna s polkrožnim portalom in okenskimi okvirji iz tufa, kovane okenske mreže. Zahodni del nadstropja zidan, vzhodni del lesen z gankom. Lokacija: Zgornje Duplje 35. Hiša stoji pravokotno na cesti, južno od središča Zgornjih Dupelj in cerkve sv.Mihaela.
- EŠD: 16564; Gesla: kajža; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Kajža Zgornje Duplje 45; Področja: etnologija; Opis: Spodaj iz kamna zidana kajža, zgoraj lesena konstrukcija sten iz poloblih brun z lesenim gankom. Streha dvokapnica. Pritlični del s kamnitimi okenskimi okvirji s kovanimi mrežami 2.polovica 18.sto. Lokacija: Zgornje Duplje 45. Kajža stoji zahodno od cerkve sv.Mihaela v središču Zgornjih Dupelj, severno od osrednjega vaškega napajalnika za živino.
- EŠD: 2832; Gesla: podružnična cerkev, sv.Mihael; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Cerkev sv.Mihaela; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Barokizirana gotska zidana cerkev z obzidjem, prvič omenjena 1391. Enoladijska stavba s petosminsko sklenjenim prezbitერიem in zahodnim zvonikom. Renesančna oprema, poslikava na oboku prezbitერიja 1848. Lokacija: Cerkev stoji severno od križišča, v severnem delu naselja.
- EŠD: 5148; Gesla: gradišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Arhovo gradišče; Področja: arheologija; Opis: Na skalnem pomolu je izravnani plato, ki ga z vzhoda in severa obdaja dvojni obrambni nasip in jarek, proti jugu in zahodu pa strma pobočja. Glede na analogije je datiran v zgodnji srednji vek (6.-7.stol.). Lokacija: Gradišče je na grebenu, ki sega iz zahodnega roba Udin boršta, severno nad cerkvijo sv.Mihaela v Zgornjih Dupljah.
- EŠD: 16392; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Zgornje Duplje – Spominska plošča ustanovitvi gasilskega društva; Področja: zgodovina; Opis: Bronasta plošča, posvečena ustanovitvi gasilskega društva 1906. Postavilo jo je Gasilsko društvo Duplje 1976 ob sedemdesetletnici ustanovitve. Lokacija: Zgornje Duplje 8. Plošča je pritrjena na južnem vogalu zahodne fasade gasilskega doma.

2.3.6.6 ZADRAGA

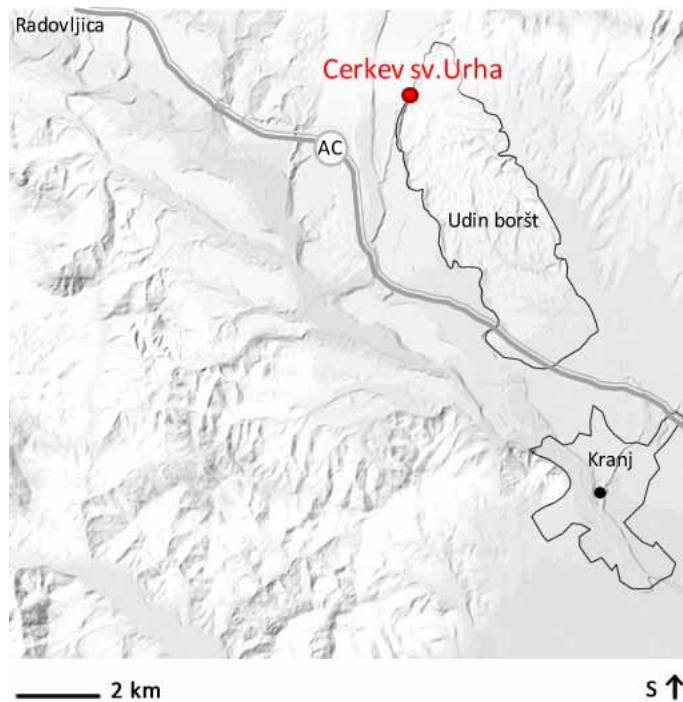
Razpotegnjena vas severno od Zgornjih Dupelj leži na prodnati ravnini na levi strani reke Tržiške Bistrice, zahodno pod gozdnato zakraselo konglomeratno teraso Udinim borštom. Naselje se širi nad obema bregovoma večinoma suhe globeli Drage. Večina zaposlenih krajanov dela v Tržiču.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 16560; Gesla: domačija, hiša, gospodarsko poslopje, kašča, kapelica, gostilna, sadovnjak,

19. slika: Graščina Duplje
<http://grascinaduplje.atSPACE.com/grascina-duplje.jpg>

20. slika: Cerkev svetega Urha, Žiganja vas
<http://www.trzic.si/dozivate.aspx>

kozolec; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Zadruga – Domačija Zadruga 2; Področja: etnologija; Opis: Domačijo (nekdanjo gostilno) sestavljajo deloma podkletena nadstropna hiša (kamniti okenski okviri, kovane mreže, portal iz tufa), gospodarsko poslopje, vrhkletna kašča iz 17.stol. Celoto povezuje zid z dvema portaloma. Kapelica iz 19.stol. Lokacija: Zadruga 2.Domačija stoji na jugovzhodnem delu razložene vasi, zahodno ob cesti Naklo – Trzič.

- EŠD: 471180; Gesla: spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Zadruga – Spominsko znamenje Viktorju Kleču in Stanislavu Jancu; Področja: zgodovina; Opis: Delno obdelana granitna skala z vklesanim napisom, odkrita 1979 v spomin Viktorju Kleču in Stanislavu Jancu, ki sta padla na tem kraju 17.4.1945. Lokacija: Spominsko znamenje stoji nad levim bregom Tržiške Bistrice, na področju imenovanem Na Vrbicah, ki ležijo severozahodno od Zadrage.

2.3.6.7 ŽIGANJA VAS

Razpotegnjena vas z gručastim jedrom leži na severu Dobrav, na stiku gozdnatega terciarnega gričevja in naplavne ravnice reke Tržiške Bistrice, na njenem levem bregu. Sestavlja jo več zaselkov. Zaselek Žiganja vas je stisnjen ob rob ravnine, Hom in Novine pa se širita na gričevje. Ladja cerkve sv. Urha, omenjene že leta 1350, je v osnovi še romanska. Freske so iz obdobja okoli leta 1400. Južno od cerkve rase mogočna vaška lipa, ki ima obseg 728 cm. Njena starost je ocenjena na 300 let. Večino kmetijskih zemljišč obdeluje kmetijska zadruga iz Križ. Zaposleni vaščani se vozijo na delo v Trzič in Kranj.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 1940; Gesla: podružnična cerkev sv.Urh; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Žiganja vas – cerkev sv.Urha; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Cerkev ima ohranjen gotski prezbiterij in portal, kasneje je bila barokizirana. Na severni ladji so deloma ohranjene freske furlanskih mojstrov. Na zunanjščini freske iz leta 1400 in začetka 16.sto. Lokacija: V vzhodnem delu vasi, ob cesti Žiganja vas – Sebenje.

- EŠD: 470754; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Žiganja vas – Razpelo ob hiši Žiganja vas 3; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Lesen razpelo z lesenim korpusom. Lokacija: Razpelo stoji v severovzhodnem delu Žiganje vasi, zahodno pred hišo Žiganja vas 3, oziroma vzhodno od hiše Žiganja vas 68.

- EŠD: 470792; Gesla: drevo, lipa; Tip: vrtno arhitekturna dediščina; Ime: Žiganja vas – Vaška lipa; Področja: krajinska arhitektura, dendrologija; Opis: Sredi vasi blizu cerkve raste lipa z izjemnim obsegom in slikovito izdolbenim deblom. Zasajena verjetno na začetku 14.stoletja. Lokacija: Lipa stoji južno od cerkve sv.Urha, vzhodno ob cesti, ki vodi skozi Žiganjo vas.

- EŠD: 470822; Gesla: stegnjen dom; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Žiganja vas – Domačija Žiganja vas 33; Področja: etnologija; Opis: Pritlični stegnjen dom, zidan iz kamna, ometana, z okenskimi okvirji iz tufa in mrežami, V nadstropju so sobe. Lokacija: Žiganja vas 33. Domačija stoji sredi Žiganje vasi, zahodno ob križišču vaških cest, s slemenom obrnjena vzporedno s cesto.

2.3.6.8 SEBENJE

Gručasto naselje na severu Dobrav leži na naplavni ravnici ob zahodnem vznožju gozdnatega terciarnega gričevja, med Križami in Žiganjo vasjo. Na nizki vzpetini je zaselek Gorca. Manjši potočki s severa tečejo po izgonskih strugah. Na pobočju nad vasjo je več smučarskih skakalnic. V preteklosti je tu delalo več samostojnih čevljarskih mojstrov.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 25983; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Sebenje – Kapelica ob hiši Sebenje 38; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa z dvokapno streho in kovanimi vrati. V niši je skupina baročno občutenih plastik: svetnik, svetnica, Marija kraljica z Jezusom in dva angela. Lokacija: Kapelica stoji v vzhodnem delu Sebenj, južno od hiše Sebenje 38 in zahodno od hiše Sebenje 39.

- EŠD: 480066; Gesla: vaško jedro; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Sebenje – Vaško jedro; Področja: urbanistična zgodovina, etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Gručasto zasnovano vaško jedro z zasnovo iz 18.stol., do srede 20.stol.z živo čevljarsko obrtjo, z manjšinskim deležem kmetij, s kapelicami in mokrimi travniki na vzhodnem delu. Večina hiš ima še nekaj zemlje. Lokacija: Sebenje so gručasta ravninska vas na severnem delu Dobrav, med Križami na severu in Žiganjo vasjo na jugu.

- EŠD: 400021; Gesla: gospodarsko poslopje, svinjak; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Sebenje – Gospodarsko poslopje pri domačiji Sebenje 32; Področja: etnologija; Opis: Gospodarsko poslopje s podom, v osrednjem delu zidano, kjer so hranili seno, v jugovzhodnem delu lesen. Na jugozahodni strani so leseni svinjaki. Streha dvokapnica. Lokacija: Gospodarsko poslopje stoji pri hiši Sebenje 32 v središču starega jedra Sebenj.

- EŠD: 470757; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Sebenje – Kapelica ob cestnem križišču; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa z razpelom v niši. Lokacija: Kapelica stoji v zahodnem delu vasi, jugovzhodno ob cestnem križišču, severozahodno pred hišo Sebenje 21A.

2.3.6.9 KRIŽE

Hitro rastoče urbanizirano razpotegnjeno obcestno naselje, h kateremu spada tudi zaselek Snakovo južno od jedra, se razteza ob jugozahodnem vznožju gozdnatega grebena Kriške gore (Vrata, 1591 m), ob cesti Golnik - Tržič, južno od Pristave. Križe se prvič omenjajo okrog leta 1400. Župnijsko cerkev sv. Helene so začeli graditi leta 1810 na temeljih starejše, gotske stavbe. Kmetijstvo je vse manj pomembno. Razvita je obrt. Večina prebivalcev je zaposlena v bližnjem Tržiču.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 1939; Gesla: župnijska cerkev, sv.Križ; Tip: sakralna dediščina; Ime: Križe pri Tržiču – Cerkev sv.Križa; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Sedanja cerkev je bila 1810 postavljena na mestu srednjeveške predhodnice. V notranjosti freske Fr.Wissiaka, Goetzla križev pod J.Wolfa iz 19.stol. Oprema je sočasna. Lokacija: Na jugozahodnem podnožju Kriške gore in jugozahodnem robu starega naselbinskega jedra Križev, na robu polja.

- EŠD: 10131; Gesla: pokopališče, javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Križe pri Tržiču – Pokopališče; Področja: zgodovina, umetnostna zgodovina; Opis: Pokopališče ob župnijski cerkvi je nastalo v 18.stol., obdano je s kamnitim ometanim zidom. Na njem je spomenik padlim v 1.svetovni vojni. Lokacija: Na jugozahodnem robu starega naselbinskega jedra Križ, na robu Kriškega polja, okoli župnijske cerkve.

- EŠD: 420477; Gesla: vaško jedro; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Križe – Vaško jedro; Področja: urbanistična zgodovina, etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Obcestna vas z manjšimi in večjimi kmečkimi domovi, ohranja v vaškem jedru urbanistični vzorec in arhitekturno tipologijo 19.stoletja. Vas se prvič omenja okoli leta 1400. V preteklosti razvita čevljarska obrt. Lokacija: Križe je vas, ki se je razvila v jugozahodnem vznožju Kriške gore, ob cestah proti: Golniku na vzhodu, Pristavi na severu in ob cesti proti Gozdu.

- EŠD: 9706; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Križe pri Tržiču; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa, pozidana v prvi polovici 20.stol., v niši Marijina slika (olje na platno) T.Kralja. Lokacija: Kapelica stoji sredi vasi, vzhodno ob križišču ceste Tržič – Golnik in stranske ceste proti župni cerkvi in Retnjam.

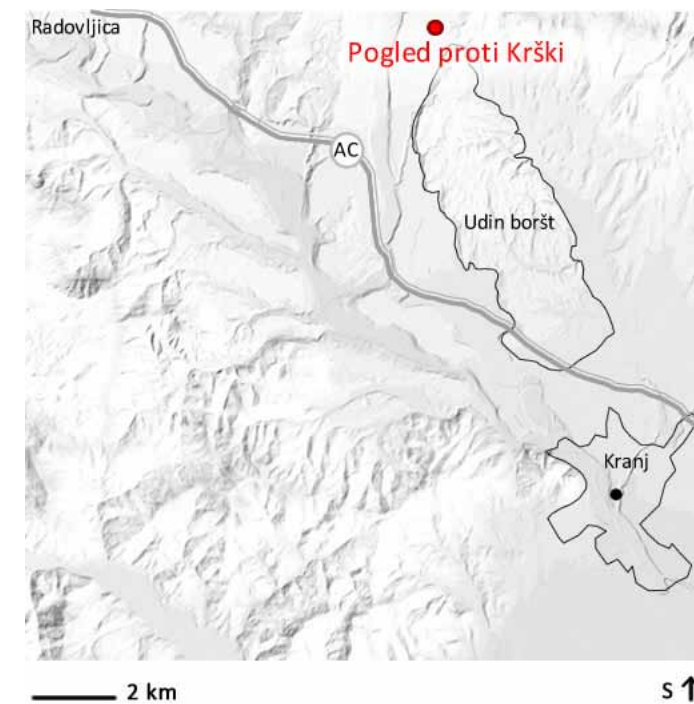
- EŠD: 24362; Gesla: kmečki dvorec; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Križe pri Tržiču- Kmečki dvorec Hladnikova35; Področja: etnologija; Opis: Nadstropen zidan dvorec s petosno fasado, kamnitimi okenskimi okvirji in kovanimi mrežami, z deloma ohranjenimi železnimi polkni v pritličju, s kamnitim polkrožnim portalom iz tufa. V zatrepu južne fasade lesen gank. Dvokapna streha krita s špičakom. Lokacija: Hladnikova ulica 35. Hiša stoji sredi Križ, severovzhodno od cerkve, vzhodno ob cesti Golnik – Križe – Pristava.

- EŠD: 470654; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Križe – Spominska plošča Jožetu Finku; Področja: zgodovina; Opis: Temna marmornata plošča na rojstni hiši prvoborca, partizana in borca za delavske pravice Jožeta Finka, rojenega 19.4.1916, padlega 16.4.1942 v Udin borštu. Spominsko ploščo je 16.4.1957 odkrila ZB Križe. Lokacija: Planinska pot 16. Spominska plošča je vzdana na hišo sredi severne fasade.

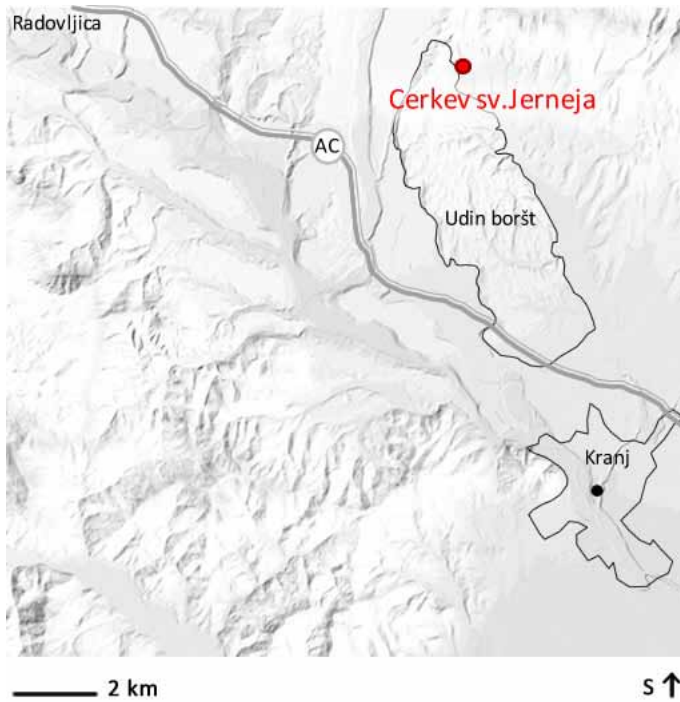
- EŠD: 26355; Gesla: hiša, bunker, spominska plošča; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Križe pri Tržiču – Hiša Hladnikova 23; Področja: zgodovina, etnologija; Opis: Nadstropna zidana hiša z rustikalno členjeno petosno glavno fasado in litoželeznim balkonom nad vhodom. Krita z dvokapnico, bunker na južnem delu. Nekdanja orožniška postaja, na katero je bil 1.8.1941 izveden napad borcev(plošča odkrita 1984). Lokacija: Hladnikova ulica 23. Hiša stoji v severnem delu Križ, vzhodno ob cesti Senično – Križe – Pristava.

- EŠD: 20908; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Križe pri Tržiču – Spomenik borcem in žrtvam NOB; Področja: zgodovina; Opis: Pravokotni plato z marmornato zvezdo z imeni dvainosemdesetih padlih borcev in žrtev fašističnega nasilja iz Križ in okolice, postavljen 1956. Plastika iz varjenega orožja (T.Svetina, 1971). Lokacija: Prvotno je spomenik stal pred združnim domom v Križah, zdaj stoji zahodno pred osnovno šolo v Križah.

- EŠD: 470655; Gesla: spominska plošča, kraj zgodovinskega dogodka; Tip: memorialna dediščina; Ime: Križe – Spominska plošča posvetovanju Tržiških komunistov; Področja: zgodovina; Opis: Marmornata plošča s kovinskim napisom posvečena posvetovanju tržiških komunistov maja 1938. Spominsko ploščo odkrili 1977 Občinski odbor Zveze komunistov Tržič. Lokacija: Snakovška 53. Spominska plošča je pritrjena na severno fasado, v severozahodnem delu.

21. slika: Pogled proti Kriški, Križe
<http://ateistek.files.wordpress.com/2008/05/pogled-proti-kriski-gori.jpg>

22. slika: Cerkev Svetega Jerneja, Senično
<http://www.slovenia.info/pictures/attraction/cerkev%20sv%20jerneja.jpg>

2.3.6.10 ZGORNJE VETRNO

Razloženo naselje leži na prisojnem gozdnatem jugozahodnem pobočju Kriške gore (Vrata, 1591 m), na prehodu v terciarno gričevje Dobrav, nad Križami in Seničnim. Med domačijami je nekaj počitniških hišic in lovska koč. Iz vasi je izjemno lep razgled proti jugu na Dobrave.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 28499; Gesla: znamenje; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Znamenje pod vasjo; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Leseno znamenje z lesenim polnilom med krakoma križa in dvokapno streho krito s skodlami, izdelal Perko Gašper. Na desni tabli je naslikan motiv Marije pomočnice in pod njo letnici 1883 – 1995. Znamenje je bilo 1995 preoblikovano in prestavljeno. Lokacija: Znamenje stoji vzhodno ob cesti v Zgornje Vetrno, južno pred vasjo.
- EŠD: 20916; Gesla: spominska plošča Tip: memorialna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Spominska plošča Jerneju Slaparju; Področja: zgodovina; Opis: Marmornata plošča je posvečena prvoborcu Jerneju Slaparju, ki je padel 21.1.1942 kot borec Cankarjevega bataljona pri Kosu na Ojstrem vrhu. Plošča na Slaparjevi rojstni hiši je bila odkrita 27.7.1957; Lokacija: Plošča je pritrjena na zahodnem vogalu južne fasade hiše Zgornje Vetrno 7.

2.3.6.11 SPODNJE VETRNO

Razložena vasica na severu Dobrav leži na jugozahodnem pobočju z gozdom porasle Kriške gore (Vrata, 1591 m), na prehodu v terciarno gričevje, severno nad Seničnim. Iz vasi je lep razgled na Dobrave.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 420478; Gesla: domačija; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Spodnje Vetrno – Domačija Spodnje Vetrno 1; Področja: etnologija; Opis: Domačija z nadstropno zidano stanovanjsko hišo, ter delno zidano delno leseno gospodarsko poslopje. Stanovanjska hiša s kamnitimi okenskimi okvirji, z lesenim zatrepom in dvokapno streho. Lokacija: Spodnje Vetrno 1. Domačija stoji južno pred vasjo, zahodno ob cesti Senično – Spodnje Vetrno.
- EŠD: 470688; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Spodnje Vetrno – Spominska plošča Miranu Cizlju; Področja: zgodovina; Opis: Svetla marmornata plošča posvečena Miranu Cizlju častniku Kranjske čete Gorenjskega odreda padlega 18.1.1944. Spominsko ploščo je odkril Alpinistični odsek Planinske zveze Slovenije 5.8.1963. Lokacija: Spodnje Vetrno 1. Spominska plošča je vzdana na vzhodni fasadi novejših hiše.
- EŠD: 470686; Gesla: spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Spominsko znamenje Viktorju Uzarju – Sašku; Področja: zgodovina; Opis: Temna marmornata plošča v zidanem okvirju posvečena Viktorju Uzarju – Sašku, ki so ga 13.7.1943 belogardisti ujeli pri Jakšetovem kozolcu v Zgornjem Vetrnem in ga ubili. Spominsko znamenje postavila ZB Križe. Lokacija: Spominsko znamenje stoji severno ob poti, ki povezuje Spodnje Vetrno z Zgornjim Vetrnim, pri Jakšetovem kozolcu.
- EŠD: 470763; Gesla: znamenje; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Znamenje pod vasjo; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Leseno znamenje izdelal Perko Gašper z lesenim polnilom med krakoma križa in dvokapno streho s skodlami. Na leseni poslikani tabli motiv Drvice ljubljene pomočnice in pod njo napis 1883-1995. Lokacija: Znamenje stoji vzhodno ob cesti v Zgornje Vetrno, južno pred vasjo.
- EŠD: 470764; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Razpelo v gozdu; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Leseno razpelo s korpusom iz 19.stol. Lokacija: Razpelo stoji v gozdu zahodno od hiš Zgornje Vetrno 15. in 18.
- EŠD: 20916; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Spominska plošča Jerneju Slaparju; Področja: zgodovina; Opis: Marmornata plošča je posvečena prvoborcu Jerneju Slaparju, ki je padel 21.1.1942 kot borec Cankarjevega bataljona pri Kosu na Ojstrem vrhu. Plošča na Slaparjevi rojstni hiši je bila odkrita 27.7.1957. Lokacija: Plošča je pritrjena na zahodnem vogalu južne fasade hiše Zgornje Vetrno 7.
- EŠD: 470692; Gesla: kraj zgodovinskega dogodka, spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Zgornje Vetrno – Spominska plošča zboru aktivistov OF in borcev NOB; Področja: zgodovina; Opis: Lesena plošča s kovinskimi črkami posvečena zboru borcev in aktivistov OF iz Tržiča in okolice, ki je bil 31.7.1941 v Primožkovi gmajni in so še tisto noč odšli na prve oborožene akcije. Zveza borcev Tržič 1983. Lokacija: Zgornje Vetrno 30. Spominska plošča je na sredi južne fasade lovske koč.

2.3.6.12 SENIČNO

Razloženo naselje z gručastim jedrom leži v severnem delu terciarnega gričevja Dobrav, ob južnem vznožju Kriške gore (Vrata, 1591 m), med Golnikom in Križami. Novejše hiše se širijo na prisojno pobočje proti severu. Večina krajanov dela v Tržiču. Vzhodno od vasi so ostanki srednjeveškega gradu.

Gotska cerkev sv. Jerneja s freskami se omenja leta 1340.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 9536; Gesla: vaško jedro; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Senično – Vaško jedro; Področja: urbanistična zgodovina, etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Gručasto vaško jedro z večinoma nadstropnimi zidanimi kmečkimi hišami in gospodarskimi poslopji postavljeni vzporedno ob vaški poti. Lipa in cerkev sv. Jerneja, ki se omenja 1340, sta dominantni sredi vasi. Lokacija: Senično leži na severnem delu Dobrav, ob južnem vznožju Kriške gore, med Golnikom in Križami.

- EŠD: 25982; Gesla: znamenje; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Senično – Znamenje ob cesti proti cerkvi; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Leseno znamenje z dvokapno streho s sliko sv. Jerneja in sv. Florijana na lesu. Obnovljeno. Lokacija: Znamenje stoji južno ob cesti in skozi vas, južno od hiše Senično 10.

- EŠD: 470813; Gesla: vrhkletna hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Senično – Hiša Senično 10. Področja: etnologija; Opis: Vrhkletna pritlična hiša s klasično frčado in izkoriščenim podstrešjem, zidana iz kamna in opeke, iz sredine 19. stoletja. Vkopana v breg, s slemenom vzporedno s cesto. Lokacija: Senično 10. Hiša stoji v zahodnem delu vaškega jedra, severno ob cesti, ki pelje v vas.

- EŠD: 470815; Gesla: hiša; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Senično – Hiša Senično 16; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna zidana hiša z dvokapno streho krito z bobrovcem, s kamnitim vhodnim portalom s preklado, datiran z letnico 1839 iz tufa in s kamnitimi okenskimi okviri iz tufa s kovanimi mrežami. Lokacija: Senično 16. Hiša stoji v vaškem jedru, v južnem nizu od cerkve sv. Jerneja.

- EŠD: 470816; Gesla: vzporedna domačija, kmečka hiša, gospodarsko poslopje; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Senično – Domačija Senično 19; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna zidana hiša z dvokapno streho s prezračevalniki v zatrepu, z opečnimi rozetami nad venčnim zidcem in vhodnim portalom iz tufa iz 1871. Nadstropno zidano gospodarsko poslopje s hlevom in senikom. Lokacija: Senično 19. Domačija stoji v vaškem jedru, jugovzhodno od cerkve sv. Jerneja.

- EŠD: 470817; Gesla: gospodarsko poslopje; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Senično – Gospodarsko poslopje pri hiši Senično 21; Področja: etnologija; Opis: Vrhkletno, spodaj zidano iz kamna, zgoraj leseno gospodarsko poslopje s podom, z dvokapno streho in z mostovžem. Lokacija: Gospodarsko poslopje v sklopu domačije Senično 21 stoji nad potokom v grapi na zahodnem robu vaškega jedra.

- EŠD: 470814; Gesla: dom na vogel; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Senično – Domačija Senično 15; Področja: etnologija; Opis: Nadstropna podkletena zidana hiša z dvokapnico, z opečnatimi rozetami v zatrepu, vhodni portal iz tufa datiran z letnico 1863 in s polkrožno biforo nad vodom. Hiše se drži nadstropno zidano gospodarsko poslopje. Lokacija: Senično 15. Domačija stoji sredi vaškega jedra, v južnem nizu, južno od cerkve sv. Jerneja.

- EŠD: 1941; Gesla: podružnična cerkev sv. Jernej; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Senično – Cerkev sv. Jerneja; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Barokizirana ladja, z gotskim zvezdastim obokanim prezbitერიjem iz 1455; v njem freske istrske smeri (1500). Na južni fasadi freski Križanja in sv. Krištofa (1490-1500). Obzidje s portalom. Lokacija: V severovzhodnem delu vasi ob stranski vaški poti na Spodnje Vetrno je cerkev z obzidjem.

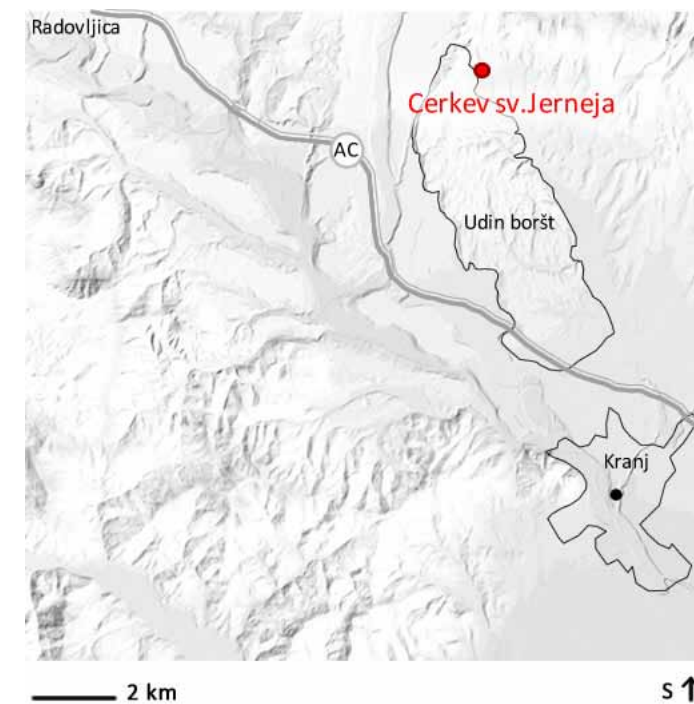
- EŠD: 17791; Gesla: ruševine, grad; Tip: arheološka dediščina; Ime: Senično – Ruševine gradu Gutenau. Področja: arheologija; Opis: Ruševine stolpastega gradu omenjenega med leti 1253 – 1428. Izravnani greben je od pobočja ločen z dvema obrambnima jarkoma, zaključuje pa se z ostanki pravokotnega stolpa. Med jarki in ostanki stolpa je plato nekdanjega dvorišča. Lokacija: Stolpast grad je stal na gozdnem grebenu, jugovzhodno od Seničnega.

- EŠD: 20914; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Senično – Spominska plošča borcem NOB; Področja: zgodovina; Opis: Marmornata plošča z vklesanimi imeni osmih borcev iz Seničnega in okolice, padlih med narodnoosvobodilnim bojem, vgrajena v zidani kamniti okvir. Postavila jo je Zveza borcev Križe 5.8.1963. Lokacija: Spominska plošča je pritrjena na jugozahodni fasadi Doma družbenih organizacij, Senično 30.

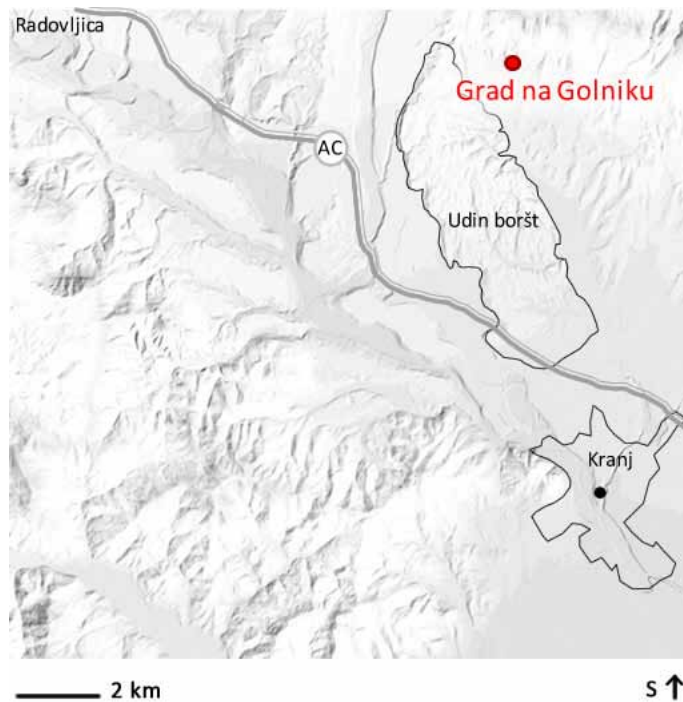
- EŠD: 470760; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Senično – Razpelo; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Leseno razpelo z lesenim polihromiranim korpusom; Lokacija: Razpelo stoji severno nad vasjo, na vzhodni strani ceste Senično – Spodnje Vetrno.

- EŠD: 470761; Gesla: razvalina, kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Senično – Lokacija kapelice; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Danes ohranjeni samo še temelji iz opeke do osemdesetih let 20. stoletja zidane kapelice zaprtega tipa, s štirikapno streho, s stebroma ob niši in s fresko poslikavo niše in zunanjščine slikarja Janeza Gosarja. Lokacija: Kapelica je stala južno pod cesto Golnik – Križe, severozahodno od Seničnega.

- EŠD: 25981; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Senično – Kapelica ob cesti v Križe; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana neogotska kapelica kvadratnega tlorisa,

23. slika: Cerkev Svetega Jerneja, Senično
http://www.slovenia.info/pictures/attraction/freske_cerkev%20sv%20jerneja.jpg

24. slika: Grad Golnik
http://www.golnik.si/images/stories/gonilnik_3/golnik_grad_2.jpg

zaprtega tipa s piramidasto zalomljeno štirikapno streho. V niši nad zidano menzo lesen križ z velikim polihromiranim korpusom. Stranski niši sta fresko poslikani. Niša je zaprta s kovanimi vrati. Lokacija: Kapelica stoji severno ob cesti Golnik – Križe, zahodno od Seničnega.

- EŠD: 5162; Gesla: kraj zgodovinskega dogodka, spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Sleme pri Seničnem – Spominsko znamenje s sklepom o pričetku upora; Področja: zgodovina; Opis: Obležje je posvečeno sprejetju sklepa o oboroženem uporu v Kranjskem okrožju 22.7.1941. Avtor 1985 postavljenega marmornatega stebra v obliki zvezde Arhitekturna skupina Kras (Vojteh Ravnikar). Lokacija: Spominsko znamenje stoji južno ob cesti Križe – Senično.

- EŠD: 29065; Gesla: kapelica, razvalina; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Senično – Šulova kapelica sv.Jernej; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Razvalina zidane kapelice zaprtega tipa, s štirikapno streho, s stebroma ob niši. Zunanjščina in notranjščina poslikani s freskami J.Gosarja: sv.Jernej, sv.Florijan in neznani svetnik. Kapelica je brez strehe in stebrov, fragmenti fresko poslikav. Lokacija: Kapelica stoji južno pod cesto Golnik – Križe, na severozahodnem robu travnika severozahodno od Seničnega.

2.3.6.13 GOLNIK

Razloženo urbanizirano naselje z gručastim jedrom je krajevno središče, prvič omenjeno leta 1399, in leži ob južnem vznožju podolgovatega gorskega grebena Kriške gore (Vrata, 1591 m), na prehodu v terciarno gričevje in konglomeratne terase Dobrav. V 16. stoletju so tu zgradili graščino, iz katere je leta 1917 začelo nastajati zdravilišče, danes imenovano Univerzitetni inštitut za pljučne bolezni in tuberkulozo. Po ustanovitvi zdravilišča se je kraj zelo povečal. Južno od ceste se proti gozdnati konglomeratni terasi Udin borštu ob potoku Parovnici in njegovih pritokih razteza odprt svet, kjer so polja in zamočvirjeni travniki. Na Golniku sta umrla kiparja Karla Bukovec (1895 - 1957) in France Gorše (1897 - 1967).

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 480140; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Golnik – Spominska plošča Izidorju Rodetu; Področja: zgodovina; Opis: Granitna plošča s kovinskimi črkami, posvečena Izidorju Rodetu- Riku, namestniku komandirja prve čete Kamniškega bataljona, ki ga je ustrelil nemški žandar 27.5.1943 ob poskusu reševanja ranjene Ančke Rode. Lokacija: Golnik 36. Spominska plošča je pritrjena na južni fasadi severnega niza stavb bolnišnice na Golniku.

- EŠD: 13004; Gesla: zdravilišče, zdraviliški objekt, bolnišnica, zdraviliški park, vodnjak, stopnišče; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Golnik – Zdravilišče Golnik; Področja: zgodovina; Opis: Zdravilišče z osrednjim zdraviliškim objektom iz leta 1922, ter sočasno osno zasnovan parter parka, obdan s parkovnim gozdom. Lokacija: Zdravilišče z zdraviliškim parkom je v severnem delu Golnika, severno nad cesto Kranj – Golnik – Križe.

- EŠD: 480149; Gesla: grad s parkom; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Golnik – Grad Golnik; Področja: umetnostna zgodovina, krajinska arhitektura; Opis: Dvonadstropni grad z enotno oblikovano zunanjščino nastalo po 1640 za čas Gallenfelsov. Notranje arkadno dvorišče, stolpa, terasast parter, gotsko renesančni portal iz 16.stol. in baročno kamnoseško okrasje. Lokacija: Grad stoji na pobočju v severnem delu Golnika, v sklopu bolnišnice Golnik, severno nad zdraviliškim parkom in novim delom naselja. Grad nima hišne številke.

- EŠD: 20697; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Golnik – Spomenik partizanski saniteti v parku; Področja: zgodovina; Opis: Spomenik v obliki kvadra iz svetlega marmorja je posvečen partizanski saniteti. Avtor spomenika iz leta 1981 je Lojze Gostiša. Lokacija: Spomenik stoji v zdraviliškem parku, južno od bolnišnice Golnik severno nad cesto Kranj – Golnik – Križe.

- EŠD: 20675; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Golnik – Spomenik vstaji na Golniku in okolici; Področja: zgodovina; Opis: Obelisk iz svetlega marmorja zaznamuje kraj aktivistov in sprejetega sklepa o pričetku vstaje na Golniku in v okolici 31.7.1941. Lokacija: Spomenik stoji severno ob cesti Golnik – Senično, jugozahodno od bolnišnice in parka na Golniku.

- EŠD: 5559; Gesla: lovska postaja; Tip: arheološka dediščina; Ime: Golnik – Arheološko najdišče Laznikarjeva zijalka; Področja: arheologija; Opis: V jami je bila mlajše paleolitska lovska postaja. Izkopani so bili ostanki ognjišča, kamniti artefakti in kosti jamskega medveda. Lokacija: Na južnem pobočju Kriške gore, severovzgodno od Golnika in pod vasjo Gozd pri Tržiču.

- EŠD: 26800; Gesla: slopno znamenje; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Golnik – Matičkovo slopno znamenje; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidano baročno poslikano slopno znamenje z leseno piramidasto streho, krito s skodlami. V osrednji niši vzidan kamnit polihromiran gotski sklepnik, ki upodablja Marijo z Jezusom. V spodnjih in zgornjih nišah ostanki baročne poslikave, 1958 preslikano. Lokacija: Slopno znamenje stoji severvzhodno od kompleksa bolnišnice Golnik, pod sadovnjakom, vzhodno od cestnega križišča, jugozahodno od hiše Golnik 13A.

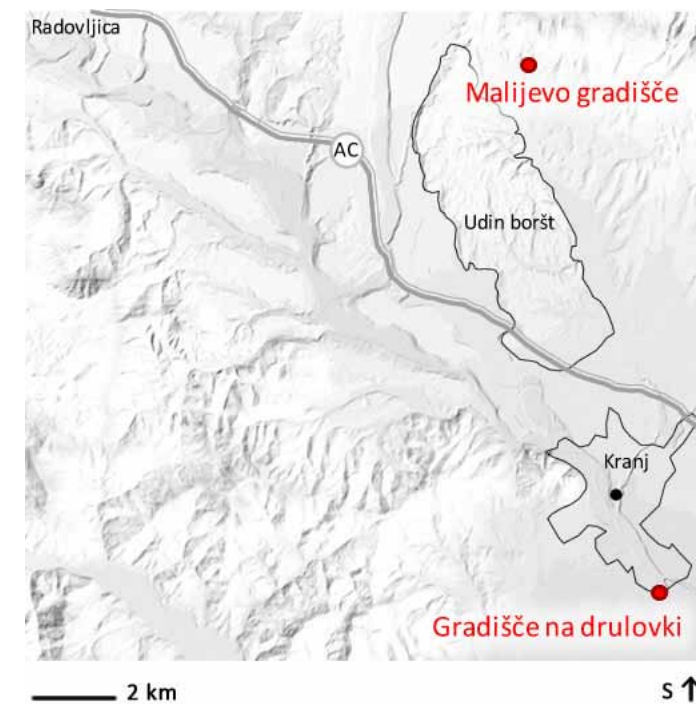
- EŠD: 5558; Gesla: naselbina, gradišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Golnik – Malijevo gradišče; Področja: arheologija; Opis: Ovalna vzpetina nad vasjo z izravnanim obrežnim vrhom ter strmimi pobočji na vseh straneh. Rezultati sondiranja kažejo poselitev v mlajši kameni dobi (konec 3.tisočletja pr.n.št.) in v antiki (2.stol.). Lokacija: Hrib Gradiše je vzhodno nad Golnikom z umetno izravnanim naselbinskim platojem na vrhu in s terasami na severnem pobočju.
- EŠD: 20676; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Golnik – Spomenik petim talcem; Področja: zgodovina; Opis: Marmornati kvader s kovinskim napisom je postavljen na kraju, kjer je bilo 10.7.1942 ustreljenih pet talcev. Lokacija: Spomenik stoji zahodno ob cesti Kranj – Golnik, na vzhodnem robu naselja, jugovzhodno od hiše Golnik 5.
- EŠD: 20696; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Golnik – Malijeva kapelica; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica kvadratnega tlorisa, s plitvo obokano nišo. Krita je s piramidasto streho s trikotnimi čeli, postavljena je bila v prvi polovici 19.stol. izvirna poslikava je bila preslikana (F.de Guchi, 1995). Kovana vrata. Lokacija: Kapelica stoji na zahodni strani ceste Kranj – Golnik, na jugovzhodnem robu naselja in vzhodno od hiše Golnik 5.
- EŠD: 20698; Gesla: slopno znamenje; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Golnik – Slopno znamenje; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Zidano slopno znamenje s piramidasto leseno streho in plitvimi, ovalno zaključenimi nišami. Izvirna poslikava je ohranjena pod beleži. Lokacija: Slopno znamenje stoji severozahodno od bolnišnice na Golniku, severno ob poti k Ribnikarju, južno od hiše Golnik 32.

2.3.6.14 GORIČE

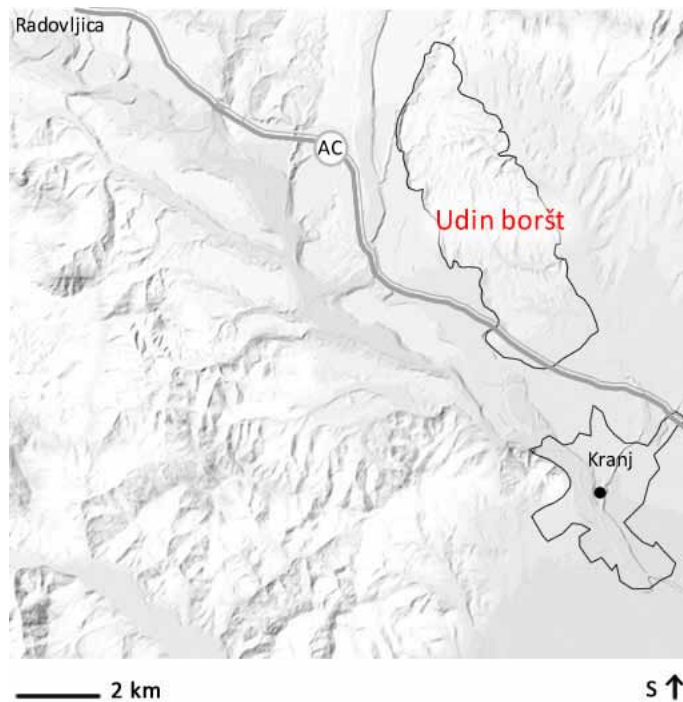
Obcestno središčno naselje z gručastim jedrom leži na rahlo valovitem in nekoliko mokrotnem svetu severnega dela Dobrav, ob vznožju Tolstega vrha (1715 m), med Trstenikom in Golnikom. Hiše so razvrščene ob osrednji cesti in potoku Sevniku, ki se južno od kraja že imenuje Goričica. K vasi spada tudi nekaj kmetij na Vevariju ob cesti na Golnik. Prebivalci so zaposleni na Golniku, v Tržiču in Kranju. Župnijska cerkev sv. Andreja se prvič omenja leta 1391. Sedanja stavba je iz srede 19. stoletja. Nad Malijem (573 m) je gradišče, kjer so našli predmete iz eneolitika in rimske dobe.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 20683; Gesla: spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Goriče – Spominsko znamenje talcem; Področja: zgodovina; Opis: Marmornata plošča v kamnitem okvirju, pritrjena na grob kamnit zidec nad opornim zidom, je posvečena petim neznanim talcem, ki so bili ustreljeni zaradi maščevanja nad ubitim izdajalcem iz Gorič. Ploščo je 1945 odkrila AFŽ Goriče. Lokacija: Spominsko znamenje stoji v zahodnem delu Gorič, zahodno ob vaški cesti, zahodno od grobišča s spomenikom in cerkve sv. Andreja.
- EŠD: 400806; Gesla: obcestna vas; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Goriče – Vas; Področja: urbanistična naselbina; Opis: Obcestna vas z gručastim jedrom z urbanistično zasnovano hiš pravokotno na osrednjo cesto in potok Sevnica. Zasnova vasi iz 13.stol. Lokacija: Vas leži na severnem delu Dobrav, zahodno od Trstenika in vzhodno od Golnika in ceste Kranj – Golnik.
- EŠD: 480144; Gesla: grobišče, javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Goriče – Grobišče borcev in talcev NOB; Področja: zgodovina; Opis: Kvader iz marmorja v obliki spirale z vklesanimi imeni dvainpedesetih borcev in talcev z območja Gorič in okoliških vasi. Ob spomeniku grobnica. Avtor arhitekt Edo Ravnikar 1953, uredila ZB NOV Goriče. Lokacija: Grobišče s spomenikom je urejeno v parku v osrednjem delu Gorič, zahodno od cerkve sv. Andreja, vzhodno ob vaški cesti.
- EŠD: 1817; Gesla: župnijska cerkev, sv. Andrej; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Gorilče – Cerkev sv. Andreja; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Klasicistična cerkev z elementi historicizma iz sredine 19.stol. zgrajena na mestu srednjeveške cerkve. Notranja dekorativna poslikava in oprema iz časa nastanka cerkve, glavni oltar iz 18.stol. Lokacija: Cerkev sv. Andreja stoji sredi vasi.
- EŠD: 480146; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Goriče – Spominska plošča borcem in žrtvam fašističnega nasilja; Področja: zgodovina; Opis: Marmornata plošča z imeni štiriindvajsetih borcev in talcev iz Gorič, Srednje vasi, Zaloga, Golnika in Letenic. Izdelal Janez Toporiš, odkrila ZB NOV Goriče 1948. Lokacija: Goriče21. Spominska plošča je v preddverju zadružnega doma na južni steni.
- EŠD: 20701; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Goriče – Marijina kapelica; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa, kvadratnega tlorisa s triosminskim zaključkom in piramidasto streho. Na stranskih fasadah so okna. Fasade so členjene z dekorativno štukaturo. Historicizem. Odlitek kipa Matere božje. Lokacija: Kapelica stoji v središču Gorič, ob vaškem križišču, južno od cerkve sv. Andreja.

25. slika: Malijevo gradišče, neolitsko naselje - izdelki iz neolitika (Drulovka) <http://www.gorenjski-muzej.videofon.si/upload/exhibitions/zelezna3.jpg>

26. slika: Rdeči bor, Udin boršt
http://www.tourism-kranj.si/files/www.tourism-kranj.si/04_ogledi/kulturne_znamenitosti/udin_borst.jpg

- EŠD: 20699; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Goriče – Kapelica južno od vasi; Področja: umetnostna zgodovina, zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa je bila postavljena leta 1873. Je kvadratnega tlorisa s triosminskim zaključkom. Dvokapna streha, zadaj piramidasta. Fasade so členjene z dekorativnimi elementi. Kovana vrata. Preslikana 1982. Lokacija: Kapelica stoji na Goriškem polju, jugovzhodno od pokopališča in vasi, zahodno ob poljski poti, vzhodno od ceste Kranj – Golnik.

- EŠD: 20700; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Goriče – Kapelica Srca Jezusovega; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa, z dvokapno streho, kvadratnega tlorisa. Historicizem s konca 19.stol. Fasade so členjene z dekorativnimi štukaturnimi elementi. Odlitek kipa Srca Jezusovega. Izvirna poslikava. Lokacija: Kapelica stoji na jugozahodnem robu Gorič, vzhodno od pokopališča, ob križišču poljskih poti.

SREDNJA VAS PRI GORIČAH

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 14699; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Srednja vsa – Goriče – Razpelo na jugozahodnem robu vasi; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Lesen križ z odlokom kovinskega korpusa ima strmo zaobljeno leseno streho, krito s pločevino. Med kraki križa je leseno polnilo. Lokacija: Razpelo stoji na jugozahodnem robu Srednje vasi, severno ob zahodni cesti Goriče – Srednja vas.

- EŠD: 14703; Gesla: obcestna vas; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Srednja vas – Goriče – Vas; Področja: urbanistična zgodovina; Opis: Obcestna vas z domačijami postavljenimi pravokotno na cesto in potok Sevnica. Zasnova vasi iz 13.stol. Lokacija: Vas leži na severnem delu Dobrav, ob južnem vznožju Tolstega vrha med Goričami in Zalogom, vzhodno ob potoku Sevnica.

- EŠD: 14701; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Srednja vas Goriče – Kapelica na južnem robu vasi; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Zidana kapelica zaprtega tipa, pravokotnega tlorisa, z dvokapno streho. Starejša poslikava preslikana 1996. Lokacija: Kapelica stoji na južnem robu Srednje vasi, jugovzhodno ob križišču vzhodne ceste Goriče – Srednja vas.

- EŠD: 14702; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Srednja vas – Goriče – Kapelica ob hiši Srednja vas 10; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Kapelica odprtega tipa in kvadratnega tlorisa s triosminskim zaključkom. Dvokapna streha je v zadnjem delu zaobljena. Delno preslikana starejša poslikava (F.Petrič, 1981). Kip Marije z Jezusom. Lokacija: Kapelica stoji v sklopu domačije Srednja vas 10, na vzhodnem robu naselbinskega dela Srednje vasi, zahodno ob cesti Goriče – Zalog.

- EŠD: 14700; Gesla: domačija, kmečki dvorec, gospodarsko poslopje, svinjak, kašča, pod, drvarnica, lopa, sadovnjak, hišno drevo; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Srednja vas – Goriče – Domačija Srednja vas 17; Področja: etnologija; Opis: Nadstropni kmečki dvorec: dvokapnica na čope, okenski okvirji iz tufa, kovane mreže, kamnit portal 1922. Zidano gospodarsko poslopje, lesen pod z gankom, leseni svinjaki in oreh. Lokacija: Srednja vas 16, 17. Domačija stoji v severnem delu vasi, ob cesti Goriče – Zalog.

2.3.6.15 NOVAKE

Razložena vasica na severu Dobrav leži na ravnici ob vzhodnem robu gozdnatega terciarnega gričevja, južno od Senična. V potok Parovnico se stekajo vode z vlažnega zemljišča. Ob cesti, ki vodi od ceste Golnik - Tržič do prometno odmaknjene naselja, raste skupina zavarovanih hrastov.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 3646; Gesla: drevored; Tip: vrtno arhitekturna dediščina; Ime: Novake – hrasti; Področja: krajinska arhitektura, dendrologija; Opis: Skupina hrastov ob poti Novake – Senično. Lokacija: Zavarovani hrasti rastejo ob cesti, ki vodi od Golnika do Tržiča do prometno odmaknjene naselja.

2.3.6.16 LETENICE

Razložena vas z gručastim jedrom in zaselkoma Zavodo in Kamnjekom na zahodu leži na valovitem svetu Dobrav, v bližini potoka Parovnice. Umaknjena je zahodno od ceste Tenetiše - Golnik. Okoliški travniki in polja so mokrotni. Jugozahodno od naselja je na robu gozdne konglomeratne terase Udinega boršta Klemenčevo gradišče z zgodnesrednjeveško utrjeno postojanko.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 5147; Gesla: gradišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Letenice – Klemenčevo gradišče; Področja: arheologija; Opis: Osrednji plato obdajajo umetne terase, proti zahodu pa dvojniobrambni okop in jarek. Z ostalih strani je lokacija zavarovana s strmimi pobočji. Slučajne najdbe sodijo v srednji vek (12. stoletje). Lokacija: Gradišče leži na grebenastem izrastku vzhodnega roba Udinega boršta, jugovzhodno od vasi Letenice, nad potokom Kokrica.

- EŠD: 20702; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Letenice – Razpelo ob cesti; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Lesen križ z dvokapno leseno streho, pokrito s

s pločevino. Kraki križa so dekorativno obdelani. Polikromiran lesen korpus. Druga polovica 19. ali začetek 20.stoletja. Lokacija: Razpelo stoji vzhodno ob cesti Kranj – Golnik, ob cestnem križišču, ki vodi v Letenice.

- EŠD: 5154; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Letenice – Spomenik padlim borcem Kokrške čete; Področja: zgodovina; Opis: Spomenik petim borcem Kokrške čete ustreljenim v Letenicah 16.4.1942 ob preboju iz obkoljenega Udin boršta. Avtorji spomenika Arhitekturna skupina Kras (Vojteh Ravnikar). Odkrit 1985. Lokacija: Severno od križišča poti, jugozahodnem delu vasi.

- EŠD: 480148; Gesla: javni spomenik; Tip: memorialna dediščina; Ime: Letenice – Spomenik NOB. Področja: zgodovina; Opis: Granitni steber v obliki zvezde, posvečen petim borcem Kokrškega odreda, padlim 16.4.1942. Lokacija: Spomenik stoji na jugozahodnem robu Letenic, severno ob Križišču vaških cest, v spominskem parku Udin Boršt.

2.3.6.17 TENETIŠE

Razpotegnjeno, deloma gručasto, deloma obcestno naselje sredi Dobrav, severno od Mlake pri Kranju, sestavljata dela Spodnje in Zgornje Tenetiše. Leži na vlažni ravnini ob potoku Stražnici med gozdnatima konglomeratnima terasama Udinim borštom in Veliko Gmajno. Potok se pod naseljem izliva v Parovnico. Baročna cerkev sv. Dominika ima lepo lego na severnem robu vasi. Kraj je dobil ime po tenetišču, to je lovskem revirju.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 14709; Gesla: spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Tenetiše – Spominsko znamenje NOB; Področja: zgodovina; Opis: Naravna skala s stebriči z verigo, ter imeni sedmim padlim borcem na območju Tenetiš. Postavljeno po drugi svetovni vojni. Lokacija: Spominsko znamenje stoji severno ob križišču cest oziroma vzhodno ob cesti Kranj – Golnik, zahodno ob cesti Tenetiše- Trstenik.

- EŠD: 14708; Gesla: razpelo; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Tenetiše – Razpelo ob poti k cerkvi; Področja: umetnostna zgodovina, etnologija; Opis: Leseni križ z ovalno – polkrožno leseno streho, krito s pločevino. Med kraki križa je leseno polnilo. Polihromiran lesen korpus. Iz 19. ali 20 stoletja. Lokacija:

- EŠD: 2605; Gesla: podružnična cerkev sv.Dominika; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Tenetiše – Cerkev sv.Dominika; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Cerkvna arhitektura s pravokotno, v jedru še srednjeveško ladjo in tristrano s sklenjenim gotskim prezbitერიem (ohranjen figuralni sklepnik s podobo sv.Krištofa). Baročen zvonik in barokizirana notranjost. Lokacija: Cerkev stoji na vzpetini nad severnim delom Tenetiš, vzhodno nad cesto Tenetiše – Trstenik.

2.3.6.18 MLAKA

Urbanizirano gručasto naselje leži na vlažnem zemljišču severno od Kranja, ob skrajnem jugovzhodnem robu zakrasele gozdnate konglomeratne terase Udinega boršta. Južni, novejši del naselja se imenuje Nedeljska vas. Na vzhodu teče potok Kokrica. V bližini so našli manjše staroslovansko grobišče. Število prebivalcev je od leta 1961 izjemno hitro naraščalo. Večina jih je zaposlena v bližnjem Kranju.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 5158; Gesla: kraj zgodovinskega dogodka; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Obveščevalna točka Poljane; Področja: zgodovina; Opis: Lokacija obveščevalne točke Poljana kjer je 14.11.1943 padel obveščevalec Peter Zupan. Kraj ni obeležen s spominskim znamenjem. Lokacija: Ob gozdni poti v Globoko dolino na parceli št.:43/2, k.o.Vojvodin boršt I.

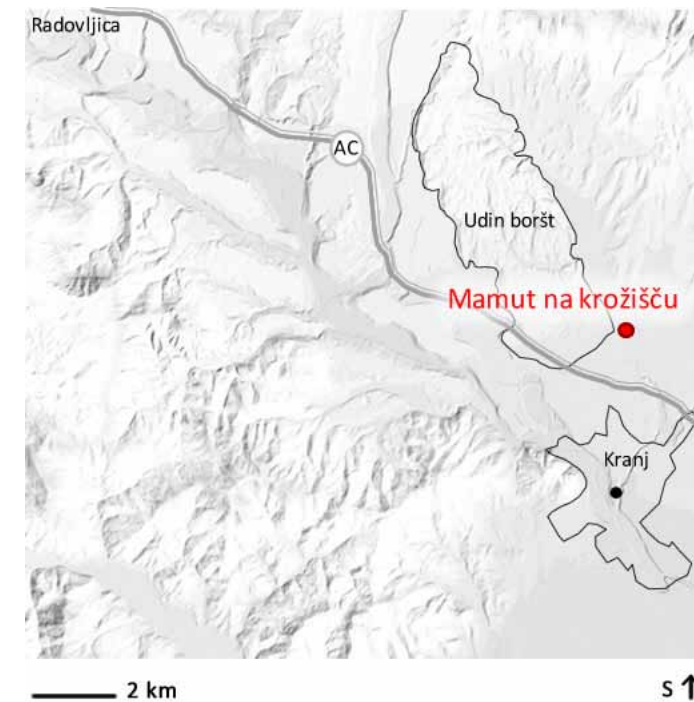
- EŠD: ni v registru Gesla: kraj zgodovinskega dogodka; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Obeležje obveščevalcu Mirku Zagrajšku; Področja: zgodovina; Opis: Lokacija obveščevalne točke kjer je padel obveščevalec Mirko Zagrajšek. Marmornat steber v obliki zvezde. Avtor arhitekturna skupina Kras (Vojteh Ravnikar). Lokacija: Blizu hišne številke Na Griču 88 – novo naselje Mlaka Grič.

2.3.6.19 KOKRICA

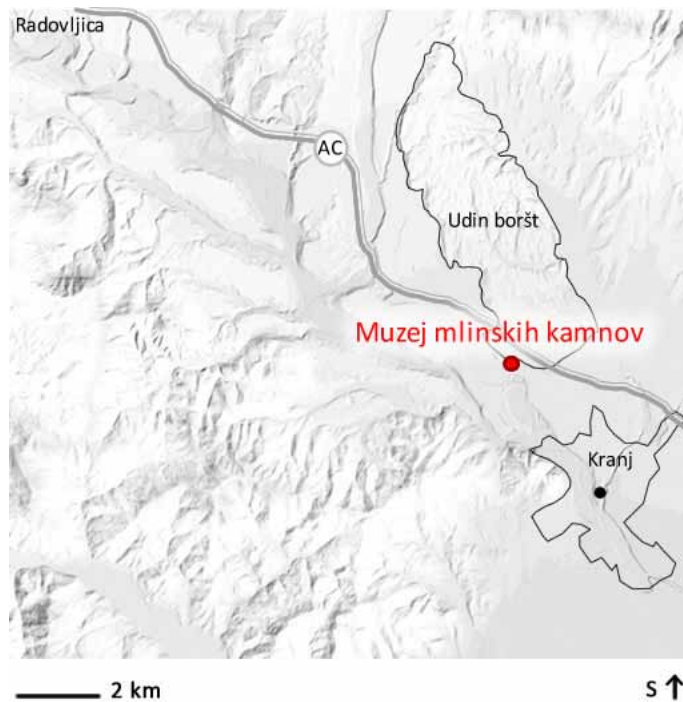
Večje urbanizirano in hitro rastoče gručasto naselje leži na južnem robu Dobrav, ob istoimenskem potoku, ki se v spodnjem toku imenuje Rupovščica. Kraj se je razvil na vlažnem zemljišču severno od Kranja. Stoji ob križišču cest, ki vodijo na Golnik, v Naklo, Predvor in Predoslje, severno od polovične avtoceste Kranj - Bistrica, tik ob njej. Prvič se omenja leta 1399. Kokrica postaja predmestje Kranja. Prebivalci so zaposleni v Kranju. Razvita je obrt. V naselju je župnijska cerkev sv. Lovrenca.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 20684; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Kokrica – Spominska plošča Francu Pestotniku – Aljoši; Področja: zgodovina; Opis: Granitna plošča posvečena Francu Pestotniku – Aljoši, članu okrožne komisije varnostno obveščevalne službe, kije padel na tem kraju 8.12.1943. Ploščo je odkrila ZB NOV Kokrica 1960. Lokacija: Spominska plošča je pritrjena na jugovzhodnem vogalu hiše Cesta na Brdo 47.

27. slika: Mamut, Jože Volarič
<http://www.grozd.eu/data/novice/mamut%281%29.jpg>

28. slika: Muzej mlinskih kamnov, Polica
<http://sveze.wsiefusion.net/CustomContentRetrieve.aspx?ID=140852>

- EŠD: 400667; Gesla: javni spomenik; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Kokrica – Spomenik miru in prijateljstva; Področja: zgodovina; Opis: Litoželezna skulptura tesno hrbtno objetih štirih figur, ki v nebo spuščajo golobe – simbol miru in prijateljstva, stoječih na okroglem betonskem podstavku. Avtor J.Volarič, 1983. Lokacija: Skulptura stoji sredi Kokrice, zahodno ob cesti Kranj – Predoslje, južno od hiše Cesta na Brdo 47.
- EŠD: 400665; Gesla: kulturni dom, spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Kokrica – Kulturni dom; Področja: zgodovina; Opis: Nadstropna zidana stavba pravokotnega tlorisa zgrajena 1959, kot Dom kulture s spominsko ploščo dvaindvajsetim padlim domačinom med NOB. Lokacija: Cesta na Brdo 30. Kulturni dom stoji v osrednjem delu Kokrice, vzhodno ob cesti Kranj – Predoslje. Spominska plošča je na severnem delu na zahodni fasadi, ob vhodu v Kulturni dom.
- EŠD: 20693; Gesla: kapelica; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Kokrica – Kapelica na cestnem križišču proti Ilovki; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Historicistična kapelica, odprtega tipa, s piramidasto streho, krito s škrljem. V njej je razpelo s polihromiranim korpusom. Je iz druge polovice 19.stoletja. Poslikava F.Petrič 1982. Lokacija: Kapelica stoji južno od ceste Kranj – Ilovka, nasproti skupine hiš Cesta na Brdo 64 in 68.
- EŠD: 20694; Gesla: spominska plošča; Tip: memorialna dediščina; Ime: Kokrica – Spominska plošča Francu Mraku; Področja: zgodovina; Opis: Bronasta plošča z napisom in reliefom partizana, ki kliče v boj, posvečena Francu Mraku, aktivistu OF. Ustreljen je bil kot talec 1942 v Begunjah. Avtor je slikar M.Belec, odkrila ZB NOV Kokrica 1954. Lokacija: Spominska plošča je pritrjena na sredini južne fasade hiše Cesta na Brdo 57, kjer je Franc Mrak živel.
- EŠD: 1896; Gesla: župnijska cerkev, sv.Lovrenc; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Kokrica – Cerkev sv.Lovrenca; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Od prvotne cerkve iz leta 1868 sta ohranjena zvonik in obokana ladja pravokotnega tlorisa. Na lokaciji nekdanjega prezbiterja 1971 - 1972 sezidana nova dvorana. Arhitekti Bitenc, Fijavž, Kregar. Oltarji iz 19.stol. Lokacija: Cerkev stoji ob pokopališču na severozahodnem robu vasi vzhodno ob lokalni cesti proti Mlaki.
- EŠD: 400663; Gesla: pokopališče, grobišče; Tip: memorialna dediščina; Ime: Kokrica – Pokopališče; Področja: zgodovina; Opis: Pokopališče iz 18.stol., v 20., stol. Širjeno proti severu, obdano z zidom z deloma ohranjenim prvotnim zidom, historicističnimi nagrobniki leta 1960 urejenim grobiščem šestim padlim v drugi svetovni vojni. Lokacija: Pokopališče je severozahodno ob cerkvi sv.Lovrenca, v severozahodnem delu Kokrice.
- EŠD: ni v registru; Gesla: javni spomenik; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Kokrica – slon v krožišču; Področja: zgodovina; Opis: Litoželezna skulptura – mamut postavljen na betonskih podstavkih sredi krožišča (smeri Golnik – Kranj, AC zahod – Brdo) J.Volarič julij 2007; Lokacija: Kokrica sredi krožišča (smeri Golnik – Kranj, AC zahod – Brdo);

2.3.6.20 POLICA

Razloženo naselje leži ob južnem, z gozdom poraslem robu staro pleistocenske konglomeratne terase Udinega boršta, med Kranjem in Naklim. Kraj sestavlja več ločenih delov. Skupina hiš leži ob izvozu s polovične avtoceste, starejše jedro je razpotegnjeno ob nekdanji glavni cesti v smeri proti Naklemu, nekaj stavb pa je južneje, na drugi strani ceste. Južno od naselja je komunalno območje z veliko gramoznico, ki leži pod ježo savske terase.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: ni v registru; Gesla: obrt, kmetija; Tip: profana stavbna dediščina; Ime: Polica – Kmetija Poličar – nekdanja obrt izdelovanja mlinskih kamnov; Področja: etnologija, umetnostna zgodovina; Opis: Poličarjeva kmetija. Več kot 500 let stara kmetija. Prej potekala obrt izdelovanja mlinskih kamnov. Muzejska predstavitev dejavnosti, ki je utihnila leta 1975, tu izdelani mlinski kamni pa so v uporabi še danes. Lokacija: Poličarjeva kmetija je dober kilometer oddaljena od avtocestnega izvoza Kranj-zahod.
- EŠD: 5160; Gesla: grob, spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Grob Ivana Šparovca na Pečicah; Področja: zgodovina; Opis: Ivan Šparovec je bil borec Kokrškega odreda, ujet in ustreljen 29.4.1945 ob cesti Naklo – Kokrica. Grob je bil 1985 obeležen z marmornatim stebrom v obliki zvezde. Arhitekturna skupina Kras (Vojteh Ravnikar). Lokacija: V gozdu, 50 m južno od stare ceste Kokrica – Naklo.

2.3.6.21 UDIN BORŠT

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 5146; Gesla: kulturna krajina, spominski park; Tip: kulturna krajina; Ime: Udin boršt – Spominski park Udin boršt; Področja: zgodovina, arheologija, krajinska arhitektura; Opis: Udin boršt je visoka z dolinami razgibana konglomeratna terasa z osamelim krasom in ohranjenim kompleksom

nižinskega gozda. Na obrobju so kmetijske površine in vasi s svojo kulturno dediščino. Lokacija: Območje med Seničnim in Kokrico, Naklim, Strahinjem in Žiganjo vasjo, na levem bregu Tržiške Bistrice;

- EŠD: 5155; Gesla: kraj zgodovinskega dogodka; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Kraj počivališča in spopada 2 bataljona Kokrškega odreda; Področja: zgodovina; Opis: V Mali rostoki je bil kraj počivališča in prvi spopad borcev 2.bataljona Kokrškega odreda 13.9.1942. Lokacija: Mala rostoka leži severno nad Spodnjimi Dupljami v Udin borštu.

- EŠD: 5159; Gesla: kraj zgodovinskega dogodka, spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Spominsko znamenje 13 padlim borcem nad Kamnjekom; Področja: zgodovina, umetnostna zgodovina; Opis: Trije stebri v obliki zvezde obeležujejo kraj zadnjega spopada borcev 2 bataljona Kokrškega odreda, 14.9.1942 v katerem je padlo 13 borcev. Avtor: arhitekturna skupina Kras (Vojteh Ravnikar), postavljen l.1984. Lokacija: Spominsko znamenje stoji zahodno od vasi Tenetiše, ob poti pri potoku.

- EŠD: 5153; Gesla: taborišče; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – taborišče Kokrške čete nad Letenicami; Področja: zgodovina; Opis: Mesto taborišča Kokrške čete v marcu in aprilu 1942. Lokacija: V Udin borštu, zahodno od vasi Letenice in južno pod Kamnjekom.

- EŠD: 5156; Gesla: objekt; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Spominsko znamenje 6 padlim borcem na Težičevem hribu; Področja: zgodovina, umetnostna zgodovina; Opis: Marmornat steber v obliki zvezde je postavljen v spomin boju 2.bataljona Kokrškega odreda z Nemci 14.9.1942, v katerem je padlo 6 borcev. Avtor spominskega obeležja arh.Vojteh Ravnikar. Lokacija: Na Težičevem hribu sredi Udin boršta na parceli št.: 512/2 k.o.Vojvodin boršt I.

- EŠD: 5152; Gesla: taborišče; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Spomenik partizanskemu taborišču Kapnik; Področja: zgodovina; Opis: Kotlina Kapnik je bila 1941 – 1942 zbirališče, bivališče in izhodišče za akcije borcev NOV. Mesto taborjenja je bilo 1984 obeleženo z marmornatim stebrom v obliki zvezde. Avtor: arhitekturna skupina Kras (Vojteh Ravnikar). Lokacija: V Udin borštu, vzhodno med vasema Strahinj in Spodnje Duplje, na koncu gozdne poti.

- EŠD: 5157; Gesla: grobišče, spominsko znamenje; Tip: memorialna dediščina; Ime: Strahinj – Grobišče borcev 2.bataljona Kokrškega odreda; Področja: zgodovina; Opis: Grobišče borcev 2 bataljona Kokrškega odreda, ki so padli na območju Udin boršta v letih 1942 – 1943. Obeleženo je s piramido, spominsko ploščo in napisnimi ploščami Lokacija: Severno nad Strahinjem na robu Udin boršta.

- EŠD: 5158; Gesla: kraj zgodovinskega dogodka; Tip: memorialna dediščina; Ime: Udin boršt – Obveščevalna točka Poljana; Področja: zgodovina; Opis: Lokacija obveščevalne točke Poljana kjer je 14.11.1943 padel obveščevalec Peter Zupan. Kraj ni obeležen s spominskim obeležjem. Lokacija: Ob gozdni poti v Globoko dolino na parceli 43/2 k.o. Vojvodin boršt I.;

2.3.7 Mineralna vrelna v Besnici

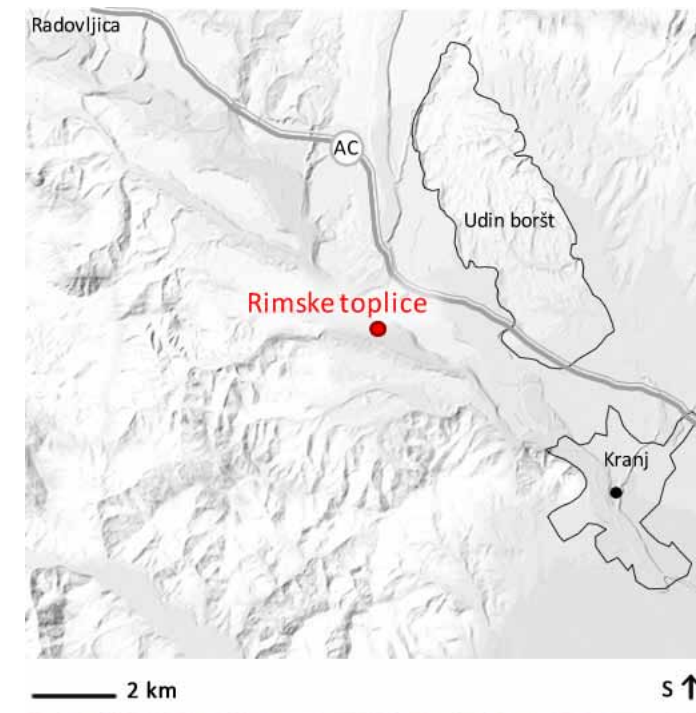
Bivše rimske toplice so uporabljali še v srednjem veku za zdravljenje protina in revmatizma (zadnji pisni vir omenja datum 23.junij 1618, ko je posestnik pl. Sigersdorff loškemu oskrbniku Jakobu Fänkhelu pisal, da pojde s svojim pastorkom pl.Laspermom v Besniške toplice, da si ondi s kopanjem prežene hudi protin, kateri ga nadleguje)[Besnica pri Kranju 1909, Franc Pokorn]. Vir navaja, da sta bila tam nekoč dva vrelna gorki in mrzli. In kot še navaja vir, bi bilo potrebno v ločitev vrelncev in ponovno vzpostavitev toplac vložiti kar nekaj denarcev. Danes pa oba dva vrelna tečeta skupaj in imata po raziskavah Antona Nosana 21°C, ter pretok 1,5-2 l/sek, vodonosnik je dolomit in spada med trajne vrelnce. Za te vrste vrelncev velja da, če je zajetje urejeno, da je količina vode in temperatura vode konstantna. Voda se zaradi geotermične energije segreva in priteka po razpokah in prelomih na površje, kot termalni vrelec. [Termalni in mineralni vrelni v Sloveniji, Geologija l.1973, knjiga 16, Anton Nosan] Glede na to, da je eden od vrelncev vroč je to zasluga globokega preloma. Hladni vrelec pa najbrž predstavlja podtalnico iz poroznih con.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

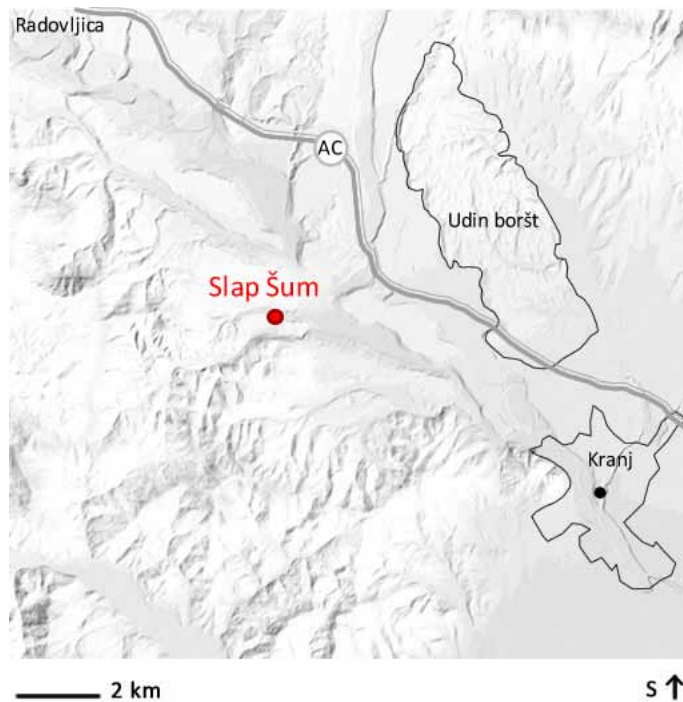
- EŠD: 12632; Gesla: arheološko območje; Tip: arheološka dediščina; Ime: Zgornja Besnica pri Kranju – lokacija rimskih term; Področja: arheologija; Opis: Na lokaciji srednjeveških toplac naj bi bile terme že v rimskem času; Lokacija: Desni breg potoka Nemiljščica, nad slapom Šum pri Zg.Besnici;

2.3.8 Najdišče mineralov in fosilov 2x Besnica in najdbe naselitve naših krajev pred 12.000 leti, Bled

Znanstvenega opredeljevanja Poljšiških fosilov se je leta 1857 lotil prvi slovenski geolog Marko Vincenc Lipold. Gotovo pa je bilo najdišče poznano že veliko prej. Sestavljajo ga oligocenski (približno 30 milijonov let stari) skladi apnenca. V tem času je to ozemlje prekrivalo morje Paratetida. V njem so se se tekom (milijonov) let usedli koralni apneneci v katerih najdemo številne vrste školjk in morskih polžev. Med redkejšje najdbe pa sodijo zobje mroskih psov, morski ježki in nekatere druge vrste mehkužcev [vir: <http://bojanambrozic.wordpress.com/2010/03/01/iskanje-fosilov-v-plaznici/>].

29. slika: Rimske toplice (nekoč vroči in mrzli izvir) za zdravljenje protina http://www.besnica.net/images/uploads/predstavitev/besnica_toplice_small2.jpg

30. slika: Slap Šum, Besnica
<http://www.sodja.net/albums/userpics/10063/slap-sum2.jpg>

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 2757; Status: NVDP; Gesla: geološko območje; Tip: geološka dediščina; Ime: Poljšica 1; Področja: historična geologija; Opis: Nahajališče fosilov v zgornjem delu Plaznice (školjke, korale, polži, ...); Lokacija: v dolini potoka Plaznica;
- EŠD: 3175; Status: NVDP; Gesla: geološko območje; Tip: geološka dediščina; Ime: Poljšica 2; Področja: historična geologija; Opis: Nahajališče fosilov v zgornjem delu Plaznice (školjke, korale, polži, ...); Lokacija: v dolini potoka Plaznica;
- EŠD: 5313; Status: NVDP; Gesla: geomorfološko območje; Tip: geomorfološka dediščina; Ime: Konglomeratna jama, Poljšica pri Podnartu; Področja: geomorfologija, hidrol, bot; Opis: Naravna votlina v konglomeratu; Lokacija: jama jugozahodno od Poljšice pri Podnartu;
- EŠD: 41313; Katasterska številka: 1313; Tip: 5.1 - spodmol, kevderc; Ime: Poglejska cerkev; Dolžina: 29 m; Globina: 10 m; Opis: Arheologi so v njej našli človekovo orodje iz starejše kamene dobe, kar dokazuje obstoj pračloveka v Triglavskem pogorju pred poljedelskimi kulturami. Najdbe segajo v mlajšo kameno dobo (10-12.000 pr.n.š.). To naj bi bila najstarejša najdba bivanja človeka na tem koncu Slovenije. Vsi predmeti so shranjeni v pokrajinskem muzeju na Blejskem gradu. Ob izkopavanju so našli tudi bronast kovanec in bronast prstan iz kasnejšega časa naseljevanja starih Slovanov. Lokacija: jama s prostim vhomom; Koordinate DK-48 [m] E 5428970 N 5137075 | Koordinate DK-48 DSJ [m] E 5428970 N 5137090 | Delovni seznam jam Koordinate WGS-84 [°]E 14.07190 N 46.37400 Kota vhoda [m n.m.] 630 TTN-5 Bled - 29

2.3.9 Slap Šum

Slapišče je visoko približno 25 m in spada med drseče slapove. Za slap Šum je značilna velika vodnatost. Nahaja 440 m pred iztokom Nemiljščice v reko Savo. Potka iz Nove vasi do slapišča je primerno označena, na dno soteske ter k vznožju slapa pa vodijo lepo urejene lesene stopnice. Tako je dostop do slapu možen v vsakem letnem času. Slap in slapovi s tolmuni ter pregrade so nastali zaradi različno odpornih kamnin, na eni strani skladnatih zelo trdih apnencev, na drugi pa ploščastih apnencev z vmesnimi lapornimi, glinenimi in tufskimi vložki. Tektonske sile so še bolj povečale različno odpornost kamnin in omogočile vodnim silam izdelavo tako različnih oblik na kratki poti.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 549; Status: NVDP; Tip: geološka dediščina; Ime: Slap Šum na Nemiljščici; Področja: geomorfologija, hidrologija; Opis: Slap na potoku Nemiljščica pri zgornji Besnici; Lokacija: Desni breg potoka Nemiljščica pri Zg.Besnici;

2.3.10 Turkovo in Jeralovo brezno ter Bidovčeva luknja

Hipogena speleogeneza med Besnico in Kropo na Gorenjskem (Turkovo in Jeralovo brezno)

V pogojih hipogene speleogeneze lahko praktično vse razpoložljive razpoke povečane do neke primerljive velikosti so pogosto sosednji rovi združeni, tako da opazujemo med njimi samo še mostove, pogosti so rovi s prerezi ključavnic ali pol kanali, ostri zavoji kanalov, ponekod pa je zaradi gostote kanalov kamnina med njimi lahko celo porušena. V zgornjih delih jam so značilni tako imenovani odvodni kanali, ki se kažejo pogosto v strmih kanalih s sferičnimi in eliptičnimi prerezi. Ker so vsaj v začetnih fazah dviga nad gladino podzemne vode take jame relativno globoko pod površjem pogosto niso zasigane in ne vsebujejo večjih količin alohtonih jamskih sedimentov. Nekateri jamske stene so obdane s hidrotermalnimi freatičnimi, pogosto zelo velikimi, kalcitnimi kristali. Hipogene jame so običajno razvite v karbonatnih kamninah, ki so ali so bile spodaj in zgoraj omejene z nekarbonatnimi kamninami.

Hipogene jame nastajajo bolj ali manj globoko pod gladino podtalnice, ki je pogosto vsaj v prvih fazah razvoja jam arteška in jame pa nimajo jasne genetske povezave z nekim kraškim površjem. Pogosto je kemizem in temperatura vod precej drugačna od meteorne, za raztapljanje pa so odgovorne močne žveplene kisline ali pa se sprošča dodatni ogljikov dioksid za tvorbo ogljikove kisline pri procesih metamorfoze karbonatov, zorenja ogljikovodikov oziroma organske snovi...). Dodatni pospeševalci raztapljanja so tudi ohlajanje termalnih vod in/ali mešanje vod različne kemične sestave (npr. meteorne in hidrotermalne...) [Bojan Otoničar, 1. Marec, 2011].

Jama Turkovo brezno (kat.št.: 234), ki se nahaja v hribu Mali vrh (821 m n.m.v.) nad vasjo Rovte, predstavlja 892 m dol in 92 m globok labirint jamskih rovov. Glavni rovi so približno 5 m široki in do 10 m visoki, medtem ko so stranski, slepi in povratni, ožji in nižji. Okoli 500 m dolga in 80 m globoka jama Jeralovo brezno (kat.št.: 3854) se nahaja v hribu Rovnik (707 m n.m.v.) pri vasi Njivica. Generalno so rovi ožji in nižji, vendar celo bolj prepleteni kot v Turkovem breznu. Jami kažeta relativno kompleksen tridimenzionalen vzorec rovov, razvitih po prelomih in razpokah. Za obe jami so značilni relativno velika osrednja dvorana/rov, manjši slepi in povratni rovi, hitre spremembe v presekih rovov in strmo se dvigajoči rovi.

Predvsem v Jeralovem breznu so manjši rovi ob veliki osrednji dvorani/rovu urejeni v mrežasto ali celo spužvastov oblikovan labirint. Dva ali več rogov razvitih blizu skupaj vzdolž iste razpoke pogosto ločuje le tanka pregrada. Lokalno so rovi združeni s sferičnimi/eliptičnimi zaobljenimi okni ali pa vzdolž daljšega odseka sosednjih vzporednih rogov, kar se odraža v značilnih presekih oblike ključavnice ter vmesnimi stebričastimi ostanki prvotnih sten. Mestoma so pregrade med gosto prepređenimi rovi porušene. Jamske stene so v glavnem zelo nepravilne ali valovite toda v glavnem zaobljene. Preseki glavnih rogov so običajno nepravilni in povišani, manjših pa pogosto sferični do eliptični. V spodnjih delih jam so vzdolž glavnih razpok razviti pretežno subvertikalni do meter široki rovi, ki se pridružijo glavnemu rovu in dvoranam od spodaj ali s strani. Ti, t.i. dovodni rovi, se pogosto nadaljujejo v dvigajoče se stenske in stropne žlebove, ki se lahko končajo z ušesasto oblikovanimi ustji, stropnimi kotlicami ali kupolami. Dvigajoči se stenski žlebovi so pogosto razviti tudi v nadaljevanju stranskih slepih rogov. Stropne kotlice in kupole so zelo pogoste in pokrivajo strop v praktično vseh delih opisanih jam. Lahko so preproste ali kompleksne, plitve in globoke (do nekaj metrov) in lahko prehajajo v do nekaj decimetrov široke rove, ki povezujejo večje jamske rove. Obe jami imata le en vhod, ki se nahaja na koncu strmega dvigajočega se odvodnega rova. V Jeralovem breznu opazujemo skupino odvodnih subvertikalnih eliptičnih lokalno združenih rogov z gladkimi stenami, medtem ko predstavlja strm odvodni rov v Turkovem breznu več generacij stropnih kotlic in kupol. Kjer je strop dvorane relativno strmo nagnjen, je lahko lokalno gostota stenskih/stropnih žlebov taka, da se tvorijo med njimi stropne štrline. Razporeditev jamskih rogov, njihov vzorec, pogojen v veliki meri z razporeditvijo razpok, ter morfologija jamskih sten in stenskih skalnih oblik kažejo na hipogeno speleogenezo obravnavanih jam. Labirinti, kjer je bila vsaka razpoložljiva odprtina (razpoka) povečana do primerljive velikosti, odsotnost faset značilnih za hiter vodni tok in zgoraj omenjene skalne oblike kažejo značilnosti raztapljanja z dvigajočo se vodo oziroma s prosto konvekcijo. S pogoji, ki jih zahteva hipogena prečna speleogeneza so skladne tudi geološke razmere, saj domnevamo, da je bilo zgornje »zaporno« zaporedje oligocenskih kamnin, erodirano med in po dvigu Jelovice in sosednjega preiskovanega območja. Čeprav je težko neposredno vzporejati recentne hidrotermalne in geokemične značilnosti določenih izvirov raziskovanega območja je možno, da so bili dotoki v domnevno zaprt »paleovodonosnik« zgoščeni vzdolž podobnih prelomov kot določajo lego in lastnosti recentnih izvirov. [Bojan Otoničar & Matija Perne 3. slovenski geološki kongres Bovec, 16. - 18. september 2010]

Bidovčeva luknja - Natura 2000

Jama je dolga 21 m in je zelo zanimiva, saj so v njej kapniki, zavesa in ježki. V jami prebiva tudi jamski hrošček, ki je značilen le za to jamo in zato tudi nosi ime po Besnici. Bidovčeva luknja (I.Š. 40070) je jama z nadzorovanim vstopom. Če se pojavi interes za rabo jame, se ob podelitvi koncesije ali skrbništva določi raba jame oz. način ogledovanja s takšnimi časovnimi in prostorskimi okviri, da se zagotovi varstvo HT 8310. [vir: http://www.natura2000.gov.si/uploads/tx_library/141-Natura-priloga4-2.pdf, http://www.slovenia.info/?naravne_znamenitosti_jame=8198&lng=1]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 40234; Katasterska številka: 234; Tip: 5.3 - brezno z jamo, jama z breznom, poševna jama, jama z etažami in brezni/več etažna jama; Ime: Turkovo brezno; Dolžina: 892 m; Globina: 92 m; Lokacija: jama s prostim vhodom; Koordinate DK-48 [m] E 5441300 N 5125945 | DK-48 DSJ [m] E 5441300 N 5126940 | Delovni seznam jam Koordinate WGS-84 [°]14.23356 N 46.27506 Kota vhoda [m n.m.] 595 TTN-5 Kranj - 14

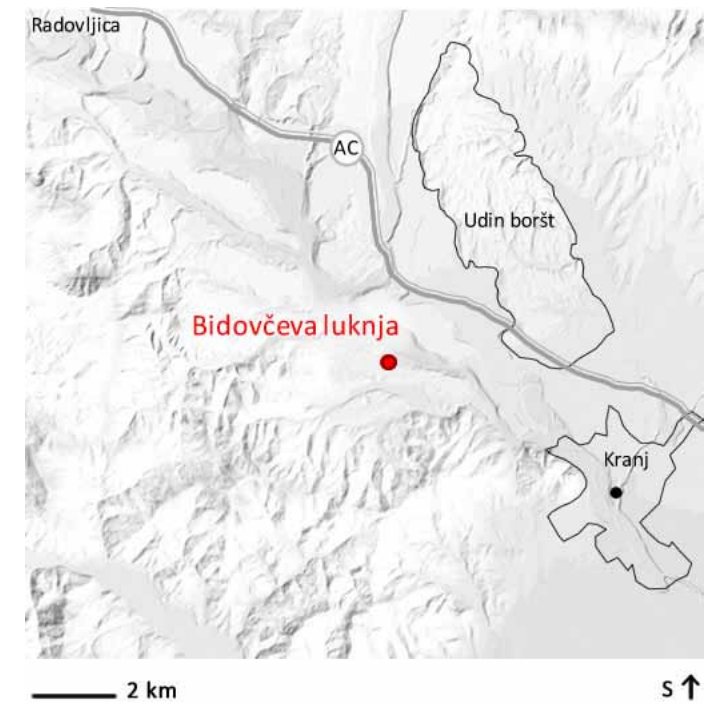
- EŠD: 43854; Katasterska številka: 3854; Tip: 5.3 - brezno z jamo, jama z breznom, poševna jama, jama z etažami in brezni/več etažna jama; Ime: Jeralovo brezno; Dolžina: 300 m; Globina: 80 m; Lokacija: jama s prostim vhodom; Koordinate DK-48 [m] E 5442175 N 5124750 | Koordinate DK-48 DSJ [m] E 5442180 N 5124750 | Delovni seznam jam Koordinate WGS-84 [°]14.24506 N 46.26438 Kota vhoda [m n.m.] 530 TTN-5 Kranj - 15

- EŠD: 40070; Katasterska številka: 70; Tip: 5.5 - stopnjasto brezno, poševno brezno; Ime: Bidovčeva luknja; Dolžina: 21 m; Globina: 21 m; Lokacija: jama z nadzorovanim dostopom; Koordinate DK-48 [m] E 5442175 N 5124750 | Koordinate DK-48 DSJ [m] E 5443800 N 5124871 | Delovni seznam jam Koordinate WGS-84 [°]14.26612 N 46.26561 Kota vhoda [m n.m.] 575 TTN-5 Kranj - 16

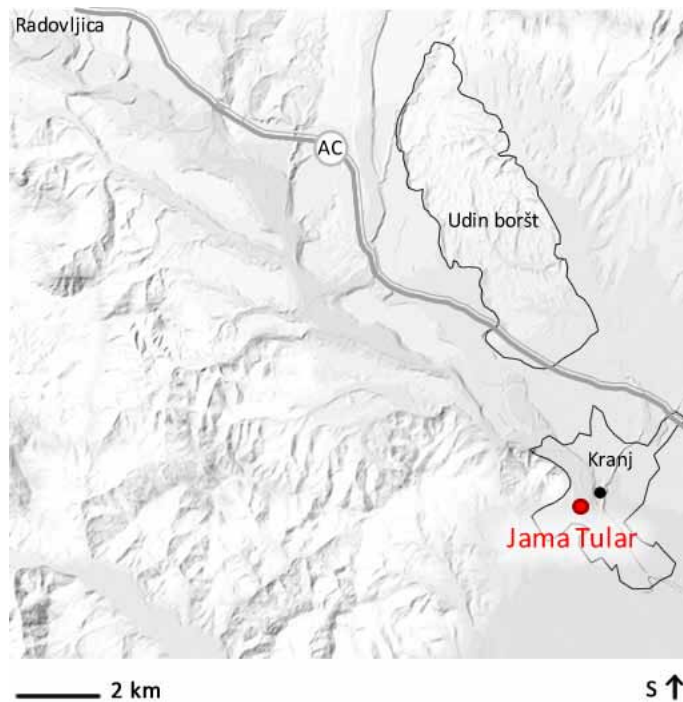
2.3.11 Ciganska jama

Jama nad vasjo Gobovce je manjša jama, ki se nahaja med križiščem cest Podbrezje – Posavec in odcepom v Podnart in nekdanjo cesto po starih Gobovcah, v bližini vasi Gobovce. V jami so odkrili ostanke antične kulturne plasti in našli 18 bronastih rimskih novcev. [Kulturna in naravna dediščina, Zbornik občine Naklo 2010, Damijan Janežič]

VAR_ID 5.4 VAR_ST 39 ESD 470553 VAR_Opis Podbrezje - Ciganska jama VAR_OZN KDL-P VRSTA 1 TIP 1 OBSEG 1 KATEGORIJA 2 SPOMENIK PKD OBM_RKD 1 PREDLOG 470553

31 slika: Bidovčeva luknja
http://www.besnica.net/images/uploads/predstavitev/besnica_bidovceva_jama_small.jpg

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 42404; Katastr.št.: 2404; Ime: Ciganska jama / Jama pod Zjavko; Opis: 5.1 - spodmol, kevderc; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 443550; X 128300; Koordinate WGS-84 : E 14° 15' 44.86", N 46° 17' 47.15"; Globina jame: 2 m Dolžina jame: 10 m

2.3.12 Jama Tular nekoč povezovala Kranj s Škofja Loko - jamski laboratorij čl.ribica

Tular je naravna jama, ki je nastala v mladi, pleistocenski labori reke Save v Kranju. Dolbe jo droben potoček, ki zbira vode z južnih pobočij Šmarjetne gore. Ob obisku Kranja si je jamo ogledal tudi Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) in zapisal:

"V Šmarjetni gori blizu Kranja je pri Savi luknja, ki gre skozi goro na loška tla."...

Pri tem je mislil na še danes živo izročilo, da je jama povezana z bližnjo Šempetrsko graščino v Stražišču, ki je bilo nekdanje del škofjeloške posesti. Razočaran nad puščobo konglomeratne jame, vujen kapniškega okrasja notranjskega podzemlja, še pristavi:

..."Toda za bele čevlje je to slab sprehod, ker so tla notri mokra in blatna."

»Ime jame /Tular (včasih zapisano tudi Dular)/ izvira iz danes že skoraj pozabljenega, a lepega domačega izraza tulav, kar pomeni votel in ima isti koren kakor tulec. Beseda kaže na preprosto, naravno miselnost gorenjskega človeka, ki mu luknja ni zbudila strahu pred neznanim, marveč mu je preprosto pomenila votlo skalo.« O skrivnostnem jamskem rovu so se tudi tu pletle pripovedke, nekaterih se spomnimo še danes. Zgodbe so burile domišljijo in kranjski otroci so jamo znova in znova odkrivali in raziskovali.

Enega od teh motivov, o zakladu, ki ga na koncu jame čuva kača, je uporabil Matija Valjavec (1831–1897) v svoji pesniški pravljici "Pastir". Poznejši raziskovalci Tularja so v jami iskali za naravoslovce bolj dragocene zaklade. In jih tudi našli! Dobrih 200 let za Valvasorjem, malo pred 1. svetovno vojno, je jamo obiskal entomolog Jožef Staudacher (1876–1945). Namesto skrinje s cekini je našel majhnega jamskega hroščka, ki ga je entomolog Giuseppe Müller (1880–1964) opisal najditelju v čast kot *Anophthalmus miklitzii* ssp. *staudacheri*. O tem, kakšna je bila jama nekdanje, nam je v svojem poročilu ohranil speleolog in entomolo Egon Pretner (1896–1982): »Prvi del jame je napol svetel, približno 15 m dolg. Tu izvira potoček, kateri teče iz jame. Na koncu tega sprednjega dela je stopnja kakšen poldrugi meter visoka, in tu se nadaljuje jama z ozkim, izpranim rovom. Ta rov se konča v mali prostor pod kaminom, ki pelje navpično navzgor. (Pretner, 1935). Tako je Tular je postal del naše kulturne in prirodoslovne zgodovine, še preden so ga med 2. svetovno vojno skoraj povsem uničili, ko so ga Nemci spremenili v protiletalsko zaklonišče za bližnjo tovarno ter tako uničili še tisto, kar je od vhodnega dela jame ostalo po rekonstrukciji Gaščejskega klanca tik pred vojno. L. 1944 so Nemci vhodni del nekoliko razširili ter polkrožno obzidali v okrog 20 m dolgo in do 6 m široko dvorano, kjer je danes laboratorij. Okrog 70 m dolg podzemeljski hodnik odvaja potoček in vodi na površje. Druga polovica jame je ohranjena v naravnem stanju. Ker je že od vojne naprej zaprta, so iz nje izginili nekdanje številni netopirji. Po vojni je bilo zaklonišče zapuščeno, polno smeti.

Marko Aljančič (1933-2007) je v jami Tular v Kranju s podporo Biološkega inštituta Medicinske fakultete v Ljubljani, ter ob pomoči kranjske občine ter podjetij, uredil speleobiološki laboratorij, ki se je v skoraj 50 letih delovanja uveljavil kot edini tovrstni v Sloveniji, ter kot kraj, kjer so človeške ribice razmnožujejo tudi izven narave. S posebnim navdušenjem se je zavzemal za promocijo človeške ribice kot simbola varstva slovenske narave, tako doma, kot v tujini.

[vir: <http://www.tular.si/index.php/sl/domov>]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 40369; Katasterska številka: 369; Tip: 1.1 - jama stalni izvir; Ime: Tular – Tularska jama; Dolžina: 55 m; Globina: 7 m; Lokacija: jama z nadzorovanim dostopom; Koordinate DK-48 [m] E 5450100 N 5121530 | Koordinate DK-48 DSJ [m] E 5450100 N 5121530 | Delovni seznam jam Koordinate WGS-84 [°]E 14.34820 N 46.23604 Kota vhoda [m n.m.] 360 TTN-5 Kranj - 28

2.3.13 Kanjon reke Kokre

Nastanek in oblikovanost kanjona reke Kokre je povezan s tektonskimi premiki in z erozijo. Sprijeti prod imenujemo labora ali konglomerat. Po njem se imenuje bližnje naselje na desnem bregu Save - Labore. Prod je ponekod slabo sprijet in zaradi zemeljskih sil razpokan. Zaradi raztapljanja apnenega veziva med prodniki nastajajo v kamnini različno velike votline. Občasno se deli konglomeratnih sten odlomijo, odlomljeni podorni bloki pa obležijo na pobočjih ali celo v reki.

V kanjonu ima reka Kokra močan tok, zato so na njej že od 13. Stoletja postavljali mline. V bližini Kranja so bili tako ob Kokri štirje mlini: pri Straheči dolini, blizu hujanskega mostu v Pečeh, pod mestnim špitalom in v Lajhu. Mlini zaradi nestalne vode v rečni strugi pogosto niso mogli obratovati. Po prvi svetovni vojni so mleli le še za domače potrebe.

32. slika: Jama Tular, jamski laboratorij, človeške ribice
http://www.tular.si/images/stories/foto/jama_tular1.jpg

Mlinarstvo je v kanjonu reke Kokre usahnilo v prvi polovici 20. stoletja, nekateri mlinci pa so spremenili svojo namembnost (fužine, žage).

V Dolu na desnem bregu reke Kokre so leta 1900 odprli celo javno mestno kopališče, do katerega so vodile na novo zgrajene stopnice. Kopališče je obratovalo od junija do septembra in je imelo posebne oddelke za dame in gospode. Dame so morale pri uporabi kopališča upoštevati poseben red, veljal pa je tudi kopališki red s cenikom storitev. Kopališče je obratovalo vse do leta 1916 in kratek čas po prvi svetovni vojni, ko so ga ponovno odprli. Danes nas na kopališče spominjajo samo še ostanki temeljev kabin in stopnišča na bregu Kokre.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 274; Gesla: srednjeveško mesto; Tip: naselbinska dediščina; Ime: Kranj mestno jedro in kanjon reke Kokre; Področja: urbanistična in umetnostna zgodovina, geologija, speleologija; Opis: Obzidano srednjeveško mesto z mestnim trgom in dvema vzporednima ulicama; gotske in renesančne stavbe ter Savsko in Kokrško predmestje s po 2. svetovni vojni izoblikovanim središčem; Izrazita prostorska silhueta s tremi zvoniki; Lokacija: Kranj leži na konglomeratnem pomolu med rekama Sava in Kokra;

Konglomerat je uporaben gradbeni in okrasni kamen. Iz izbranih kosov kamnine so nekdaj izdelovali mlinske kamne, hišne portale in opestrnike ali odbojne kamne. Konglomerat so uporabljali tudi kot gradbeni kamen. Primer gradnje iz konglomerata je zvonik cerkve sv. Kancijana.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 275; Gesla: župnijska cerkev sv. Kancijana; Tip: sakralna stavbna dediščina; Ime: Kranj cerkev sv. Kancijana; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Triladijska dvoranska gotska cerkev z dolgim korom stoji na prostoru staroslovanskega pokopališča v jedru mesta, cerkev ima gotsko klesano okrasje – datacija 6. stol.; Lokacija: sredi srednjeveškega mestnega jedra, na robu glavnega trga ob gledališču;

2.3.14 Rovi pod starim Kranjem

Med drugo svetovno vojno so v Kranju, pod zemljo zgradili več rogov, ki so povezovali naravne jame v pleistocenskem konglomeratu z rovi, ki so jih izdelali z rudarjenjem. Vse skupaj pa so prebivalci uporabljali kot zaklonišča ali zaklonilnike. Izdolbili so jih v konglomerat pleistocenske starosti, na katerem leži tudi stari Kranj. Kranjska občina je z gradnjo rogov začela tik pred vojno, na novo pa so se lotili med okupacijo, leta 1944, ko se je povečala nevarnost zavezniškega bombardiranja iz Italije. Delo sta prevzeli dve priznani kranjski gradbeni podjetji, Josip Slavec in Josip Dedek. Približno 130 najetih delavcev je do konca leta 1944 opravilo večino gradbenih del, za dokončanje betonske zaščite rogov in opremo pa je zmanjkalo materiala ter časa. Kljub temu so meščani v zadnjih mesecih vojne zaklonišče že zasilno uporabljali med pogostimi protiletalskimi alarmi ob preletih zavezniških letal. Skoraj 1300 metrov dolgo, staro mestno zaklonišče, je pomemben pomnik tovrstne gradnje in priča tehniške kulture Kranja med drugo svetovno vojno. Vanj lahko vstopimo iz štirih smeri (Jelenov klanec, kanjon Kokre in Lajh ter po stopnišču izza Prešernovega gledališča). Rovi zaklonišča so bolj ali manj enako veliki, široki 2 metra, le ob Jelenovem klancu in pod Pungertom so nekoliko razvejani. Rove varuje betonski plašč, le na nedokončanih odsekih še vidimo osnovni izkop v konglomeratu. Razen manjše dvorane v zaklonišču ni večjih prostorov. Poleg najdaljšega rova pod starim Kranjem so v tem obdobju nastali še zaklonilniki ob Savski cesti, pri železniški postaji, ob stari tovarni Sava Kranj v kanjonu Kokre ter ob naravni jami Tular na Gaštejskem klancu. Tam je tudi jamski laboratorij v katerega so l. 1960 naselili človeške ribice (*Proteus anginus*). Poleg tovrstnega laboratorija v Pirenejih je to edini kraj, kjer se človeške ribice razmnožujejo zunaj narave.

V zapuščene rove, kjer tema, vlaga in razmeroma stalna temperatura ustvarjajo kraškim jamam podobno okolje, so se naselile živali, ki sicer niso prave jamske, jim pa taki pogoji ustrezajo. Najpogostejši vrsti, ki ju najdemo predvsem na vhodnih delih, sta jamska kobilica (*Troglophilus cavicola*) in pajek jamska meta (*Meta menardi*). Zanimivi, čeprav redki prebivalci so netopirji. Najpogostejši je mali podkovnjak (*Rhinolophus hipposideros*), velik do 10 centimetrov, redkejši pa veliki podkovnjak (*Rhinolophus ferrumequinum*), velik od 10 do 15 centimetrov. Oba med počitkom visita z glavo navzdol, pokrita z opno letalnih prhuti.

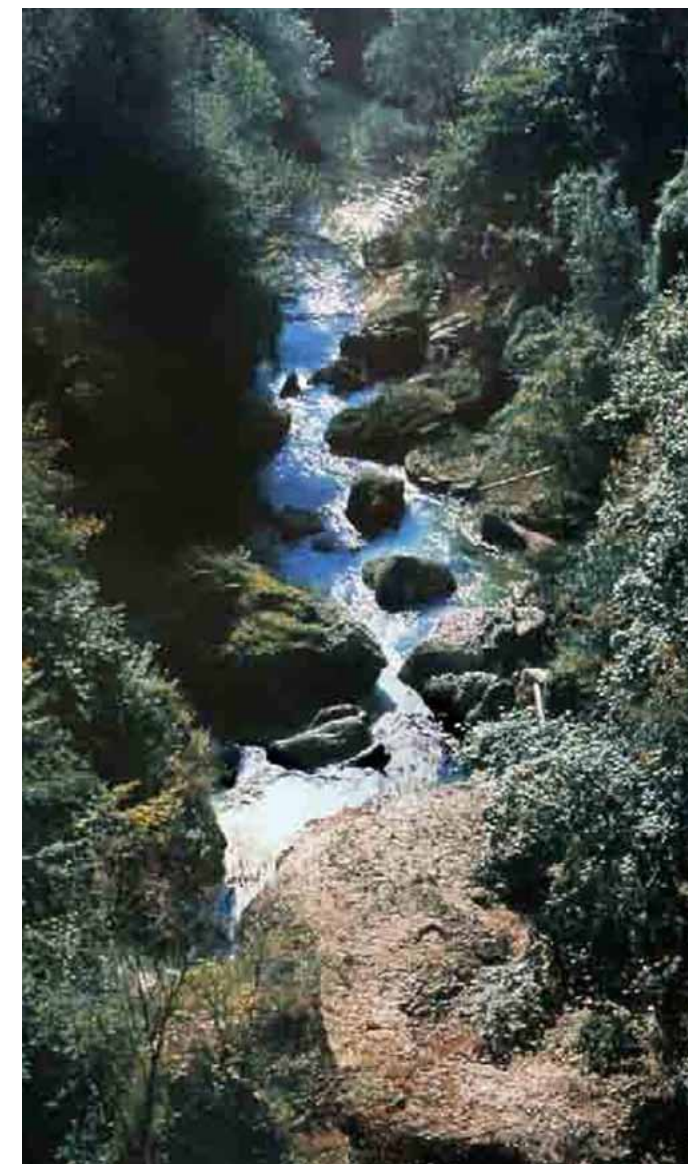
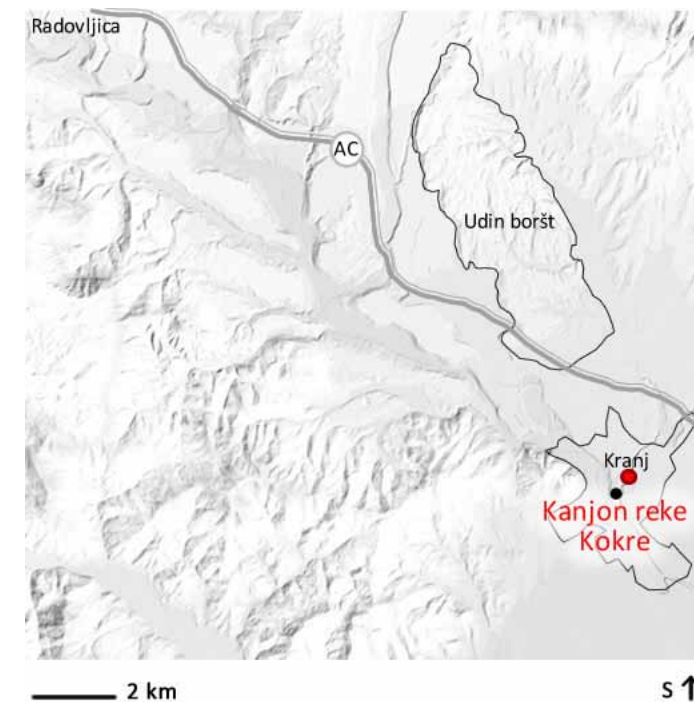
NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA:

- EŠD: 0; Gesla in ime: Rovi pod starim Kranjem; Tip: naravna in kulturna dediščina; Opis: Zaklonilniki pod starim delom mestnega jedra, delno speljani preko naravnih jamskih kompleksov in delno po izdobljenih delih obdelanih z betonsko zaščito; Področja: geologija, zgodovina;

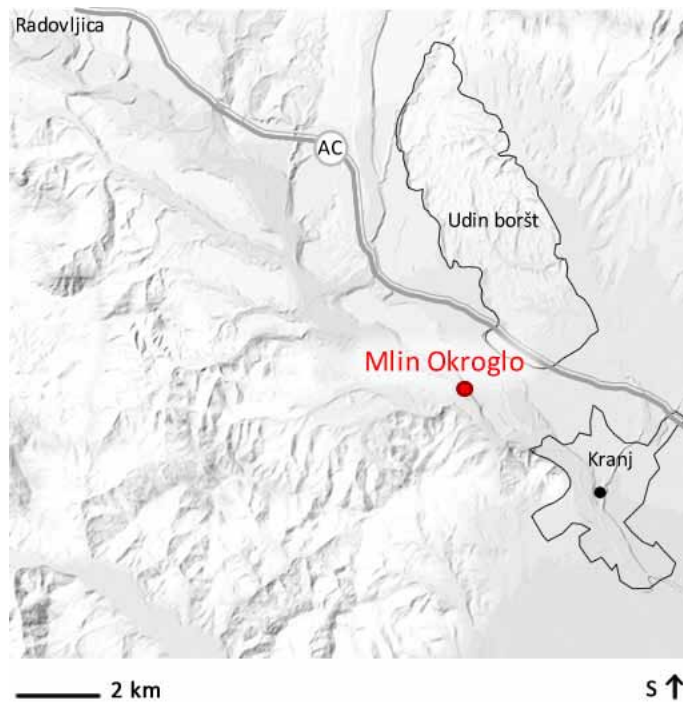
- EŠD: 0; Gesla in ime: Protipožarna cisterna; Tip: kulturna dediščina; Področja: zgodovina;

- EŠD: 0; Gesla in ime: Rudnik mangana in železa; Tip: naravna in kulturna dediščina; Področja: zgodovina;

- EŠD: 0; Gesla in ime: Laboratorij človeške ribice, Tular; Tip: naravna in kulturna dediščina; Področja: geologija, hidrologija, zgodovina;

33. slika: Kanjon reke Kokre
http://www.zrsvn.si/dokumenti/63/2/2010/KKokre_SLO_M_1871.pdf

34. slika: Mlin Okroglo - muzej
<http://naklo.s5.net/images/Okroglo-mlin.jpg>

Kjer kaplja voda, počasi rastejo kapniki, prav taki kot v naravnih jamah. Gradijo jih kalcitni kristalčki, ki se plast za plastjo izločajo iz deževnice, ki pronica skozi 15 metrov debel konglomeratni strop nad rovi. S stropa visijo stalaktiti – sigaste cevčice ali jamski špageti. Ker so izjemno krhki, se jih ne dotikajmo. Na tleh počasi rastejo debelejši stalagmiti. Na vhodnih delih rovov kapnica pozimi zmrzuje. Takrat lahko občudujemo sezonsko minljive – ledene kapnike.

[Zavod za turizem Kranj, www.kranj.si/dokument.aspx?id=1503]

2.3.15 Bobovek – najdišče okostja mamuta

Jezerca na Bobovku pri Kranju so kot prvi naravni rezervat v Sloveniji od leta 1981 zavarovana kot naravna znamenitost. Po opustitvi opekarske dejavnosti se je območje razvilo v zanimiv in pester močvirski ekosistem. Bobovška jezera so skupina treh jezer v bližini naselja Bobovek na Gorenjskem. Njihova skupna površina je okrog 4,5 ha. Največje, severno ležeče jezero je Krokodilnica, južno se imenuje Čukova jama, zahodno in hkrati najmanjše pa Ledvička. Na začetku 20.stol je bil na mestu današnjih jezerc zamočvirjen travnik s posameznimi drevesi. Leta 1905 so se začeli izkopi glin, ki jo je izkoriščala opekarna Bobovek. Leta 1953 so na območju našli ostanke mamuta, ki izvirajo izpred zadnje poledenitve, to je pred približno 180.000 leti. Leta 1965 so našli ohranjene ostanke fosilne ribe klenič (*Leuciscus leuciscus*). Leta 1971 so glino prenehali izkoriščati in nekdanje glinokope je zalila voda. Jezerca so danes zaraščena z vodnim in obvodnim rastlinjem. Postala so življenjski prostor številnih vodnih živali in ptic ter so zaradi ornitoloških, paleontoloških in drugih posebnosti zaščitena in razglašena za naravno znamenitost.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 13; Ime naravne vrednote: Bobovek – glinokopna jezera; Pomen: državni; Opis: Zaliti glinokopi v Bobovku pri Kranju; nahajališče mamuta in fosilnih rib; Zvrst naravne vrednote: geologija, zoologija, ekosistem;
- EŠD: 29040; Gesla: plano grobišče, žara, naselbina, pepelnica; Tip: arheološka dediščina; Ime: Bobovek – arheološko najdišče Zverivnik; Področja: arheologija; Opis: Rimskodobno plano grobišče z žganimi pokopi (najdbe iz 1. in 2.stoletja) in potencialna pripadajoča naselbina; Lokacija: arheološko najdišče je na travniški ledini Zverivnik (Zverinek) severozahodno od Bobovka in južno od Srakovelj;
- EŠD: 14688; Gesla: plano grobišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Srakovlje – staroslovansko grobišče; Področja: arheologija; Opis: Manjše grobišče - tipa za hišo, značilno za zgodnjehrvansko poselitev; Lokacija: prodnata rečna terasa na bregu potoka Milke, med cestama Mlaka pri Kranju – Srakovlje in Mlaka pri Kranju - Bobovek ;

2.3.16 Jame na Okroglem

Na drugi strani Naklega, na jugu, je podobna konglomeratna terasa, kot je Udin boršt, Okroglo. Končuje se s stenami nad Savo in v teh stenah je več lukenj - jam. Valvasor (1689, 169) omenja luknjo v savski soteski, ki je dostopna le z vrha in je bila tudi zavetje pred Turki. Po izročilu naj bi to jamo uporabljali že pripadniki »zelenega kadra« med I. svetovno vojno. Bolj pa je znana po tragičnih dogodkih iz II. svetovne vojne. 22. aprila 1942, ko se je v jami skrivala skupina partizanov, je bilo skrivališče izdano in so ga obkolili Nemci. Boj je bil brezupen in 8 borcev je storilo samomor, štirje so bili ujeti in kasneje ustreljeni, le enemu je uspelo pobegniti (Partizanska jama na Okroglem). Čeprav ta jama ni prav v Udin borštu, pa je lep primer uporabe in pomena takih jam v konglomeratu, jam, v katerih so za vedno pokopani dogodki in tragične usode ljudi, od turških časov pa do danes.[Konglomeratni kras v Sloveniji, 3kcl 2005, Andrej Kranjc]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 42878; Katasterska številka: 2878; Tip: 5.2 - vodoravna jama; Ime: Partizanska jama pod Okroglim; Dolžina: 15 m; Globina: 3 m; Lokacija: jama s prostim vstopom; Koordinate DK-48 [m] E 5447485 N 5124530 | Koordinate DK-48 DSJ [m] E 5447350 N 5124600 | Delovni seznam jam Koordinate WGS-84 [°] E 14.31396 N 46.26284 Kota vhoda [m n.m.] 430 TTN-5 Kranj – 17
- Terasa se končuje s stenami nad Savo in v teh stenah je več jam. Po pričevanjih naj bi se po potresu l.1448 odlomila ogromna veličastna pečina, ki je zgrmela v Savo in le ta je razkrila globoko,temno in hladno luknjo. [Naša moč, zgodovinska povest: Mlin nad Savo 1937/str.97, Mimica Konič/poroč.Mimi Malenšek]
- #### NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA
- ID.št.: 5090; Kat.št.: /; Ime: Jama na Okroglem; Opis: jama na jugovzhodnem robu konglomeratne terase Dobrave; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorf; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 447485; X 124531; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 50.25" N 46° 15' 46.23"; Globina jame: / m Dolžina jame: / m

2.3.17 Mlinarjev studenec na Okroglem

Nekdanji mlin stoji ob Mlinarjevem studencu in reki Savi. Po pričevanjih naj bi obratoval že v letu 1448.

Sedanjo podobo pa ima iz leta 1926, ko so ga obnovili po požaru. Imel je dva mlinška kamna za mletje črne in bele moke ter kamen za mletje prašičjih otrobov in stope s katerimi so predelovali ječmen v ješprenj in proso v proseno kašo. Delovati je prenehal leta 1971.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 992; Ime: Mlinarjev studenec na Okroglem; Opis: Kraški izvir iz konglomeratne terase na levem bregu Save pri Okroglem; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: hidr; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 447945; X 123778; Koordinate WGS-84 : E 14° 19' 12.03" N 46° 15' 21.96";

2.3.18 Jame v Udin borštu

2.3.18.1 Arneševa luknja

Vhod v jamo leži v 14 m visoki steni v zahodnem pobočju Udin boršta pri Spodnjih Dupljah. Vhodna dvorana je kakih 16 m široka in do 2.5 m visoka polkrožna odprtina. V njej je zajetje za vodo, ki danes služi za dopolnilno vodooskrbo nekaterih okoliških domačij. Slabih 20 m za vodom se rov zniža in zoža. Od tu sledimo potoku navzgor preko številnih zasiganih tolmunov. Rov je spremenljivih dimenzij, na nekaterih mestih je visok več metrov, velikokrat pa je višina stropa manjša od pol metra. Širina rova niha med komaj prehodnim in nekaj metri. Rov prekine več manjših dvoran. Približno na polovici jame se v steni ene od teh (Mala dvorana) odpre fosilni rov, iz katerega se na več mestih lahko spustimo nazaj do vodnega rova. Jama je skupaj dolga preko 800 m in je bila do nedavnega najdaljša jama v Udin borštu. V jami je več kot deset manjših pritokov, ki so nanizani vzdolž celotne dolžine glavnega rova. [Jame v konglomeratu 2005, Franc Gabrovšek]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 785; Katast.št.: 763; Ime: Arneševa luknja; Opis: Vodoravna kraška jama z izviro in dvema dvoranama s kapniki v konglomeratu Udin boršta pri Dupljah; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp, hidr ; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446589; X 128993; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 06.58", N 46° 18' 10.49"; Globina jame: 13 m Dolžina jame: 815 m

2.3.18.2 Velika Lebinica

Tudi Velika Lebinica se začne z veliko dvorano, katere premer je preko 30 m. V dvorani je zajetje za vodo. Voda priteče na dan nekaj metrov pod vodom v jamo. Iz dvorane pelje več pritočnih rogov, od katerih je bil do nedavno izmerjen le eden v dolžini 250 m (Kataster jam, 2005). Raziskave in meritve v letu 2005 so pokazale, da je jama precej daljša, celo najdaljša v Udin borštu, saj je tre–nutno dolga 1154 m, pri čemer vse meritve še niso obdelane. Jama sestavlja več vodnih rogov, ki v veliki večini potekajo zgolj v konglomeratu. Večinoma so rovi nizki, nižji od enega metra. Ponekod se aktivni rovi prepletajo s fosilnimi, ki so lahko precej visoki in kažejo na več generacij razvoja jame. [Jame v konglomeratu 2005, Franc Gabrovšek]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 3480; Katast.št.: 765; Ime: Velika Lebinica; Opis: Vodna jama s podzemnim izviro vzhodno od Strahinja; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp ; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 448060; X 127020; Koordinate WGS-84 : E 14° 19' 16.11", N 46° 17' 07.00"; Globina jame: 16 m Dolžina jame: 1154 m

2.3.18.3 Dacarjevo brezno

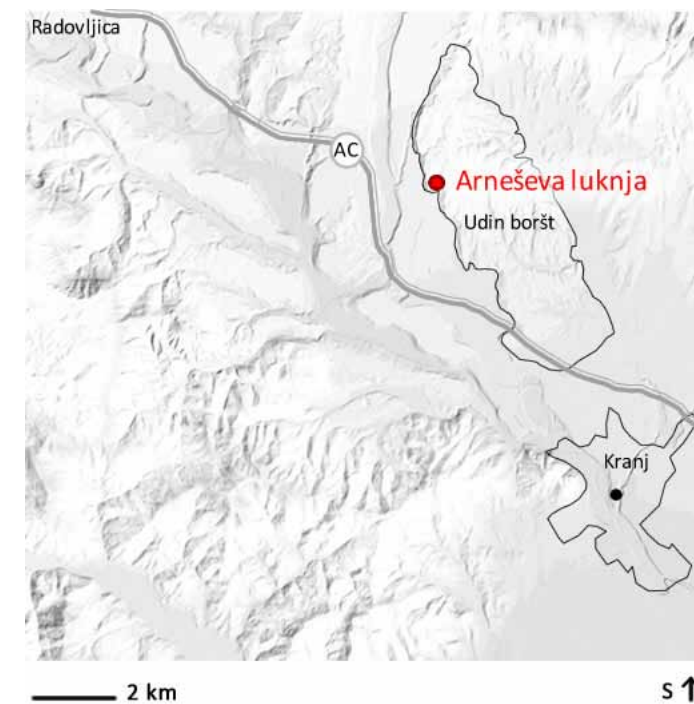
Vhod v jamo leži na zahodnem pobočju Udin boršta, nedaleč od Zgornjih Dupelj. Je edina od večjih jam, ki ni izvirna, pač pa do aktivnega vodnega rova pridemo preko spleta suhih rogov, ki se začne z vhodnim breznom. Vodni rov je podoben kot v ostalih jamah, širok je med pol in dva metra, visok do dveh metrov. Po 150 m se zniža na vsega 20 cm. Po zapisu prvopristopnikov, je na koncu slutiti nadaljevanje. Vhodno brezno naj bi se po pripovedovanju odprlo septembra leta 1953 po večjem deževju. Dostop do notranjih delov jame je trenutno (2005) zarušen. [Jame v konglomeratu 2005, Franc Gabrovšek]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

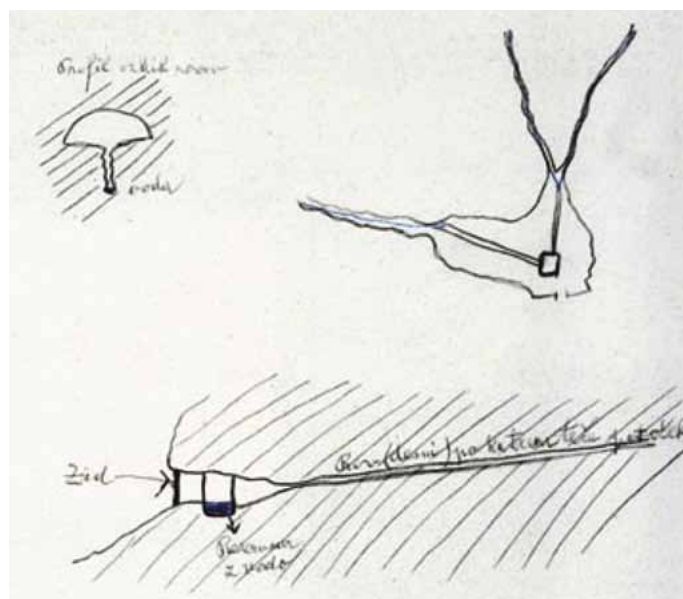
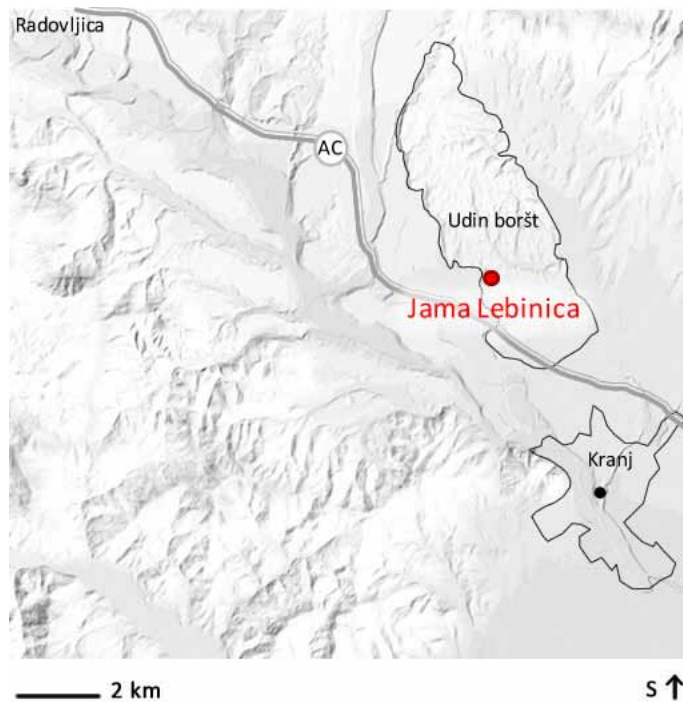
- ID.št.: 3672; Katast.št.: 1075; Ime: Dacarjevo brezno; Opis: Kraško brezno na Udin borštu; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp, hidr ; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446200; X 127020; Koordinate WGS-84 : E 14° 19' 14.94", N 46° 18' 41.90"; Globina jame: 19 m Dolžina jame: 307 m

2.3.18.4 Dupulnik

Dupulnek (tudi Napulnek) je še ena izvirna jama v vnožju zahodnega dela terase v vasi Zadruga. Gre za precej monoton kanal, dolg 300 m, v večini zalit z vodo in mestoma precej zasigan. Jama je poznana že zelo dolgo, raziskali in izmerili pa so jo šele leta 1991. [Jame v konglomeratu 2005, Franc Gabrovšek]

35. slika: Arneševa luknja
http://lh4.ggpht.com/_ENLAVvdUG9A/STvf2925oul/AAAAAAAAGZs/mG_7SHayeso/Use%20037.jpg

36. slika: Jama Lebinica
Pretnerjeva skica jame, 1946 - kataster jam

Toda v zgodovini dupljanske fare je zapisano (Vrhovnik, 1885 a, 127), da je Dupulnik največja in najlepša jama. Po njej so šli domačini, tako Vrhovnik, dve uri daleč, a niso prišli do konca. Blizu Letenic, vzhodno od Udin boršta, sta jami Veliki in Mali Pikel. Za Velikega je v Vrhovnikih časih veljalo, da je bil nekoč pod zemljo povezan (takih primerov je v ljudskem izročilu vse polno) z Zadraško jami, s čimer je morda mišljena jama Dupulnik. V njegovem času pa naj bi prehod iz ene jame v drugo ne bil več mogoč, ker naj bi rov zasule skale (Vrhovnik 1885 b, 153). Krušenje skal pa je sicer značilno za ne popolnoma trdno sprijet konglomerat. [Konglomeratni kras 2005, Andrej Kranjc]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 3621; Katast.št.: 764; Ime: Dupulnik; Opis: Izvirna jama s kapniki na robu konglomeratnega krasa Udin boršta; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp, hidr; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446175; X 130210; Koordinate WGS-84 : E 14° 17' 46.73", N 46° 18' 49.78"; Globina jame: 6 m Dolžina jame: 306 m

2.3.18.5 Ostale jame v Udin borštu

Ostale jame v Udin borštu so precej krajše od zgoraj opisanih. Razen dveh so vse nanizane vzdolž zahodnega roba terase. Med njimi so tudi jame, kjer bi jamarji z nekaj malega kopanja prišli verjetno še kaj dlje kot le nekaj deset metrov.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 3444; Katast.št.: 1078; Ime: Arharjevo brezno; Opis: Jama v vasi Zgornje Duplje; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446001; X 129848; Koordinate WGS-84 : E 14° 17' 38.75", N 46° 18' 38.01"; Globina jame: 3 m Dolžina jame: 25 m

- ID.št.: 5361; Katast.št.: 4381; Ime: Arhova zijalka; Opis: Jama pod strmo konglomeratno steno Udin boršta; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 448200; X 129650; Koordinate WGS-84 : E 14° 19' 21.60", N 46° 18' 32.22"; Globina jame: 1 m Dolžina jame: 10 m

- ID.št.: 5378; Katast.št.: 4171; Ime: Kadunčev studenec; Opis: Jama severno od Strahinja; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 447500; X 127250; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 49.85", N 46° 17' 14.29"; Globina jame: 6 m Dolžina jame: 20 m

- ID.št.: 3481; Katast.št.: 1081; Ime: Arneševa zijalka; Opis: Jama v konglomeratih Udin boršta; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446640; X 128820; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 09.03", N 46° 18' 04.90"; Globina jame: 4 m Dolžina jame: 19 m

- ID.št.: 5341; Katast.št.: 1077; Ime: Jama v Arhovem partu; Opis: Jama na platoju Udin boršta, severovzhodno od Zgornjih Dupelj; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446499; X 130097; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 01.92" N 46° 18' 46.22"; Globina jame: 5 m Dolžina jame: 13 m

- ID.št.: 5299; Katast.št.: 766; Ime: Mala Lebinica; Opis: Jama vzhodno od Strahinja v Udin borštu; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 448010; X 126990; Koordinate WGS-84 : E 14° 19' 13.78" N 46° 17' 06.01"; Globina jame: 1 m Dolžina jame: 6 m

- ID.št.: 46950; Katast.št.: 6950; Ime: Kačja jama nad Spodnjimi Dupljami; Opis: Jama v konglomeratu nad Spodnjimi Dupljami; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 447250; X 128640; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 37.61" N 46° 17' 59.24"; Globina jame: 6 m Dolžina jame: 13 m

- ID.št.: 41076; Katast.št.: 1076; Ime: Brezno v Kvikšovem partu; Opis: 5.3 - brezno z jamo, jama z breznom, poševna jama, jama z etažami in brezni/več etažna jama; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446450; X 129900; Koordinate WGS-84 : E 14° 17' 59.71" N 46° 18' 39.82"; Globina jame: 3 m Dolžina jame: 3 m

- ID.št.: 44599; Katast.št.: 4599; Ime: Pikel v Klemenčevem gradišču; Opis: 1.2 - jama občasni izvir, bruhalnik; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp;hidr Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 449070; X 128670; Koordinate WGS-84 : E 14° 20' 02.65" N 46° 18' 00.72"; Globina jame: / m Dolžina jame: / m

- ID.št.: 5288; Ime: Udin boršt – območje vrtač; Opis: Vrtače porasle z gozdom v južnem in zahodnem delu Udin boršta; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446611; X 129279; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 07.49" N 46° 18' 19.76";

2.3.18.6 Gozdni rezervat Kriva jelka - Udin boršt

Naravni rezervat Kriva jelka se nahaja na severnem delu Udin boršta, vzhodno od vasi Zgornje Duplje. Leta 1985 je bil z odlokom zaščiten kot pragozd. V preteklosti so se tu vse do leta 1850 zbirali rokovnjači. Po povesti župnika Petra Bohinjca so leta 1998 uredili prostor, ki se imenuje Pod Krivo jelko kjer so posadili jelko, razpoznavno znamenje, lopo in igrala za otroke. Vsako leto pa se maja organizira tudi Finfranje pod Krivo jelko s tekom po gozdnih poteh za vse starostne skupine in zaključno prireditvijo s ciganskim golažem. [Kulturna in naravna dediščina, Zbornik občine Naklo 2010, Damijan Janežič]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 3442; Ime: Udin boršt – gozdni rezervat Kriva jelka; Opis: Gozdni rezervat v Udin borštu; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: ekos; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 447655; X 129975; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 56.00" N 46° 18' 42.59";

2.3.18.7 Konca ali Nacovka - zahodno od Udin boršta

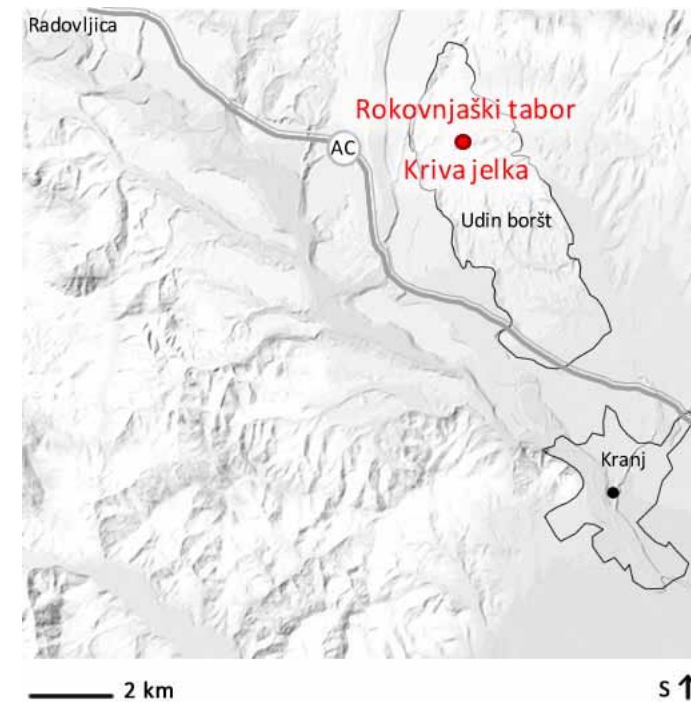
Sredi travnikov in polj stoji obsežna, do deset metrov dvignjena trikotna terasa. Tržiška Bistrica je namreč pred pretočitvijo tekla čez Konca proti Strahinju in Naklem. Terasa ima več imen - Nacovca, Nacovka. Z Nacovke se odpira lep pogled na vrhove Kamniških Alp. Na njej se prepletajo njive, travniki in ekološki sadovnjak. V njem se deluje po načelih ekološkega kmetovanja, ki se ga prakticiramo tudi z ekološkim čebelnjakom in uvedbo naravnih plenilcev. Nacovka je zanimiva terasa tudi zaradi mejic. Na vseh robovih terase so ostanki prvotnega gozda, osrednji del terase pa je človek namenil kmetijskim površinam. Mejice sestavljajo drevesa, grmovja in zelišča, ki imajo več funkcij. Razmejujejo parcele različnih lastnikov ali različnih zemljiških kategorij, npr. njivo od travnika. Do neke mere so mejice protivetrna zaščita in vir lesa za njihove lastnike ter pomemben življenjski prostor opraševalcev kmetijskih rastlin. V intenzivnem monokulturnem kmetovanju so mejice povsem izginile, kar je velika okoljska škoda. [Vodna učna pot 2010, Bernarda Bočnar in Marjeta Vovk]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

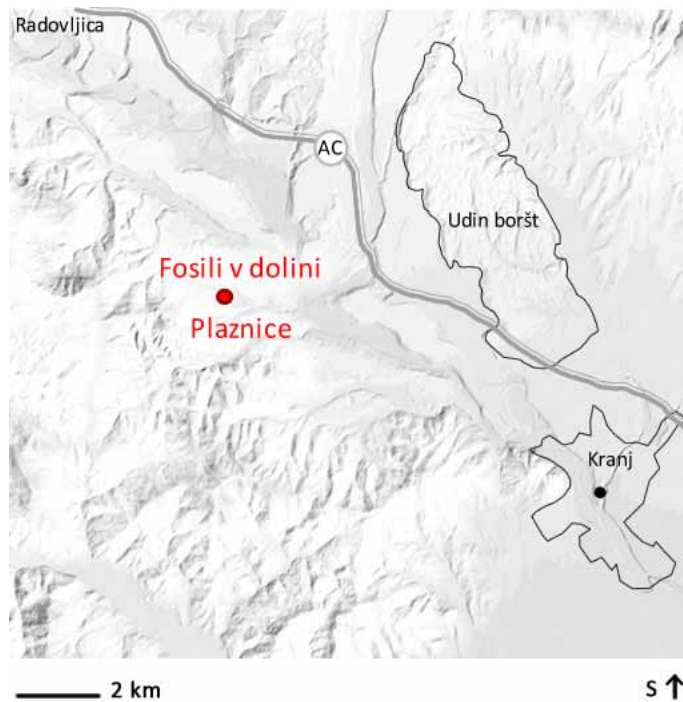
- ID.št.: 5417; Ime: Nacovka - terasa; Opis: Terasa nekdanjega sotočja Save in Tržiške Bistrice, ledeniškega nastanka (pleistocen - nasipavanje in urezovanje strug) zahodno od Udin boršta; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: geomorf, geolog, ekos; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446481; X 127370; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 02.20" N 46° 17' 17.89";

2.3.19 Sava Dolinka in Sava Bohinjka ter Tržiška Bistrica in ostali pritoki

Med Radovljico in Kranjem se je na konglomeratastih terasah v porečju Save razvil plitvi ali konglomeratni kras v katerem prevladujejo apnene oblice, bolj redki pa so prodniki vulkanskih kamenin. Vezivo je apneno, zakrasevanje pa sega v mindelsko-riško medledeno dobo pred dvesto do tristo tisoč let nazaj. [Kras na konglomeratnih terasah ob Zgornji Savi in njenih pritokih, Geologija 31 1978, Ljubo Žlebnik] Savsko rečno strugo pa močno zaznamujejo tudi različni nivoji in različna globina predkvartarnih zasipov. Neotektonske deformacije zasipov pa so razvidni tudi vse do Ljubljanske kotline. Konglomeratni zasipi so bolj ali manj deformirani, dočim würmski zasip ne kaže takih deformacij. Od Radovljice do Zaloga so v vzdolžnem profilu razvidne čelne morene. Sestava gruščnih tvorb v Savskem prelomu pa kažejo na plazine triasnega grušča (večina teh plazov danes miruje). Vzdolž po poteku Savske struge gre razbrati, da je Sava večkrat menjavala potek svoje struge. Starejši konglomeratni zasip je okoli Radovljice že erodiran in prvi ostanek ob Savi je viden šele pri Ljubnem. Dno vseh treh konglomeratnih zasipov je v odseku med Radovljico in Podnartom visoko nad Savo. Debelina konglomeratnih zasipov pa narašča v smeri Savskega toka. Največja površina prodnega zasipa je ohranjena pri Ljubnem. V območju med Podnartom in Kranjem pa je konglomeratni zasip ohranjen v večji širini le na desni strani Save v terasah pri Češnjici, Poljšici in Besnici pri čemer so v strugi do Dobrave vidni veliki ogromni bloki konglomerata (balvani) strma terase pa je gladko zbrušena tako kot bloki balvanov. Konglomeratno ostenje, ki se vije vzdolž dobravskega roba je poudarjeno in previsno le od Pelnarjevih vrat proti Okroglem. Spodmoli pa ponekod tvorijo prave dvorane. Teraso mlajšega konglomeratnega zasipa so vidne le v Podnartu in Naklem, dočim v Struževem ni niti teras mlajšega konglomeratnega zasipa niti prodnega zasipa. Zasipi kažejo na to, da je Sava pred pretočitvijo tekla po današnji suhi Naklanski dolini skozi Temnik in naprej en del navzgor proti današnjem toku reke Save, drugi del pa skozi Struževo. Strmec toka pa je bil večji v smeri navzgor kot pa v smeri proti Struževem (Ilešič 1935, Žlebnik 1971). Naprej na Sorškem polju pa je konglomeratni zasip le še v debelini 120 cm. Večjo debelino zasipa je najti le še v stari zasuti dolini, ki si jo je Sava urezala med Drulovko in Goričanami. Potem, ko je bila dolina popolnoma zasuta si je reka urezala današnjo med Smlednikom in Medvodami. Odsek med Medvodami in Mednim pa območje prekriva oligocenska morska glina. Pri Vikrčah je to triasni apnenec pri Mednem pa premokambrijski meljevec, peščenjak in karbonat. Suhe doline med Smlednikom in Vodcami ter med Vikrčami in Skaručno pa kažeta na to, da so vodni tok nekoč

37. slika: Rokovnjaški tabor Kriva jelka
<http://static.panoramio.com/photos/original/31768817.jpg>

38. slika: Fosilno najdišče na Plaznici
<http://bojanambrozic.wordpress.com/2010/03/01/iskanje-fosilov-v-plaznici/>

tekel v tej smeri in proti vzhodu. V Ljubljanskem polju pa je le še malo teras in vso površino sestavlja le prodni zasip v katerega je Sava vrezala le plitvo dolino. [Kvartarni savski zasipi in neotektonika, Geologija 33, 1990, Dušan Kuščer]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- ID.št.: 2762 V; Ime: Sava – od sotočja Save Bohinjke in Save Dolinke navzdol do Črnuč; Opis: Reka Sava od sotočja Save Bohinjke in Save Dolinke navzdol do Črnuč pri Ljubljani; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp, geol, hidr, bot; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 486264; X 101382; Koordinate WGS-84 : E 14° 49' 03.68" N 46° 03' 23.26";
- ID.št.: 3151; Ime: Sava – Tržiška Bistrica – sotočje; Opis: Sotočje Save in Tržiške Bistrice s prodišči; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp, geol, hidr, bot; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 443904; X 126440; Koordinate WGS-84 : E 14° 16' 02.21" N 46° 16' 47.02";
- ID.št.: 4311; Ime: Bistrica pri Naklem – fosilna struga; Opis: Fosilna struga Save v Gramoznici pri Naklem; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorfp, geol; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 445504; X 126454; Koordinate WGS-84 : E 14° 17' 16.94" N 46° 16' 47.94";
- ID.št.: 5088; Ime: Dobrave – močvirja ob Savi; Opis: Širše območje sotočja Save in Tržiške Bistrice; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: ekos; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 444900; X 125650; Koordinate WGS-84 : E 14° 16' 49.06" N 46° 16' 21.73";
- ID.št.: 5308 V; Ime: Nakelska suha dolina; Opis: Suha dolina na zahodnem robu Udin boršta; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: geomorf; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 446754; X 127917; Koordinate WGS-84 : E 14° 18' 14.73" N 46° 17' 35.68";
- ID.št.: 5475 V; Ime: Tržiška Bistrica – od Pristave do izliva; Opis: Levi pritok Save s priobalnim pasom od Pristave do izliva v Savo; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: geomorf, hidr, geol; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 450312; X 139646; Koordinate WGS-84 : E 14° 20' 56.48" N 46° 23' 56.54";
- ID.št.: 5321 V; Ime: Gradišče na Dobravi - terasa; Opis: Najstarejša konglomeratna terasa ledeniškega nastanka (pleistocen – nasipavanje in urezovanje strug) severozahodno od Naklega ; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: geomorf, geol; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 444767; X 126281; Koordinate WGS-84 : E 14° 16' 42.59" N 46° 16' 42.12";
- ID.št.: 4927; Ime: Gobovce – lehnjakovi izviri; Opis: Več izvirov med obema cestama v Gobovcih pri Podnartu ; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: hidr; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 443500; X 128250; Koordinate WGS-84 : E 14° 15' 42.55" N 46° 17' 45.52";
- ID.št.: 4937; Ime: Lešnica – povirno območje potoka; Opis: Povirno območje potoka Lešnica med Kovorjem in Brezjami; Pomen: lokalni; Zvrst naravne vrednote: hidr; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 443552; X 130409; Koordinate WGS-84 : E 14° 15' 44.04" N 46° 18' 55.46";
- ID.št.: 4472; Ime: Nemiljščica; Opis: Desni pritok Save pri Zgornji Besnici; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: hidr, ekos; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 441482; X 124729; Koordinate WGS-84 : E 14° 14' 09.84" N 46° 15' 50.86";
- ID.št.: 4473; Ime: Besnica; Opis: Desni pritok Save pri Spodnji Besnici; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: hidr, ekos; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 445724; X 124114; Koordinate WGS-84 : E 14° 17' 28.19" N 46° 15' 32.22";
- ID.št.: 4471; Ime: Plaznica; Opis: Desni pritok Save pri Zgornji Besnici; Pomen: državni; Zvrst naravne vrednote: hidr, ekos; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Y 442048; X 126552; Koordinate WGS-84 : E 14° 14' 35.46" N 46° 16' 50.08";

2.3.20 Stražišče - Šmarjetna gora – Spodnja Besnica

Večina ljudi ne loči med Šmarno in Šmarjetno goro, čeprav se Šmarjetna gora se dviga nad Kranjem na 646 m nadmorske višine. Ob jasnem vremenu Šmarjetna gora ponuja obiskovalcem prekrasen razgled. Z nje lahko vidimo približno 20 % (vsaj tako pravijo) naše države. Na vrhu je hotel in ravno gradnja tega hotela je povzročila, da se je naša Šmarjetna gora znižala s 654 na 646 m. Na mestu, kjer je bil včasih vrh, je danes terasa. Glavna zanimivost Šmarjetne je prenovljena cerkev sv. Marjete iz 14. stoletja (zgrajena je bila leta 1342, obnovljena leta 1989). V 12. stoletju so si graščaki gradu Wartenberg (v direktnem prevodu - čakalna gora, kjer se je čakalo in stražilo; na morebitno izlitje jezera?) in je bil postavljen v 12. stoletju, nakar je v kasnejših stoletjih dokončno razpadel) še lahko privoščili pristno gorenjsko vino, saj se je na južnih pobočjih gojila vinska trta. Ostanki teras segajo daleč v preteklost "pred našega štetja", ker so naši predniki izkoristili sončno lego za pridelavo žlahtne kapljice. No, potem se je vreme spremenilo, nakar so v modernih časih želeli obnoviti vinarstvo vsaj na simbolni način, zasadili cep najstarejše trte (iz Maribora), ampak nekako se mi zdi, da neke omembe vredne količine rujnega vinca z naše Šmarjetne še dolgo ne bo.

Na nižjem od obeh hribov, ki sestavljajo Šmarjetno gorona Grmadi (592 m) je bilo naselje, ki datira v starejšo železno dobo (8. stoletje pr. n. št.). Vrh je dobil ime Grmada v času turških vpadov, ker so na njem, logično, kurili kresove. Drugo ime za ta vrh je Gradišče. Gradišče ali Grmada se nahaja nad delom Stražišča, ki se imenuje Kalvarija in slovi po treh velikih križih, na katerih je upodobljeno križanje Jezusa Kristusa in njegovih dveh sotrpinov. Stražišče je bilo včasih pod upravo Freisinških škofov, zato se še danes ponaša z veličastno cerkvijo. Pred njo stoji tudi spomenik misionarju Baragi. [vir: <http://www.dangober.info/sirako-blog/viewpost/186>] Cel JV del Šmarjetne gore predstavlja terasasto prazgodovinsko naselbino iz začetka železne dobe. Posamezne najdbe tudi na SZ vrhu. Na lokaciji se ohranja gozd s sedanjim načinom gospodarjenja, drugače pa ostaja raziskovalni rezervat v povezavi z graščino. Ob južnem vznožju ob Torklji pa se nahaja še skupina cca 10 velikih prazgodovinskih gomil. Celo območje je vključeno v muzej na prostem kjer se ohranja gozd. Prostor se lahko izrablja v rekreacijske namene, možne so tudi arheološke raziskave omejenega obsega. V SZ grebenu nad Gorenjo Savo se nahajajo ruševine gradu Wartenberg (eden najzgodnejših srednjeveških gradov na Gorenjskem) prvič omenjen 1192, porušen sredi 13.stol. Zgodbe omenjajo "viteze roparje" zaradi katerih so dali ta grad porušiti. Sistematičnih izkopavanj še ni bilo, zato tudi ni še možna niti predstavitev in turistična ponudba. Temu delu naselbine pa lahko priključimo še gradišče v Spodnji Besnici, ki leži zahodno od vasi nad sotočjem Besnice in Šmetinca, kjer se dviga hrib Gradišče prav tako z naselbinskimi terasami na vrhu – tudi tu so najdbe iz začetka železne dobe. Ohranja se dosednji način gospodarjenja z gozdom. Novogradnje cest niso dovoljene, sondažno raziskovanje dovoljeno v omejenem obsegu.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 5543; Gesla: naselbina; Tip: arheološka dediščina; Ime: Kranj – Arheološko najdišče Gradišče na Šmarjetni gori; Področja: arheologija; Opis: Na terasah po J, V in SZ delu pobočju JZ Šmarjetne gore; Lokacija: Na terasah po J, V in SZ delu pobočju JZ Šmarjetne gore;
- EŠD: 9369; Gesla: naselbina, gomilno grobišče, ruševina, grad; Tip: arheološka dediščina; Ime: Kranj – Arheološko najdišče Gradišče na Šmarjetni gori; Področja: arheologija; Opis: Na celotnem območju arheološka najdišča, naselbina iz železne dobe, gomilna grobišča, razvaline gradu, cerkev sv.Marjete, kapela sv.Petra; Lokacija: Arheološko najdišče celotna Šmarjetna gora, ki je zahodno od Kranja nad reko Savo;
- EŠD: 5546; Gesla: ruševina, grad; Tip: arheološka dediščina; Ime: Kranj – Ruševina gradu Wartenberg na Šmarjetni gori; Področja: arheologija; Opis: Grad Wartenberg eden najzgodnejših gradov na Gorenjskem, prvič omenjen 1192, porušen v 13.stol; Lokacija: Na SZ grebenu Šmarjetne gore nad Gornjo Savo;
- EŠD: 5544; Gesla: gomilno grobišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Kranj – Gomile v Torklji; Področja: arheologija; Opis: Ob vznožju Šmarjetne gore gomilno grobišče cca 10 gomil iz stare železne dobe. Grobišče povezano z naselbino na Šmarjetni gori; Lokacija: Ob južnem vznožju JV vrha Šmarjetne gore nad Kranjem;
- EŠD: 5549; Gesla: naselbina, gradišče; Tip: arheološka dediščina; Ime: Spodnja Besnica - Gradišče; Področja: arheologija; Opis: Kopast vrh na stičišču dveh grebenov močno antropogeno, terasasto preoblikovan zlasti proti jugu in vzhodu. Sondiranja so odkrila staroželezno naselbino 7-8 stol.pr.n.št. ; Lokacija: Hrib ob severnem vznožju Svetega Jošta ter južno nad sotočjem potokov Besnica in Šmatinec pri Spodnji Besnici;

2.3.21 Cerkev svete Marije Magdalene na Okroglem

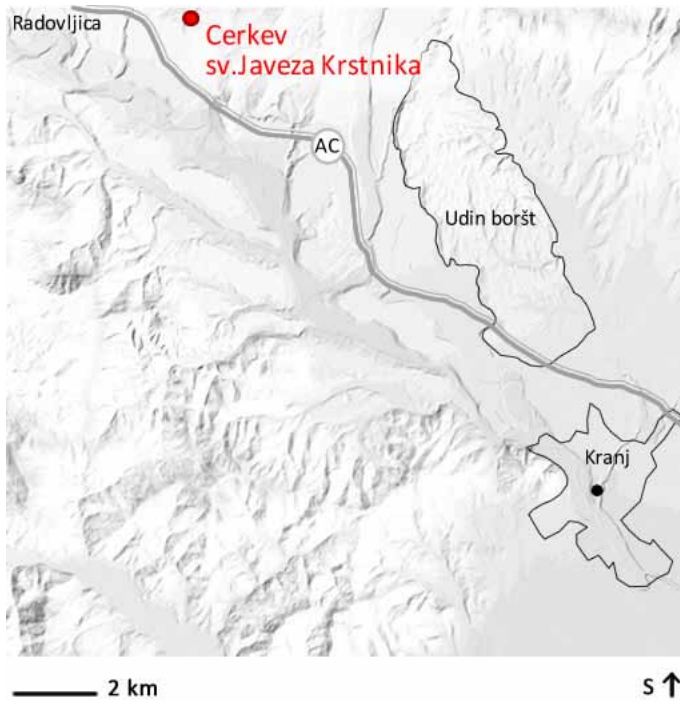
Cerkev stoji v gručasti vasi na robu Dobrav. Okroglo je bila zadnja posest, ki so jo dobili v last freisinški škofje (škofjeloško gospostvo) in edina, ki je segala preko Save. Ozemlje je škofu Konradu II. podaril češki kralj Otokar II. leta 1263. Freisingi so njihovo posest kolinizirali, vendar je bila vas Okroglo ob podaritvi že poseljena in je možno, da je cerkev stala že pred podaritvijo loškemu gospostvu. Do leta 1786 je bila priključena Nakljanski župniji, pripadala pa je Šmartinski (sedanja župnija Šmartin v Stražišču). Ljudje so hodili preko Save in romali na božjo pot proti sv.Joštu. Preko Save jih je s čolnom že v 13.stoletju prevažal neki kmet Svnolt. Pozneje je pravico prevoza dobila okrogglanska cerkev, v drugi polovici 19.stoletja pa mlinar, lastnik ob Savi stoječega mlina. Cerkev je obdana z nizkim obzidjem, znotraj katerega je bilo nekdanj pokopališče. V osnovi romanska cerkev s poznogotskim renesančno občutenim prezbiterijem ima na severni strani prizidano baročno zakristijo in zvonik pred ladjo. Notranjost je opremljena s tremi oltarji. Glavni oltar je posvečen sv.Mariji Magdaleni ob kateri stojita v tronu viteška svetnika Jurij in Florijan, ob straneh pa stojita sv.Lucija in sv.Katarina. Levi stranski oltar je posvečen sv.Uršuli ob kateri stojita sv.Ana in sv.Mihael. Desni stranski oltar pa je posvečen Mariji Kraljici z detetom ob kateri sta sv.Janez in sv.Pavel.

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 2075; Gesla: podružnična cerkev sv.Marija Magdalena; Tip: sakralna stavbna dediščina;

39. slika: Ruševine Gradu Wartenberg v Stražišču
<http://www.gradovi.jesenice.net/slike/strazisce-1.jpg>

Ime: Okroglo – Cerkev sv. Marije Magdalene; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Pravokotna v jedru Romanska cerkev, barokizirana konec 18 stoletja, gotski rebrasto oblikovan prezbiterij z okni in baročni zvonik, Romansko okence, gotske freske, zlati oltarji ; Lokacija: Cerkev stoji na južnem obrobju vasi Okroglo, zahodno nad reko Savo;

2.3.22 Peračiški svetlo zelen tuf

Opuščen kamnolom tufa leži v vasi Črnivec, kakšnih 200 m od potoka Peračica, približno 4 km jugovzhodno od Radovljice na nadmorski višini okoli 450 m. Tako kot andezitni tuf iz Smrekovca in okolice Celja, tudi peračiški tuf genetsko pripada seriji smrekovških piroklastičnih kamnin. Kamninam pripisujemo enako, oligocensko starost, njihova prostorska odmaknjenost pa je posledica desnega znika ob Savskem prelomu, kar potrjujejo natančne primerjalne mineraloške študije peračiškega tufa, tufa iz okolice Celja in Smrekovca. Po sestavi je peračiški tuf iz plagioklazov, kremena, zeolitov in sljud. Zeleno barvo mu daje mineral klorit, ki v veliki meri nadomešča primarni biotit. Posamezni različki peračiškega tufa so lahko tudi rjave barve, kar je posledica karbonatizacije kamnine. Na zraku je neobstojen, zato se danes srečujemo s številnimi konservatorsko-restavratorskimi problemi, kako dediščino v kamnu iz peračiškega tufa ustrezno zaščititi pred trajnimi poškodbami. Kamnino andezitni tuf meljejo tudi v agregate različnih zrnivosti, iz katerih pripravljajo kakovostne sanacijske materiale. Pri tem se izkoriščajo pucolanske lastnosti reaktivnega silicijevega dioksida v agregatu, ki v maltah nadomešča cementno vezivo. Tako pripravljene materiali zmanjšujejo tvorbo vodotopnih soli in zagotavljajo večjo združljivost historyčnih in novih materialov po sanacijskih posegih. Peračiški tuf so pridobivali v dolini Peračice pri Brezjah, kjer še danes najdemo številne opuščene kamnolome.

Uradna oznaka: Peračica – nahajališče tufa

Sinonimi: Peračiški tuf

Mehkost kamnine in prijetno zelena barva peračiškega tufa sta bili vzrok, da so kamnoseki po tem materialu posegali že v času Rimljanov, z viškom v 16. stoletju.

[vir: <http://www.dedi.si/dediscina/166-opuscen-kamnolom-tufa-ob-peracici>]

Uporabnost vulkanskega groha kot mu pravijo na Gorenjskem so zaradi nizke trdote poznali in uporabljali že Rimljani. V srednjem veku je zanimanje za ta kamen upadlo zaradi uporabe drugih gradiv. Ponovno pa kamnolom obudili grofi Lambergarji, tedanji lastniki grada Kamen. Naročniki izdelkov iz tega kamna so postali ne le kmetje, meščani pač pa tudi cerkve, gradovi in graščine. Večina teh izdelkov so vhodni portali katerih nekatere preraščajo ornamenti renesančnih vzorov: triglifi, luske, rozete, školjke, rombi diski, luskavec, biserni niz, palmete itd. Pojavljajo pa se tudi arhitekturni detajli kot so napušči, grede, baze in kapiteli ali oblike pilastrov s kanelirami. Nekateri portali pa imajo tudi ornamentalne oblike (dragulj z okovjem, vitica ali pa se pojavi motiv kril ob straneh navpičnih vhodnih nosilcev. Kamnoseštvo Kocjančič iz Črničca pa je tekmovalo v izdelavi portalov tudi s kamnoseško delavnico Puhar (izdelovali tudi mlinske kamne iz konglomerata). Kamnoseška delavnica je svoje izdelke tržila po celi Gorenjski do Kamnika, Moravč, Ljubljane, Koroške in Škofjeloškega konca. V drugi polovici 19. stoletja je kvaliteta izdelkov Kocjančičeve delavnice padla in z ustanovitvijo Vurnikove in Pavlinove delavnice v Radovljici v novejši dobi skoraj zamrlo. [Cene Avguštin, Zeleni kamen v Gorenjski arhitekturi; Slovenski etnograf XXIII-XXIV 1970-71]

V skladu s standardom SIST EN 197-1 [2] so tufi pucolani, torej naravni materiali s pucolanskimi lastnostmi. Tuf zmešan z vodo, se sam ne strjuje, toda fino zmleti v prisotnosti vode in pri normalni zunanji temperaturi reagira z raztopljenim kalcijevim hidroksidom ($\text{Ca(OH}_2\text{)}$). Pri tem nastanejo spojine kalcijevih silikatov in kalcijevih aluminatov, ki dajejo trdnost. Tuf vsebuje predvsem reaktivni silicijev dioksid (SiO_2) in aluminijev oksid (Al_2O_3). Ostanek mase vsebuje železov oksid (Fe_2O_3) in druge okside. Količina reaktivnega silicijevega dioksida ne sme biti manjša od 25,0 % mase. Standard loči naravne tufe (oznaka P), ki so običajno snovi vulkanskega izvora ali sedimentne kamnine s primerno kemično in mineraloško sestavo in naravne kalcinirane tufe (oznaka Q), ki so snovi vulkanskega izvora, glin, skrilavci ali sedimentne kamnine, aktivirane s termično obdelavo.

[vir: <http://www.ig33k.com/Predogled/2699>]

Odkritje pucolanskega cementa je povzročilo velike spremembe v gradbeništvu, čeprav so Rimljani potrebovali kar nekaj časa, da so odkrili vse njegove možnosti. Običajno so ga mešali z apnom v razmerju dva proti ena in takoj zatem dodali vodo.

[vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Pucolan>]

Tuf se lahko uporablja tudi za »razstrupljanje« ribnikov in kot dodatek krmi za živino, saj nase veže škodljive

40.a) slika: Cerkev sv. Javeza Krstnika (zgoraj)

<http://www.druzina.si/icd/spletnastran.nsf/637e22b03329649bc1256eb7004f42e3/92a0ee585ed4d786c12572030034f921/Vsebina/0.1A2?OpenElement&FieldElemFormat=jpg>

40.b) slika: Andezitni - Peračiški svetlo zeleni tuf (spodaj)

<http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=1600>

snovi, predvsem amonijak. Pogostokrat se tuf uporablja tudi v kozmetiki in kot barvilo.
[vir: <http://sl.wikipedia.org/wiki/Tuf>]

Stari Egipčani so verjeli, da je zelena barva nesmrtnosti in upanja.
[vir: <http://www.zurnal24.si/dom/zelena-stanovanje-barva-109930/clanek>]

Tudi Vesolje je svetlo zelene barve: Ameriški astronomi trdijo, da je vesolje svetlo zelene barve in ne črne, kot so sprva domnevali. Po poročanju tujih tiskovnih agencij je to trditev na zasedanju ameriškega Astronomskega društva podal Ivan Boldrin, ki s kolegi z univerze Jones Hopkins raziskuje vesolje. Sprva so znanstveniki analizirali zračni spekter več kot 200.000 galaksij, ki so od Zemlje oddaljene več milijard svetlobnih let, nato pa so vzeli povprečje barv, ki prevladujejo v tem spektru, in tako prišli do sklepa, da je vesolje svetlo zeleno. Statistična analiza spektralnega sevanja velikega števila galaksij je ameriškim znanstvenikom omogočila, da naredijo svojevrstno zgodovino ustvarjanja barv vesolja. Kot še trdi Boldrin, je bilo vesolje takoj po velikem poku sive barve, kar je tudi značilnost mladih zvezd. Sedaj pa je vesolje svetlo zelene barve, vendar bo po Boldrinovih besedah čez pet milijard let rdeče. Kot domnevajo ameriški znanstveniki, bi lahko človeško oko videlo zeleno kozmično barvo, če se ta ne bi razbijala na komponente."
[vir: http://www.mladina.si/dnevnik/18-01-2002-vesolje_je_svetlo_zelene_barve/]

NEPREMIČNINSKA DEDIŠČINA

- EŠD: 2778; Status: NVDP; Gesla: geomorfološko območje; Tip: geomorfološka dediščina; Ime: Peračica - porečje; Področja: geomorfologija; Opis: Porečje Peračice, levega pritoka Save, s pritoki (Lešanjščica, Hudi graben, Vadiški graben, Strašnik), nahajališče andezitnega tufa; Lokacija: dolina Peračice pri Brezjah;

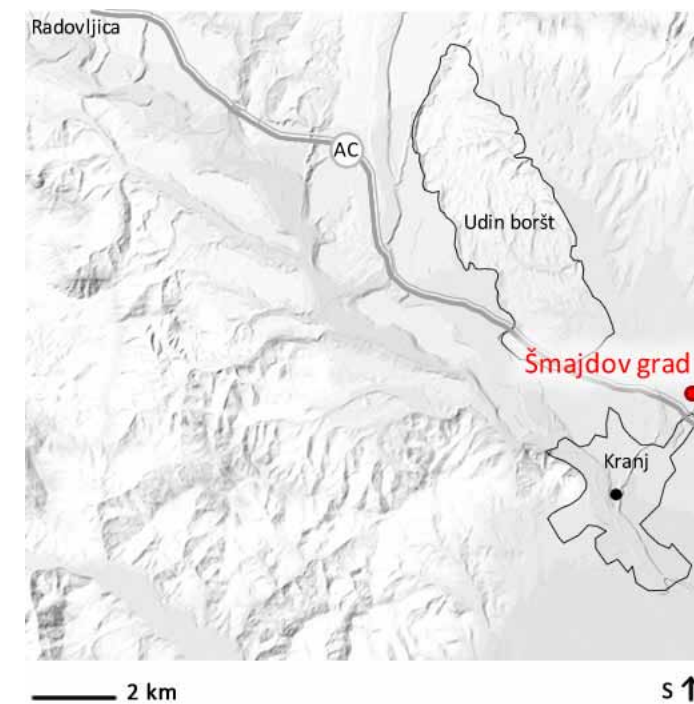
- EŠD: 17803; Gesla: hiša, delavnica, gostilna; Tip: profana dediščina; Ime: Črnivec -Kocjančičeva kamnoseška delavnica; Področja: etnologija, zgodovina Opis: Pritlična zidana hiša v obliki črke »L« s streho na čope. Južni trakt iz leta 1873 s petosno čelno fasado z nadstreškom iz rizarita ima dekoriran portal in okenske okvirje iz tufa; Lokacija: Črnivec 11, nekdanja kamnoseška delavnica Kocjančič – danes gostilna med regionalno cesto Ljubljana – Jesenice in cesto Črnivec - Posavec;

- EŠD: 2068; Gesla: Podružnična cerkev sv.Janeza Krstnika; Tip: sakralna dediščina; Ime: Spodnji otok – cerkev sv.Janeza Krstnika; Področja: umetnostna zgodovina; Opis: Srednjeveška cerkvena arhitektura z baročnim zvonikom. V notranjosti gotske freske in baročna oprema. Veliko izdelkov iz peračiškega tufa: vrhni rob prižnice bogato okrašem, okna z okvirji, portal vhoda v ladjo in prag, kropilnik, kamnirta venca, ki delita etaže, napušč, biforne odprtine v zvonici, okvir line v zvoniku, celoten tlak v ladji, podboj vhoda v zakristijo, tlak v prezbiteriju, tlak v zakristiji in tlak v obeh kapelah. Vedutno izpostavljena. Ohranjeni ostanki tabornega obzidja. ; Lokacija: Na vzpetini sredi vasi;

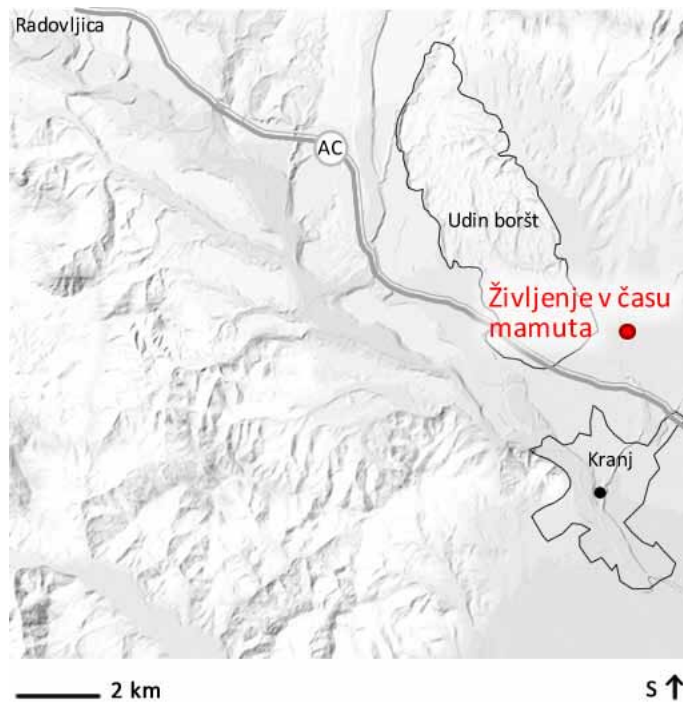
2.3.23 Šmajdov grad pri Predosljah

Protiturško zavetišče Šmajdov grad stoji v Kanjonu reke Kokre ob vasi Predoslje. Jama je dobila ime po Šmajdu, lastniku bližnje kmetije. Vhod v spodmol, velik 5 x 5 m, do vrha zapira obrambni zid s sedmimi strelnimi linami (večinoma 0.5 x 0.3 m) ter petimi manjšimi linami (0.2 x 0.2 m). V votlino vstopimo s strani, skozi vrata (1.5 x 0.7 m). Zid gradijo različno veliki, slabo obdelani kosi labore, med seboj povezani z malto. Debelina obzidja meri 50 – 60 cm Dostop do jame pa je iz zunanje strani mogoč le po vrvi, sam vstop v grad pa vodi skozi nizka vrata kjer se razloči prostor, ki spominja na malo razširjen previs. Na notranji steni so še vidne vsekane police kjer so očitno ležali tramovi in podpirali lesene odre s katerimi je bil prostor predeljen v dve nadstropji, vendar se leseni strop ni ohranil. Izročilo tudi pravi, da se v notranjosti prične skrivni rov, ki naj bi grad povezoval z jamo nad Rupovščico, gradom Brdo in 1 km oddaljenim zaselkom Ilovko, vendar je zaradi podorov konglomeratnih sestavov na določenih delih zasut in danes prehod ni več mogoč. Arheologi so mnenja, da grad izvira izpred časov turških vpadov, saj stoji ob enem redkih naravnih prehodov čez reko Kokro. Tudi ime kraja Predoslje naj bi izviralo iz staroslovenskega izraza predaselj, kar pomeni naravni most. Rezultati izkopavanj, zlasti srebrnik iz leta 1436, naj bi grad "postarali najmanj za tri četrt stoletja". Grad naj bi namreč postavili roparski vitezi, ki so prežali na uporabnike naravnega mostu čez Kokro. Z začetki turških vpadov na slovensko ozemlje je skriti grad dobil novo vlogo protiturškega tabora, v času kraljice Marije Terezije so se v njem skrivali fantje, ki so se izogibali služenju vojske, pozneje pa pred Francozi še rokovnjači. Arheološke najdbe so zelo redke saj so se okolišani tekom zadnjih nekaj stoletij zaradi govorice o skritem zakladu velikokrat podajali v iskalne akcije.

- ID.št.: 41339; Katasterska št.: 1339; Ime: Šmajdov grad; Tip jame: 5.1 - spodmol, kevderc - jama s prostim vstopom; Pomen: lokalni; Zvrst: naravne vrednote: hidr; Gauss-Kruegerjev koordinatni sistem +/- 5km: Koordinate DK-48 [m] E 5452790 N 5124230 Koordinate DK-48 DSJ [m] E 5453160 N 5125480 Koordinate WGS-84 [°] E 14.38281 N 46.26053 Kota vhoda [m n.m.] 390; TTN-5 Kranj - 20 (1985)

41.a in b) sliki: Šmajdov grad
<http://www.zurnal24.si/privlacen-a-tezko-dostopen-clanek-88726>

2.4 EKO - TURISTIČNA PONUDBA SKOZI KULTURNO - ZGODOVINSKE PREDSTAVE, RAZSTAVE IN TURE

2.4.1 ŽIVLJENJE V ČASU MAMUTA

Etnografska prireditev s prikazom življenja jamskega človeka v času, ko so na našem ozemlju še prebivali mamuti, čigar okostje je bilo izkopano na območju Čukovega bajerja (9. etnografsko prireditev - 20. avgust 2011 ob 16. uri)

2.4.2 POHOD PO MAMUTOVI DEŽELI

Športno – pohodniška prireditev pohod po mamutovi deželi (4. srečanje drugo soboto v septembru 2011).

Mamut (*Mammonteus primigenius*) je eden največjih izumrlih kopenskih sesalcev iz rodu trobčarjev (*Proboscidea*). Pojavil se je v zadnjem medledenem obdobju, dosegel svoj višek v zadnji ledeni dobi in potem iz degenerativnih vzrokov (postajal je vse manjši) izumrl.

Rad je imel hladno podnebje in se zato v čredah pomikal po stepah in tundrah, ki so mejile na ledena področja. Pred mrazom ga je varovala 50 – 80 centimetrov dolga dlaka. Imel je majhna ušesa in na vratu grbo, v katero je kopičil rezervno hrano. Bil je eden najbolj iskanih plenov kamenodobnih lovcev (življenje pred 20.000 leti).

Mamut (znanstveno ime *Mammuthus*) sodi v družino slonov in so bližnji sorodniki današnjih slonov. Za razliko od vseh današnjih slonov so imeli dolge ukrivljene okle. Vrste mamutov, ki so živele v hladnem podnebjju so bile gosto poraščene z dlako. Rod mamut je obstajal od približno 4.8 milijonov let vse do leta 1650 pr.n.št..Zadnja vrsta rodu je bil dlakavi mamut. Znanstveniki si niso enotni glede vzroka za izumrtje mamutov, nekateri menijo, da jih je iztrebil človek, nekateri pa menijo, da so podlegli podnebnim spremembam po koncu zadnje ledene dobe.

2.4.3 POMLADNO ROKOVNJAŠKO »FINFRANJE« POD KRIVO JELKO (11.prireditev 11.5.)

2.4.4 ROKOVNJAŠKI TEK (9.prireditev 11.5.)

2.4.5 REKREACIJSKI ZIMSKI SPREHOD Z BAKLAMI DO KRIVE JELKE (prva ali druga sobota v januarju)

Spomin na rokovnjače neguje turistično društvo v Dupljah, ki si je nadelo ime po rokovnjaškemu taboru Pod krivo jelko in prireja pomladno rokovnjaško finfranje, rokovnjaški tek in zimski sprehod z baklami do tabora pod krivo jelko. Domačini Dupelj so Bohinjčevo povest o rokovnjaču Velikem Grogi tudi ponatisnili.

Pod krivo jelko je bilo slavno zbirališče rokovnjačev. Krive jelke žal ni več. Med ljudmi pa se je ohranilo to ime za območje večje gozdne jase. Na robu je pod skalo izvir pitne vode. Verjetno so tu stale preproste lesene kočje. Rokovnjači so imeli na tem mestu pomembne sestanke, tu so kovali načrte za svoje roparske pohode in v času francoske okupacije za manjše oborožene napade na francoske vojake. Tu so bile rokovnjaške poroke in seveda večkrat na leto veselo finfranje.

42. slika: Življenje v času mamuta, etnološka prireditev
http://www.turisticnodrustvo-kokrica.si/Zivljenje_mamuta_09.htm

“Halo, na finfranje !
 Šranci, golcovno prtragajte!
 Makarone bomo pahal,
 z judovno zamahnene.”

In, kako je izgledalo finfranje ?

Na sredini jase so zakurili velik ogenj (po pričevanjih domačinov iz bližnjih vasi), nadenj obesili kotel in skuhalo rokovnjaški golaž (verjetno iz divjačine). Godci so igrali vesele viže in ljudje so plesali, peli, pili, se zabavali. Veselo vrskanje se je slišalo do vasi. Prenekatero mlado dekle se je vnelo za sicer na videz malo divje mladeniče, ki pa so hkrati zaradi svojega poguma in telesne moči vzbujali občudovanje. Dupljanci so 10.maja 1998 prvič obudili običaj finfranja. Zbralo se je najmanj 500 ljudi od blizu in daleč, ki so prehodili opisano pot in se poveselili po starih šegah. Prireditev bo poslej tradicionalna vsako pomlad. Na robu rokovnjaške jase so Dupljanci postavili tablo, na kateri je napisana pesmica :

Zapojmo pozdravljico,
 Zahvalimo Boga,
 k'nam sladkega da vinca,
 Oj, firundrajskarja,

Holudri, holadro...
 Oj, firundrajskarja...
 Ženske odgovarjajo možem :
 "Če v kočarske privolhamo,
 lufte prefalukamo,
 kumše jim zafinframo,
 blinke jim pokumamo. "

In le kdo neki bi razumel to rokovnjaško govoro !!

Na srečanju POD KRIVO JELKO so domačini posadili tudi mlado jelko, ki bo pomagala bo obujati stare običaje. [<http://www.o-fp.kr.edus.si/learn/Legende/kraj.htm#DUPLJANSKA>]

2.4.6 REKREATIVNO DRUŠTVO ROKOVNAČI V BESNICI PRI KRANJU VSAKO LETO ORGANIZIRA »KOSTANOV PIKNIK« (dve nedelji zapored v oktobru)

Grob opis poteka Kostanovega piknika in sama prireditvev:

Kostanov piknik je nastal z namenom, da se besniški rokodelci, umetniki, gospodinje in vsi, ki kaj znajo, predstavijo in da dobijo možnost tudi kaj prodat. Poleg smo pekli kostanj in koruzo, prešali mošt in se poveselili. Prireditvev pa se je prijelja in širili smo se na vseh področjih. Kostanov piknik je postal znan širom naokoli.

- Prostor je na idiličnem in baje sila močnem pozitivnem bioenergetskem polju ob vzno-žju hriba Rovnik (710m), prizorišče je umaknjeno pod obronke gozda in proč od hiš.
- Teren je razgiban in lepo urejene poti za obiskovalce omogočajo prijeten »pohod » med štanti in šanki
- Štante so domače izdelave, so iz smrekovih sušic, pokrite s slamo, lubjem, skodlami.
- Pri izboru razstavljalcev je poskrbljeno in se nekako deli na:

1. pečenje kostanja, koruze in ponudba svežega mošta
2. domač kruh, zaska, klobase, gobova pašteta, gobe, sir, skuta
3. ponudba hrane, peciva, slaščic (težimo h kostanjevim jedem)
4. čebelarstvo in čebelji pridelki
5. čaji in zelišča po domače
6. predstavitev besniške moto sekcije Raubritterji
7. gobja razstava

Na Kostanovem pikniku ne boste našli čevapčičev! Na voljo bodo jedi iz kotla: gobova juha (gobe so iz okoliških gozdov), divjačinski golaž (preverjenega porekla), cvrte postrvi (tako lepo zapečene še niste jedli), vse pa je po domače, saj se za Rokovnače ne spodobi, da bi bili prav fini.

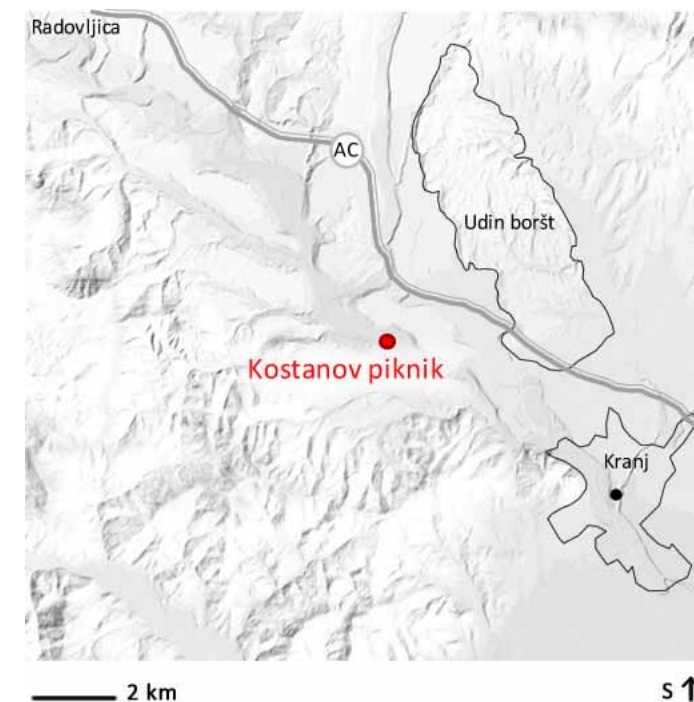
Na prireditvi pa velja tudi posebna rokovnaška valuta DIM (kot dim ali Dimež, ki je bil vodja Rokovnačev v tej dolini tam okoli 1860). Menjalnica kjer lahko dobite dime obratuje na dan prireditve od 11.-19.ure. V obtoku so kovanci za 1, 5, 10, 20 in 50 DIM iz različnih kovin in različnih oblik.

2.4.7 KOKRICA PRI KRANJU: PRVENSTVO V SEKANJU PIRHOV NA VELIKONOČNI PONEDELJEK

ki ga organizirata Turistično društvo Kokrica in delniška družba Mercator, ob pomoči PGD Kokrica vedno na Velikonočni ponedeljek, med 9. in 12. uro na parkirišču pred supermarketom Mercator na Kokrici pri Kranju.

Šege in običaji: Med fanti je bila najbolj priljubljena velikonočna igra sekanje pirhov. Svojo pisanico je udeleženec položil v klobuk ali na tla, soigralec pa jo je ciljaj s primerne razdalje s svojim kovancem. Če jo je zadel, si jo je prilastil, drugače sta bila denar in seveda pisanica od nasprotnika. Kovanec se je moral praviloma cel skriti v pirhu. Šlo je za pravo tekmovanje, saj so nekateri vadili že po 14 dni prej. Za "tarčo" so uporabili krompir.[Praznovanja, šege, običaji Peter Avbelj, vir: <http://www.levstik.si/podoba/sege.pdf>]
 Izmenjavanje velikonočnih jajc oziroma pirhov in zajcev izhaja že iz starih poganskih navad, denimo čaščenja boginje Easter.[<http://en.wikipedia.org/wiki/%C4%92ostre>]

Veliko zgodovinarjev se strinja, da se je pogansko čaščenje velike noči izvajalo v čast boginje Ištar, ki se je rodila iz jajca, ki je padlo iz nebes ter je boginja ljubezni in plodnosti. Grimm pa podaja pripombe, da so v te velikonočne tradicije z jajci vključene tudi tradicionalni plesi z meči in razne pečene dobrote.

43. slika: Kostanov piknik, Besnica
<http://www.sonata-photographica.com/wp-content/uploads/2009/10/kostanjev-piknik-besnica-2933-550x367.jpg>

[<http://en.wikipedia.org/wiki/%C4%92ostre>]

[vir: <http://www.remedies4.com/download/where-easter-bunny-come-from-other-traditions.pdf>]

Prvo velikonočno jajce pa naj bi rimskemu cesarju Tiberiju prinesla Marija Magdalena. Po Jezusovem vnebohodu se je Marija odpravila v Rim. V tistih časih so vsi ljudje vladarju prinašali darila, bogati so prinašali dragocenosti, reveži pa tisto, kar so lahko. Ker Marija razen vere v Kristusa ni imela ničesar je vladarju Tiberiju prinesla kokošje jajce in rekla: "Kristus je vstal!". Vladar ji je odgovoril, da nihče ne more vstati od mrtvih in da je to verjeti tako, kot da belo jajce postane rdeče. Še preden je Tiberij to izrekel, je jajce pordelo.

[vir: <http://www.bilkabaloh.com/?p=3597>]

TEKMOVANJE - SEKANJE PIRHOV

1. Sekanje pirhov :

Tekmuje se z starimi slovenskimi kovanci za 5 (pet) tolarjev.

Pirh je postavljen v peharju v oddaljenosti 1,40m. Postavljena oddaljenost za mladino do 1,5m telesne višine je 1,10m (mladina do 1,5m telesne višine tekmuje v tej igri v svoji skupini - kategoriji in se nagradijo posebej). Tekmovalec s kovancem cilja pirh v peharju, prestop ni dovoljen. Vsak tekmovalec ima tri poskuse, ki se točkujejo, točke pa seštejejo. Način točkovanja je sledeč :

- Pri polnem zadetku, ko kovanec ostane v pirhu, tudi če pirh obrnemo, tekmovalcu pripada pirh in dobi 3 točke.
- Pri zadetku, da kovanec izpade, če pirh obrnemo, pripadeta tekmovalcu 2 točki.
- Pri zadetku, kjer kovanec poškoduje samo lupino in se odbije, pripada tekmovalcu 1 točka.
- Zgrešen met ne prinaša točk.

Zadnja vplačila za igre so možna do 11.50 ure.

Tekmovalci z enakim številom točk in delijo prvo, drugo ali tretje mesto gredo v finale in morajo ponovno metati vsak po tri mete toliko časa, da se izkaže kdo je najboljši. Finale se tekmuje po sistemu izpadanja. V finalu lahko tekmuje ena oseba le za eno nagrado, čeprav ima lahko več enakih rezultatov oziroma rezultatov tudi za drugo ali tretje mesto. Če so na prvem mestu trije ali več tekmovalcev, se le ti pomerijo v finalu in si razdelijo še nagradi za drugo in tretje mesto. Startnina za igro je 1 €. Za finalne igre se ne plača startnina. Nagrade prejmejo prvi trije tekmovalci v vsaki kategoriji glede na osvojene točke.

2. Zbijanje pirhov :

Zbijanje pirhov se izvaja z krivo palico dolžine 30cm. Pirh je postavljen v oddaljenosti 6m od tekmovalca. Način metanja palice si lahko izbere tekmovalec sam. Prestop ni dovoljen. Vsak tekmovalec ima na voljo pet metov. Vsak zadetek pirha, ne glede kako je palica vržena in kako pade, šteje točko. Zmagovalec je tekmovalec z največjim številom točk. V primeru neodločenega izida odloča medsebojni dvoboj, dokler ne dobimo zmagovalca. V finalu tekmovalci na plačajo startnine. Zadeti pirhi, ki počijo ob zadetku, ostanejo tekmovalcu. Startnina za to igro je 1 € in se lahko vplačuje do 11.50 ure.

3. Valicanje - trkljanje pirhov po grabljah :

Gornji konec grabelj je dvignjen 30cm od tal. Grablje so postavljene vzporedno. Oddaljenosti ročajev je 1 - 2cm. Po tleh je pognjeno pregrinjalo od konca grabelj naprej. Balin pirh je postavljen v krog, premera 20cm, v oddaljenosti 1m od konca grabelj. Tekmovalec lahko postavi balin pirh na poljubno mesto v krogu. Pirh zakotalimo z najvišje točke ročajev vzporedno postavljenih grabelj. Za vsak zadetek balin pirha se šteje točka. Vsak tekmovalec ima pet poskusov (kotali pet pirhov). Zmaga tisti, ki ima največ zadetkov od petih kotaljenj. Zadeti pirhi, ki počijo ob zadetku, ostanejo tekmovalcu. V primeru izenačenih rezultatov sledi finale po sistemu izpadanja. V finalu tekmovalci na plačajo startnine. Startnina za to igro je 1 € in se lahko vplačuje do 11,50 ure.

4. Valicanje - trkljanje pirhov po perivniku :

Gornji konec perivnika je dvignjen 20cm od tal. Po tleh je pognjeno pregrinjalo od konca perivnika naprej. Balin pirh je postavljen v krog, premera 20cm, v oddaljenosti 1m od konca perivnika. Tekmovalec lahko postavi balin pirh na poljubno mesto v krogu. Tekmovalec zakotali (spusti) pirh z gornjega roba perivnika poljubno po celi širini. Za vsak zadetek balin pirha se šteje točka. Vsak tekmovalec ima pet poskusov (kotali pet pirhov). Zmaga tisti, ki ima največ zadetkov od petih kotaljenj. Zadeti pirhi, ki počijo ob zadetku, ostanejo tekmovalcu. V primeru izenačenih rezultatov sledi finale po sistemu izpadanja.

V finalu tekmovalci na plačajo startnine. Startnina za to igro je 1 € in se lahko vplačuje do 11.50 ure.

44. slika: Prvenstvo v sekanju pirhov, Kokrica
<http://www.turisticnodrustvo-kokrica.si/fotogalerija.htm>

5. Nošenje jerbasa :

Nošenje jerbasa se izvaja na progi (travniku) dolžine 6m in širine 1m. Tekmovalec nosi jerbasa na glavi na svitku, roke mora imeti naslonjene ob boku, prehoditi pa mora celotno progo (skupaj 12m). Za rezultat se meri čas od starta do cilja, prištejejo pa se kazenske točke, ki se pretvorijo v sekunde. Vsaka kazenska točka pomeni prištevek 5 sekund. Zmagovalec je tekmovalec z najboljšim skupnim časom. Za kazensko točko se šteje vsaka pomoč z rokami pri nošenju jerbasa, hoja izven označene smeri, kakor tudi predčasno obračanje. Startnina za to igro znaša 1 € in se lahko vplačuje do 11.50 ure.

6. Risanje na pirhe - otroci

V tej igri otroci rišejo z flomastri in barvami na pirhe razne motive in okraske. S tem izražajo svojo umetniško in likovno ustvarjalnost in spretnost. Za to igro se ne plača startnine. Trdo kuhana in nebarvana jajca ter barvice in flomastre preskrbi organizator, ki prav tako določi komisijo. Komisija na koncu pregleda izdelke in med umetninami izbere tri najboljše, ki prejmejo nagrade.

7. Sekanje pirhov - ekipno

Tekmuje se s starimi slovenskimi kovanci za 5 (pet) tolarjev.

Pirh je postavljen v peharju v oddaljenosti 1,40m, Tekmovalec s kovancem cilja pirh v peharju, prestop ni dovoljen. Ekipo sestavljajo trije člani. Vsak tekmovalec ima tri poskuse, ki se točkujejo, točke pa seštejejo. Končni rezultat je seštevek rezultatov cele ekipe. Način točkovanja je sledeč:

- Pri polnem zadetku, ko kovanec ostane v pirhu, tudi če pirh obrnemo, tekmovalcu pripada pirh in dobi 3 točke.
- Pri zadetku, da kovanec izpade, če pirh obrnemo, pripadeta tekmovalcu 2 točki.
- Pri zadetku, kjer kovanec poškoduje samo lupino in se odbije, pripada tekmovalcu 1 točka.
- Zgrešen met ne prinaša točk.

Zaračunava se startnina 2,5 € za ekipo. Zadnja vplačila za igre so možna do 11.50 ure.

Ekipe z enakim številom točk in delijo prvo, drugo ali tretje mesto gredo v finale in morajo ponovno metati vsak po tri mete toliko časa, da se izkaže, kdo je najboljši. Finale se tekmuje po sistemu izpadanja. V finalu lahko tekmuje ena ekipa le za eno nagrado, čeprav ima lahko več enakih rezultatov oziroma rezultatov tudi za drugo ali tretje mesto. Če so na prvem mestu tri ali več ekip, se le te pomerijo v finalu in si razdelijo še nagradi za drugo in tretje mesto. Za finalne igre se ne plača startnina. Nagrade prejmejo prve tri ekipe v vsaki kategoriji glede na osvojene točke.

V vsaki od naštetih iger prejmejo nagrade, ki jih prispeva podjetje Mercator, samo prvi trije tekmovalci. Če pride do neodločenega rezultata, odloča o zmagovalcu ponovni medsebojni dvoboj po sistemu izpadanja, kakor je opisano pri vsaki igri posebej. Za vsako od naštetih iger sta določena po dva sodnika, ki skrbita za pravilen potek iger in zapisujeta rezultate tekmovalca. V primeru sporov je določeno tričlansko razsodišče, ki ga sestavljajo predstavnik TD Kokrica, predstavnik Mercatorja d.d. ter predstavnik sodnikov, ki izvajajo sojenje na igrah. Ob 12. uri se tekmovalstvo uradno zaključuje. V igrah, kjer je rezultat izenačen, se izvede finale, dokler ni znan zmagovalec. Po zaključku se opravijo razglasitve rezultatov in podelijo nagrade. S tem je tekmovalni del Odprtega prvenstva v sekanju pirhov končan.

[vir:http://www.besnica.net/index.php/drustva/rekreativno_drustvo_rokavnaci/kostanov_piknik_v_besnici_2010-1/]

2.4.8 KRANJSKO PODZEMLJE

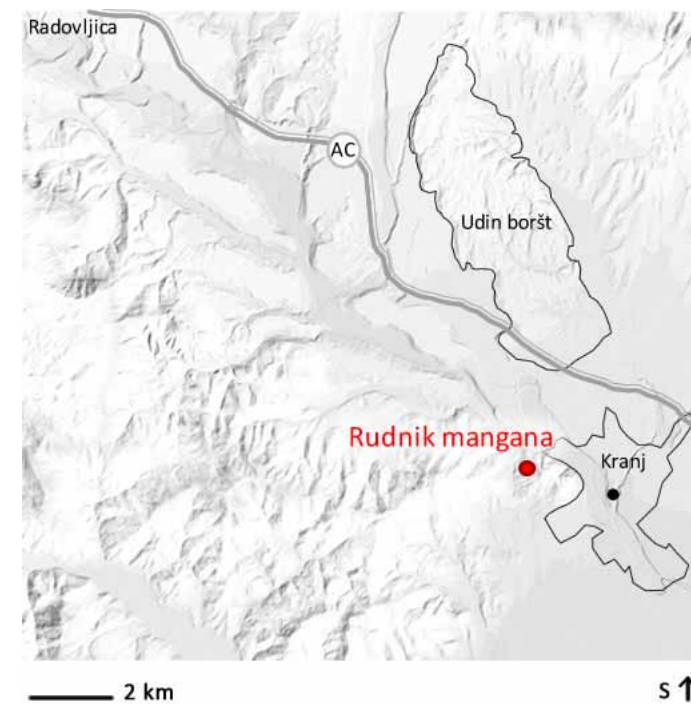
OGLEDI PO KRANJSKEM PODZEMLJU (sobota, nedelja ob 10ih; torek, petek ob 17ih in po dogovoru)

RAZSTAVA JASLIC V KRANJSKIH ROVIH (druga polovica decembra in prva polovica januarja)

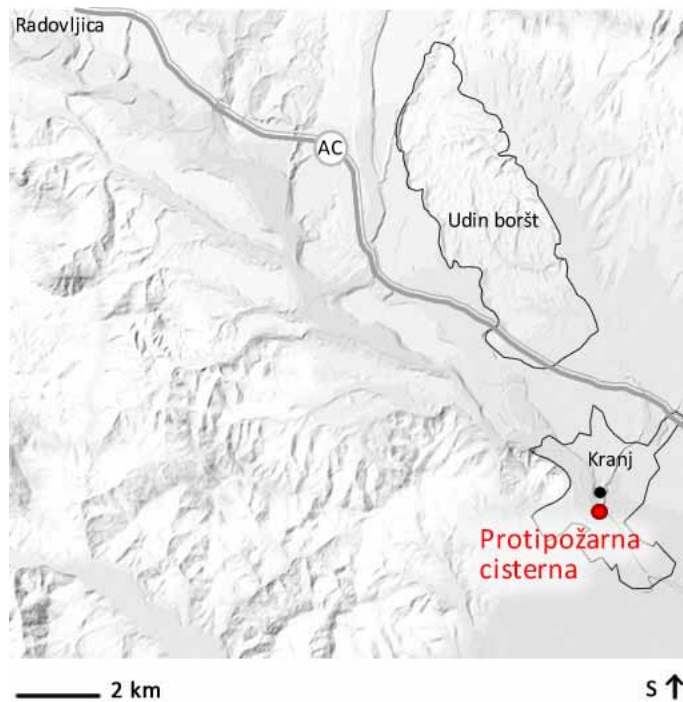
ŽIVE JASLICE V KRANJSKIH ROVIH (26 in 27 decembra)

VINSKA POT V KRANJSKIH ROVIH (meseca novembra)

Staro mestno zaklonišče je s skoraj 1300 m dolžine med najboljše najobsežnejšimi podzemeljskimi objekti v Kranju. Njegovo gradnjo je v konglomeratnem pomolu pod mestom začela načrtovati kranjska občina že l. 1939. Ob okupaciji so dela zastala, spomladi 1944 pa se je gradnje na novo lotila nemška mestna oblast, za izvedbo pa določila dve kranjski podjetji. Denar so prispevala vsa takratna kranjska podjetja. V rove lahko vstopimo skozi 12 vrat iz 4 smeri (Jelenov klanec, kanjon Kokre in Lajh, po stopnišču pa izza Prešernovega gledališča). Skoraj nič ne vemo, kako je gradnja dejansko potekala, le domnevamo lahko, da so glavna dela končali konec l. 1944, za ureditev in opremo pa je zmanjkalo materiala in časa. Po vojni je bilo zaklonišče zapuščeno, med osamosvojitveno vojno pa je za kratek čas spet postalo aktualno... Rovi so bolj ali manj enotne velikosti (2.3 x 2.3 m), na Jelenovem klanecu in pod Pungratom nekoliko razvejeni. Razen na nekaj mestih, kjer še vidimo osnovni izkop v konglomeratu, rove varuje betonski plašč. Večjih prostorov ni.

45. slika: Rudnik mangana v Šmarjetni gori
http://www.carnium.si/images/carnium-slike/rudnik_mangana_02.jpg

PROTIPOŽARNA CISTERNA

Med II. svetovno vojno so Nemci v Kranju zgradili več odprtih protipožarnih bazenov, ki so danes večinoma zasuti, na Glavnem trgu, kjer od l. 1995 stoji mestni vodnjak, pa so konec l. 1943 zgradili veliko podzemeljsko cisterno za gašenje požarov v mestu. Z vodo so jo prvič napolnili 16. 1. 1944. Cisterna je v celoti vkopana v zemljo, na trg pa se odpira z dvema ozkima jaškoma ob vodnjaku. Globoka je 3.5 m, široka 4 m, dolga pa kar 30 m! Ker je napolnjena s 320 m³ čiste vode, v nuji še vedno lahko služi svojemu prvotnemu namenu. Do vrha zalito podzemeljsko cisterno bi po zahtevnosti potopa lahko primerjali z jamskim sifonom, zato je dostopna le izkušenim jamskim potapljačem. Z jamami pa jo povezuje še nekaj – v vodo so se naselile slepe jamske postrance (Niphargus s.).

RUDNIK MANGANA

Le redki poznajo Kranj in okolico tudi po rudarstvu. Na Šmarjetni in sv. Joštu najprej iskali železovo rudo, v drugi polovici 19. stol. pa tudi mangan. Zadnji poskusi rudarjenja segajo v ne tako daljno l. 1924! Ob vznožju Šmarjetne na Gorenji Savi je na prelomu 19. in 20. stol. deloval manjši rudnik, ki naj bi z manganom oskrboval takratno jeseniško železarno. Tako je postal del skoraj pozabljene zgodbe o slavi gorenjskega železarstva, ki je l. 1872 z iznajdbo postopka dodajanja mangana revolucionarno spremenilo izdelovanje jekla po vsem svetu. Rovi so prostorni, široki do 5 m. Po njih so bili speljani tiri za rudniške vozičke, ki so jih premikali ročno ali pa vlekli s konji. Rudarji so med kopanjem presekali več manjših naravnih jam – brezen, ki so nastala v apnencu Šmarjetne gore. Iz njih so se v rudniške rove priselile jamske živali. V rudniku lahko med drugim srečamo netopirje in sove.

[vir: http://www.carnium.si/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=54&lang=sl]

2.4.9 POLIČARJEVA DOMAČIJA in MUZEJ IZDELOVANJA MLINSKIH KAMNOV (odprto 7-18 pozimi, 7-19 poleti – torek, nedelja in prazniki zaprto)

Poličarjeva kmetija je kmetija z dolgo tradicijo. Po besedah domačih naj bi bila kmetija stara okoli 500 let. Poleg kmetije je več kot 300 let potekala tudi obrt izdelovanja mlinskih kamnov in danes si lahko ogledate muzej, ki predstavlja to dejavnost. Posest leži na kamniti podlagi in prav konglomerat je primerna kamenina za izdelavo mlinskih kamnov. Kladiva so utihnila leta 1975, mlinski kamni izdelani tukaj pa so v uporabi še danes.

Majda Žontar na temelju mlinarskih pripovedi iz sedemdesetih let preteklega stoletja dokaj stvarno razkriva, da so ti “bele kamne kupovali pri izdelovalcih, in sicer pri Janezu Puharju v Naklem (pri Kranju) ter Petru in Janezu Novaku na Jami (pri Mavčičah)”. Uporabljena poklicna oznaka je bila prebrana na žigu na dopisnici Franca Puharja, izdelovalca mlinskih kamnov s Police pri Naklem (Mühlstein Meister, mojster za mlinske kamne). Majda Žontar pred tridesetimi leti še zapiše naslednje: “Bele mlinske kamne izdelujejo od nekdanj pri Puharjevih na Polici pri Naklem. /.../ Obrt izdelovanja mlinskih kamnov se je dolgo obdržala tudi pri Novakovih na Jami pri Bregu ob Savi in pri Reginčevih v Struževem pri Kranju.” In v delu besedila o grajskih mlinih na Gorenjskem posredno sporoči še o kamnolomu črnih kamnov v Stirpniku oziroma v njegovi bližini v Selški dolini, z navedbo iz loškega urbarja iz leta 1501, “da so podložniki iz stirpniske župe morali prevažati vse potrebne mlinske kamne h grajskim mlinom v Škofji Loki” so tisti, ki so “s kamni zalagali vse slovenske mlinarje, izvažali pa so jih tudi na Hrvaško”. Na podlagi pripovedi devetih mlinarjev iz doline gornje Krke, lastnikov obrtniških ali storitvenih mlinov, ki so povečini s štirimi (pet mlinov), petimi (trije mlini), do največ šestimi kamni (oziroma pari kamnov) mleli za potrebe mlevcev z bližnje in daljne okolice, so bili beli kamni navadno po trije in črni po eden ali dva. Bele kamne so uporabljali za mletje pšenice, koruze, ajde in zmesi več žit, črne za oves in za prašičjo krmo. Beli so bili naslednji kamni: prvi – “ajncer” ali drugi – “cvajer”, “ta (p)šenič'n al ta béu” in “karuz'n” ali “ta türškau kám'n” sta bila za mletje pšenice in koruze ali turščice, tretji – “drajer”, “ta zméjs'n kám'n”, je bil za mletje zmesi več žit (pšenice, koruze, ajde, rži ...). Črna kamna sta bila četrti – “fi'rer”, “ta črn kám'n”, “za prešiče”, in peti – “fi'nfar”, “ta zádjni”, “ta ovsén”, oba za mletje ovsu ali bolj grobe ovsene, koruzne in ječmenove zmesi za svinje. V kraju Jama pri Mavčičah in Struževem (v Skadovu ali Suhem dolu) ter na Polici (na skalnem robu Štenku) so izdelovali bele mlinske kamne iz “savske labore” (Krajevni leksikon 1937: 242). V vasi Podgrad pri Ljubljani ob izlivu potoka Besnica v Ljublanico, na nekdanjem Ostrem vrhu (Oster verh), na današnjem Starem gradu pa je izpričano izdelovanje črnih mlinskih kamnov. Pravice za izkoriščanje kamnolomov mu niso plačevali z denarjem, temveč v naturi in mu poleg tega vračali z delom. Dogovor je bil naslednji: Kamnosek in njegovi delavci pomagajo na kmetiji pri vseh večjih delih – pri košnji, žetvi in mlačvi “so šli iz kamnoloma na póle(polje)” –, kmetu pa plačujejo še z gramozom, s “šodrom”, ki so ga “pridelovali” s tolčenjem oddrobljenih ostankov skale po izsekovanju mlinskih kamnov. In po gramozu je bilo v letih makadamskih cest veliko povpraševanja, tako da so imeli kamnoseki od prodaje nedvomno precejšen dobiček. Simbioza med kmetom in mlinskim kamnosekom je bila popolna ...

46. slika: Protipožarna podzemna cisterna
<http://mw2.google.com/mw-panoramio/photos/medium/31796713.jpg>

Eno najpomembnejših znanj za njihovo dejavnost pa je bilo brez dvoma dobro poznavanje kamnine. Po pripovedovanju mlinarji, kupci njihovih izdelkov, niso marali kamnov s prevelikimi prodniki; teh naj bi se ne dalo dobro ostriti oziroma klepati in "na njih se moka preveč greje". Izogibali so se tudi kamnom s črnimi prodniki, ki naj bi lahko potemnili belo moko. Za izdelovanje mlinskih kamnov so si morali torej poiskati skalo trdnega, gostega konglomerata, sestavljenega največ iz belih oziroma svetlih sivih prodnikov. Bele mlinske kamne so na Jami, v Struževem in na Polici "sekali"; z vrha navzdol so jih horizontalno izsekovali iz konglomeratne skale.

Kot pravi Mare Črnilec (2003: 5–11), hčera Franca Puharja s Police:

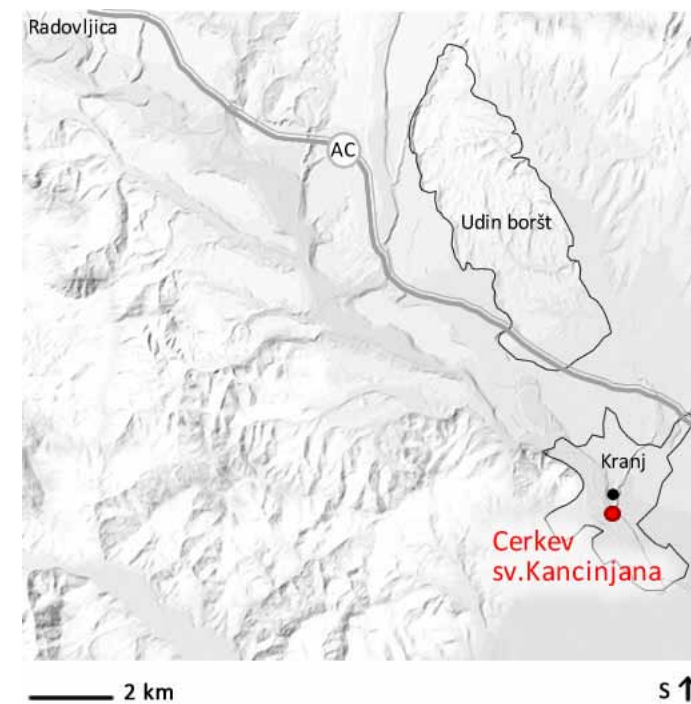
"Najprej je moral priti do žive trdne skale, zato je bilo treba odstraniti vso jalovino, tako je oče imenoval zgornji del skalovja, ki je `e delno razpadal ter prst in vse kar je raslo na njej. Stena skale je bila v mojih otroških letih zaradi izsekovanja kamnov visoka že 8 do 10 metrov, saj so vedno začeli sekati kamne zgoraj. /.../ Na skalo je oče z lesenim merilom napravil krog za kamen in ga označil z ogljem. Do druge svetovne vojne je delal kamne samo za mline, zato so imeli vsi v premeru 36 col. Za črto, ki je označevala krog, je izsekal 15 do 20 centimetrov široko zaseko, globoko pa toliko, kolikor naj bi bil kamen debel, 8, 10 ali več col. Kamen je zasekaval s kamnoseškimi oskrdmi, glede na opravilo različno velikimi in težkimi kladivi, ki imajo na obeh straneh špico stoje ali sede (na lesenem kamnoseškem stolčku, ki ga je sam napravil), enkrat z ene, drugič z druge strani. /.../ Začel pa je vedno stoje. Ko je bil kamen zasekan (nikoli nisem slišala druge besede), je oče na prednji strani pod kamnom napravil tri ali štiri ozke zaseke 10 do 15 centimetrov dolge. Vanje je vtaknil po dva platelca (na eni strani tanjše železne ploščice), s tanko stranjo obrnjena navznoter, med platelce pa je postavil po dva klina. Potem je izmenjaje tolkel po klinih z macolo, dokler kamen ni počil, dokler se ni odtrgal od skale. /.../ Včasih se je zgodilo, da je kamen počil poševno navzgor in ne naravnost, takrat je teden ali več delal zastoj. /.../ Ko je bil kamen odtrgan, ga je z lesenimi drogovi in z železno 'štango' postavil pokonci (za to sta bila potrebna vsaj dva) in ga s pomočjo enega od domačih zvalil pod streho, kjer je kamen dokončal. Kamen je namestil na tri zares velike prodnike, ki jim je rekel oblaki. /.../ Na kamen, ki je ležal na oblakih, je z lesenim 'cirkelnom', najbolj preprostim šestilom kar sem jih videla (v gozdu izbrano, v obliki črke V raščeno vejo prave mere), na sredini zarisal krog. /.../ Potem ga je začel obdelovati z lažjim kladivom, prav tako špičastim na obeh straneh (tope osti kladiv so jim do konca prve svetovne vojne ostrili kovači iz Naklega, odtlej so si z najdeno prenosljivo kovaško napravo pomagali kar sami). /.../ S takim kladivom je izsekal tudi okrogolino na sredini, do polovice kamna. Zelo natančno je obdelal tisti del kamna, ki je mlel in ta del je imenoval lice. Kamen je polepšal s kladivom, ki mu je rekel 'štokhamer' (kamnoseško zobato kladivo) /.../ Gotov mlinski kamen je spet, s pomočjo žene ali otrok, zvalil pod streho pred kamnolom, kjer so kamni čakali na odvoz na železniško postajo v Kranj." Beli in črni kamni v premeru povečini med 90 in 100 centimetrov in so bili debeli od 18 do 20 (tekači) oziroma od 26 do 46 centimetrov (spodnjaki). Po pričevanjih dolenjskih mlinarjev je dober bel tekač zdržal pri normalnem, stalnem mletju "dobri dve leti" in debelejši spodnjak je "zdržal več". Zelo trdi črni kamni pa so lahko mleli tudi do deset let in dlje.

[Etnolog 16, Kamni, ljudje in voli? 2006, Inja Smrdel]

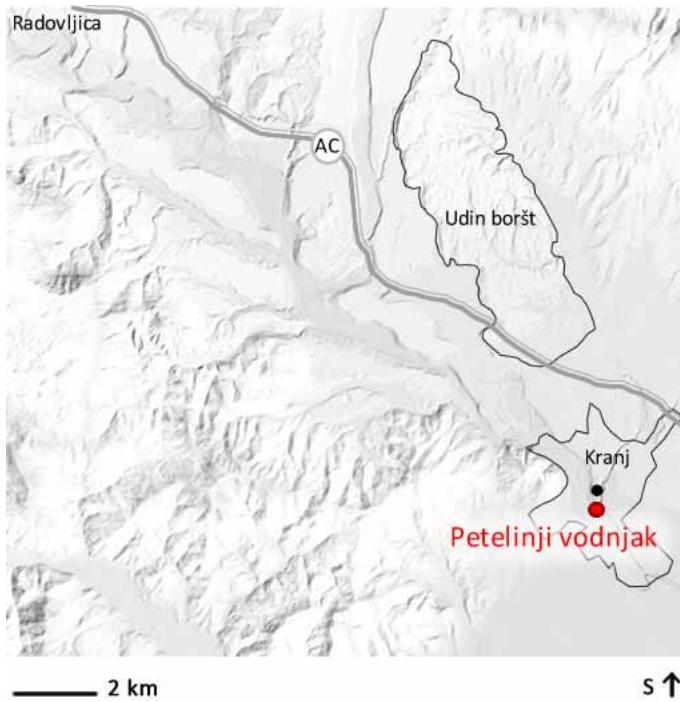
2.4.10 CERKEV SVETEGA KANCINJANA (vodeni brezplačni individualni ogledi)

Konglomerat je uporaben gradbeni in okrasni kamen: Iz izbranih kosov kamnine so nekdanje izdelovali mlinske kamne, hišne portale in opestrnike ali odbojne kamne. Konglomerat so uporabljali tudi kot gradbeni kamen. Primer gradnje iz konglomerata je zvonik cerkve sv. Kancijana.

Triladijska cerkev t. i. dvoranskega tipa iz začetka 15. stoletja je najpomembnejša zgradba v mestni veduti in eden najpomembnejših spomenikov gotskega stavbarstva na Slovenskem ter vzor številnim poznejšim cerkvam (Radovljica, Škofja Loka, Kamnik, Šentrupert na Dolenjskem). Na mestu sedanje gotske cerkve, posvečene oglejskim mučencem, sv. Kanciju, Kancijanu, Kancijanili in Protu, je že v predslovanski dobi stal sakralni objekt iz 6. stoletja, kar so pokazale tudi arheološke raziskave v letih 1972 in 1984. Prezbitერიj današnje cerkve je bil leta 1413 prizidan k starejši ladji in predstavlja značilen primer t. i. dolgega kora. Sredi 15. stoletja so starejšo ladjo zamenjali z gotsko dvorano s poligonalnimi slopi. Gotska rebra povezujejo bogato figuralno in dekorativno okrašeni sklepniki. Cerkvni prostor lepo dopolnjujejo freske angelov z glasbili, narejene približno leta 1460, delo žirovnškega mojstra. Na portalu cerkve je ohranjen in prenovljen gotski relief Oljske gore iz l. 1460. Ob stranskem pročelju sloni Majdičev vodnjak, delo kiparja Fran Bernekerja, s kipoma Janeza Nepomuka in kraljice. Kvadratno dvoransko ladjo so sezidali kasneje, skupaj z zvonikom, ki se dviga nad vhodnim pročeljem. Dvorano delijo štirje vitki osmerostrani nosilci. Nad prstanastimi kapiteli se dvigajo v mrežo zvezdastih obočnih reber s številnimi bogatimi, figuralno okrašenimi sklepniki (obokanje po l. 1452). Na posameznih so med restavriranjem l. 2004 še odkrili originalne poslikave. Drugačne barve ometov skrivajo posamezne pole oboka.

47. slika: Cerkev sv.Kancijana
http://kraji.eu/PICTURES/gorenjska/kranj_z_okolico/kranj/staro_mestno_jedro/IMG_5164_kranj_cerkve_big.jpg

Obok središčne zvezde je poslikan z rastlinskimi dekoracijami in freskami angelov (delavnica Žirovniškega mojstra, 1461). Originalni krilni oltar cerkve, izdelan l. 1500, so prodali na Dunaj. Sedanji oltar s kipi Franceta Goršeta in barvna okna so novejši (arhitekt Ivan Vurnik, 1934, slikar Stane Kregar, 1969). Zaradi dobre akustike prostora danes v njej poleg rednih cerkvenih obredov večkrat pripravljajo koncerte klasične in zborovske glasbe.

[vir: <http://www.slovenia.info/?cerkev=789&lng=1>]

Zvezdast obok (ni več križno rebrast), dvoranski tip, enostaven tloris ok. 1452

Sedež zelo stare pražupnije, z eno, verjetno predromansko cerkvijo, ki je služila potrebam do začetka 15. stol. Zidava nove cerkve: prezbiterij v gradnji leta 1413, 1433 se omenjajo zvonik in zvonovi.

Izhodišče je treba iskati v Marijini cerkvi (Frauenkirche) v Nürnbergu (Heinrich Parler, posv. 1355): "Vierstützenraum" (s križnorebrastim obokom) s preddverjem, ki se v Kranju razvije v zvonik. Ideja "parlerjevska" (takšen zvonik ima že Ptujška gora), križnorebrasto obokanje nürnberške Frauenkirche obogateno z osmerorogeljno zvezdo in sklepniki (podobnost z deli Hansa iz Burghausna).

Tloris: konservativen dolgi kor (dvojni prezbiterij s petosminskim sklepom, križnorebrasti obok), ladijski del z vrinjenim fasadnim zvonikom in zahodno emporo. Vsa pozornost velja očitno ladji (prostoru za vernike), premik srednjeveške miselnosti in estetike od prezbiterija k ladji, ki naj jo vernik doživi kot "raj". [Arhitektura in kiparstvo skripta 1994, 1999; Janez Höfler in Samo Štefanac]

Kamnoseško znamenje #52

Delavnica: Stavbarnica iz nasledstva Petra Parlerja iz Prage

Objekt: Kranj (cerkev sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota)

Lokacija: Vhodni portal

Peter Parler (* 1330 ali 1333 v Gmündu, † 13. julij 1399 v Pragi), in (Peter von Gemünd, Parlerius, Parlerz in Češko Petr Parlér) iz družine Parler je nemški arhitekt, kipar, inženir in eden največjih graditeljev katedral (arhitektura srednjega veka). Njegove zgradbe so gotske. Od približno 1356 je živel na Češkem, zlasti v Pragi, kjer je ustvaril največ njegovih najbolj znanih del.

[vir: http://www.gradovi.net/znamenja_seznam.php]

2.4.11 PETELINJI VODNJAK in MESTO KRANJ

Na Mohorjovem klanecu, kot je domače ime za Vodopivčevo ulico, so nekoč pod Roženvensko cerkvijo stala dvojna mestna vrata v srednjeveškem obrambnem obzidju in so mu rekli Savsko predmestje. Pozneje je obzidje izgubilo obrambno funkcijo in bilo uničeno. Arhitekt Jože Plečnik je z arkadami, vodnjakom in preurejeno fasado hiše pod vrhom klanca v letih 1953 -1959 skušal oblikovati monumentalni vhod v mesto. Strm klanec je spremenil v stopnišče, nekdanji vodnjak (šterno) pa je nadomestil z obeliskom, vrh katerega se iz bronastega petelina pretaka voda v kamnite, terasasto postavljene posode. Motiv je nova interpretacija stopnišča Rajskega vrta na Hradčanih v Pragi.

[vir: http://www.tourism-kranj.si/si/ogledi/kulturne_znamenitosti/plecnikove_arkade_in_vodnjak.htm]

Glavna vrata mesta Kranj so bila pod Roženvensko cerkvijo zavarovana z dvojnimi obzidjem, stolpi in dviznim mostom. Plečnikov obelisk s petelinom, ki čepi nad okroglim jajcem pa ponovno oživi starodavno legendo nebeškega ognjeno rdečega petelina-feniksa, ki je nekoč »treperil« nad temi kraji in jih varoval ter vodil in usmerjal skozi življenje. Dokler se niso pritožili Bogu naj pokliče tega svojega petelina nazaj v nebesa. Zatem pa so stolki veliko nebeško jajce in povodenj iz velikega jezera je odnesla vse prebivalce teh krajev, ter za vedno zelo spremenila nekdanjo podobo pokrajine. Toda podoba nebeškega petelina/feniksa katerega so Rimljani in Grki upodabljali v obliki orla (občasno tudi kot pava) je še danes kot emblem na grbu mesta Kranja.

Dosedanje najdbe so pričale, da je bilo območje starega dela mesta Kranja naseljeno v času Keltov 1000 l.pr.n.št., najnovejša izkopavanja in najdbe pa kažejo, da je zaradi posipavanja terena izginil velik del neolitske naselbine izpred 7.000 let.

[vir: http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=49059]

Grb dežele Kranjske in mesta Kranja. Heraldična oznaka (grb) deželnega kneza se je strnila z vladanim teritorijem v deželni grb nekje v prvi polovici 13. stoletja.

48. slika: Petelinji vodnjak, J. Plečnik
<http://www.aiwaz.net/uploads/gallery/fountain-3370-mid.jpg>

Takrat so bili prvi in najmogočnejši gospodje na Kranjskem in v Istri grofje andeški (Andechs). Bertold IV. (1188-1204), grof andeški in vojvoda meranski, je prvi iz te rodbine na pečatih uporabljal enoglavega, razprostrtega orla, ki je postal stalna družinska oznaka (rdeč orel na belem polju).

Še leta 1320 se omenja kranjski grb kot enoglav, nekronan, rdeč orel (brez predpone) na belem polju. Zagotovo pa je v času cesarja Friderika III. orel že modre barve, kajti v dobi pred 1463 je bil namreč veljaven grb vojvodine Kranjske moder, enoglav, nekronan orel, kateremu se vije čez oprsje v obliki polmeseca srebrno-rdeče šahiran pas, na belem polju. To je bila kombinacija barv iz katere se izvajajo starodavne barve dežele Kranjske: bela, modra, rdeča.

[vir: <http://www.grboslovje.si/arhivkranjska.php>]

V ljudskem verovanju velja petelin kot simbol za bojevitost, še posebej v tistih deželah, kjer so petelinji boji še dovoljeni. Ponekod simbolizira budnost, saj je znanilec sončne svetlobe. V asirski mitologiji je bil petelin simbol boga ognja Nuskuja in boga sonca Šamaša. Zelo pomemben je bil tudi v grški mitologiji, svet je bil kar nekaj bogovom na starogrškem Olimpu. Rimljani so v njem videli simbol za varuhe hiše. V nordijskih mitih dva petelina budita junake in skrivne sile. Ponekod odganja petelin zle prikazni. Če pa vranje črn kokot doživi sedem let, zleže jajce, iz katerega se bo izlegel zmaj ... Po drugi plati pa je kokotiček tudi simbol nečimrnosti. Na primer: nosi se kot petelin na gnoju; kjer sta dva petelina na dvorišču, tam je vrišč; če petelin poje na gnoju, bo še dolgo lepo vreme ipd. Petelin je priljubljen motiv slikarjev, saj so primerki z živo rdečo rožo in kovinsko bleščavim perjem pravi princi med perjadjo; snežno bel petelin s krvavo rdečim okrasjem pa ima med kokoškami gotovo toliko magične moči kot med deklicami princ na belem konju. Če se človeku sanja o petelinu, naj se čuva ognja. Najdemo ga tudi v ljudski pesmi: Petelinček je zapel pa Petelinček in čibka ali Petelinček, petelanček, /boš vidou, kaj bo,/ boš sukn'cu nosu, /prekratka ti bo, /strgan rokau, praz'n bokau!

[vir: <http://www.gorenjskiglas.si/novice/nasveti/index.php?action=clanek&id=49789&from=arhiv>]

Petelin, svetlobe in novega jutra oznanovalec, prežene s prvim glasom hudiča mračnjaka ter mu ustavi vse dejanje. *) Zato je on pridevek (atribut) Merkurju in Martu, babilonskemu Nergalu in svetlobnemu bogu Svetovitu,2) tako modruje Sepp I; 217. Ko je bil škof Oto Bamberški preveril stare Pomorjane (Pommern), ki so poprej častili petelina (kot Svetovivitovo žival), dal je sv. Vida kosti v celo srebrno roko vdeti ter njo postaviti petelinovo podobo, tako da so nōvi preverjenci slovanski, poklekaje pred petelinom, nehote častili tudi svetnikove ostanke (W. II; str. 34.).

[J.Navratil, Slovenske narodne vraže in prazne vere – Letopis matice Slovenske za leto 1890]

Preroke, ki so se razglašali za božje sinove so Rimljani zasmehovali, saj so sodili, da ne morejo biti enaki ali celo pomembnejši kot so njihovi vodje, še najmanj pa polbogovi - diktatorji ali celo Cesarji (Cesarji). "Prenapihnjencem", ki so govorili da so sinovi Boga so naredili simbol petelina. Takšen simbol so določili tudi za Jesseusa - Jezusa, duhovnega vodnika Judeje - Iesus Nasareus Rex Iudaeorum (Jezus Nazarejčan Kralj Judeje). S simbolom petelina na vrhu strehe ali zvonika rimokatoliških cerkva so še dandanes opremljene številne cerkve po svetu. UBIJANJE: Sulica, kot sredstvo puščanja krvi petelinu. Pri mitraističnih ritualih se je ubijalo bika, v kasnejših magičnih ritualih se žrtvuje petelina. Simbol petelina predstavlja neresnost. Petelin se neveden napihnjeno, poln svoje majhne moči brezobzirno sprehaja po VENCU GLORIJE - BLAGOSLOVA, občasno ga zadevajo puščice zato krvavi in venec GLORIJE se spreminja v TRNOVO KRONO. Petelin je simbol samozagledanosti, samovšečnosti "kralja", ki kraljuje majhnemu svetu. Iz vsega vzvišenega se zato petelin norčuje. Zajahati petelina pomeni da si poln mladostne prepotentnosti in skritih potencialov. SVEČENIŠKI PLAŠČ plašč pa simbolizira svečeniško oz. magijsko oblast kraja energije zaklanemu "petelinu".

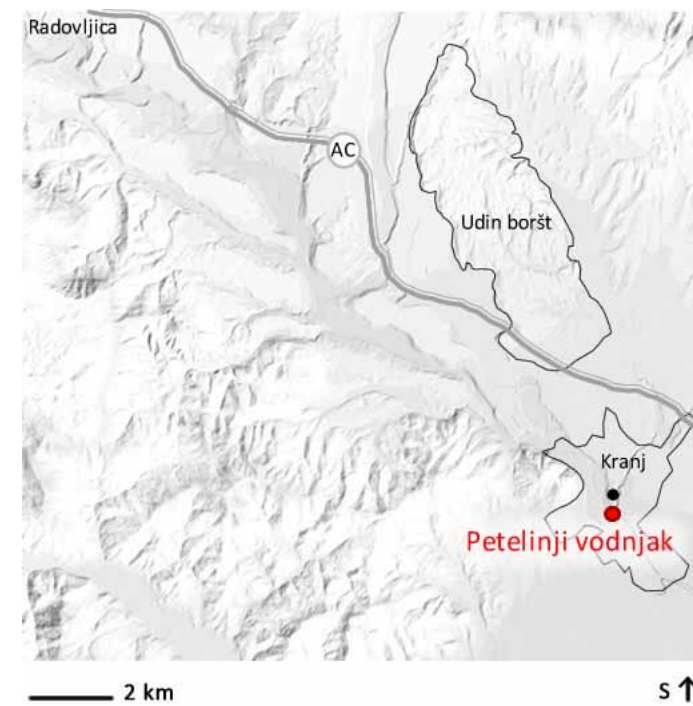
[vir: http://stres.a.gape.org/skrb_za_genom/SETH/pontifeks.htm]

Galli- petelini so bili kastrirani duhovniki – svečeniki boginje Cybele (Ishtar).

Ozvezdje Petelina je leta 1612 (ali 1613) predstavil nemški teolog Petrus Plancius (1552 – May 15, 1622). Čeprav so mnogi astronomi ozvezdje Petelina posvojili ga pomemben kartograf atlasa Johann Bode v svojo karto ni zrisal in tako danes predstavlja le del krmarja v ozvezdju ladje.

Jakob Petelin Kranjec (Iacobus Gallus Carniolus) * roj. konec julija 1550 †18.julija 1591 Praga Češka.

Kraj njegovega rojstva je še vedno zavrt v tančico skrivnosti, čeprav nekateri zaradi njegovega priimka menijo, da je njegov rojstni kraj Šentjernej (ker je petelin zaščitni znak Šentjerneja). Nad glasbo se je navduševal zaradi notranjega nagiba k glasbi, ker rad je pel in je imel dober glas. Gallusa v pisnih virih prvič srečamo šele leta 1574 kot pevca v Dunajski dvorni kapeli.

49. slika: Petelin na obelisku petelinjega vodnjaka, J.Plečnik http://www.slovenia.info/pictures%5CTB_attractions%5C1%5C2010%5Cplecnikov_petelin_copy_292006.jpg

Tja je odšel okoli leta 1570, ker je želel najti nov ambient za ustvarjanje. Kot kapelnik je delal tudi pri olomuškem škofu Stanislavu Pavlovskem. Po odstopitvi iz mesta kapelnika pa se je 1585 odpravil v Prago. Tam je vodil kor v cerkvi sv.Jane. V času svojega življenja je bil uspešen in cenjen skladatelj, vendar je na domačih tleh skozi stoletja utonil v pozabo.[vir: http://sl.wikipedia.org/wiki/Jakob_Petelin_Gallus]

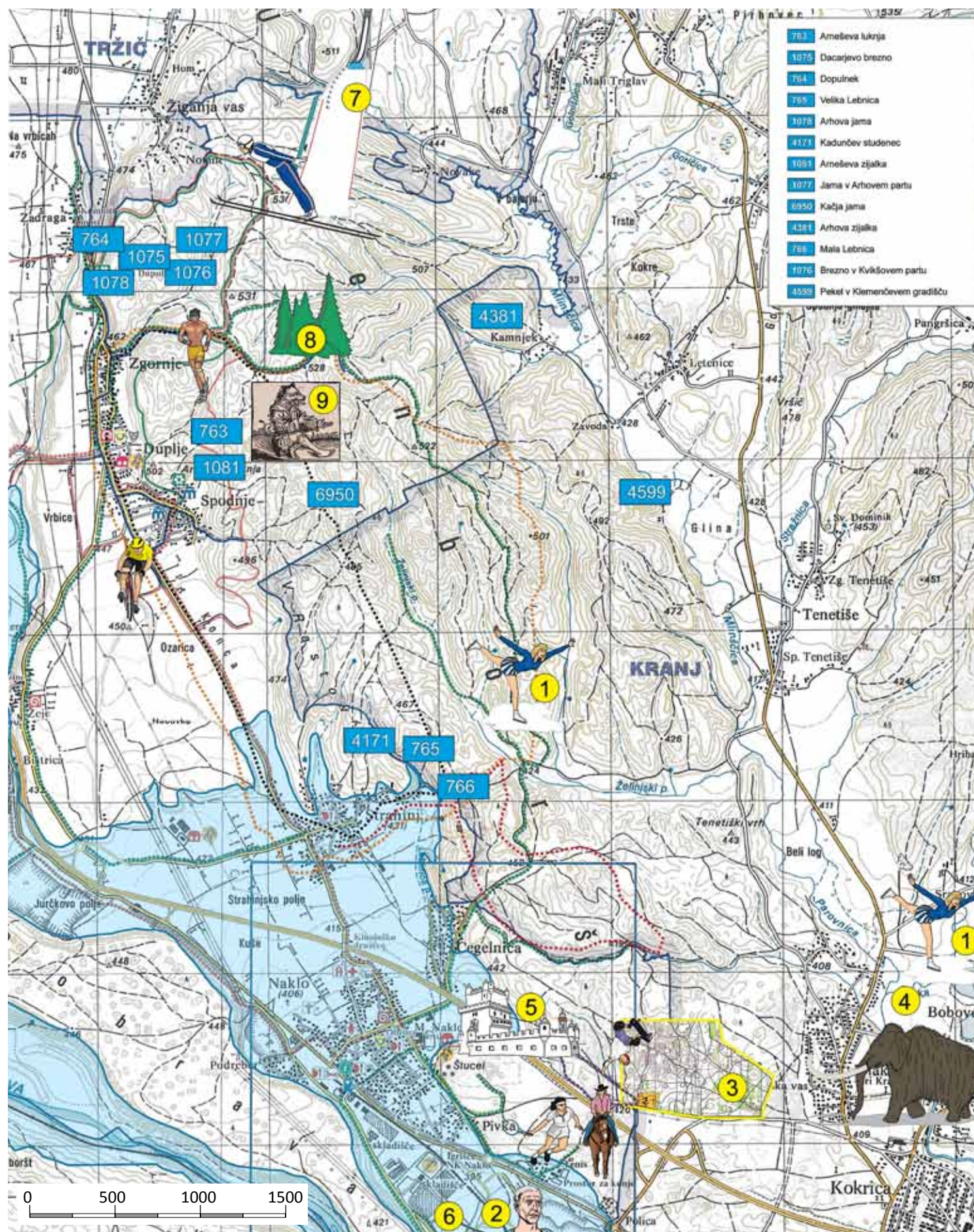
FENIKS

Herodot je opisal staro legendo: »Feniks je sveta ptica, ki sem jo videl le na slikah. V Egiptu se pojavi vsakih 500 let in njen oče vsakič umre. Izgleda kot orel z zlatim in rdečim perjem.« 500 let kasneje sta Tacitus in Plinij ugotavljala kako dolgo feniks živi. Tacitus je napisal, da živi 1 461 let ; Plinij pa, da živi eno Platonovo leto (Platonovo leto je čas, ki je potreben, da se sonce, luna in pet planetov vrnejo na prvotno mesto in to je 12 994 let). Ljudje so verjeli, da se po tem času zgodovina ponovi, saj je vpliv planetov enak. [vir: <http://www.knjiznicanumerolog.bravehost.com/slavne.html>]

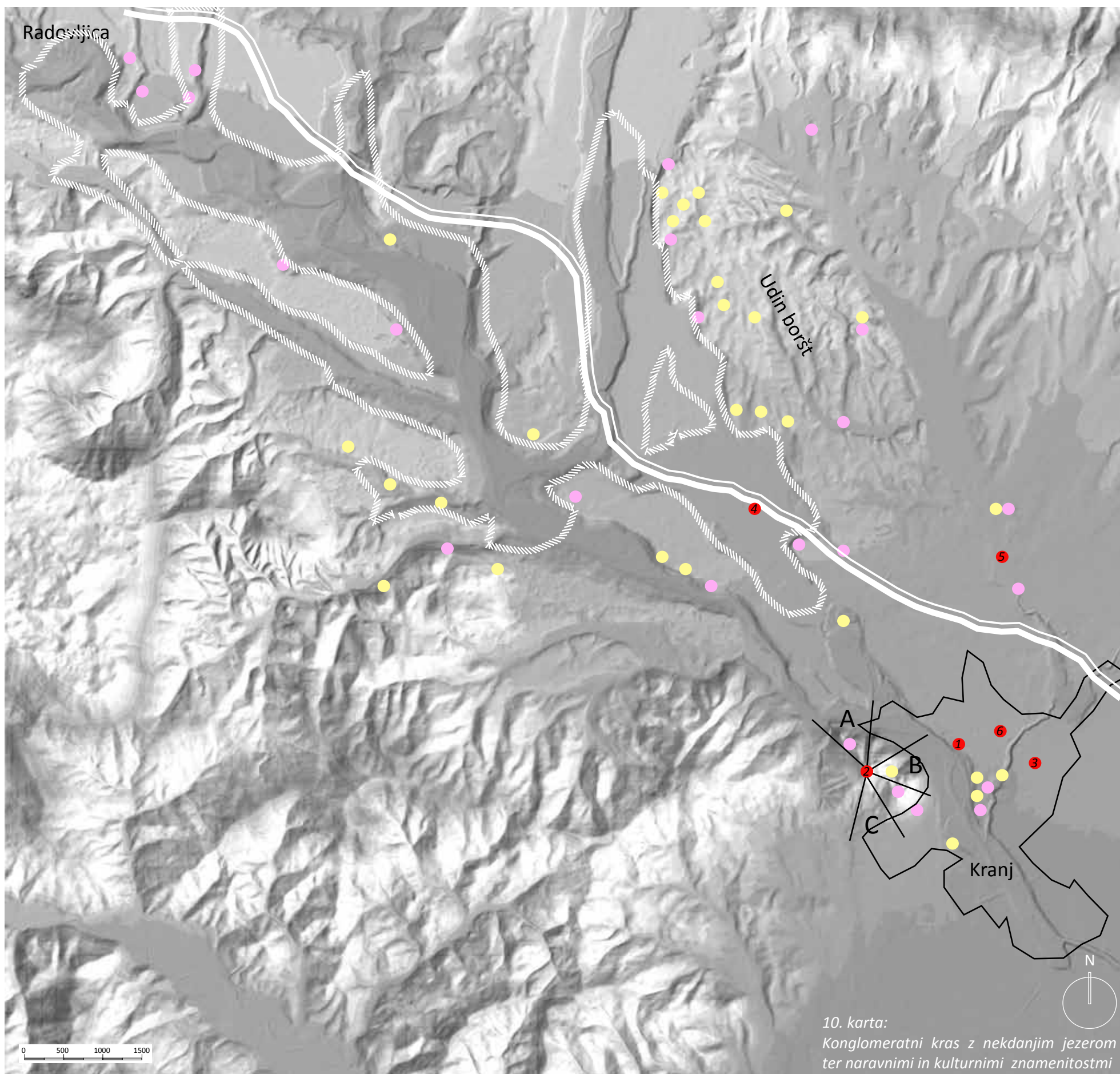
Feniks, phenicieus (lat.), kar se danes "strokovno" prevaja s škrlatno barvo. Phenicieus pomeni goreči ptič, škrlatna barva pa je le posledica gorenja in je tako prevod tudi glede tega zavajajoč. Feniks predstavlja duhovno in ne fizično entiteto. Zgodovinar Tacius za časa vladavine Pavla Fabiusa (34 n.št.) opisuje delovanje ptiča Feniksa, da takoj po rojstvu splete svoje gnezdo, pepel spremeni v jajce in ga pošlje v mesto sonca Heliopolis. Pri njegovem prihodu ga spremljajo mnogotere "ptice" (dobri duhovi), ki jih pritegne nezemska lepota Feliksa. Feliks prinaša odrešenje, srečo, mir, za vse, ki ga sprejmejo in prepoznajo. Ko doseže zrelost, postane njegovo svetišče - duhovni zbor - pogrebna grmada. Smrt - gorenje Feniksa traja tri dni. Feniks je imel nalogo luči, ki naj ljudem v dobi teme ohranja vero v presežno lepoto in možnost prenosa Nebeškega Edena (Raja) na Zemljo. Feniksa lahko povežemo s simbolom Jezusovega vstajenja - iz groba je vstal tretji dan. V grobu pa so njegovo ranjeno telo oskrbovali z Miro, v katero so ga zavili. Ranocelna in zelo zdravilna Mira je kasnejši simbol enega izmed "materialov", točneje dišav iz katerega si Feniks spleta gnezdo... V določenem trenutku zapoje božansko, zastrašujočo pesem (iz katere je razvidno žalostno stanje otrok oblikovanih po podobi Boga, padlih angelov - ljudi), se obrne proti duhovnemu očetu in se žrtvuje skupaj z duhovnim templjem. Torej se vrne k izvoru, zato duhovni tempelj propade. Čez daljše obdobje ok. 500 leto zopet pride in se pojavi kot presenečenje, je kot da bi vstal iz pepela ter prenovi ciklus, ki traja nekako 500, 1.461 ali 12.594 let (odvisno od vira).

[vir: http://stres.a.gape.org/clanki/resn_podoba_jezusa/resn_podoba_jezusa_index.htm]

	<i>Gostilna, restavracija</i>		<i>Šola, vrtec</i>		<i>Kulturni dom</i>
	<i>Turistična kmetija, prenočišče</i>		<i>Športno igrišče</i>		<i>Naravna znamenitost</i>
	<i>Turistično informativna pisarna</i>		<i>Zdravstveni dom, lekarna</i>		<i>Ribolov</i>
	<i>Gasilski dom</i>		<i>Muzej, knjižnica</i>		<i>Meja občine</i>
-
	<i>Osnovni kolesarski krog</i>		<i>Drsališče na račjem jezeru in jezercih Bobovek</i>
	<i>Kratki kolesarski krog</i>		<i>Temnik - kjer so Vlaha prekopali in spustili jezero</i>
	<i>Orientacijska pot</i>		<i>Področje precizne orientacije Pre - o - liga</i>
	<i>Trim pot</i>		<i>Bobovek najdišče mamuta ter Rimsko in staroslovansko biv.</i>
	<i>Skrajšava orientacijskih poti</i>		<i>Beli grad, ki se je ugreznil - pr' Pustem gradu</i>
	<i>Proga za tek na rolgah</i>		<i>Območje nekdanjega jezera (prej del Panonskega morja)</i>
	<i>Proga Grofovi - 8 km</i>		<i>4 skakalnice za smučarske skoke Sebenje</i>
	<i>Proga Kordež - 6 km</i>		<i>Rezervat kriva jelka - rokovnjaški tabor</i>
	<i>Proga Jelenova dolina</i>		<i>Pasjeglavec pri Arneševi luknji</i>

9.karta:
 Tematsko kulturno-zgodovinske poti
 Naravoslovno učne poti
 Športno rekreacijske poti

Hotel Creina

1

Hotel Bellevue

2

Hotel Azul

3

Hotel Marinšek

4

Prenočišča Dežman

5

Apartmaji Boltez

6

- naravne vrednote
- arheološka najdišča
- namestive
- avtocesta Ljubljana - Jesenice
- ostanek Paratetida
alias Panonsko morje
alias Kronosovo morje

Vrh Šmarjetne gore

Pogled A

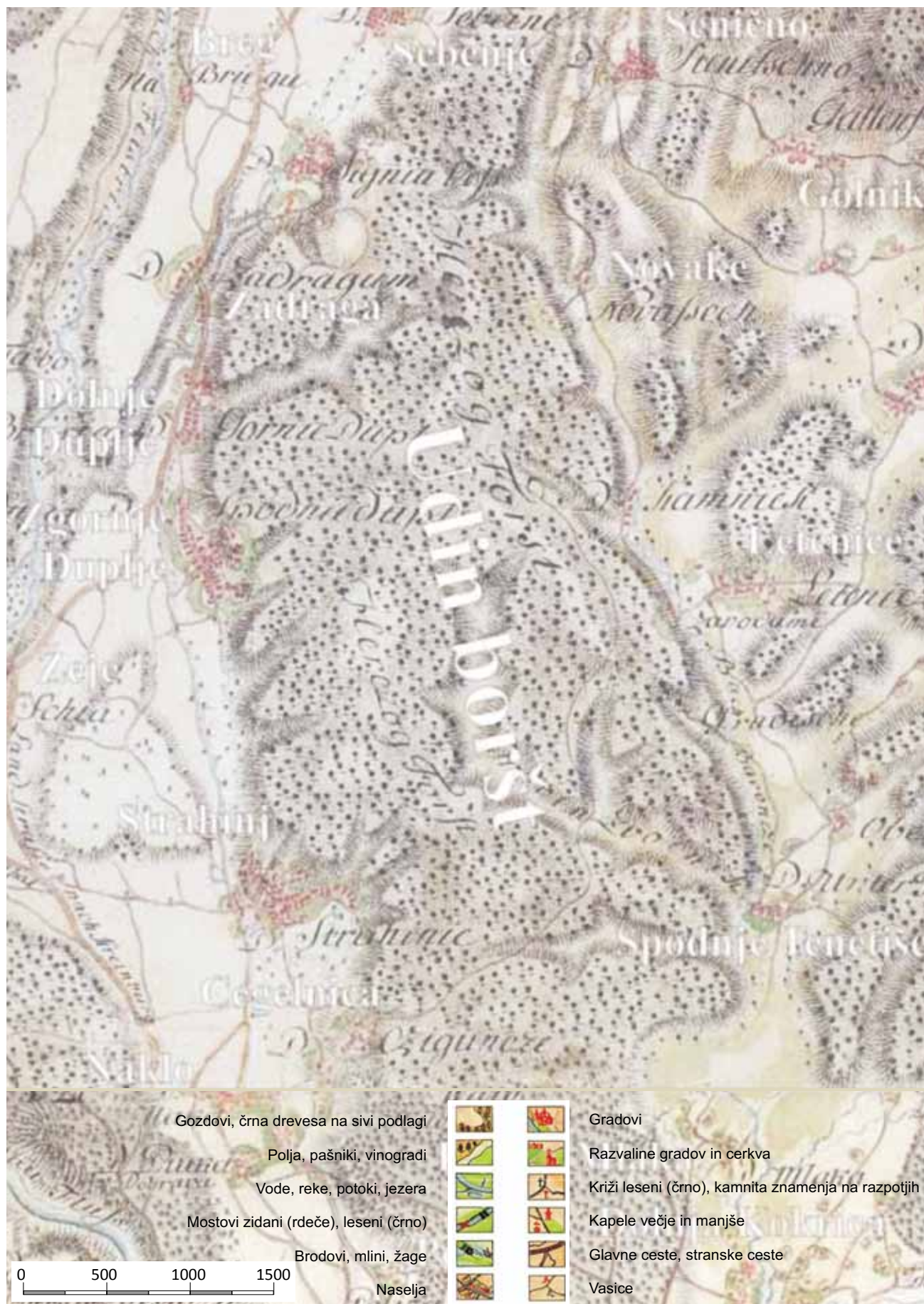

Pogled B

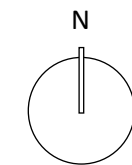

Pogled C

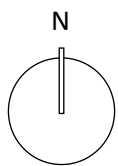
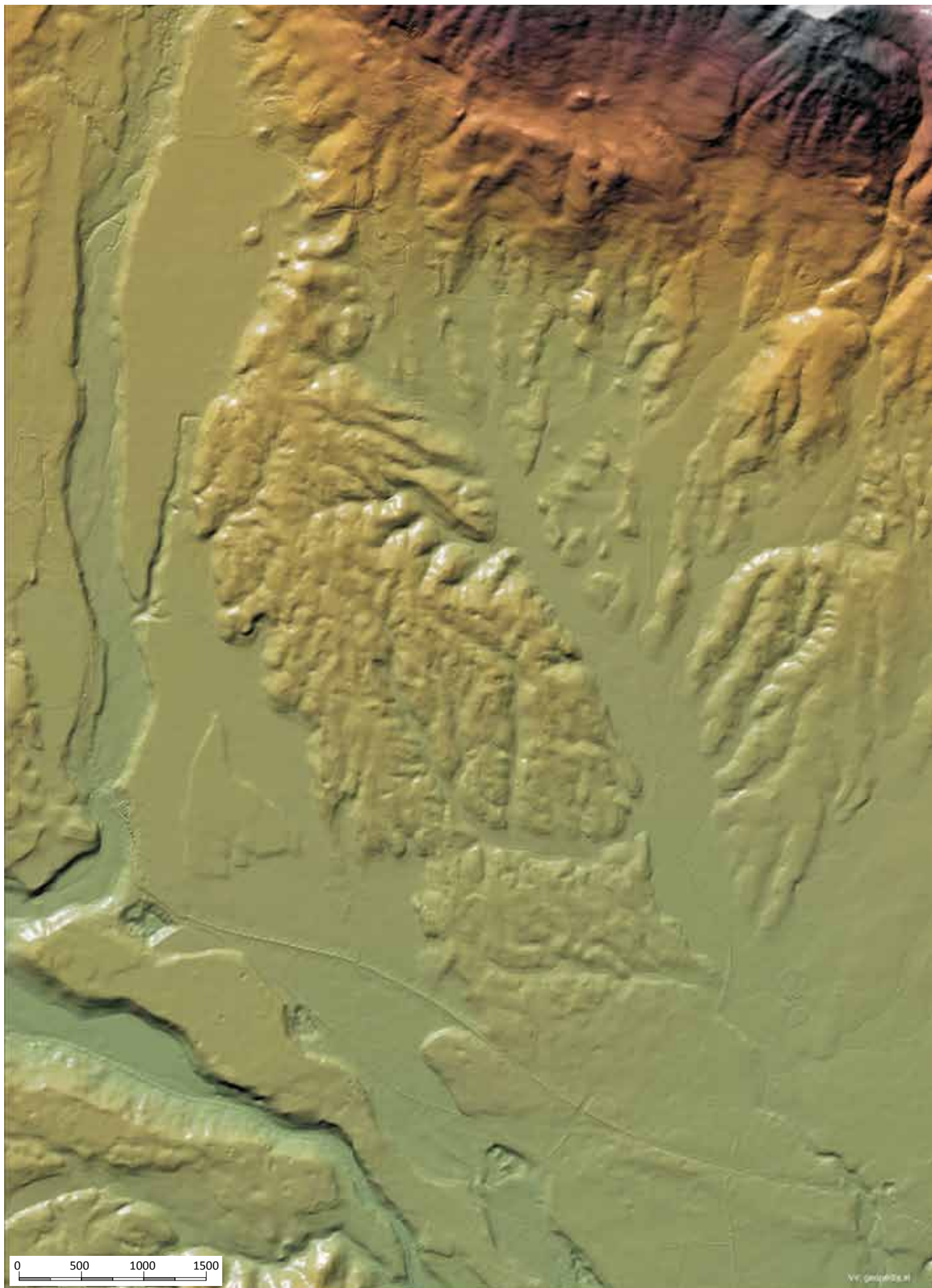

Udin boršt - analiza

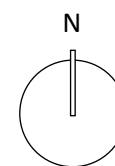
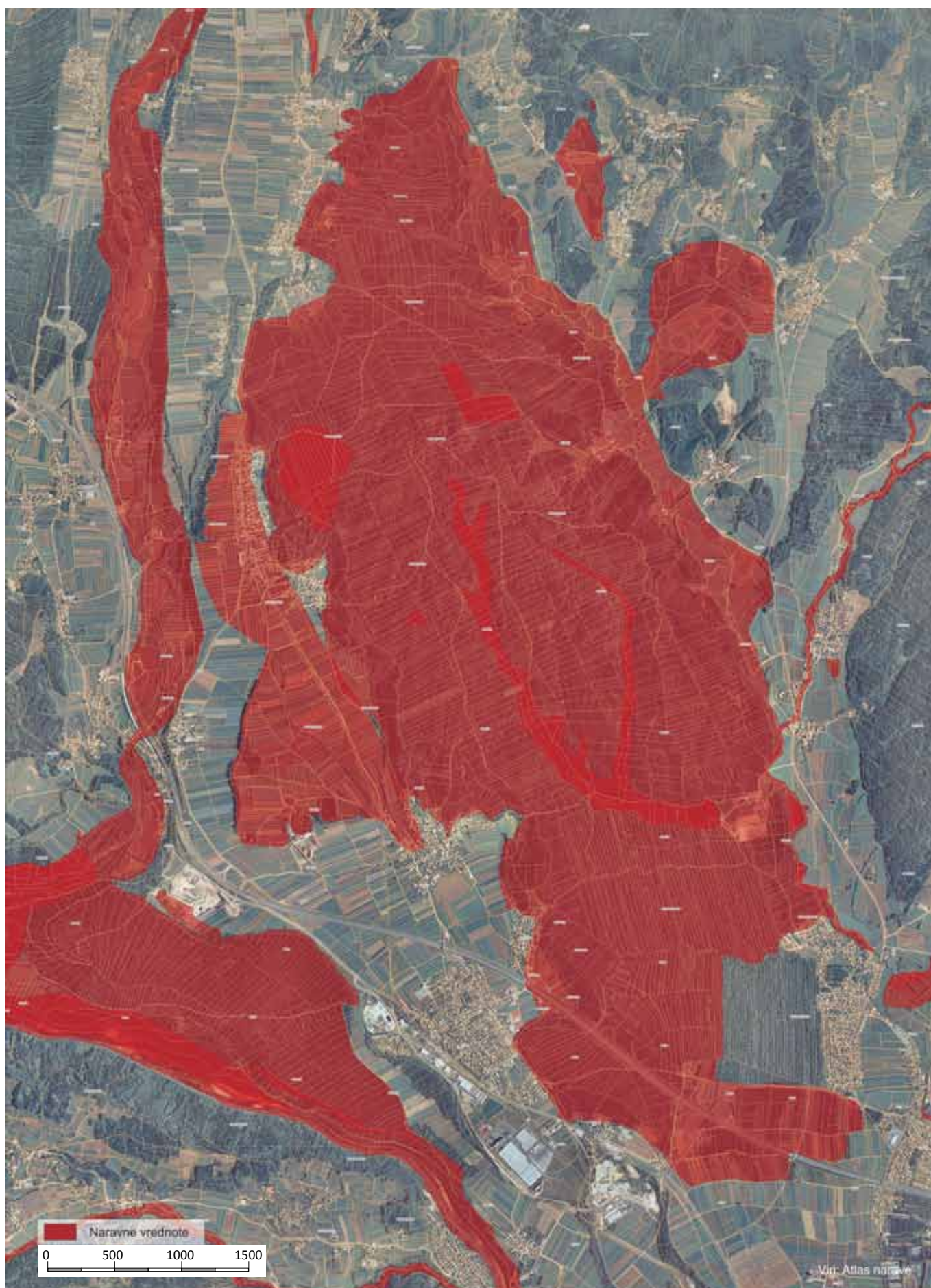

12. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
na Franciscejskem katastru

Udlin boršt - analiza

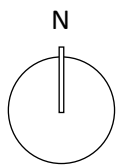
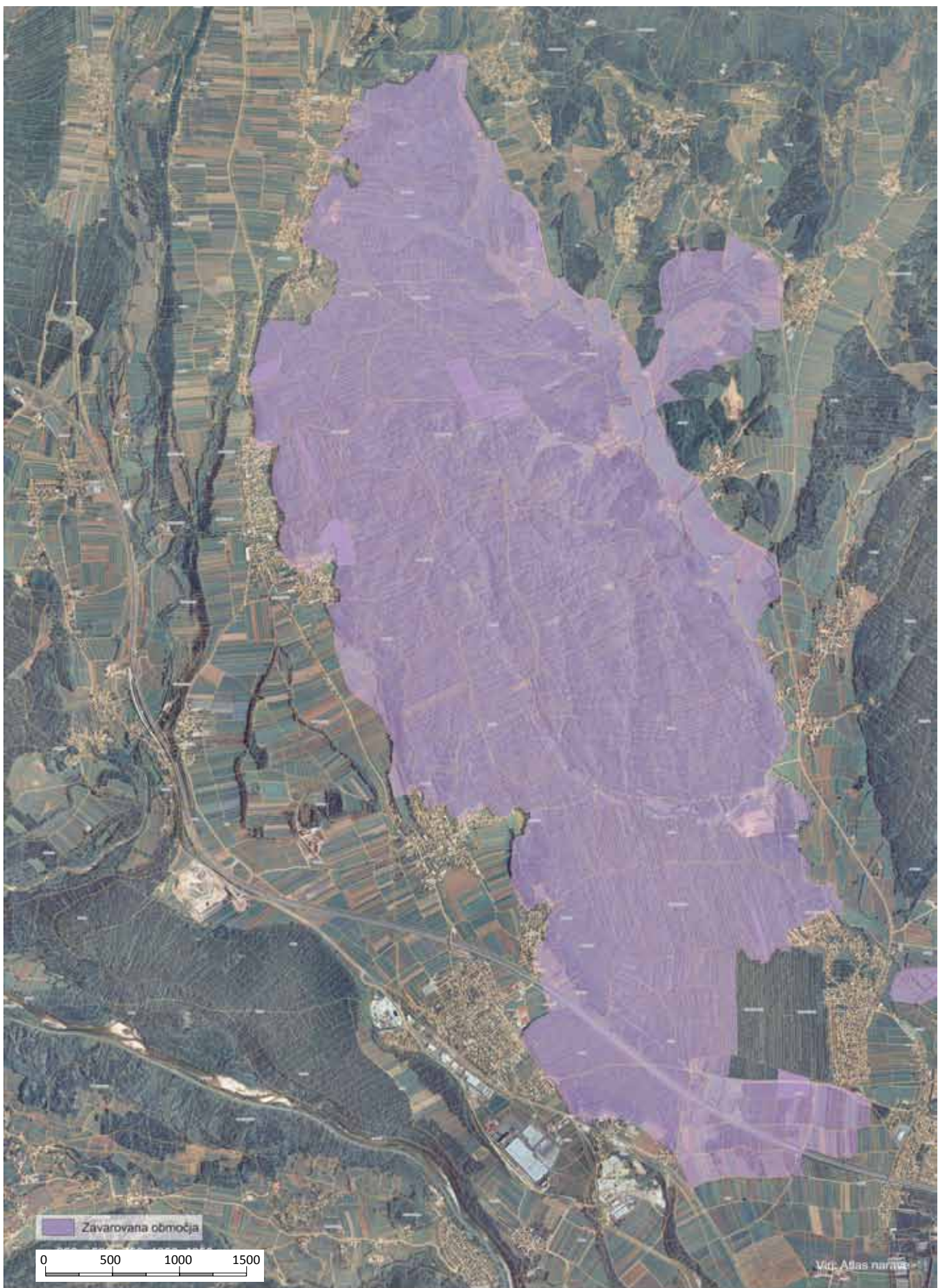

13.karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
geomorfologija - relief

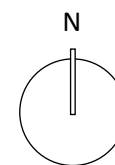
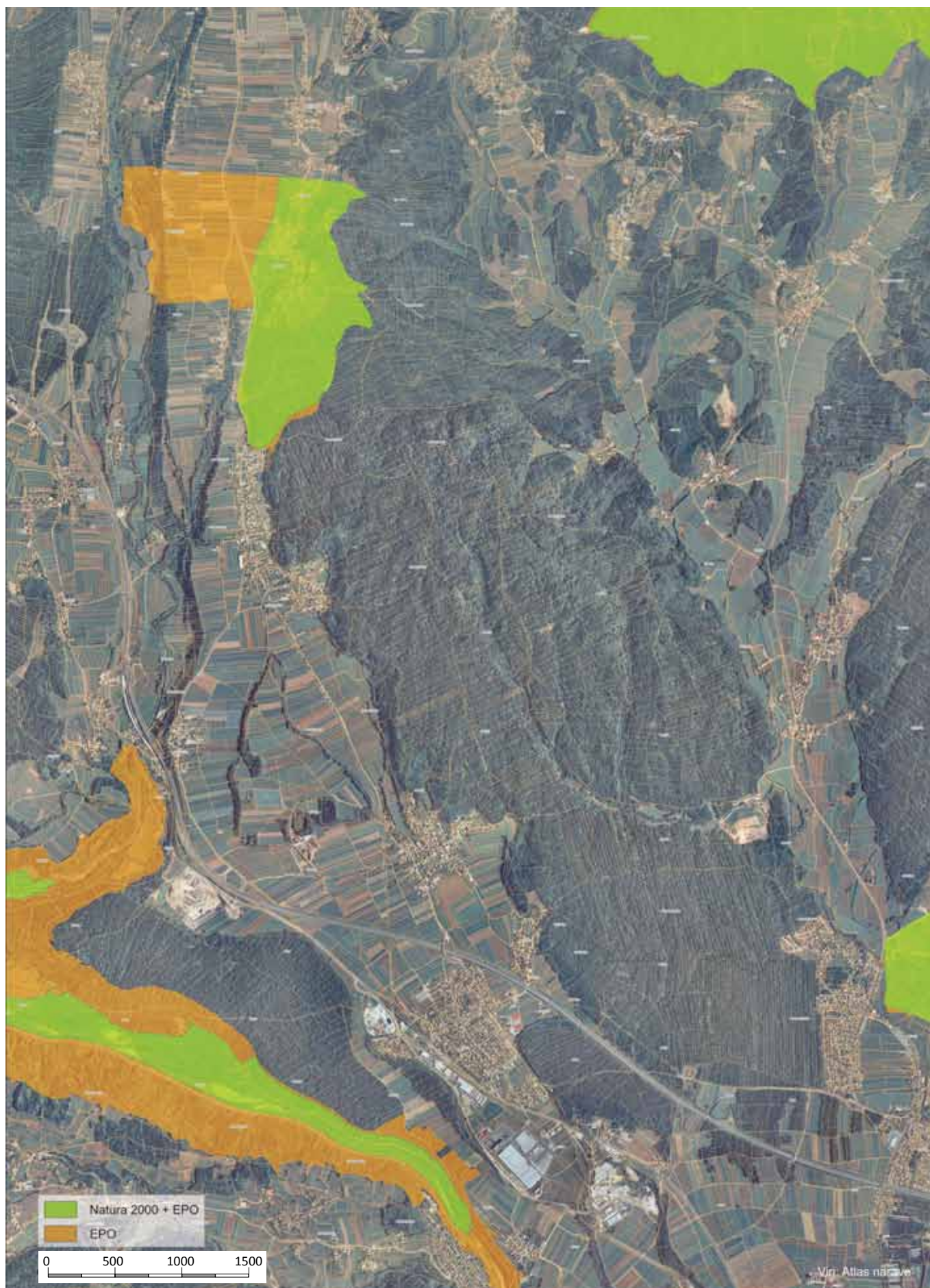

14. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
naravne vrednote

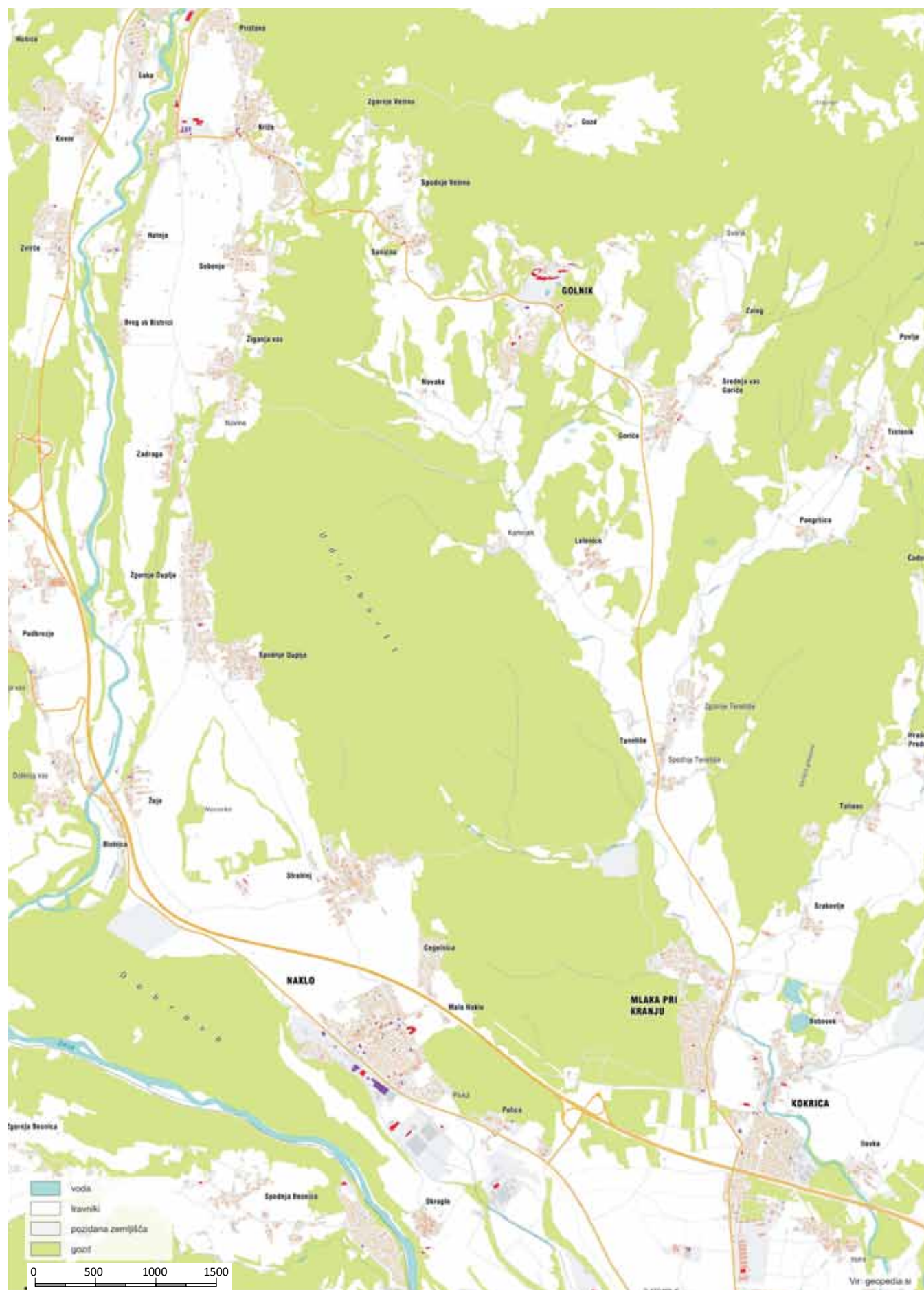
Udlin boršt - analiza

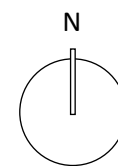
15. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
zavarovana območja

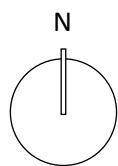
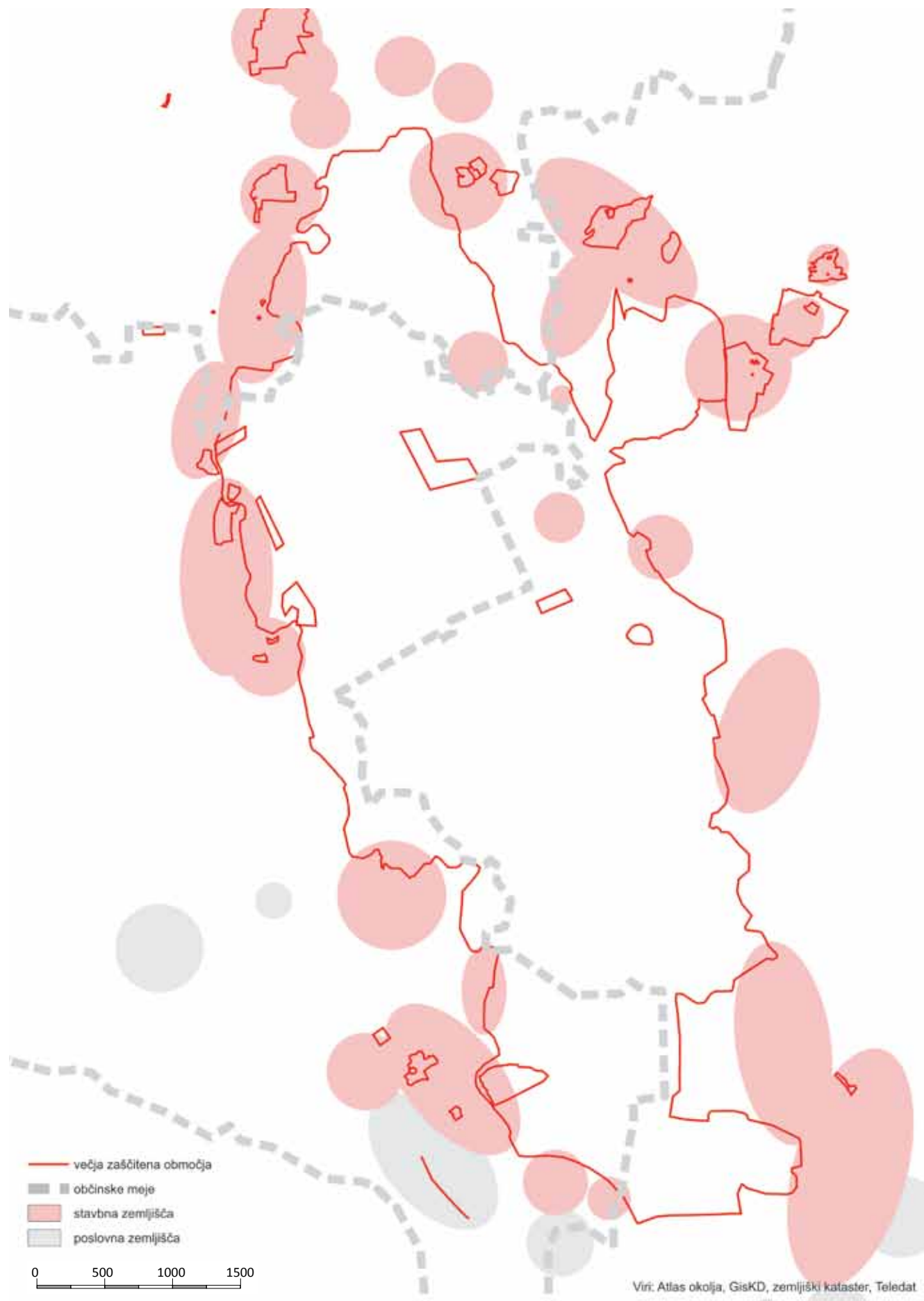
16.karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
Natura 2000 in ekološko pomembna območja

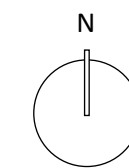
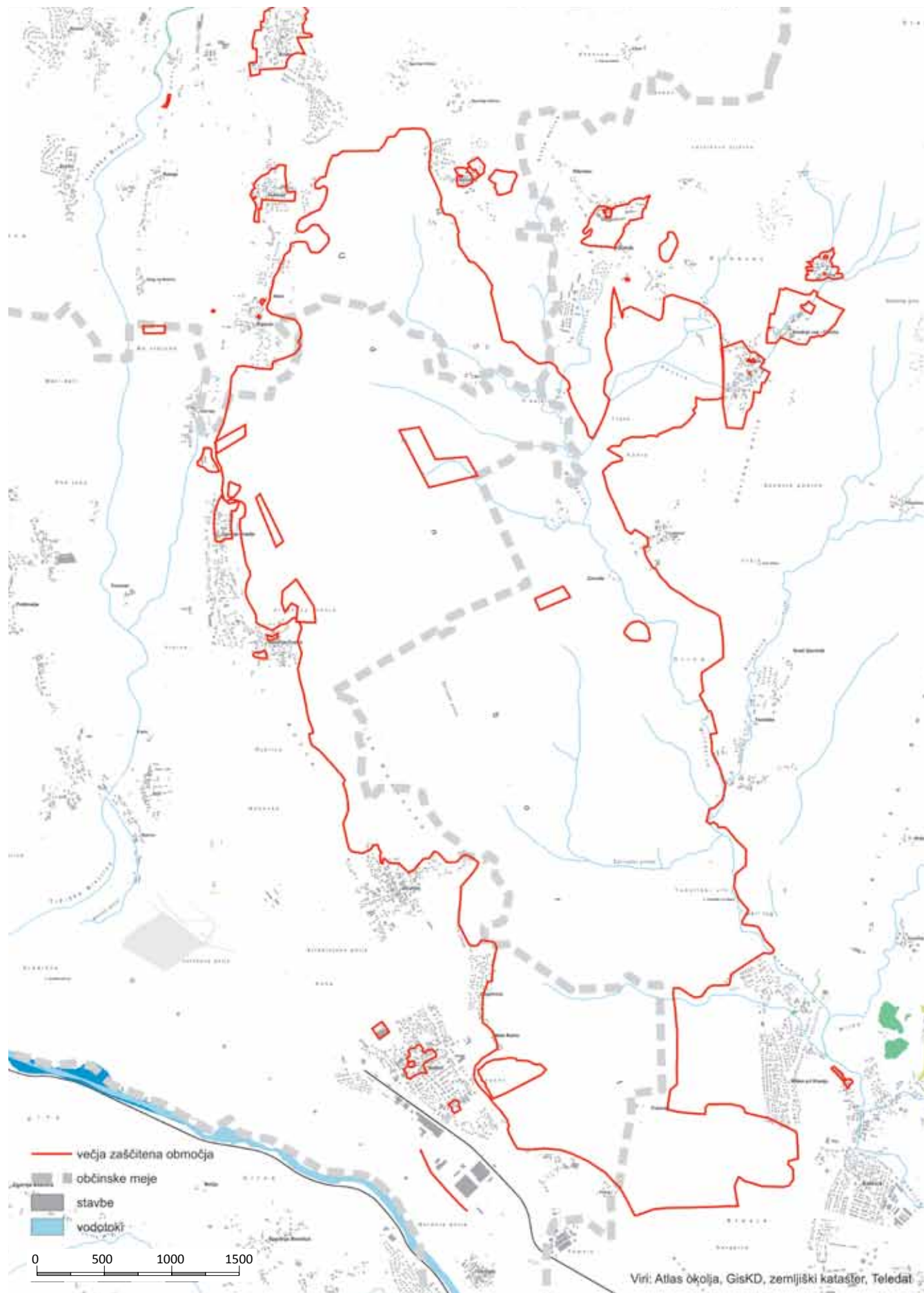
17. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
prometna struktura, hidrologija, topografija

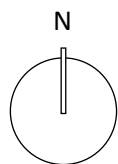
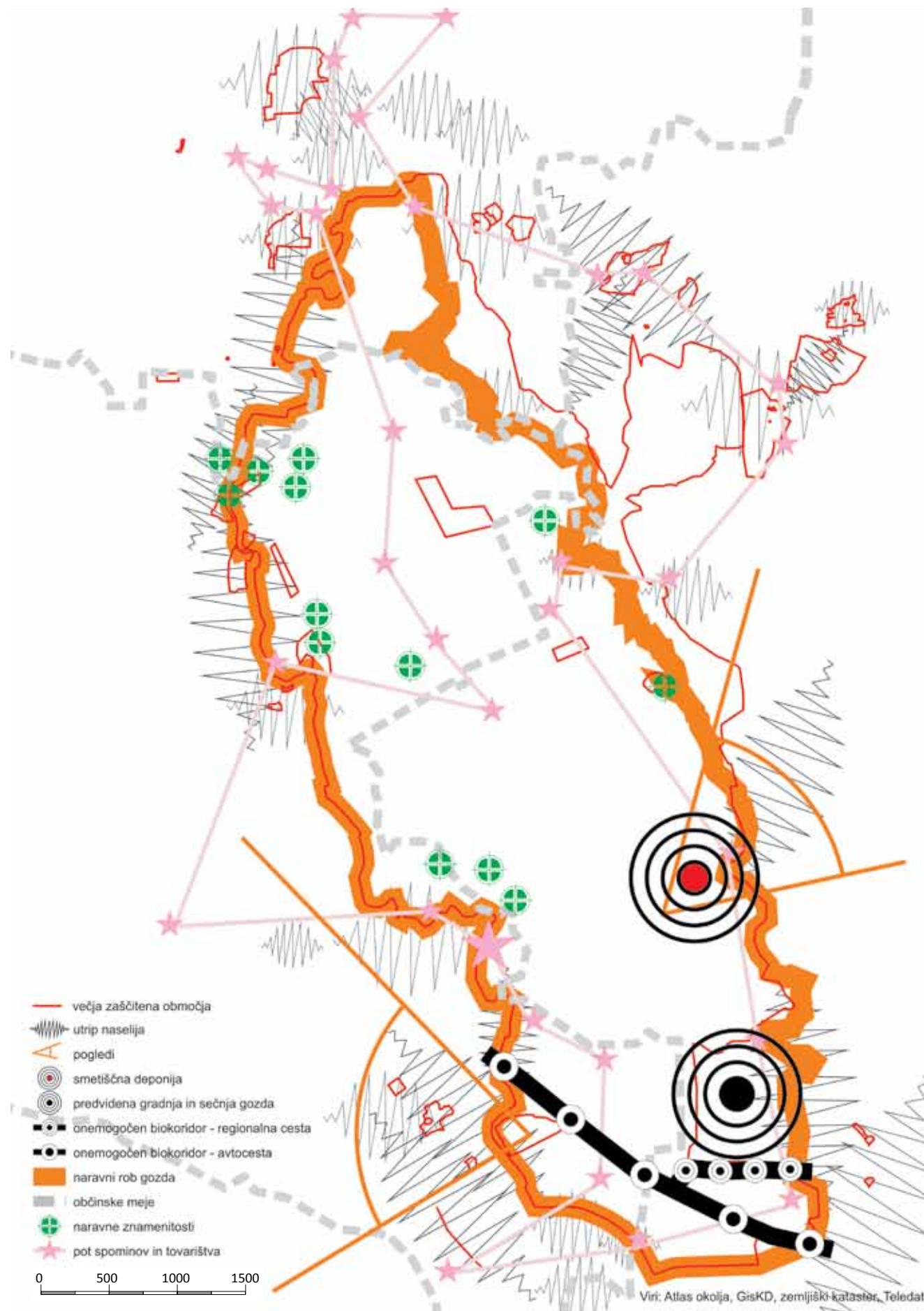
18.karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
raba tal

19. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
stavbna in poslovna zemljišča

20. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
naravna in kulturna dediščina

21. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
naravne in ustvarjene danosti

22. karta:
Konglomeratni kras - UDIN BORŠT
prostorske degradacije

KNJIGE, REVIJE, ZBORNIKI, LETOPISI, ŠTUDIJE, ZBIRKE

1. Achleimer, F.(1995): Hommage à Edvard Ravnikar str.36-56, Spominjanja - Arhitektura kot urbani ferment str.84-86; Borut Pečar - Karikatura str.319-320,[samozal.] F. in M. Ivanšek.
2. Apollonius, R. (2008): Argonavti Apollonija Rodoškega, Vrhnika Galerija2
3. Avguštin, C.: Zeleni kamen v Gorenjski arhitekturi; v Slovenski etnograf XXIII-XXIV 1970-71
4. Bavčar, M. (1663): Zgodbe Norika in Furlanije, Pretipkal v Samozaložbi Zdravko Jelinčič
5. Blažič, M.M.(2010): Primerjalna analiza lika čarovnice v ruskih in slovenskih pravljicah -študija primera: Jaga baba in Pehta, str.95-106, v:Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi
6. Bočnar,B. in Vovk, M.: Vodna učna pot 2010
7. Bohinjc, P.(1923): Pod krivo jelko, knjigarnar A.Turk
8. Bojan Otoničar & Matija Perne: 3. slovenski geološki kongres Bovec, 16. - 18. september 2010
9. Carmichel, Alfred (2006): Indijanske legende s kanadskega otoka, str.12, 69-78, 81-88, 91-97
10. Ciglencečki, S. (1999): Late traces of the cults od Cybele and Attis, str.21-31, v: Studia mythologica Slavica, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
11. Copeland, F.S (2006): Slovene folklore
12. Crichon, M. (1999): Jedci mrtvih, po rokopisu Ibn Fadlana iz leta 922, Državna založba Slovenije
13. Črnilec, J. in Janežič, D. (2003): Konj kmetov in furmanov prijatelj, Kmetijska zadruga Naklo z.o.o.
14. Dupljanski zbornik, (1996), Prostovoljno gasilsko društvo Duplje.
15. Ezekiel (Preroki): v Sveto pismo, poglavje 38.
16. Firbas, P. (2005): Rečne mrtvice Save in Soče v alpskem svetu Slovenije, v: prilogi Gea, MK
17. Firbas, P.(2001): Vsa Slovenska jezera, leksikon Slovenskih stoječih voda
18. Fister, P., (1970): Kranjski zbornik, Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenj, str. 268-287.
19. Fister, P.: Naselbinske oblike od Jezerskega do Bitenj, v Kranjski zbornik 1970
20. Fister, P., (1986): Umetnost stavbarstva na slovenskem. Cankarjeva založba: Ljubljana.
21. Franc Gabrovšek, F. (2005), Jame v konglomeratu
22. Geister, I. (1992): Bobovek - Zavarovan in znova ogrožen, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga
23. Geister, I. (1995): Nakelska Sava, v: Kranjski zbornik, Občina Kranj
24. Goljevšček, A. (1982): Mit in slovenska ljudska pesem, Slovenska matica
25. Gradišar, B. (1991): Strahinj, Raziskovalni referat
26. Hafner, P. (2007): Zgradba in razvoj gozdnih ekotopov v Udin borštu, diplomatska naloga
27. Herodotus (484 pr.n.št.): Book 4, poglavje 48. in 49.

28. Herrmann, P., (1962): Med nočjo in jutrom - pustolovščine zgodnjih odkritij; str.44-45, 58-59, 95, 98, 104, 106, 131, 142, 147, 219, 233, 234, 273, 306, 336, 340, 353, Cankarjeva založba
29. Höfler, J. in Štefanac, S.: Arhitektura in kiparstvo skripta 1994,1999;
30. Hrovatin, I.M. (2007): Izročilo o jezeru in zmaju kot kozmogonski mit, v Studia mythologica Slavica, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
31. Ipavec, M., Janežič, D., Miklavčič Pintarič, M., Jerše, M., Markič, J., Rant, H., Konjar, Ž., Černilec, M., Papler, D., (2005): Naklo, vodnik po župniji
32. Janežič, D. (2010): Kulturna in naravna dediščina, v: Na Kalu, Zbornik občine Naklo, Občina Naklo.
33. Jurinah, F.: Gozdarstvo pri nas, nekdanj in danes, v Kranjski zbornik (1985)
34. Jurinčič, A. (2008): Jame in NOB, preučitev vpliva jam na NOB, diplomsko delo
35. Kavaš, V.(1968): Geografska transformacija Naklega, diplomatska naloga
36. Kelemina, J. (1997): Bajke in pripovedke Slovenskega ljudstva, Humar
37. Knez, M., Šebela, S., Gabrovšek, F., (2005): Geološke osnove ter jame, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 9-24.
38. Knific, T. (1992): Tolmuni Kokre, Prva stoletja Kranjske, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga
39. Komovec, A. (1998): Geografija severozahodnega obmestja Kranja - Sp. in Zg. Besnica, d.n.
40. Kožuh, J. (1960): V nekdanjih starih časih, v: Zbornik Naklo
41. Kranjc, A. (1998): Od kod ime Kras, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga
42. Kranjc, A., (2005): Konglomeratni kras v sloveniji, zgodovina raziskovanja in poznavanja jam v Udin borštu na gorenjskem, v: Krasoslovni zbornik, str. 521-532, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana.
43. Kranjc, A., (2005): Toponimika ali o imenih, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 81-82.
44. Kranjc, A., (2005): Zgodovina raziskovanja in poznavanja jam, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 59-63.
45. Kranjc, A., ur. (2005): Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, Museo di Storia Naturale e Archeologia, Montebelluna.
46. Križnar, M. (2006): Morska krava izpod Rovnika, str.26, v: Društvo prijateljev mineralov in fosilov
47. Krnel - Umek, D. (2009): Staroselci severnega jadrana v opisih od 16.do 19.stoletja, v Dokumenti o Slovencih ob Jadranu od leta 1797 do leta 2009, Pokrajinski arhiv
48. Kronika, Časopis za Slovensko krajevno zgodovino(1979): Gostilne s prenočišči, str.164
49. Kropelj, M.(2008): Od Ajda do Zlatoroga, str.313-336,Mohorjeva založba.
50. Kunaver,D.,Lipovšek,B.(2005): Slovenske šege ob Božiču in Novem Letu, str.12-21, 42, 68-76, 87-91, 101, MK
51. Kuret, N.(1984): Maske slovenskih pokrajin, str.48, 115-123, 192 - 193, Cankarjeva založba.

52. Kuščer, D. (1955): Prispevek h glacialni geologiji Radoveljske kotline, str.136-150, v Geologija 3, Geološki zavod : Slovensko geološko društvo
53. Kuščer, D. (1990): Kvartarni savski zasipi in neotektonika, str.299-313, v Geologija 33, Geološki zavod : Slovensko geološko društvo
54. Linhart, A. (1981): Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije 1 in 2, Slovenska matica Ljubljana
55. Lotrič, P.: Bohinjski Otepanci prinašajo srečo za Novo leto, v Bohinjske novice (2007), str.24
56. Mauser, M.: Pregled najstarejših listin, ki omenjajo vas Duplje ali dupljanske viteze, v Dupljanski zbornik 1996, str.7-10
57. Mencej, M. (1999): Mitična oseba Šent v slovenskem izročilu, v Studia mythologica Slavica, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti
58. Miličič, V.(2007): Osuševanje Ljubljanskega barja, d.n.
59. Mimica Konič/Mimi Malenšek, zgodovinska povest: Mlin nad Savo, Naša moč 1937/str.97,
60. Mojzes: Prva knjiga Mojzeseva (Genesis); v Sveto pismo, pogl.9 in 10.
61. Morato Ravbar, N. (2007): Kruh in ribe, od Bržanije prek Trsta do Soče, Celjska Mohorjeva družba
62. Mulec, J., Pipan, T., (2005): Prst Udin Boršta, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 37-41.
63. Mulec, J., Pipan, T., (2005): Vegetacija udin boršta, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 43-45.
64. Navratil, J.: Slovenske narodne vraže in prazne vere – Letopis matice Slovenske za leto 1890
65. Natek, K. in Stepišnik, U.(2009): Kraško površje - kje, kako, in zakaj, v: prilogi Gea, MK
66. Natzmer, V. Gert (1955): Die kulturen der vorzeit, Safarir-Verlag, Berlin - Prehistorijske kulture - Prevod Vlatko Šarić(1966): str.25, 33-35, Zora Zagreb.
67. Nedeljko, F., (1904): Deklica in pesoglavci, v: Narodne pripovedke za mladino III; Janez Giontini, Lj
68. Nedeljko, F., (1904): Narodne pripovedke za mladino; Janez Giontini, Ljubljana.
69. Nedeljko, F., (1904): O treh bratih in treh hčerah, v: Narodne pripovedke za mladino III; Janez Giontini, Ljubljana.
70. Nosan, A.: Termalni in mineralni vreli v Sloveniji, v Geologija I.,1973, knjiga 16
71. Odar, B. (2006): Lokostrelec iz Karnija, v Arheološki vestnik 57, str.243-275, Slovenska akademija znanosti in umetnosti
72. Odlok o razglasitvi spominskega parka Udin boršt za zgodovinski in kulturni spomenik, Uradni vestnik Gorenjske, št. 20/85.
73. Orel, B.(1931): O Levstikovem Martinu Krpanu, str.450-456, v reviji Dom in svet, Slomškova založba
74. Osnovna šola Stražišče Kranj: Dimež - Naš Robin Hood? - raziskovalni referat
75. Ovsec, J.D. (1994): Od kod izvira ime Ljubljana in kaj pomeni?, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga

76. Ovsec, J.D. (1994): Votlina, jama - sporočilo simbolov, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga
77. Ovsec, J.D.(1991): Slovanska mitologija in verovanje, str.110-119, 146-149, 154-155, 162-165, 174-175, 192-199, 204, 212, 235-236, 277, 281, 338-339, 345-346, 349-350, 352, 355, 389, 391, 412-413, 418, 422, Domus
78. Peshich, R (2010): Catena Mundi (spona sveta - Balkan), str.144-146, v Revija SRP
79. Petrič, M.(2005): Hidrološke značilnosti območja Udin boršta, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 53-58.
80. Petrič, R.: Venetska teorija in izvor Sloenov, v Korenine Slovenskega naroda, Zbornik 2007
81. Pipan, T., (2005): Živalstvo Udin boršta, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 47-51.
82. Pleničar, M. in Nosan, A. (1958): Paleogeografija panoskega obrobja v Sloveniji, str.94-110, v: Geologija 3, Geološki zavod : Slovensko geološko društvo
83. Pokorn, S.F. (1909): Besnica pri Kranju, Knezoškofijski ordinariat ljubljanski
84. Potočnik, T.(2010): Problemi prenove arhitekture Edvarda Ravnikarja - magistrsko delo
85. Prelovšek, M. (2007): Udin Boršt - Skrito pribežališče, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga
86. Prelovšek, M., Ravbar, N., (2005): Značilnosti poselitve udin boršta in njegova funkcija, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 73-80.
87. Prelovšek, M., Slabe, T., (2005): Geomorfologija in skalne oblike, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 25-35.
88. Prelovšek, M.: Krajinski park Udin boršt, skrito pribežališče, v GEA maj 2007
89. Radešček, R. (1984): Slovenske ljudske vraže
90. Rant, H.(2010): Daleč nazaj str.9-12, v: Na Kalu, Zbornik občine Naklo, Občina Naklo.
91. Ravbar, N., Prelovšek, M., (2005): Raba tal na kraški terasi udin boršta in njegovem obrobju, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 65-71.
92. Ravnikar, V., (1983): Arhitektura skupine Kras, str. 52-53.
93. Robič, K. (2009): Slovenske reke in njihova kakovost, d.n.
94. Sagadin, M. (2008): Od Karnija do Kranja, doktorska disertacija, Samozaložba Sagadin
95. Sagadin, M., (1995): Poselitvena slika rimskega podeželja na gorenjskem, v: Kranjski zbornik, str.13-22, Mestna občina Kranj.
96. Simić, M. (2001): Veliki naravni most, znana - neznana Slovenija, v: prilogi Gea, Mladinska knjiga
97. Smrdel, I.: Kamni , ljudje in voli? Etnolog 16, 2006
98. Stanonik, M. (2005): Nekoč je bilo jezero, Muzejsko društvo Škofja Loka
99. Šajn, S., Polak, S., Kranjc, A. (1998): Kras, 180 letnica Postojnske jame, priloga revije GEA, št.4 april
100. Šinkovec, I.: Izkopavanja v Špici, v Glasilu Mestne občine Ljubljana, letnik XV, številka 4, junij 2010

101. Šmitek, Z. (2004): Mitološko izročilo Slovencev, Študentska založba
102. Šmitek, Z. (1998): Kristalna gora, Mitološko izročilo Slovencev, Forma 7 sedem
103. Šolar, M. (2007): Besnica v ljudskem izročilu, Kulturno društvo "Jože Papler"
104. Štefe, F.: Spomeniki delavskega revolucionarnega gibanja na Slovenskem 1982, 31.zvezek: Udin boršt
105. Šter, D.: Udin boršt in njegov kras, Proteus : časopis za poljudno naravoslovje Let. 57, št. (1995), str. 237-244
106. Štular, B. (2008): Nastanek in razvoj Kranjske, v: Mali grad, visoko srednjeveški grad v Kamniku, str.25, Založba ZRC.
107. Šubic, T. (2005): Fosilna struga reke Save v gramoznici Bistrica pri Naklem, str.135-140, v: Kranjski zbornik, Občina Kranj
108. Šubic, T., (2005): Fosilna struga reke Save v gramoznici Bistrica pri Naklem, v: Kranjski zbornik, str.135-140, Mestna občina Kranj.
109. Šubic, T., (2005): Kranjski zbornik, Fosilna struga reke Save v gramoznici Bistrica pri Naklem, str.135-140.
110. Tavčar, J., (1990): Razvoj kmetijstva v občini Kranj med leti 1953 in 1990, v: Kranjski zbornik, str.14-29, Mestna občina Kranj.
111. Tomažič, I.: Staroselci Norika, v Korenine Slovenskega naroda, Zbornik 2006
112. Tomažič, I.: Veneti so začetek Slovenskega naroda, v Korenine Slovenskega naroda, Zbornik 2001
113. Trstenjak, D.(1854): Starozgod. pomenki oz. Starozg. črtice (N 1854–7), razprava o Noriku in Noreji (ib. 1854, 6 sl., posvečena Šafaříku), str.6, 10- 11, 14-15, 18-19, 22-23, 26, 30-31, 34, 38-39, 42-43, 46-47, 70-71, 74, 78-79, 82-83, 86, 93-94, 98-99, 102-103, 105-106, 115, 118, 123, 126-127, 130-131, 134-135, v: Novice kmetijskih, obrtnijskih in narodskih reči
114. Trstenjak, D.: O Besu, v Slovenski Glasnik, X (1867), str.90
115. Ur.l.št.:5/1992 – ODLOK o razglasitvi arheoloških kulturnih spomenikov v občini Kranj
116. Valič, A., (1968): Gradišče nad Pivko, str.485-508, v: Arheološki vestnik, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
117. Valič, A., (1995): Arheološke najdbe v Kranju in okolici od leta 1960-70, v: Kranjski zbornik, str.185-191, Mestna občina Kranj.
118. Valvasor, J.V. (1689): Slava Vojvodine Kranjske, enciklopedija o Sloveniji, Nuremberg
119. Velušček, A.: Voz z Ljubljanskega barja star okoli 5200 let, v Gea september 2003
120. Velušček, A (2003): Voz z Ljubljanskega barja star okoli 5200 let, v: prilogi Gea, MK
121. Virk, J. (1990): Miti in legende ameriških indijancev, Tiskarna Ljubljana
122. Vojičič, S. (1993): Strahinj, Raziskovalni referat
123. Vresnik, O. (2005): Tukaj je bilo nekoč jezero - elektronski vir, Neobjavljen spis o lovrenški zgodovini

124. Vrhovnik, I. (1885): Zgodovina naklanske, dupljanske in goriške fare.
125. Vuga, L.(2000): Jantarska pot - Odgrinjanje tančic naše preteklosti, Studio RO - Založništvo Humar.
126. Vuga, L.: Veneti in Anti, v reviji SRP 2004/1
127. Weis, M. (1987): The magic of Krynn, Penguin Books
128. Zemljepisni in zgodovinski opis šolskega okoliša Naklo, tipkopis, Učiteljska knjižnica, Osnovna šola France Prešeren, enota Naklo
129. Zlobec, B.(1999): Poročila antičnih geografov o severnem Jadranu : od Hekataja do Plinija starejšega, str.11-31, v: Zgodovinski časopis, Zveza zgodovinskih društev Slovenije Ljubljana.
130. ZVKD Slovenije (2008): Izgradnja podzemne garaže na Slovenskem trgu - varstveni režim in izhodišča, ZVKD območna enota Kranj
131. ZVKD Slovenije (2008): Strokovne zasnove varstva kulturne dediščine za območje Mestne občine Kranj, ZVKD območna enota Kranj
132. Žalohar, J., Hitij, T., Križnar, M.: Prastari pomniki morja pod današnjimi Alpami najstarejši fosili morskih konjičkov 11/52, GEA 2006
133. Žlebnik, L. (1978): Kras na konglomeratnih terasah ob zgornji Savi in njenih pritokih, v: Geologija 21, str.89-91, Geološki zavod : Slovensko geološko društvo
134. Žlebnik, L. (1993): Geološke posebnosti pleistocenskih zasipov na Gorenjskem, v: Geologija 36, 207-210, Geološki zavod : Slovensko geološko društvo
135. Žontar, J.(1939): Zgodovina mesta Kranja, str.4, 5, 8, 9, 11, 12, 25, 60, Muzejsko društvo za Slovenijo
136. Žontar, M.: Gradovi na območju Kranja, v Kranjski zbornik 1970
137. Županek, B., Žmuc, I.: Razstava o rimski Emoni in argonavtskem mitu, v Glasilu Mestne občine Ljubljana, letnik XV, številka 4, junij 2010
138. Županek, B.(2010): Emona - Mit in resničnost, str.27-71, Muzej in galerije mesta Ljubljane

ELEKTRONSKI VIRI

1. Aaron J. Atsma: Cynocephali, 11-5-2011 na:
<http://www.theoi.com/Phylos/Kunocephaloi.html>
2. Aaron J. Atsma: LAND HYPERBOREA, 11-5-2011 na:
<http://www.theoi.com/Phylos/Hyperborea.html>
3. Aðalheiður Guðmundsdóttir: The Werewolf in Medieval Icelandic Literature, 11-5-2011 na:
<https://uni.hi.is/adalh/files/2010/04/Werewolf.pdf>
4. Alfred J. Church: A GREAT DISASTER, Stories from Ancient Rome, 11-5-2011 na:
<http://www.heritage-history.com/www/heritage-books.php?Dir=books&MenuItem=display&author=church&book=rome&story=disaster>
5. Aljančič, G.: Jamski laboratorij Tular, 11-5-2011 na:
<http://www.tular.si/index.php/sl/domov>

6. Ambrožič, B.: Iskanje fosilov v Plaznici, 11-5-2011 na:
<http://bojanambrozic.wordpress.com/2010/03/01/iskanje-fosilov-v-plaznici/>
7. Andzica: Žive jaslice v Kranjskih rovih, 11-5-2011 na:
<http://foto-andzica.blogspot.com/2009/12/zive-jaslice-v-kranjskih-rovih.html>
8. Balant, T.: Kamnoseška znamenja, 11-5-2011 na:
http://www.gradovi.net/znamenja_seznam.php
9. Bole Vrabec, A.: Petelin, ki ne sme za volan, 11-5-2011 na:
<http://www.gorenjskiglas.si/novice/nasveti/index.php?action=clanek&id=49789&from=arhiv>
10. Čretnik, J. in Golež, M.: Opuščen kamnolom tufa ob Peračici, 11-5-2011 na:
<http://www.dedi.si/dediscina/166-opuscen-kamnolom-tufa-ob-peracici>
11. Dewplach.si: Finfranje pod krivo jelko, 11-5-2011 na:
<http://dewplach.si/lokalno/370-finfranje-pod-krivo-jelko.html>
12. Dewplach.si: Rokovnjaška pot, 11-5-2011 na:
<http://dewplach.si/component/content/article/90-o-dupljah/48-rokovnjaska-pot.html>
13. Fišer, C.: Rodovi slovenskih postranic, 11-5-2011 na:
<http://www.proteus.si/files/file/RZK2009/postranice/rodovi.html>
14. Hribovšek, A.: Slovenska heraldika, 11-5-2011 na:
<http://www.grboslovje.si/arhivkranjska.php>
15. Jagodic, V.: Poličarjeva domačija, 11-5-2011 na:
http://www.sveze.si/_webapp_140852/Poli%C4%8Darjeva_kmetija,_Polica_1,_4202_Naklo
16. Jamarsko društvo Carnium: Podzemlje Kranja, 11-5-2011 na:
http://www.carnium.si/index.php?option=com_content&view=article&id=52%3Apodzemlje-kranja&catid=40%3Akranjsko-podzemlje&Itemid=54&lang=sl
17. Ju.A., STA: Mitološka ladja prihaja na obisk, 11-5-2011 na:
<http://www.delo.si/clanek/63197>
18. Kavčič, I.: Kranj živi že več kot sedem tisoč let, 11-5-2011 na:
http://www.gorenjskiglas.si/novice/gg_plus/index.php?action=clanek&id=49059
19. KS Besnica pri Kranju: Kostanov piknik, 11-5-2011 na:
http://www.besnica.net/index.php/drustva/rekreativno_drustvo_rokovnaci/kostanov_piknik_v_besnici_2010-1/
20. Lux, J.: Arheološko nadišče v Mošnjah, ZVKD, 11-5-2011 na:
http://www.zvkds.si/media/new_discovery/arheoloska-odkritja-mosnje-nova-odkritja.doc
21. Martin Chlupáč: Quest For The Lost Sea, 11-5-2011 na:
<http://fredfred.net/skriker/index.php/quest-for-the-lost-sea/>
22. Mauser, M.: Zgodovinski oris Dupljanske graščine, 11-5-2011 na:
<http://grascinaduplje.atSPACE.com/zgodovina/>
23. Mayer, A.: Ime Mursa, 11-5-2011 na:
<http://hrcak.srce.hr/file/76828>
24. Mestna občina Kranj: Učna pot: Kanjon reke Kokre, 11-5-2011 na:
http://www.zrsvn.si/dokumenti/63/2/2006/KOKRA_626.PDF

25. Odlok o razglasitvi Spominskega parka Udin boršt za zgodovinski in kulturni spomenik (Uradni vestnik Gorenjske, št. 20/85), 11-5-2011 na:
http://www.kranj.si/UserFiles/1295/File/akti%20o%20zavarovanju/ODLOK_UdinBorst.pdf
26. Otoničar, B. & Perne, M.: Hipogena speleogeneza med Besnico in Kropo na Gorenjskem (Turkovo in Jeralovo brezno) na 3. slovenskem geološkem kongresu - Bovec, 16.-18. september 2010, 11-5-2011 na:
<http://sgk3.zrc-sazu.si/LinkClick.aspx?fileticket=csy4dbQNM5w%3D&tabid=137>
27. Povše, B.: Razvoj cementa v lafarge cement d.d., d.n., 11-5-2011 na:
<http://www.ig33k.com/Predogled/2699>
28. Pr'Bubijih: Z baklami do krive jelke, 11-5-2011 na:
<http://www.bubi.si/pohodi/6-ostalo/204-z-baklami-do-krive-jelke.html>
29. Program upravljanja območij Natura 2000: Priloga 4.2 Podrobni varstveni cilji in ukrepi za njihovo doseganje, 11-5-2011 na:
http://www.natura2000.gov.si/uploads/tx_library/141-Natura-priloga4-2.pdf
30. Prospero, B.: Feniks - slavne živali iz bunkeljskih zgodb, 11-5-2011 na:
<http://www.knjiznicanumerolog.bravehost.com/slavne.html>
31. Sirako, M.R.: Šmarjetna enkrat na dan odžene zdravnika stran, 11-5-2011 na:
<http://www.dangober.info/sirako-blog/viewpost/186>
32. Stres, V.: Feniks, 11-5-2011 na:
http://stres.a.gape.org/clanki/resn_podoba_jezusa/resn_podoba_jezusa_index.htm
33. Stres, V.: Nemoč pontifiksov (petelin - simbolika), 11-5-2011 na:
http://stres.a.gape.org/skrb_za_genom/SETH/pontifeks.htm
34. T.T.: Je vaša najljubša barva zelena, 11-5-2011 na:
<http://www.zurnal24.si/dom/zelena-stanovanje-barva-109930/clanek>
35. The goats of hermes were not goats, 11-5-2011 na:
<http://www.tribwatch.com/hermes.htm>
36. Turistično društvo Kokrica: Odprto prvenstvo v sekanju pirhov, 11-5-2011 na:
http://www.turisticnodrustvo-kokrica.si/sekanje_pirhov.htm
37. Turistično društvo Kokrica: Pohod po mamutovi deželi, 11-5-2011 na:
<http://www.turisticnodrustvo-kokrica.si/pohod.htm>
38. Učenci OŠ Naklo, Meglič, I., Šter, D.: Dupljanska rokovnjaška pot, 11-5-2011 na:
<http://www.o-fp.kr.edus.si/iearn/Legende/kraj.htm#DUPLJANSKA>
39. Vaš vodnik po Sloveniji: Jubilejni nočni rokovnjaški pohod, 11-5-2011 na:
http://www.kam.si/1676_rokovnjaa-ki-pohod.html
40. Vuga, D.: Saga o argonavtih z Valvasorjevimi komentarji, 11-5-2011 na:
<http://www.revijakras.si/57C.html>
41. Wikipedija, prosta enciklopedija: Berserker, 11-5-2011 na:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Berserker>
42. Wikipedija, prosta enciklopedija: Čolnarjenje v najstarejših časih, 11-5-2011 na:
http://sl.wikisource.org/wiki/%C4%8Colnarji_in_brodniki_na_Ljubljani_in_Savi#1._C4.8Colnarjenje_v_najstarej.C5.A1ih_.C4.8Dasih

43. Wikipedija, prosta enciklopedija: Epir, 11-5-2011 na:
<http://sl.wikipedia.org/wiki/Epir>
44. Wikipedija, prosta enciklopedija: Gog and Magog, 11-5-2011 na:
http://en.wikipedia.org/wiki/Gog_and_Magog
45. Wikipedija, prosta enciklopedija: Noriško kraljestvo, 11-5-2011 na:
http://sl.wikipedia.org/wiki/Nori%C5%A1ko_kraljestvo
46. Wikipedija, prosta enciklopedija: Pucolan, 11-5-2011 na:
<http://sl.wikipedia.org/wiki/Pucolan>
47. Wikipedija, prosta enciklopedija: Skin-walker, 11-5-2011 na:
<http://en.wikipedia.org/wiki/Skin-walker>
48. Wikipedija, prosta enciklopedija: Tuf, 11-5-2011 na:
<http://sl.wikipedia.org/wiki/Tuf>
49. Zavod za turizem Kranj: Območje podzemskih jam hriba Rovnik, 11-5-2011 na:
http://www.slovenia.info/?naravne_znamenitosti_jame=8198&lng=1
50. Zavod za turizem Kranj: Plečnikove arkade in petelinji vodnjak, 11-5-2011 na:
http://www.tourism-kranj.si/si/ogledi/kulturne_znamenitosti/plecnikove_arkade_in_vodnjak.htm
51. Zavod za turizem Kranj: Rovi pod starim Kranjem, 11-5-2011 na:
<http://www.kranj.si/dokument.aspx?id=1503>
52. Zavod za turizem: Kam v Kranj - vinska pot - rovi pod Kranjem, 11-5-2011 na:
http://www.tourism-kranj.si/files/www.tourism-kranj.si/05_prireditve/kam_v_kranj/2009/09_11_KAM.pdf
53. ZVKD: Cerkev sv. Janeza Krstnika - predlog za razglasitev kulturnega spomenika lokalnega pomena, 11-5-2011 na:
<http://www.radovljica.si/dokument.aspx?id=5551>
54. Železnikar, J.: Vesolje je svetlo zelene barve, 11-5-2011 na:
http://www.mladina.si/dnevnik/18-01-2002-vesolje_je_svetlo_zelene_barve/
55. Župnijski urad Kranj: Cerkev sv. Kancija, Kancijana, Kancijanile in Prota, 11-5-2011 na:
<http://www.slovenia.info/?cerkev=789&lng=1>

SEMINARSKE NALOGE

1. ELEMENTI URBANIZMA
Irena Pangeršič: Preučevanje in načrtovanje mikrourbanega okolja - Mlaka Grič in Udin boršt
Mentor: prof.dr.Franc Rihtar, u.d.i.a, Asistentka: prof.dr.Tadeja Zupančič,u.d.i.a.
2. RAZVOJ ARHITEKTURE
Irena Pangeršič: Udin boršt - raziskovalna naloga
Mentor: prof.dr.Peter Fister, univ.dipl.inž.arh.
3. PRENOVA ARHITEKTURE IN KONZERVATORSTVO
Irena Pangeršič: Udin boršt - sanacija, prenova in konzervatorstvo
Mentor: prof.dr.Peter Fister, univ.dipl.inž.arh.
4. OBLIKOVANJE PROSTORA
Irena Pangeršič: Atmosfera mesta Kranja
Mentor: prof. Jurij Kobe,univ.dipl.inž.arh.

5. PROSTORSKA SOCIOLOGIJA
Irena Pangeršič: Turistična ponudba konglomeratnega krasa kontra koruptivnost institucij & kontra regionalna prostorska segregacija & kontra neosveščenost
Mentor: prof.dr. Marjan Hočevar univ.dipl.soc.
6. RURIZEM IN RURALNA ARHITEKTURA
Irena Pangeršič: Nespoštovanje ustave, zakonov, podzakonskih aktov in standardov s strani javnih uslužbencev za ozek interes posameznikov ali družb na osnovi izvršenih dejstev delujejo kot oblikovalci ruralnega prostora, zaščitenih krajin in starih zaščitenih mestnih središč
Mentorica: doc.dr.Alenka Fikfak,univ.dipl.inž.arh.
7. DIPLOMSKA NALOGA, Irena Pangeršič
Revitalizacija hotela Creina Kranj v kontekstu turistične ponudbe konglomeratnega krasa
Mentorica: doc.dr.Alenka Fikfak,u.d.i.a., somentor: prof.mag.Peter Gabrijelčič u.d.i.a.

PODATKOVNE BAZE

1. AGENDA 21 - SUSTAINABLE DEVELOPMENT
http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/?utm_source=OldRedirect&utm_medium=redirect&utm_content=dsd&utm_campaign=OldRedirect
2. ARSO – NARAVOVARSTVENI POGOJI IN SOGLASJA
<http://www.arso.gov.si/narava/naravovarstveni%20pogoji%20in%20soglasja.html>
3. ATLAS OKOLJA
http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso
4. DIGITALNA KNJIŽNICA SLOVENIJE
<http://www.dlib.si/v2/Default.aspx>
5. DIGITALNA KNJIŽNICA UNIVERZE V LJUBLJANI
<http://dikul.uni-lj.si/V?RN=23289618>
6. DIGITALNA KNJIŽNICA UNIVERZE V MARIBORU
<http://dkum2.uni-mb.si/podrocje.aspx>
7. EIONET V SLOVENIJI - OMREŽJE ZA POROČANJE O OKOLJU
http://nfp-si.eionet.europa.eu/Podatki_in_informacije/F1084793652
8. EKOLOŠKO POMEMBNA OBMOČJA - EPO
<http://www.naravovarstveni-atlas.si/ISN2KJ/profile.aspx?id=Epo@ZRSVN>
9. ELEKTRONSKE REVIJE
<http://www.ckk.uni-lj.si/revije/>
10. EVIDENCA IN VALORIZACIJA OBJEKTOV SLOVENSKE MODERNE ARHITEKTURE MED L.1945 - 70
<http://www.evidenca.org/?period=5>
11. FRANCISCEJSKI KATASTER
http://sigov3.sigov.si/cgi-bin/htqlcgi/arhiv/enos_isk_kat.htm
12. GEODETSKA UPRAVA RS
<http://prostor.gov.si/iokno/iokno.jsp> <http://e-prostor.gov.si/>
13. GOOGLE MAPS
<http://maps.google.com/>
14. GOOGLE ZEMLJA
<http://www.google.com/earth/index.html>
15. INSTITUT INFORMACIJSKIH ZNANOSTI IZUM
<http://home.izum.si/izum/Metalskalnik/>

16. INTERAKTIVNI ATLAS
<http://www.geopedia.si/>
17. KATALOG SLOVENSКИH KNJIŽNIC
<http://www.cobiss.si/>
18. KATASTER JAM
<http://e-kataster.speleo.net/v2/index.php>
19. NARAVOVARSTVENI ATLAS - NATURA
<http://www.naravovarstveni-atlas.si/ISN2KJ/profile.aspx?id=N2K@ZRSVN>
20. NARAVOVARSTVENI ATLAS - NV
<http://www.naravovarstveni-atlas.si/ISN2KJ/profile.aspx?id=N2K@ZRSVN>
21. NARAVOVARSTVENI ATLAS - ZO
<http://www.naravovarstveni-atlas.si/ISN2KJ/profile.aspx?id=N2K@ZRSVN>
22. OKOLJSKI PROSTORSKI PODATKI
http://gis.arso.gov.si/wfs_web/faces/WFSLayersList.jspx
23. PODATKOVNA ZBIRKA ARS
<http://sigov3.sigov.si/cgi-bin/htqlcgi/arhiv/>
24. PREGLEDOVALNIK PODNEBNIH PODLAG
http://www.geodetska-uprava.si/DHTML_HMZ/wm_ppp.htm
25. PROSTA SPLETNA ENCIKLOPEDIJA
http://sl.wikipedia.org/wiki/Glavna_stran
26. PROSTORSKI INFORMACIJSKI SITEM OBČIN PISO
<http://www.geoprostor.net/PisoPortal/vstopi.aspx>
27. PROSTORSKI PREGLED PODATKOV
<http://rkg.gov.si/GERK/viewer.jsp>
28. REGISTER NEPREMIČNE KULTURNE DEDIŠČINE
<http://rkd.situla.org/> <http://giskd.situla.org/>
29. REGISTER PREDPISOV RS
<http://zakonodaja.gov.si/>
30. SLOVENSKA FUNDACIJA ZA TRAJNOSTNI RAZVOJ
<http://www.umanotera.org/>
31. SPLETNI GIS PORTAL IOBČINA/KALIOPA
<http://www.iobcina.si/iobcina2/>
32. UNITED NATIONS ENVIROMENT PROGRAME
<http://www.unep.org/>
33. URADNI LIST RS
<http://www.uradni-list.si/1>
34. URBAN - RURAL RELATIONS IN EUROPE
<http://www.espon.eu/>
35. VARSTVO PODZEMNIH JAM
<http://www.arso.gov.si/narava/podzemne%20jame/>

36. ZAVOD ZA VARSTVO NARAVE
<http://www.zrsvn.si/sl/>

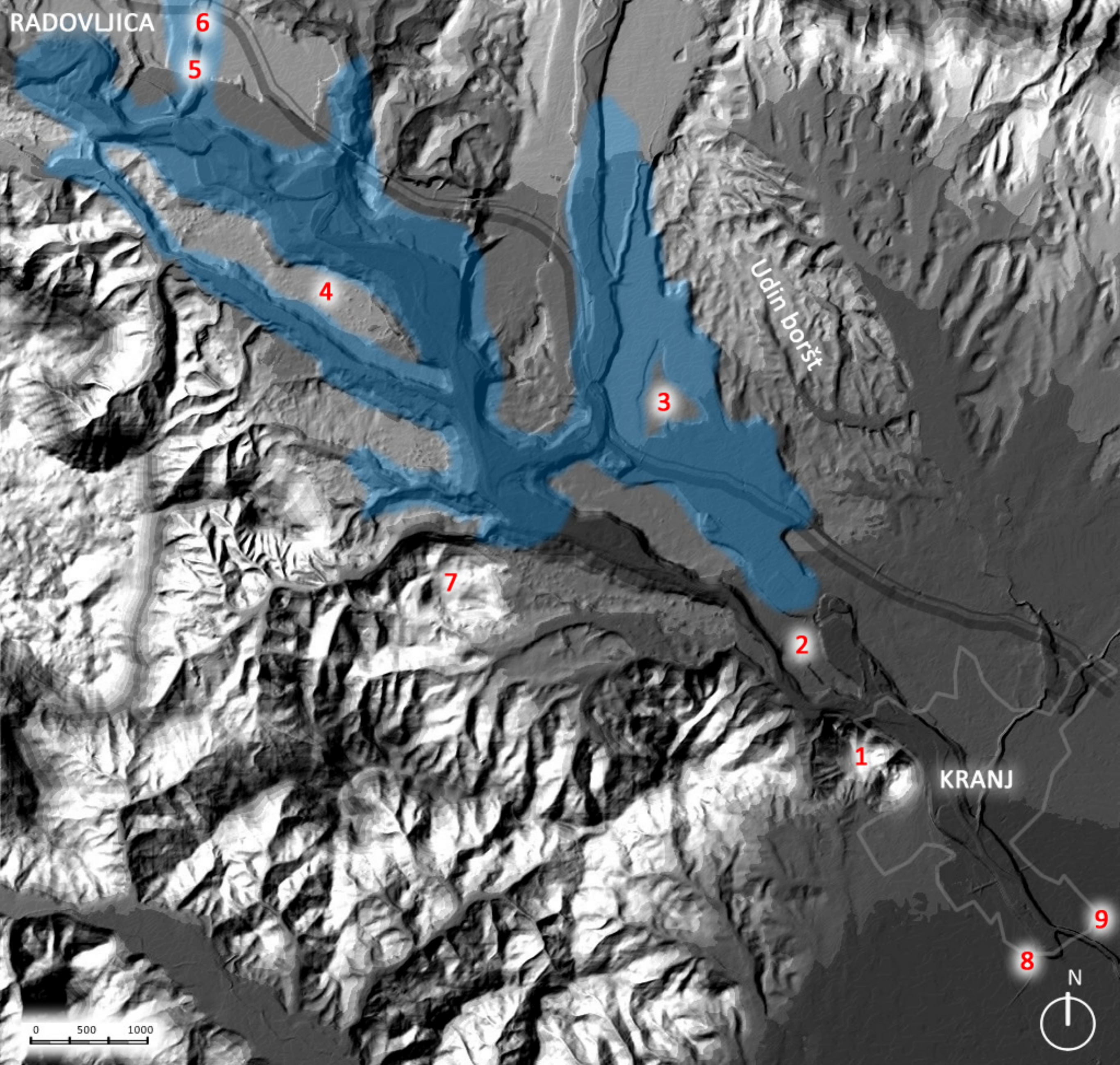
PODATKOVNI MEDIJI - DIGITALIZIRANI PODATKI

1. INTERAKTIVNI ATLAS SLOVENIJE
Založba Mladinska knjiga, Ljubljana
2. MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR, GEODETSKA UPRAVA RS
2010 - DMV 0050
2010 - DTK 25
2010 - GKB 25
2010 - KS
2010 - ŠIFRE - CESTE, HIDRO, ŽELEZ
3. MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR, GEODETSKA UPRAVA RS
2008 - DMV 0050
2008 - GKB 25

VIRI LIKOVNEGA GRADIVA

1. Linhartovi listi - spletno občasnik za domoznanstvo in novice Knjižnice A.T.Linharta Radovljica
Leto 7, št.27, 15.9.2008: Kranjski antifonar in grb mesta Kranja
2. <http://www.webwinds.com/thalassa/phaethon.htm>
3. <http://www.humanfish.si/license.html>
4. Knez, M., Šebela, S., Gabrovšek, F., (2005): Geološke osnove ter jame, v: Kraške kulturne pokrajine: edinstveni odnos med človekom in kraškim svetom, str. 9-24.
5. <http://www.alltackle.com/BLUEFIN.jpg>
6. http://profile.ak.fbcdn.net/hprofile-ak-snc4/50354_49038504695_1979_n.jpg
7. <http://www.gradovi.jesenice.net/duplje.html>
8. <http://www.jamarska-zveza.si/>
9. http://profile.ak.fbcdn.net/hprofile-ak-snc4/50354_49038504695_1979_n.jpg
10. <http://www.theoi.com/image/pictures-cynocephali.jpg>
11. http://4.bp.blogspot.com/_-pran6BS2_g/TPQWMonSJPI/AAAAAAAAASs/4EDAN0JZu4I/s1600/karst_cave.jpg
12. <http://www.s-gimorm.mb.edus.si/Projektne/2005/wc-popevkarice/slike/komar.jpg>
13. http://www.silvo.si/media/SlikeIT/Pinja_za_maslo_2500g-2.jpg
14. <http://www.gnosishiperborea.blogspot.com/>
15. <http://www.indija.si/komandija/>
16. <http://s3.envato.com/files/189440.jpg>

17. <http://www.rtv slo.si/blog/johanbank/?&date=2009-07&page=1>
18. <http://www.freewebs.com/cross-stinger/Vampires%20and%20demons/werewolf.bmp>
19. <http://dailycoloringpages.com/images/noahs-arks-storm-over-bible-coloring-sheets.png>
20. <http://piroman.blog.siol.net/files/2007/12/parkelj.jpg>
21. http://www.canstockphoto.com/images-photos/bio_112.html (od 1 do 112)
22. http://abduzeedo.com/files/posts/best_week/kitchen_l.gif

FENIKSOVA SKRIVNOST KONGLOMERATNEGA KRASA - gorenjski kras

- 1 ... Wartenberg - Stražišče, gora kjer so nekoč stražili jezero
- 2 ... Okroglo - bifurkacija stare reke Eridan in Easter
- 3 ... Konca - otoček kjer so pletli ribiške mreže
- 4 ... Polotok Otoče, danes vasica Otoče
- 5 ... Spodnji otok, danes vasica
- 6 ... Zgornji otok, danes vasica
- 7 ... Rovnik - s konglomeratom zasuta podzemna pot stare reke Eridan naprej skozi Škofjeloško gorovje
- 8 ... S konglomeratom zasuti stari tok reke Easter
- 9 ... današnji tok nove reke Save

JEZERO IZ LEGENDE O VESOLJNEM POTOPI

je ostanek morja Paratetida alias Panonsko morje alias Kronosovo morje; prvotno slanemu jezeru se je zaradi konstantnega dotoka ledeniške vode spreminjala slanost in je bilo nekaj časa brakično (delno slano) zatem pa se je spremenilo v sladkovodno jezero. Zaradi želje, da bi do vseh posestev speljali vodo so Kranjci s svojim prekopavanjem povzročili vodno kataklizmo velikih razsežnosti. Spremembe vodnih mas so namreč povzročile zrušenje konglomeratnih jamskih sestavov pod jezerom. Vsa konglomeratna gošča skupaj z izlito jezersko vodo je zaprla stari vhod v goro Rovnik in staro strugo skozi Drulovko. Po devetih letih poplavljanja cele Kranjske dežele so Vlahi reki Savi urezali novo - današnjo strugo. Okrog mesta Kranja pa so zaradi strahu pred vodo začeli graditi 8-10 m debel oporni zid z osmimi stražnimi stolpi.

NARAVNA DEDIŠČINA + PRIPOVEDNA DEDIŠČINA + KULTURNA DEDIŠČINA + ŽIVA DEDIŠČINA

gora **Rovnik** v kateri naj bi bilo po legendi skrito jezero

Porušitev konglomeratnih kraških jam pod jezerom je povzročilo izlitje jezera in zrušenje velikega dela mesta Kranja

Udin boršt

1.legenda:
Duhovi so poslali hudo deževje in vode so narasle. Preživeli so samo 4-je Kranjci. Bogu Kuretu so za rešitev morali obljubiti, da bodo spoštovali vinsko trto in ajdo.

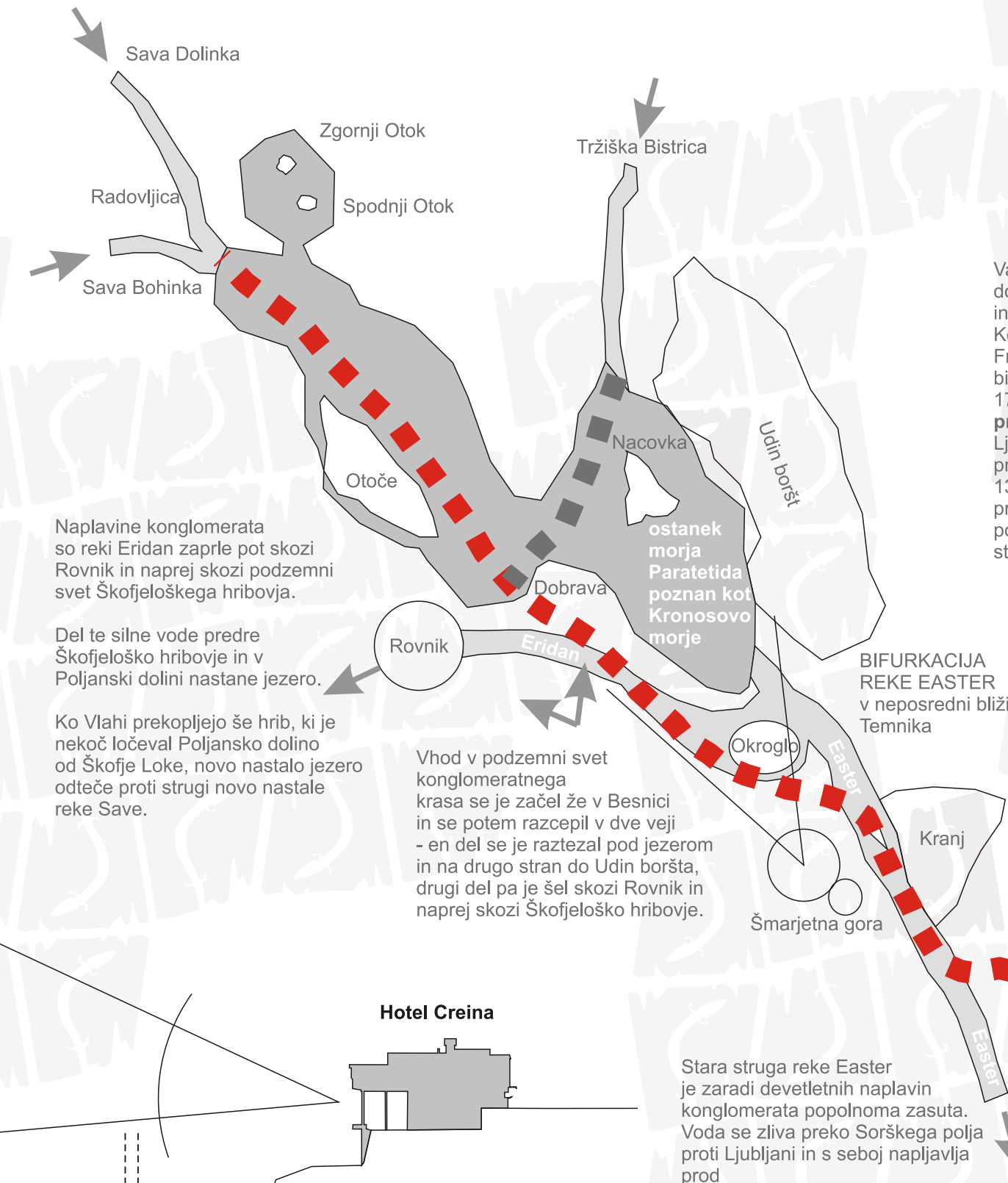
Lokalna legenda pravi, da je imel Noe svojo ladjo privezano v Dolnjem Lokovcu preden jo je voda odnesla.

2.legenda:
Nebeški petelin - feniks opozori Kranjce naj se pazijo jezera. Opozorila ne upoštevajo in se odločijo razbiti nebeško jajce, da bi napeljali vodo do vsakega posestva. V vodni kataklizmi preživi samo en Kranjec, tisti ki je stražil jezero na gori. Za svojo rešitev mora obljubiti bogu Kuretu da bo spoštoval vinsko trto in ajdo. Povodenj je prešla šele po 9-ih letih.

Creina - prva krajina za odpor proti vpadom Madžarov.

Hotel Creina z veduto na Šmarjetno goro kjer so Kranjci stražili jezero. Kraju se še danes reče Stražišče.

Na gori pa je stal tudi grad Wartenberg (v prevodu stražni stolp ali gora kjer se je čakalo in stražilo). Ker so v tem gradu so živeli vitezi roparji so grad okolišan dvakrat porušili. Freisinški škofje pa so še do 13.stoletja na Šmarjetni gori gojili vinsko trto. Zaradi podnebnih sprememb je bilo vino vse bolj kislo, zato so gojenje opustili. Zaradi spomina na stare čase pa so ponovno zasadili najstarejši cep vinske trte pri nas.

Naplavine konglomerata so reki Eridan zaprle pot skozi Rovnik in naprej skozi podzemni svet Škofjeloškega hribovja.

Del te silne vode predre Škofjeloško hribovje in v Poljanski dolini nastane jezero.

Ko Vlahi prekopljejo še hrib, ki je nekoč ločeval Poljansko dolino od Škofje Loke, novo nastalo jezero odteče proti strugi novo nastale reke Save.

Vhod v podzemni svet konglomeratnega krasa se je začel že v Besnici in se potem razcepil v dve veji - en del se je raztezal pod jezerom in na drugo stran do Udin boršta, drugi del pa je šel skozi Rovnik in naprej skozi Škofjeloško hribovje.

BIFURKACIJA REKE EASTER v neposredni bližini Temnika

Šmarjetna gora

Stara struga reke Easter je zaradi devetletnih naplavin konglomerata popolnoma zasuta. Voda se zliva preko Sorškega polja proti Ljubljani in s seboj naplavlja prod

Vasica Okroglo je bila zadnja posest, ki so jo dobili v last freisinški škofje (škofjeloško gospostvo) in edina, ki je segala preko Save. Ozemlje je škofu Konradu II. podaril češki kralj Otakar II. leta 1263. Freisingi so njihovo posest kolinizirali, vendar je bila vas Okroglo ob podaritvi že poseljena. Do leta 1786 je bila priključena Nakljanski župniji, **pripadala pa je Šmartinski (Šmartin v Stražišču)**. Ljudje so hodili preko Save in romali na božjo pot proti sv.Joštu. Preko Save jih je s čolnom že v 13.stoletju prevažal neki kmet Svonlt. Pozneje je pravico prevoza dobila okroglska cerkev, v drugi polovici 19.stoletja pa mlinar, lastnik ob Savi stoječega mlina.

hudim vodam so Vlahi po devetih letih urezali novo strugo in rodila se je nova reka Sava.

2423 pr.n.št. 2148 pr.n.št.

1260 pr.n.št.

390 pr.n.št.

0

1000 n.št.

danes

Easter in Eridan v zapisih in kartah kot geografsko dejstvo

Easter in Eridan v zapisih le še kot mit; Easter se pojavlja tudi še kot drugo ime spodnjega toka reke Donave

Biblija:
V vesoljnem potopu preživi le Noe in njegovi 3-je sinovi.

Noetov vnuk Gomer (Gal iz Galije - dežela kjer so odkrili okamenelo Noetovo barko) se s sadiko vinske trte in sadiko ajde odpravi iskat obljubljeni deželni in se nastani na Kranjskem ker sta sadiki le tu obrodili.

Jazon in argonavti z ladjo Argo plujejo po reki Ister in reki Eridan

Boginja Easter - Ishtar rojena iz nebeškega jajca. Njena sestra Ereškigal se tako kot reka Eridan spusti v podzemlje. Eridan in Easter sta sestrski reki in ju včasih v zapisih poistovetijo.

Galski poveljnik Branko (rimljani so mu rekli Brenus) z vso silo napade Rim, katerega so pred popolnim uničenjem rešile goske z glasnim gaganjem.

Vzrok napada je obramba in pomoč bratom po krvi Karnom kateri so zaradi želje po napeljavi vode do vsakega posestva in izlitega jezera utrpeli velike izgube.

312 pr.n.št. zgrajen prvi Rimski akvadukt Aqua Apia s katerim so napeljali vodo do Rima, ker so prebivalci umirali zaradi uporabe vode iz rek, ki so bile onesnažene. To je 78 let po tem ko so to idejo želeli uresničiti tudi Kranjci? Ideja je bila očitno Rimska, zato tudi napd Brenusa na Rim.

Šmarjetna gora kjer so stražili jezero

Tradicija vitezov roparjev se je nadaljevala z rokovnjači, ki so se skrivali v jamah Besnice in Udin boršta kjer so imeli svoj tabor še v času francoske okupacije.

NARAVNA DEDIŠČINA + PRIPOVEDNA DEDIŠČINA + KULTURNA DEDIŠČINA + ŽIVA DEDIŠČINA

